STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03070

GEZAMELTE SHRIFTEN

Zalman Shneour

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ז. שניאור

געזאמעלטע שריפטען

ליטעראַרישער פערלאג, ניו יאָרק.
1918.

אויף בײדע זײטען דניעסטער

I.

דאָס איז געװען אַ שטיקעל צײַט נאָך דעם פּאָגראָמען-סאָנאַט. מיר זענען געזעסען אין אַ האַלב-פינסטערען צימער און דערצעהלט שטילערהײד, איטליכער װאָס ער האָט זיך אָנגעזעהן און אָנגעהערט. ס'איז שוין געװען באַלד נאַכט. דער װינטער-הימעל האָט מונקעל-בלײַך אַרײַנגעקוקט אין די פענסטער און בענאָסען אַלעמענס פּנים'ער מיט אַ טויט-געלבען אָבשײַן. אײנער נאָך דעם אַנדערען האָט מען דערצעהלט און איבערגע'חזר'ט בלוט-טהאַטען, טויט-שרעקען... אויסגעגלאָצטע אויגען פון דערשאָסענע, דערמאַהנט נעזולעכער מיט טשװעקעס, העק מיט שאַרבענס, אָבגעזעגטע פיס און אויסגעריסענע צײהנער מיט די יאַשלעס צוזאַמען... עס האָט זיך שטאַרק עפּיס געװאָלט אויפרײַצען דעם חבר'ס נערװען און איטליכער האָט געזעהן אויסצומאָלען זײַנע זכרונות און אײַנצודריקען מיט װאָס שאַרעפערע און שװאַרצערע פאַרבען. נאָר איבעריגעס האָט זיך דאָס קײנעם ניט אײַנגעגעבען, אונזערע נערװען זענען שוין געװען צו פיעל פערטעמפּט, די הערצער צו פיעל פערשטײנערט.

— אין דער שטאָדט דרײַסיג דער'הרג'עטע... אין יענער שטאָדט דרײַ הונדערט גע'הרג'עטע, און פערװאונדעטע ביז טויזענד...

אויף אונזערע מידע געפיהלען האָט דאָס שוין געהאַט די זעלבע װירקונג, װי דרײַסיג געשאָכטענע היהנער, דרײַ הונדערט געקוילעטע אָקסען, טויזענד געשטאָכענע קעלבער...

נאָר איינע, אַ בלייכעס פרייליין מיט גרויסע בלאָהע אויגען, וואָס איז מיט אונז צוזאַמען געזעסען, פלעגט נאָך איטליכער בלוט-ערצעהלונג נערוועז און ביטער אַ לאַך טהון דורך די צוזאַמענגע-דריקטע ציינער און אַרויסרעדען:

— חאַ — חאַ, דאָס 20-טע יאָהר-הונדערט...

אָדער זי פלעגט פערשטעלען דעם פּנים מיט איהרע דאַרע הענד און שעפּטשען ווי פאַר זיך אַליין:

— עלעקטרע... ציוויליזאַציע... פּאָגראָמען... דאַמפּף-מאַ-שינען... חוליגאַנעס... שוואַרצע מאות...

— וואָס איז מיט אייך? אייך איז נישט גוט? געבען אַ גלאָז וואַסער?

— איבסען און עדיסאָן און פּאַטריאָטישע מאַניפעסטאַציעס... און אַנטאָקאָלסקי און צושפּאָלטענע בייכער... חאַ-חאַ — —

— אַך, נאָט מיין גאָט... — האָט איינער זיך אַ הויב געטהון — אפשר וועט שוין נאָר זיין גענוג?

און דערביי האָט ער זיך אָנגעטהון אַ כּח און ניט געלונגען אַ געניץ געטהון.

— עולם!... — האָט דער בעל-הבית אויסגערופען — אפשר וויל מען גאָר טיי? טיי!

— טיי? מען דאַרף נישט קיין טיי. שפּאַצירען

— שפּאַצירען, שפּאַצירען; — האָבען עטליכע קולות אונ-טערגעכאַפּט.

עטליכע בענקלעך האָבען אָנגעהויבען רודערן, די שטאָהלע-נע געדערם פון דער כאַפקע האָבען אַ ברום געטהון. נאָר אין דעם האָט זיך דערהערט אַ דייטליכער און אונבעקאַנטער באַריטאָן:

— „גאָספּאָדאַ", איך וויל אייך אויך עטוואָס דערצעהלען...

אַלע זענען תיכף שטיל געוואָרען און מיט הכנעה געבליבען זיצען אויף די ערטער. דער אונטערגעשטריכענער „אויך" מיט דעם עצם טאָן האָט אַלעמען אינטערעסירט.

דאָס האָט אַרויסגערעדט איינער אַ יונגערמאַן, וואָס איז מיט אונז דאָס ערשטע מאָל בעקאַנט געוואָרען. מיר האָבען נור גע-וואוסט וועגען איהם, אַז דאָס איז אַ דורכפאָהרער, אַן עמיגראַנט. די גאַנצע צייט, וואָס מיר האָבען צווישען זיך גערעדט, איז ער געזעסען אין אַ זייט און געשוויגען, און אַלע האָבען אין איהם פער-

געסען. איצט איז ער געזעסען מיט'ן פּראָפיל צום פענסטער, אַ גלייכער, אַ מאַט-בלייכער מיט אַ פעך־שוואַרץ בערדעל, מיט צונויפגעלעגטע הענד, מיט צוזאַמענגעוואַקסענע ברעמען... דער געשטאָרבענער ווינטער־טאָג האָט אונטער זיי אַריינגעקוקט און האָט שוואַך בעלויכטען אַ פּאָר גרויסע מאָדנע אויגען מיט אַ מיערען, איראָנישען פייערל...

— יאָ, — האָט ער זיך נאָך אַ רגע שווייגען אויפגעחאַפּט און אַ רייב געטהון זיך דעם שטערן.

דאָס בלייכע פריילין האָט אַ ציטער געטהון, אויפגעהויבען דעם קאָפּ און געבליבען קוקען אַ צושראָקענע, אַ פערגליווערטע.

— איהר האָט געדולד? איך וועל אַביסעל מאריך זיין.

אַלע האָבען מיר געענטפערט דאָס, וואָס מען ענטפערט געוועהנליך אַלע מאָל אַן'אונבעקאַנטען מענשען אויף אַזא שאלה.

— איך פאָהר איצט פון דער געבענשטער בעסאַראַביע נאָך... חײַט, ווײַט פאָהר איך — האָט דער יונגערמאַן אָנגעהויבען:

— איך פאָהר דאָס פון דאָרטען, וואו ס'זענען געשאַפען געוואָרען אַלע מאַלאָראָסישע ליעדלעך, פון וועלכע מיר לעקען אַזוי די פינגער, וואו עס טאַנצען אין די הייסע סטעפּען שלאַנקע, שוואַרץ־ברעמענדיגע שיקסעס, בעהאַנגענע מיט פאַרביגע סטענגעס און בוסען, און וואו לעבהאַפטיגע „פּאַרובוקעס" שפּיעלען אויף ציטרעס און באַלאַלאַיקעס

איך פאָהר פון דאָרטען, וואו צוזאַמען מיט סטעפּ־בלומען וואַקסען אויס שרעקליכע אינסטינקטען, וואו צוזאַמען מיט אַקאַציעס בליהען אויף אַמאָל הײַדאַמאַטשינע, און איצט — חוליגאַנישע עקעלהאַפטיגע אכזריות...

יאָ. און אָט זיץ איך איצט צווישען מענשען און דערצעהל. און צוריק גיב איך אַ קלער, אַז איך זיץ גאָר ניט און דערצעהל ניט; אַז איך ווייס ניט און פערשטעה גאָרנישט... ס'איז אין גאַנצען אַ נעכטיגער טאָג. וואָרום זעהן, וואָס איך האָב געזעהן, און עסען אַלע טאָג מיטאָג און טראָגען געקראָכמעלטע קראַגע'לעך מיט גאָלדענע שפּאַנקעלעך און לייענען בלעטער און אַרומגעהן איבער די גאַסען — איז איהר הערט? אַן אונפערשטענדליכע זאַך... אונפערשטענדליך פאַר זיך אַליין...

זיין קול איז געווען אַ זיבערער, אַ בויגזאַמער, אַ טרויעריג־

ליבער... און דאך האט זיך אין איהם געפיהלט א מארנע־מארנע גלייכגילטיגקייט ווי ביי א מענשען מיט צוגעטעמפטע נערווען.

— מיין שטעדטעל איז איינס פון די גליקליכסטע פאר יודען אין בעסאראביען. אין די 70—80־ער יאהרען האט מען דארט יודען ערלויבט צו קויפען ערד, פערפלאנצען וויינגערטנער. און אזוי האבען זיך דארט יודען איינגעלעבט, איינגעווארצעלט האלב פויעריש, האלב בעלי־בת'יש, און גענומען קוקען אויף זייערע נחלות ווי :ו׳;׳ אנ׳אייגענטום: מיין בית־המדרש, מיין שטיבעל, מיין פערדעל, מיין וויינגארטען, מיין סטעפ, מיינע, חא־חא — מ יי נ ע...

אזוי האבען מיר זיך איינגעשמועסט, אזוי האבען מיר זיך איינ:עווען קלערען, און דאס איז אונז אריין אין דאס בלוט... מיר האבען געפיהלט אונטער זיך ווארצלען. און ביטער, זעהר ביטער איז אונז דערנאך געווען צו דערפיהלען, אז מיר זענען די־זעלבע שוועמלעך ווי אלע יודישע געמיינדעס אין די איבריגע ערטער. אביסעל ווילגאטש, אביסעל לופט, אביסעל פוילע מאך — אט האט איהר אייך א שוועמעל. א בלאז א טרוקען ווינטעל, א טאטשע א ווארם — און אוים שוועמעל... אוים!

שווער, זעהר שווער, אפשר שווערער פון אלעמען, איז אונז דערנאך אויסגעקומען מודה צו זיין זיך פאר זיך אליין, אז מיר זיצען אין דיזעלבע לופט־אכסניות ווי אלע איבריגע יודען; היינט דא און מארגען דארטען; אז דער פעקעל מוז אלע זיין גרייט... אז מען מוז אלע מאל שלאפען נים קיין אויסגעטהוענער, אין די קליידער, אין די קויטיגע וואנדער־שטיוועל...

שרעקליך איז געווען דערנאך מודה צו זיין זיך, אז דאס, וואס מיר האבען געליעבט און געפילנעוועט, איז געווען נים אונזערע. און ליעב־האבענדיג אונזער באשטאן, אונזער פעלד, אונזער הויז, האבען מיר געטהון דעמזעלבען גייסטיגען פערברעך, ווי מיר וואלטען געליעבט און געלעבט מיט א פרעמדענס ווייב...

ארום אונז און צוזאמען מיט אונז האבען געלעבט מאלדאוואנעס, ברייטביינערדיגע מיט גרויסע טשובוקעס אין מויל, מיט שרעקליכע אראבגעהאנגענע וואנסעס, מיט א גוטען סכנים־אורח׳דיגען שמייכעל אין די ווינקלען פון די ליפען. ווער האט גע־טראכט, אז אזא געזונדער קארפוס, מיט אזא נאטירליכען דפק,

ווי אונזער שטעדטעל מיט די אָרעמינקע קאָלאָניעס, האָבען אין דער טיעף אַזעלכע שלעכטע געבליבען... אט בין איך איצט פֿון אַ יונגעל אויסגעוואַקסען אַ בחור, אַ „גדול" מיט אַ באָרד... אַ נאַריִשער שוואַרצער באָרד, און האָב קיינמאָל ניט חושד געווען, אַז אין אונזער געזונדען לעבען קאָנען אַרויסשפּרינגען אַזעלכע צרה׳דיגע מכּות ווי פּאָגראָמען, שחיטות... אַז פֿון אַזעלכע געזונדע, האָראָפּאַשנע יודען קאָן אין איינציגע טעג ווערען — פֿערצווייפֿעלטע, גייסטיג און קערפּערליך צובראָכענע בעשעפֿעניִשען, אויף וועלכע מען קלויבט נדבות און מען האָט רחמנות... אַז עס קאָן אַרויסשווימען אַזאַ ווילדע שרעקעניש ווי... ווי די אַלטע יוכבד, וועגען וואָסערער איך וועל אייך דערצעהלען... און איך האָב אַזוי געגלויבט אין׳ם דאָזיגען לעבען און געהאָפֿט פֿון איהם. און געוועבט דאָרטען מיין צוקונפֿט פֿון קינדווייז אָן, פֿון קינדווייז אָן...

כ׳דערמאָהן מיך אַ נאַכט אַסיען־נאַכט פֿון קינדער־יאָהרען. דורך אַ נאַס וועלדעל בין איך דאַן מיט׳ן טאַטען געפֿאָהרען. כ׳געדיינק ניט נאָך וואָס. שוואַרץ און וויסט, מען זעהט קיין לעבעדיגען הונד ניט. פּלוצלונג גלייך אונז אין פּנים אַריין: „סטאָפּ!". נאָכ׳ן טאַטענס ציטער־טהון האָב איך געמיינט, אַז דאָס זענען אונז גזלנים בעפֿאַלען... לאָזט זיך אויס, אַז דאָס איז אַ בגילופֿין׳דיגער מאָלדאַוואַן. ביי זיין טאָכטער איז נעכטען חתונה געווען. אַ גדולה!. האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט אויפֿ׳ן מיט׳ן שאָסיי מיט אַנ׳עמער וויין און מיט אַ טאָפּ געזייערטע באַקלאַזשאַנעס, און איז מכבּד אַלעמען, וועמען ער טרעפֿט אָן...

און נאָך אַ סך, אַ סך אַ לכּע זאַכען... און אַז איך דערמאָהן מיך אָן זיי, ווייס איך ניט, צי שמייכלען, צי קריצען מיט די ציינער...

אונזער געזינדעל מיט נאָך עטליכע יודישע משפּחות האָבען נישט געוואוינט ניפּאַ און דעם שטעדטעל, וועגען וואָסערען איך דערצעהל אייך; צווישען אונזערע נחלאות און דאָס שטעדטעל האָט געפֿליִיצט ווי העל־בלויעס, לעבעדיגעס גלאָז — דער דניעסטער. און אַזוי ווי אונזער הויפֿעל איז געשטאַנען אויף אַ באַרג, האָט זיך דאָס גאַנצע שטעדטעל פֿון אונזערע פֿענסטער געזעהען, ווי ביי זיך אויפֿ׳ן האַנד...

אַ סך, אַ סך הייזלעך האָבען זיך געזעהען פֿון יענער זייט

טײַך. װײַסינקע, רײנינקע, שטענדיג אױסגעקאַלכטע, מיט שװאַר־צע פּאַסען בײַ די װינקלען נאָכ'ן קלײן־רוסישען געשמאַק. זומער האָבען זיך די דאָזיגע הײַזלעך געטרונקען און אַקאַציעס און אין גרינס פֿון די אַרומיגע װײַנגערטנער. און קוקענדיג פֿון בערגעל איבער'ן דנעסטער, האָט זיך אָפטמאָל געדאַכט, אַז אַ סך, אַ סך זיבעצעהניאָהריגע מײדלעך, אָנגעטהון אין װײַסען, בעהאַנגען מיט שװאַרצע סטענגעס, זענען פֿערלאָפען אין סאַמע געדיכטען גרינס אַרײַן, און גענומען זיך פֿאַר די הענד צו געהן אַ קאַראַהאָד...

און װינטער איז די גאַנצע לאַנדשאַפט געװען װײַס. די הײַזלעך װײַס. די בױמער װײַס. די רונדע װײַנגערטנערבערג — װײַס... שאַ, שטיל... נאָר דער גלײַכער געקרײַזעלטער רױך פֿון די קױמענס פֿלעגט אָנזאָגען, אַז מיטאָג־צײַט, װען פֿערשװיצטע יודען מיט ברײטע פּלײצעס קומען אַהײם פֿון די שפּײַכלערס און קעלערס, װעלען זײ געפֿינען דעם טיש געגרײט, און רױט באַקענ־דיגע טעכטער װעלען דערלאַנגען עסען. און געזעצטע חדר־יונגלעך מיט שװאַרצע אױגען װעלען שטיפען און ליאַרעמען אַרום זײ...

אָפטמאָל פֿלעג איך זעהן, װי די דאָזיגע יודען קומען צו מײַן טאַטען מאַכען געשעפֿט.. און דערנאָך. װי מען טרינקט „מאַהאַריטש", און װי אַ יוד אַ חװאַט דערלאַנגט מײַן טאַטען אַ פּאַטש אין פּלײצע אַרײַן פֿון גוט־ברודערשאַפט, און װי מײַן טאַטע — אױך ניט קײן שװאַך קערעל — גיט זיך אַ בױג אין דרײען... געזונ־דע יונגען, זאָג איך אײַך, זענען דאָס געװעזען מיט געזונדע נשמות, מיט געזונדע זיהן, מיט טעכטער מיט פֿערברענטע פּנים'ער און פֿעסטע ברוסטען. איך רעכען, אַז קײנער פֿון אײַך האָט נישט געזעהן, װי יודישע טעכטער אַרבײַטען אױפֿ'ן פֿעלד... אונטער דער הײסער בעסאַראַבער זון האָט מען דאָס װאו ניט װאו געקאָנט זעהן...

און דערנאָך אַז איך בין געפֿאָהרען קײן אַדעס לערנען זיך און איך בין אַרױף אױף „מאָלדאַװאַנקע" און דערזעהן אונזערע יודע־לעך דאָרטען מיט די דינע פּיסלעך, מיט די גרױסע מאָהנענדיגע אױגען, האָב איך זיך גענומען פּיהלען אױ יתום'דיג, אַזױ אומ־גליקליך... איך האָב כמעט װי מורא געהאַט בעגעגענען זיך מיט די דאָזיגע מענשען. עפּיס פֿלעג איך מיך שעמען... עפּיס בין איך זײ געװען שולדיג...

קוים , קוים פלעג איך מיך דערוואַרטען קאַניקול און גלײַך—
אַ היים . מיך האָט געצויגען אונזער הויפעל מיט'ן באַשטאַן מיט ד
שלאַנקע קוקורוזע-וואַנגען ... אונזערע אָקסען מיט אונזער פערדעל—
מײַן פערדעל , — וואָס דער טאַטע האָט איהם אַ נאָמען געגעבען
„פעטער זלמן" . אַז איך פלעג קומען צופאָהרען , פלעגט ער מיר
אָבגעבען שלום-עליכם מיט אַ פרעהליכען הירזשען . אונזער שכן
יאַקים , אַ מאָלדאַוואַן מיט מורא'דיגע , גוטע און גרויליכע וואָנ-
סעם — ווען איך בין נאָך אַ יונגעל געוועזען — פלעגט ער מיר מאַכען
פײַפלעך און ברײַנגען מיר די ערשטע צײַטיגע הײַנגלעך ווײַנטרויג
בען און קיצלען מיך מיט'ן בײַנדעל פון גראָבען פינגער — אזא
סאָרט בײַנדעל האָט ער געהאַט ... אונגערן האָט ער זיך אײַנמאָל
מיט'ן האַק אַ שטיקעל פינגער אָבגעהאַקט , און אַזוי איז דאָס געןן
בליבען — אַ פינגער אָהן אַ נאָגעל מיט אַנ'אַרוי סגעסטאַרטשעטען
בײַנדעל ... אַז איך בין נאָך געוועזען אַ בר-מצוה-שנעק , האָט מיר
שוין יאַקים גענומען אונטער-ווינקען מיט אײַן אײגעל פון אונטער
זײַן שווערער „פאַפאַחע" ... ווען איך פלעג אַרויף אויפ'ן פאַראָם
אַריבערצופאָהרען אין שטעדטעל , פלעגט יאַקים אַרויסנעהמען זײַן
געטרײַע פיפקע פון מויל :

— אַ שצאָ ? דיווקאַ ? חע—חע ...

און דאָס פנים האָט איהם בשעת-מעשה געלויכטען ווי בײַ
אַ מענשען , וואָס ווינשט דעם אַנדערען גליק און „הצלחה" מיט'ן
פולען האַרצען ...

אזא איז געוועזען יאַקים .

און,קומענדיג קאַניקול-צײַט אַ היים , פלעג איך אַזוי גערן אַראָב-
וואַרפען דאָס גימנאַזיע-מונדירעל און אַרײַנקריכען אין אַ פאָר פאַרוסיגע
הויזען , אין אַ פאָר שטויביגע שטיוועל מיט לאַנגע חאָליאַוועס , און פלעג
מיך אַוועק- לאָזען אַ זומער-לעב איבער די פעלדער און ווײַנגערטנער...
שנײַדען , אַבטונג געבען ... גריסען זיך מיט די פאַרובוקעס פון אונזע-
רע און פרעמדע פעלדער ... עסען מיט זײ צוזאַמען זײער פריהש-
טיק : קאַוועגע מיט ברויט , שרײַבען קוויטלעך ... אַרומפליהען אויפ'ן
„פעטער זלמן" פון שײַער צו שײַער ... מײַנע חברים אין גימנאַזיום
האָבען פון דעם אַלעם געוואוסט און האָבען מיר אַ צונעמעניש געגע-
בען : „טאָלסטאָי'ס פלימעניק" ... דער דאָזיגער נאָמען פלעגט געזאָגט
ווערען מיט זעהר אַ טיעפער איראָניע ; דאָס רוב , ווען איך פלעג

מיך אָבזאָגען פֿון זײערע „סחאָדקעס“, װען איך פֿלעג ניט אײַנשטימען מיט זײערע מײנונגען, ניט אונטערהאַלטען זײערע לאַנגע, נעלע ויכוחים...

און אָט דאָ מיט אַ האַלב יאָהר צוריק, האָב איך אינגאַנצען פֿערענדיגט מיט מײַן אײביגען שטודירען. מיר איז נמאס געװאָרען לעבען צוליעב דעם לערנען. מיר האָבען דערעסען די פּראָצענטען מיט די פֿירבערדיגע עקזאַמענעס. ניט געשלאָפֿען, ניט געגעסען... די קלאָץ-שאלות פֿון פֿעטע, געלאַסענע פּראָפֿעסאָרען מיט דעם גאַנצען שטאָדט-לעבען בכלל. ביז צום ברעכען האָבען דערעסען די חברה סטודענטען מיט אַלע איבריגע קאָלעגען מיט זײערע הונדערטער בראָשורען מיט די לאַנגע שמאַלזיגע נעמען, װאָס האָבען אַלע אײן טעם, אײן ריח, מיט זײערע תרי״ג מצוות פֿאַר טובת הכלל, מיט זײער רחמנות-קוק אויף דעם, װער עס טהוט ניט װאָס זײ טהוען, זײערע אונטערגעשאָרענע בלײַבע מײדלעך, װאָס אַרבײַטען „אין עסק“, און רויכערן פּאַפּיראָסען, זײער צוטהײלען די גאַנצע װעלט נאָר אויף צװײ מינים מענשען, זײער שטאָלצירען מיט דער צוקונפֿט פֿון „אונזער פֿאָטערלאַנד רוסלאַנד“... אײגענטליך, האָט דאָך מיר דאָס לעצטע געדאַרפֿט זײַן זעהר נאָהענט, און פֿאַר װאָס האָט דאָס מיר אַזוי געריסען די אויערן, װען דאָס פֿלעגט אַרויס פֿון זײער מויל?

קורץ, איך בין געװאָרען זעהר נערװעז און האָב אָנגעהויבען זעהן די הײם װי אַ װיספּע פֿון נאַטירליכען לעבען און אַרבײַט אין אַ ים פֿון שימעל און פֿראַזען... מיר האָט זיך געדאַכט, אַז װי נאָר איך װעל קומען אַהײם און כ׳װעל אַרײַנקריכען אין די לאַנגע שטיװעל און אַװעקלאָזען זיך אין פֿעלד, אין באַשטאַן... אַז װי נאָר כ׳װעל נעהמען צוהעלפֿען דעם טאַטען, װאָס איז שוין אַלטליך און גרוי געװאָרען, און כ׳װעל דורכרײַטען אַ פּאָר מאָל אויף דעם „פֿעטער-זלמן“, װעט אַלץ אַריבערגעהן. איך װעל מיך בערוהיגען, געזונד װערען. און כ׳װעל אָנהײבען פֿיהרען דאָס נאַטירליך לעבען, צו װעלכען איך בין געװעהנט געװען פֿון קינדער יאָהרען אָן...

— אַ — אָ — אָה... — האָט אײנער פֿון אונז אין מיטען דעריגען שמאַקהאַפֿטיג אַ געניץ געטהון, בײַלד אָבער פֿערכאַפּט זיך און דערשטיקט דעם סוף געניץ אין האַנד...

דער ערצעהלער איז באַלד אַנטשװיגען געװאָרען, װי מיט

אַ מעסער אָבגעהאַקט, אַ ווײַלע איז געשטאַנען אַנ'אומרוהיגע, ניט אָנ'געגעהמע שטילקייט, באַלד אָבער האָט זיך ווײַטער דערהערט י ע נ ע מ ס קול אין דער פינסטער:

— יאָ, איך בין אַביסעל פערקראָכען דאָרטען אַפילו... נאָר באַלד וועט ווערען זעהר אינטערעסאַנט, זעהר אינטערעסאַנט — אַ סענסאַציע...

מיר האָבען אַלע אינסטינקטיוו דערפיהלט. אַז י ע נ ע ר שמײַכעלט אין דער פינסטער, און אַ פּרעסטעל איז דורכגעלאָפען.. דער, וואָס האָט געגעניצט, האָט זיך גענומען פערענטפערן:

— ניין, ניין, אדרבא, פערקעהרט...

דאָס בלײַבע פרײַלין, וואָס איז מיט אונז געזעסען, האָט זיך ניט אײַנגעהאַלטען:

— ווער האָט שוועבעלעך?

און אַז דער לאָמפּ האָט זיך אָנגעצונדען אונטער'ן גרינעם אַבאַזשור, האָבען אַלע פערוואונדערט דערזעהן, אַז י ע נ ע ר זיצט אַ קאַלטער, אַ בלײַכער מיט צונויפגעצויגענע ברעמען און צוזאַמענגעלעגטע הענד, ווי פריהער.

II.

... „אַ היים בין איך אַוועקגעפאָהרען, לאַנגע שטיוועל האָב איך אַרויפגעצויגען, אָבער אויסצורוהען איז ניט אויסגעקומען.

אָט איז צוגעקראָכען דער פערגאַנגענער צרה'דיגער הערבסט מיט זײַנע שטרײַקען, מיט די „מאַסען אין די גאַסען", מיט די רויטע בענדלעך אויף די לאַצען, מיט דעם איראָניש-צופרידענעם שמײַכעל אויף די ליפען פון יונגע לײַטלעך: „אהאַ, ווער האָט אויסגעפיהרט?. און אָט האָבען אומגעריכט אָנגעהויבען צו קומען שוואַרצע בשורות פון דאַנען און פון דאָרטען... עס האָבען גענומען געהן קלאַנגען, אַז אין די אַרומיגע דערפלעך, דאָ און דאָרטען, האָבען שוין פויערים אָנגעקלאַפּט עטליכע יודען די ביינער פאַר קלײַניגקײַטען, אָדער סתם אַזוי — פון „פּראָבע" וועגען.

די אויגען פון די שכנים-מאָלדאַוואַנעס זענען עפּיס געוואָרען מוטנע. אַז מען האָט זיך געגריסט מיט אַלטע בעקאַנטע פּאַרוב-

קעס, האָבען זיי עפּיס געענטפערט זעהר שטיל, אַראָבלאָזענדיג דעם קאָפּ, האַלב פֿערשעמט, האַלב ברוגז'דיג. און דאָרטען איז שוין געוועזען... און דאָרטען וועט זיין... און דאָ קלויבט מען זיך... און אָט געהט דאָס, און אָט שטעהט דאָס... און אָט שרייבט מען... און אָט קומט דאָס אָן...

די היימלעך האָבען עפּיס גענומען שרעקען ביי נאַכט מיט זייער ווייסקייט. די הוילע גערטנער האָבען אימה'דיג געשושקעט, פּונקט ווי זיי וואָלטען ביי טאָג בלוטיגע טעלעגראַמען געלייענט. אַז מען האָט דורכגעפֿיהרט אַ פֿאַס ווייַן, אַ וואָגען מיט פּירות, פֿלעגט דאָס עפּיס זיין אַזוי, ווי אַ לויה וואָלט דורכגעגאַנגען. די שייערס האָבען גענומען קוקען מיט אַ רחמנות. ביי די יודען האָבען זיך אין אַ פּאָר טעג די פּנים'ער אויסגעצויגען, און ביים ריידען מיט אַ „גוי", האָבען ביי זיי די אויגען געפֿלאַקערט מיט טיעפֿען חשד און שנאה. פֿרעהליכע רויטבאַקענדיגע קינדער האָבען זיך מיט קיילעכדיגע אויגען גענומען צוהערען, וואָס „די גרויסע" ריידען. יודישע בהמות האָבען טרויעריג מעלה'גרה געווען. און איין מאָל אין אָוועגד איז אונזער שכן יאָקים אַריינגעפֿאַלען אַ האַלב־שיכור'ער צו אונז אין שטוב אַריין, אָנגעקוקט דעם טאַטען אַזוי, ווי ער וואָלט איהם געזעהען צום ערשטען מאָל, אַרויסגענומען דעם טשובוק פֿון מויל און אויסגעשריען מיט אַ מאַחאַרקע־רויך:

— אַ, קאַזשי מיני, אַבראַמקי, חיבאַ צע פּראַודאַ?! 1)

און אַז דער טאַטע און די מאַמע האָבען איהם מיט הערצקלאַפּעניש גענומען פֿונאַנדערפֿרעגען, וואָס ער ווייס, האָט ער דערצעהלט:

— אַ אָס פּרישאָו קומע וואַסילי; האָוואָריאָו, האָוואָריאָו, ברעשיעש, קאַזשו, אַ וויִן קאַזשע, ני קאַזשע, נע ברעשו... 2)

נו. דערצעהלט האָט ער, פֿערשטעהט זיך, דאָס וואָס אַלעמען איז גוט בעקאַנט פֿון די בעוואוסטע בלעטלעך מיט דער וואָלוועלער, געקויפֿטער שנאה, מיט די גוזמאות'דיגע, גראָבע בלבולים...

---

1) זאָג נאָר מיר אַברהם'על, איז דאָס טאַקי אמת?

2) אָט איז געקומען דער קרוב וואַסילי, האָט ער גערעדט און גערעדט; דו ליִגסט זאָג איך און ער זאָגט, ניין, זאָגט ער, איך ליג ניט.

און דערצעהלענדיג האט יאקים מיך, זיין געוועזענעם „מאזונטשיק", אנגעקוקט מיט גרוים חשד.

ס'איז געווען ווילד און אונפערשטענדליך אוועקצווארפען קלערען מכח ליפערן אין דער צייט תבואה, מאהלען קוקורוזע, מכח בהמות, דעם „פעטער זלמן" און אנהויבען מיט א מאל טראכטען איין עפוש'דיגען, אונענדליכען געדאנק, אז א העסליכער שיכור'ער מיט שמוציגע פערוואקסענע הענד קאן קומען אריינשלאגען טשוועקעם אין שארבען. יא.

אין די צרה'דיגע טעג פלעג איך כמעט אלע נאכמיטאג אריבערפאהרען מיט'ן פאראם אויף יענער זייט דנעסטער — הערען, זעהן, און אגב פלעג איך דארטען פערגעהן גע־יאהר ווערען מיינע קרובים, וואס האבען געוואוינט אין עק שטעדטעל און האבען זיך זעהר געשראקען.

געוואוינט האבען דארטען: מיינע א קוזינע — זינע האט זי געהייסען, א יונג ווייבעל מיט פרישע בעקלעך. וואס האט זיך אזוי לאנג מכין געווען אבצוגעבען עקזאמענס, ביז וואנען זי האט חתונה געהאט, — איהר מאן — אבראשע, און איהר שוויגער.

אבראשע — א וויין־קאמיסיאנער, א געגרויזעלטער ברוינעט מיט א היבש בערדעל, א צוטראגענער, א וויילער, איז שטענדיג געווען פערנומען אין געשעפט. בפרט, אסיען־צייט, בעת דעם רעכטען קאך פון וויין־בעשטעלונגען, האט ער זיך גאנצענע טעג און אווענדען אין דער היים נישט געפונען. אפילו אין יענע אומרוהיגע טעג האט ער זיך ניט געקאנט אברייסען צו קומען א גלעט טהון זיין צושראקענעם, יונג ווייבעל.

מיט זינען, פלעגען נאר בלייבען אין שטוב איהר האלב־יאהריגעם קינד און אבראשע'ס מוטער — יוכבד, אנ'אלמנה פון א יאהר פינף און פופציג, מיט פערטראכטע טיפע אויגען, מיט טונקעלע, געדיכטע האר — גאר ניט נאך איהרע יאהרען נאך.

אין די דאזיגע גראהע בין־השמשות'ן, וואס זענען געווען אנגעזאפט מיט שרעק, פלעגט זינע גאנצענע שעות נאכאנאנד אומגעהן איבער'ן שטוב, פון וואנד צו וואנד, אנ'עלענדע. א בלייכע, מיט איהר האלב־יאהריגען נפש'ל אויף די הענד, פלעגט ציטערן פון איטליכען שארך און ווענדען זיך אלע ווייל מיט א קוש צו איהר קינד:

— עופ'עלע מײנס, עופ'עלע מײנס...

אדער זי פלעגט מיט טעמפע עקשנות נעהמען קוקען אויף דעם קאלטבלוטיגען ציפערבלאט פון זײגער און ציהען מיט א בײנקענדיגען קול: — ווען וועט ער שוין קומען, רבש"ע? ווען וועט ער שוין קומען?

איך פלעג צו זײ קומען, ווען ס'איז נאך געװען גאנץ ליכטיגליך, און דאך פלעג איך שוין געפינען זײער טהיר פערשפארט און פערקלאפט, ווי א פעסטונג, מיט א שלאס און מיט א רינגעל, און מיט א קײטעל, און מיט א גרויסער הילצערנער זאװאלע.

אז איך פלעג אנקלאפען, פלעג איך פריהער דערהערען פון אינוועניג א דערשטיקטעס „אי" און דערנאך א לאנגען „ששא", און ס'פלעגט װערען שטיל, און דערנאך ניט זיכערע טריט און זינגעס קול: „ווער איז דאס?"

איך פלעג מיך אנרופען.

— אך, דאס ביסטו! — און באלד הויבט אן קרעכצען דער שלאס, און גרילצען דאס קײטעל, און קריצען דער רינגעל, און קלאפען די זאװאלע, און ווי נאר איך האב אריבערגעהאפט מײן צװײטען פוס איבער'ן שוועל, ווײטער א שליסערײ מיט א קײטלערײ: זרר, דרר, דראס...

מײנע אנגעצױגענע נערװען פ'עגען עס נישט אויסהאלטען און אײדער זאגען „גוט'ן אװענד". פלעג איך כמעט װײנענדיג בעטען זיך:

— גענוג וועט דיר זײן, זינע!

און זינע פלעגט ענדיגען איהריגעס און באלד צוחאפען זיך צו מיר:

— נו, וואס הערט זיך, בײ אונז? ס'הערט זיך גארנישט?

איהר קול איז געװען בלײך און איהרע קארע אויגען האבען אויף מיך געקוקט מיט אזוי פיעל געבעט, פונקט ווי אן מײן ענטפער איז אלץ געװענדט.

מיט'ן זעלבען קוק פלעגט יוכבר צוגעהן פון אנדער ...ײט, — און מיט אײן פינגער בײם מויל:

— ... וואס? פראן נײע טעלעגראמעס? ס'וועט שוין ווען גיט איז נע...ען אנ'עק צו די צרות?

— גאָרנישט — פלעג איך בערוהיגען די ווייבער — ס'ווערט דאַכט זיך שטילער, אומעטום, דאַכט זיך.

ביי יוכבדן אויף די ליפען בעווייזט זיך אַ שטאָלצער, איראָנישער שמייכעל:

— איהר טרייסט אונז?

— באמת — פרוב איך לייגען.

— און וואָס איז דאָס? — שלעפט זי מיר ארויס אַ פרישינ בלאַט פון אונטער'ן טישטוך און ווייזט מיר אָן אַ גאַנצען רייכטער פון נייע פאָגראָמען, — איהר לייקענט מיר?

— ניין, פערקעהרט, — הויב איך מיך אָן טומלען, — ניט אַזוי, איך האָב געמיינט —

— אַך, לאָזט צו רוה. — גיט זי אַ מאַך שטאָלץ מיט'ן האַנד, רוקט זיך אָב אָן אַ זייט און בלייבט זיצען אַ שטומע, אַ שטרייענגע, אַ ברוגז'דיגע.

— און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ, — ווענדט זיך זינע מיט שרעק און בענקעניש צום זייגער, — רבונו של עולם!

און באַלד האַפט זי זיך קושען דאָס קינד:

פ'ילע מיינס, עופ'עלע מיינס.

און יוכבד זיצט און קוקט אין איין פינטעל אריין, מיט'ן פינגער פעסט ביי די ליפען, ווי זי וואָלט פערשוואָרען זיך אליין: „רייד נישט, רייד נישט“.

בכלל, איז די אַלטע יוכבד עפּעס שטענדיג געווען אַ מאָדנע — מיט איהרע טונקעלע האָר, מיט איהרע צוזאַמענגעדריקטע ליפען און שווייגען, בשעת איהר פלעגט עפּעס וועה טהון, מיט איהר שטרייענגען און שטילען צוהערען זיך און צוקוקען זיך, מיט איהר האַלב־פינסטערען אַלקערעל, וואו זי האָט געשלאָפען, און פון וואַנען זי פלעגט ארויסטראָגען אָפטע נדבות. ווען זי פלעגט בליי־בען זיצען אַזוי אָן אַ זייט האַלב ברוגז'דיג, האַלב פערטראַכט, האָט זיך מיר געדוכט, אַז די דאָזיגע יודינע בעהאַלט אין זיך אַ פער־באָרגענע אַלטע קראַפט, און שווייגט, און שווייגט.

אויף מאָרגען קום איך ווידער צו זיי אריין, און יוכבד בע־לייידיגט זיך ווייטער דערפאַר, וואָס איך טרייסט זי, און נעהמט מיר לייענען אַ רייסטער פון נייע אומגליקען, און זינע הערט זיך צו, ברעכט די הענד און קושט דאָס קינד, און קוקט אויפ'ן

ווייַנער, פּלוצלונג האָט זי ציטערדיג און מיט'ן גאַנצען האַרצען אַ זאָג געטהאָן:

— גאָט מיין גאָט, זאָל חאָטש „ד א" ניט זיין.

יוכבד האָט זיך אומגעריכט אַ הויב געטהון, ווי זי וואָלט דערפיהלט אונטער זיך אַ שלאַנג, און אַ געשריי געטהון אויף זינען מיט אַזאַ קול, אַז די לעצטע איז אַ פערצאַפּעלטע געוואָרען:

— פערד!

און גלייך האָט זי זיך געלאָזט געהן צו זיך אין אלקערעל אריין.

אויפ'ן שוועל פון אלקערעל האָט זי זיך ווייטער אומגעקעהרט צו זינע'ן אַזאַ בייזע, אַ שטאָלצע:

— דו ביזט אַ פערד, הערסט?!

און באַלד האָט זיך געלאָזט הערען אַ גערויש פון פערשפּאַרען אַ טהיר.

זינע איז אַ ווייַלע געשטאַנען אַ צומישטע מיט אַ רחמנותדיג צוקרימטען פנים, דערנאָך האָט זי זיך אַראָבגעלאָזען אויף אַ שטוהל און האָט זיך היסטעריש צוויינט.

אין יענער נאַכט, אַז איך האָב זיך צוריקגעקעהרט אַהיים, איז מיר געווען אַזוי שווער, אַזוי שווער, דער שרעק איז געהאַנגען אין דער פייכטער אָנגעלאָדענער לופט, דער שרעק האָט געטריפט פון די דעכער, דער שרעק האָט בלייך געקוקט פון די געקאַלכטע הייזלעך. און דער דנעסטער האָט גערוישט אַזוי פרעמד, אַזוי פרעמד, אַזוי גוייש. און דאַן האָט מיר צום ערשטען מאָל אַ בליץ געטהון אַ געדאַנק: ווי גוט עס איז אַוועקצוּוואַרפען די „נחלה" מיט'ן סטעפּ, מיט'ן באַשטאַן, מיט די בהמות, אונטערהאַקען אַלע וואָרצלען, אויפהויבען זיך ווי אַ פעדערעל מיט איין קליין פעקעלע אין האַנד און אַנטלויפען קיין אַמעריקאַ, קיין אַפריקאַ, אין הרי־חשך, אייִדער זעהן, אייִדער עס זאָל אויסקומען זעהן אַזעלכע אומזיסטע, ביטערע סצענעס אין אַזאַ ריינעם און שטילען געזינדעל.

אַזוי האָבען זיך געצויגען נאָך עטליכע פינסטערע, אומרוהיגע טעג, פאַר וועלכע יונגע זענען אַלט געוואָרען און פון

אלטע זענען געווארען קינדער. איך רעכען, אז איטליכען פון אײַך איז מעהר אדער ווייניגער בעקאנט דעם טעם שלאפען בײַ נאכט ניט קיין אויסגעטהאנענער, מיט אנ'אנגעלאדענעם רעוואלווער אין קעשענע, מיט בייזע חלומות, מיט אנגעצויגענע נערווען, מיט א ביטער-זויערען טעם אין האלז, ווען ס'איז גענוג איין געוועהנליכער שארך, אז מען זאל זיך א חאפ טהון און לויפען גלײַך בעגעגענען דאס, וואס מען ערווארט...

נאך אזא אומרוהיגער נאכט האב איך איינמאל בעגינען דערפיהלט אויף מיר דעם טאטענס האנד. איך בין גלײַך אויפגעשפרונגען, און גלײַך — צום פענסטער געחאפט א קוק אריבער'ן טײַך אין שטעדטעל אריין.

בײַ אונז אלעמען אין הארצען האט עפעס געדרימעלט א פיבעריש געפיהל. מיר זענען כמעט געווען איבערצייגט, אז דאס אומגליק דארף זיך אנהויבען פון שטעדטעל, און אז עס וועט ענדיגען זיינע מעשים דארטען און וועט פון אלץ מאכען אש און ביינער, וועט עס אריבערשווימען דעם דנעסטער און וועט אונז אויך בעפאלען און וועט פון אונז אויך מאכען אש מיט ביינער, און צווישען ביידע שווארצע קופעס אש וועט זיך פלייצען דער דנעסטער א רוהיגער, א בלאהער, אזוי ווי ער האט שטענדיג געפלייצט...

און איצט, חאפענדיג דעם ערשטען קוק דורכ'ן פענסטער, האב איך ווי דורכ'ן נעבעל דערזעהן, אז אין שטעדטעל שפאצירט שוין דאס אומגליק פראנק און פריי. שטעקט שפאטיש געלע, פייערדיגע צינגער. קרויזעלט הרחבה'דיג א שווארצען געדיכטען רויך, ווינקט אין אונזערע פענסטער און לאכט פון אונז, און חמורעט זיך.

איך האב נישט דערקענט דאס בילד פון שטעדטעל. די ווייסע הייזלעך האבען זיך געבאדען אין העלישען פייער. די ארומיגע רונדע ווייַנגעטנער און סעדער זענען געווען פארפלייצט מיט ברייטע חוואליעס פון רויך. נאר פון דאנען און דארטען האבען נאך ארויסגעקוקט א פאר הייזלעך, בלייכינקע דערשראקענע, און האבען געווארט, געווארט.

איך האב מיינע אייגענע אויגען ניט געגלויבט. איך האב געמיינט, אז דאס איז נישט מעהר ווי א פארטזעצונג פון די בײַ-

זע חלומות, וואָס האָבען זיך שוין מיר עטליכע נעכט געחלומ'ט.

דער מאַמעס קול האָט מיך אויפגעוועקט.

אין שטוב ביי אונז איז געשטאַנען אַ מיש־מאַש מיט אַ שרעק. די מאַמע מיט אַ גרויסען קישען אין די אָרעמס האָט זיך געפּלאָנטערט צווישען די שטוהלען און ארום טיש און געשריען צו אונז מיט אַ פערצוויפעלטען, הייזעריגען קול, אַז מען זאָל נאָך איהר לויפען...

ברכה, מיין יונגערע שוועסטער, האָט אַ האַלב נאַקעטע מיט צושויבערטע צעפּ ארויסגעחאַפּט פון שאַפע איהר יום־טוב־דיגעס, קאַראַקולענעס זשאַקעטעל, איז אַריינגעקראָכען מיט דער לינקער האַנד אין רעכטען אַרבעל, און מיט דער אַנדער האַנד האָט זי געפּאָכעט, און האָט אויך געשריען. דער טאַטע האָט געשוויגען, גאָר ער איז געווען אַזוי בלייך. אַזוי בלייך. עס האָט זיך געדוכט, אַז דער ווייסער צייל האָר פון זיין באָרד איז אַ פאָרטזעצונג פון זיין פּנים. מיט טרייסעלדיגע הענד האָט ער טיעפער אַנגערוקט זיין היטעל, פערשפּילעט נאָך אַ קנעפּעל פון פּידזשאַק און גענומען די האַק אין האַנד. נאָר ס'איז גענוג געווען איין קוק צו טהון אויף איהם, כדי צו פערשטעהן, אַז ער גלויבט אַליין ניט, אַז מיט דער האַק וועט ער האַקען מענשעשע קערפּערס...

— גזלנים, וואָס שטעהט איהר? האָט די מאַמע געשריען, — גזל־נים!

צום סוף זענען מיר אַלע ארויסגעלאָפען.

ניט ווייט פון ברעג זענען געשטאַנען אונזערע עטליכע יודישע שכנים, מיט לאַנגע בערד, אַזוינע עלענדע, בלייכע, רחמנות'דיגע. שרעקליך איז צו זעהן, ווי געזונדע, דערוואַקסענע מענשען פּיהלען זיך קליין, אַבהענדיג ווי וויעג־קינדער. ווייבער האָבען געבראָכען די הענד און געשריען. און געשלעפּט די מאַנען פאַר די אַרבעל. געלאַסען צווישען אַלעמען איז געווען נאָר איין יאַקים. ער איז געשטאַנען אויפ'ן כמעט הויכען ברעג, שוין אַ ביסעל אויסגעטרונקען אויפ'ן ניכטערען מאָגען, און געמורמעלט האַלב צו אונז. האַלב צו זיך אַליין, צוגעשאָקעלט מיט זיין הויכער ברוינער פּאַפּאַכע.

— אַ אָם שצאָ קאַזאַל קומע וואַסילי. האָוואָריאו, האָוואָ-

ריאו, ברעשעש, קאושו, ני, קאושע, נע ברעשו, קאושע, נע ברעשו.

און דער דנעסטער האט פון יענער זײַט געטראגען ווילדע אויסגעמישטע קולות. עפעס האט דארטען געקנאקט, עפעס האט דארטען געברומט און געלעקט, און געפרעסען מיט פײַערדיגע צינגער. עפעס א גרויסעס, א מורא׳דיגעס האט געטראטען מיט שווערע לאפעס:

— בראך—ך, בראך, בר—ראך—בראך.

אין מיטען דעם ליארעם האט זיך ווײַט, ווײַט ארײַנגעשפאלטען א דינער, עקבערנדיגער פאלצעט: — אי — א — געווא—א— און אבגעהאקט זיך.

און עד היום פערשטעה איך ניט, פאר וואס גראד אין יענער מינוט האט זיך בײַ מיר נעפלאנטערט אין אויפגערעגטען מוח: — עופ׳עלע מײַנ׳ס, עופ׳עלע מײַנס, און ער איז נאך אלץ ניטא, ניטא.

פלוצלונג האבען אויסגעשריען עטליכע שטימען מיט אמאל:

— זעהט! וואס איז דאס? דארטען —

— „זיי" לויפען שוין. אי! זעהט.

— וואס שטעהט איהר, גזל—נים!

אויף יענער זײַט, פונ׳ם רויך און פײַער, איז ארויסגעלאפען א שווארצעס קופקעלע מענשען און גלײַך צום וואסער צו, צום פאראם. זיי האבען עפעס געשריען, געמאכט מיט די הענד.

— מיט הענק, מיט הענק, — איז דורכגעלאפען א קול צווישען אונזערע.

עטליכע האבען געכאפט לויפען, אנדערע זענען צוגעפאלען צו יאקימען, ער זאל זיי ראטעווען, געשטופט איהם דרײַרובעלרגע אין האנד.

— בהמות! — האט זיך אין מיטען דערינען דערהערט מײַן טאטענס קול, — צינען, שלימזל׳ניקעס! — האט ער זיך גענומען זידלען, — וואסער שווארץ-יאהר! דאס פאהרען יודען, יו—דען! טפו!

— ווא—אס?

און אלע האבען זיך אײַנציגווײַז און ניט אבער גענומען אוסקעהרען און לויפען אראב צום ברעג.

דאָס שוואַרצע קוּפּקעלע מענטשען איז שוין געשוואומען אויפֿ'ן פּאַראָם. אַלע האָבען דאָרטען פֿון אַלע כּחות געשלעפּט דעם קאַנאַט, געשלעפּט, געשטופּט זיך און געשריען. די שׂרפה פֿון שטעדטעל האָט זיך חמורע, קאַפּ־אַראָב, אָבגעשפּיגעלט אין דנעסטער, און צווישען בײדע שׂרפות איז געשוואומען דער פּאַראָם, ווי אַ שטיקעל גאַנץ־געבליבענער בנין מיט לעבעדיגע נפשות.

— נאַרנישט, זאָגט לויפען — האָט זיך מײַן טאַטע נישט געקאָנט בערוהיגען, — לויפען...

אין אַ לאַנגער, לאַנגער ווײַלע [illegible] איז דער פּאַראָם צוגעשטאַנען צום בריקעל, און פֿון איהם זענען ניט טויט, ניט לעבעדיג אַראָבגעשפּרונגען בײַ אַ מנין טויט־דערשראָקענע יודען מיט ווײַבער מיט אַ פּאָר קינדער. אַלע פֿערשוויצטע, בלײַכע, פֿערסאָפּעטע; אײַנער מיט אַ גרויסען, בלויען און בלוטיגען בײַל אויפֿ'ן שטערן. צווישען זײ אויך אַבראַשע, זינע מיט'ן קינד אויף די הענד און יוכבד. בײדע אָהן טיכלעך מיט צושויבערטע האָר. אַבראַשע'ן האָב איך קוים דערקענט. ער איז געווען אינגאַנצען נאַס. די קלײדער נאַסע, צוגעקלעפּטע צום לײַב, און פֿון זײַן אויסגעווײקט בערדעל האָט עפּעס געטריפּט ניט בלוט, ניט בוריקעס־ראָסעל.

עטליכע פֿון די אָנגעקומענע האָבען באַלד געכאַפּט לויפען באַרג־אַרויף און שרײַען מיט אַ פֿערשטיקט קול אין דער וועלט אַרײַן:

— שטעהט ניט... שטעהט ניט... שטעהט ניט...

מיר האָבען זײ אַרומגערינגעלט און נישט געלאָזען לויפען:

— וואָס איז? וואָס איז?...

מײַן טאַטע האָט געוואָלט איבערשרײַען זײַן אײגענעם שרעק.

— בהמות, חמורים! — האָט ער זיך געזידעלט — וואָס רעדט איהר ניט? פֿערד!

פֿון הינטען האָט זיך דערהערט אַ גראָבער, קאַלטער געלעכטער. דאָס האָבען געלאַכט די פּאַרובקעס אויף דעם אָבגעשוואומענעם פּאַראָם.

אײַן ווײַבעל פֿון די אָנגעקומענע, מיט גרעזערנע, אויסגעגלאָצטע אויגען, האָט זיך גענומען רײַסען פֿון אונז און שעפּטשען מיט אָבגעחלש'טע ליפּען:

— לאָזט, לאָזט, אַט לאַבּען זיי, איהר הערט דאָך, לאָזט, אַט לאַבּען זיי —

— אַט מיט אזאַ קלאָץ, אָ! — האָט בּעוויזען דער יוד מיט'ן בּייל אויפ'ן שטערן.

אבראַשע אַ נאַסער, אַ קלעפּיגער, האָט געקלאַפּט מיט די ציינהן ווי אין קדחת:

— בּעהאַלט—ט—ט אונז, מען וועט—טע בּאַלד—ד קומען, בּאַלד קומע—מען.

— איהר ווייסט ניט, איהר ווייסט ניט — האָט געחזור'ט אַ נידעריגעם מבובל'דיגעם יודעל — איהר, איהר ווייסט ניט, און אַ יללה פון ווייבּער:

— וואָס טהוט מען, וואָס טהוט מען?

— מען קוילעט ווי, ווי, שטעהט ניט, עס גיסט זיך בּלוט אין די גאַסען, בּלוט.

בּיי דעם וואָרט בּלוט זענען יודישע אויגען גרוים און קיילעכדיג געוואָרען, אַ מיש־מאַש, און אַלע האָבּען זיך אַ וואָרף געטהון צו יאָקימען בּעטען רחמים. פון דעם שטיק־מענשען, וואָס האָט ארומגעחאַפּט דעם פויער, האָט זיך נאָר דייטליך געהערט:

— דאָבּרי טשאָלאָוויק, דאָבּרי טשאָלאָוויק.

אומגעריכט פאַר זיך אַליין בּין איך מיט אַמאָל רויט געוואָרען. אָהן ווערטער האָבּ איך אָנגעטאַפּט דעם רעוואָלווער אין קעשענע און געלאָזען זיך לויפען צוריק צום טייך. אונטערן בּריקעל איז געווען צוגעבּונדען אונזער אַנ'אייגענעם שיפעל.

— משוגענער, וואוהין? — האָבּ איך נאָך זיך געהערט אַ ווילדען, הייזעריגען קוויטש.

דאָס האָט געשריען מיין מאַמע. נאָר איהר קול איז עפּעס געווען ווייט, ווייט, ווי דורכ'ן חלום, אין קאָפּ האָט מיר נאָר געבּליצט:

— עס גיסט זיך בּלוט אין די גאַסען... דאָבּרי טשאָלאָוויק, דאָבּרי טשאָלאָוויק.

דער ווינד האָט מיר געפּייפט אין די אויערן, און דער רויך האָט געוואונקען: „קום, קום!". נאָך אין אַ סקונדע אַרום בּין איך שוין מיט איין פוס געווען אין שיפעל. נאָר דאָ האָבּ איך דערפיהלט, אַז איינער האָט מיך פעסט אָנגעחאַפּט בּיין אַקסעל,

שיִער-שיִער האָב איך נישט אויסגעשאָסען, — אזוי פלוצלונג האָט זיך דאָס געטראָפען. איך קעהר מיך אום: דער טאַטע!

זיין פּנים איז געווען גראָה-געלב און זיין גרויליבע לאַנגע באָרד האָט געציטערט:

— מיין זוהן — האָט ער נאָר געקאָנט אַרויסריידען און זיך אָבגעהאַקט. און זיין קוק איז געווען אַזאַ יתום'דיגער, אַזאַ אומגליקליבער, אַ פערגאָסענער מיט טרעהרען.

אָט דער דאָזיגער „מיין זוהן" מיט'ן קוק האָבען מיך אין איין אויגענבליק פערשיכורט. די הענד האָבען זיך מיר אָבגעלאָזען — אַרוים דער גאַז און איך האָב פּלוצלונג דערפיהלט, אַז אַלץ איז שוין ד אָ ר ט ע ן פערפאַלען. אַז קיינעם וועל איך שוין ניט העלפען, און דאָס וואָס געווען איז געווען. און דאָס וואָס וועט זיין, וועט זיין...

— איך האָב אַ רעוואָלווער, איך האָב אַ רעוואָלווער, — האָב איך נאָר געמורמעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס, און אַרויסגענומען דאָס. וואָס איך האָב גאַנצע טעג און נעכט געוואַרעמט אין קעשענע.

דער טאַטע האָט נאָר אַ שאָקעל געטאָהן מיט'ן קאָפּ: „בעהאַלט!" און האָט מיך אַוועקגעפיהרט פאַר'ן האַנד ווי אַ קליין קינד.

אין אַ ווײַלע אַרום בין איך שוין געגאַנגען מיט אַנ'עדה בלייבע יודען און פערוויינטע ווייבער. אונז אַלעמען האָט געפיהרט יאַקים, ווי מען פיהרט אַ סטאַדע צושראָקענע שעפּסען, און דער „גוטער פאַסטוך" אַליין איז אונז נאָכגעגאַנגען, געקלונגען אין קעשענע מיט די זילבערנע רובעלס, וואָס מען האָט איהם געגעבען דערווייל „נאַ הורילקו". גוטע געפיהלען האָבען איהם נישט געלאָזען רוהען, איז ער אַלץ געגאַנגען און האָט געבר'ט, צושאָקלענדיג מיט זיין שווערער פאַפאַכע:

— אַ אָם שצאָ הואוריוו קומע וואַסילי! ברעשעש, קאַזשו... ני, נע ברעשו, קאַזשע, נע ברעשו.

זינע איז געגאַנגען אַ האַלב-געחלש'טע. דאָס קינד האָט בײַ איהר אומרוהיג געדרעמעלט אויף די אָרעמס, אַלץ געמאַכט מיט די ליפּעלעך, געקנייטשט דאָס נעזעל. ניט וויסענדיג פאַר וואָס, האָב איך מיט אַ מאָל גענומען שמייכלען און אַ זאָג געטוהן זינע'ן שטילערהייד:

— און ער איז נאָך גלײך ניטאָ, און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ.

זינע האָט אפילו דעם קאָפּ נישט אַ קעהר געטהון.

יוכבד איז געגאַנגען אַ בלייכע, אַ שטריינגע מיט אָבגעדעקטע צוואָרפענע, דונקעלע האָר, און איהר אַלטער פּראָפיל איז געווען אַרומגערינגעלט מיט די דאָזיגע האָר, ווי אַנ'אַלטעס בילד אין פרישען, נייעם רעמעל. דערזעהענדיג מיך, האָט זי אויף מיך אויסגעשטעלט ביידע אויגען, ווי איינער טענה'ט: „היינט" וואָס האָסטו מיך געטרייסט?" — און אַ זאָג געטהון:

— גוט!?

און הינטען האָט געדרעוועט און געקנאַקט אַלץ נעהנטער און ווילדער געטופּעט מיט שווערע, שווערע, בעוואָפענטע לאַפּעס: בראַך, בראַך.

דער יונג מיט'ן בייל אויפ'ן שטערן האָט געחאַפּט לויפען אַרויס און שרייען:

— אוי, גיבער, גיבער, גיבער!

III.

בעהאַלטען האָט אונז יאָקים ביי זיך אין זיין אַלטען וויינקעלער הינטער די עטליכע יודישע הייזער, וואָס זענען געשטאַנען אויף דער זייט דניעסטער.

אַז מיר האָבען זיך גענומען אַראָבלאָזען אויף די קרומע, פערפוילטע טרעפּלעך, זענען אַלעמענס פּנים'ער געווען גראָה-געל. ערנסט זענען אויך געווען די פּנים'לעך פון די צוויי 4—5-יאָהריגע קינדער, אַ יונגעלע מיט אַ מיידעלע, וואָס האָבען זיך אָנגעהאַלטען אָן די קליידער פון זייערע מאַמעס. אין זייערע קינדערשע אויפגעריסענע אויגען האָבען געציטערט קליינע נאַאיווע פראַגע-צייכענס. די „גרויסע" האָבען זיך שטומערהייד איבערגעקוקט און איטליכען האָט זיך מיט אַ קרענקליכען, קלעמען גרויל איבערגעגעבן דעם צווייטענס געדאַנק: „ווער ווייסט, צי מען וועט פון דאַנען לעבעדיגערהייד אַרויסגעהן?", און דאָס עלטערע פון ביידע קינדער — דאָס מיידעלע, האָט זיך אַ ווײַלע איינגעשפּאַרט מיט איין פיסעל אין אַ טרעפּעל:

— מאַמ... מאַמע, וואוהין נעהען מיר דאָס?...

די מאַמע האָט איהר פֿערשטעלט דאָס מײַליכעל מיט'ן האַנד:

— ש-ש-שטיל, מײַן קינד, זאָלסט שווײַגען, מען טאָר ניט, מען וועט אונז דאָרטען געבען ווײַן, ווײַן...

— ווײַן?

די מאַמע האָט נישט אויסגעהאַלטען דעם אומגלויביגען, אָפֿענעם בליק פֿון איהר קינד און אָבגעקעהרט דעם קאָפּ.

און וואונדערבאַר, וואָס אין אַזעלכע צרה'דיגע מאָמענטען בעמערקען זיך ניט ווילענדיג אַלע קלײניגקײטען, און ווי שווערע שטיקלעך בלײַ פֿאַלט דאָס אַראָב אין זכרון. דערמאָהנענדיג זיך דאָס אַראָבלאָזען זיך אין קעלער, געדײנקט זיך פֿון אײן זײַט אַ רונדער באַרג מיט יאַקים'ס קאַרשען-גאָרטען, אַ הויכער גאָרטען, אַ נאַסער, אַ שווינדזיכטיגער, — און פֿון דער אַנדער זײַט אַ פֿײַכטער, געשלײנגעלטער וועג, וואָס פֿיהרט קײן „באַלנעשטי"— אײנס פֿון די אַרומיגע דערפֿלעך. אויפֿ'ן וועג איז געלאָפֿען אַ גאַל הינטעל און האָט געשמעקט דאָס נאַסע זאַמד, ווי דער שטײגער איז בײַ הינטלעך, און אויף יענער זײַט צוים פֿון קאַרשען-גאָרטען איז געשטאַנען יאַקים'ס שײגעצ'ל מיט רויטע באָרוויסע פֿיסלעך און עפּעס געפּאָרקעט זיך דאָרטען. ווי נאָר ער האָט דערזעהען יאַקימען, האָט ער גענומען ליאַרעמען און ווינקען:

— האָ—האָ... טיאַטקאָ! זשאַבאַ, טיאַטקאַ, זשאַבאַ...*)

יאַקים האָט אויף איהם אויסגעגלאָצט אַ פּאָר בלוטיגע אויגען:

— צאַיץ, צאַיץ... בים טאָבי!**) — און האָט איהם בעוויזען אַ ברוינעם, האַרטען קולאַק.

אַז דער לעצטער פֿון אונז האָט זיך אַראָבגעכאַפּט אין קעלער אַרײַן, האָט יאַקים בחפּזון'דיג פֿערמאַכט הינטער אונז די שווערע, דיקע טהיר, און באַלד האָט זיך דערהערט אַ הײזעריגער קנאַק פֿון אַ גרויסען שלאָס, אין וועלכען מען דרעהט איבער אַנ'אַלטען, פֿעראָסטעטען שליסעל.

די פֿינסטערניש האָט אונז אײַנגעשלונגען. שטיל. אַלע האָבען מיר דערפֿיהלט, אַז פֿון איצט אָן ליגט שוין דער שליסעל

*) האָ, האָ טאַטע! אַ זשאַבע, טאַטע, אַ זשאַבע!

**) שווײַג, שווײַג... דער טײַוועל זאָל דיך!

פֿון אונזער אַלעמענס לעבן ביי יאַקימען אין די ברייטע „שאַראַווארעס״...

די פֿינסטערניש אין קעלער איז געווען אַ פֿייכטע, אַנ׳אַלטע, זי האָט געשמעקט מיט אַ שאַרפֿער פֿייכטקייט, מיט איבערגעזויערטען פּראָסטען ווײַן און מיט צוגעלעגענע ווײַנטרויבען. נאָר אין קליינעם, גראַטען־פֿענסטערל — מעהר אַז העלפֿט אײַנגעגראָבען אין דער ערד, האָט אַרײַנגעטראָגען אין קעלער אַ גראָהען פֿלעק ליכטיגקייט און האָט עס געוואָרפֿען איבער אונזערע קעפּ אויף די נעמויערטע, פֿײַכטע וואַנד וואָס אַנטקעגען. אַז אונזערע אויגען האָבען שוין שלום געמאַכט מיט דער פֿינסטערניש, האָבען פֿון דער לעצטער גענומען אַרויסשווימען טעמפּע, ברייטע און בײַכיגע פֿיגורען.

דאָס זענען געווען ווײַן־פֿעסער.

נאָר עטליכע פֿון די פֿעסער זענען געשטאַנען שווערע, אָנגעגאָסענע. די איבעריגע זענען אַלע געוועזן פּוסטע, אָנגעשפּאָלטענע אָהן רויפֿען, אָהן שפּונטען. אַז איינער פֿון אונז האָט זיך אונגערן אָבגעקלאַפּט אָן אַזאַ פֿאַס מיט׳ן שוך, פֿלעגט עס אַרויסגעבען פֿון זיך אַ דומפּיגען הילך:

— באָ—הו...

דער דאָזיגער הילך האָט געשראָקען, פּונקט ווי אַ מגושמ׳דיגער, שיכּור׳ער גוי וואָלט זיך אויפֿגעכאַפּט און גראָב אַ זידעל געטהון פֿון פֿאַס אַרויס. אַלע האָבען דערפֿאַר געזעהן צו פֿערנעהמען וואָס וועניגער אָרט און מאַכען וואָס קאַרגערע און פֿאָרזיכטיגערע בעוועגונגען.

פֿון דער שוואַרצער, אָנגעשפּאָלטענער סטעליע האָבען געוויפּט שווערע, קאַלטע טראָפּענס נאַסקייט. טראָפּפֿאַלענדיג האָבען זיי שווער און הייזעריג געפּויקט אויף די אָבגעבראָכענע פּוסטע פֿעסער: דאָק—דאָק—דאָק—אַזוי מאָנאָטאָן, לאַנגזאַם איינס נאָך איינס. און מיט אַ מאָל, פּונקט ווי זיי וואָלטען אָנגעוואָרען די געדולד! דאָק—דאָק—דאָק—דאָק. אַזוי גיך־גיך, אַ מין פּיקערײַ פֿון הונגעריגע היהנער. אין אַ ווײַלע אַרום ווײַטער אָבגעהאַלטען, אײַנציגווײַז. אַ טריפּ נאָך אַ טריפּ. „דאָ—ק״ און שטיל, און ווײַטער: „דאַק—ק״ און שטיל. שלעכט האָט דאָס געווירקט אויף אונזערע אָנגעצויגענע נערווען. ס׳האָט

זיך געוואָלט פֿערטומל'ען די קלאַפּערייַ מיט אַ ליאַרעמדיגען געשרייַ, נאָר ריידען הויך האָט מ'ען מורא געהאַט.

— קאַ-אַלט-ט, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער און געטוליעט זיך צו אַ פֿולען פֿאַס וויין.

מייַן טאַטע איז צו איהם פֿאַרזיכטיג צוגעגאַנגען:

— אַבראַשע, און וואָס האָסטו זיך דאָס אַזוי אייַנגעגעסען?

— שיער ניט דערטרונקען, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער.

— וואָס? וואָס דערטרונקען? דיך?

— אייגענע גויים... ווער זאָל זיך ריכטען!

— וואו גויים?

— אין אַ פֿעסעל וויין, — האָט אַבראַשע געשעפּטשעט, ניט קוקענדיג אויף מייַן טאַטען, — איך קום באַגינען צו קאָנדראַטענקען אין קעלער — צונעהמען דאָס פֿאַס וויין. וואָס איך האָב בייַ איהם נעכטען געקויפֿט, איך ווייס נאָך פֿון גאָרניש, איך געה אַרייַן אין קעלער, מייַן פֿאַס איז אויפֿגעבראָכען און קאָנדראַטענקעס פּאַרובקעס מיט נאָך עפּעס גוי'עצען שטעהען אַרום פֿאַס און מען זויפֿט מיט גאַנצע טעפּ. שיכור'ע, פֿערשטעה איך דאָך שוין. מהו איך זיך פֿונדערטזוועגען אין אַ כח און פֿרעג חאַפּט מען מיך קלאַפּען און טרייַסלען. אויפֿגעהויבען — און „בוך" אין פֿאַס אַרייַן. גענומען טובל'ען „אָם טאָבי — מאַכען זיי — זשיד, ווינאָ"[1])

גיפֿטיג דורך פֿערסקאַליעטע ציינער האָט אין מיטען יוכבד אַ פֿרעג געטהון:

— גו-וט?

און קיינער האָט נישט געוואוסט, בייַ וועמען זי פֿרעגט דאָס, ווייַל איהרע אויגען האָבען טעמפּ געקוקט אין דער פֿינסטער אַרייַן איבער אַלעמענס קעפּ.

— מיט'ן קאָפּ אַראָב, מיט'ן קאָפּ אַראָב, — האָט אַבראַשע געקלאַפּט מיט די ציינער — „אָם טאָבי, מאַכען זיי זשיד, ווינאָ"... קאַלט, קלעפּיג, פֿאַסקודנע, בר ר ר.

און ווייַטער אַ רגע שטיל. ווייַבער זיפֿצען, דערשטיקט, אין זיך. שווערע טראָפּענס פּויקען אין די צושפּאָלטענע פֿעסער.

---

[1]) אָט האָסטו דיר, זשיד, וויין.

— וואָס האָבען דאָס די פּאַרובקעס פון פּאַראָם געלאַכט ! האָט זיך איינער דערטאָהנט.

אַלע האָבען געשוויגען, נאָר טראָפּענס פּייכטקייט האָבען געענטפערט: — ד—דאָק—ק—דאָק.

אין אַ ווײַלע אַרום האָט אַ ווייבעל בעטראַכט דאָס, וואָס מען האָט געפרעגט:

זיי האָבען געמאָגט לאַכען מיט בלוט אַפילו. צו קאַרב פון מענשען גענומען, נאָך געדאַרפט אַ דאַנק זאָגען.

דורך דאָס גראַטען-פענסטערל הויבט אָן דערגרייכען אַ צוריבענער, ווייטער געריויש, אָפּטמאָל בעגלייט מיט אַ דייטליכען קנאַק, פּונקט ווי קען קלעטערן אויף אַן אַלטען טרוקענעם דאַך פון שינדלען.

דער יוד מיט'ן בייל אויפ'ן שטערן האָט מיט אַ מאָל אַ חאַפּ געטהון מיין טאַטען פאַר'ן אַרבעל:

— איהר, איהר קאָנט איהם גוט? יאַקימען איוערען.

מיין טאַטע, אַנשטאָט צו ענטפערען דעם יודען. האָט זיך אַ קעהר געטאָן צו מיר מיט אַ זיפץ:

— דאָס פערד מיט, מיט די בהמות אונזערע האָט ער אָבגעפיהרט צו זיך. אפילו אין לאָמפּ האָט ער שוין אַריינגעגאָסען, ווייטער איז.

און ווידער אַ לאַנגער, געבראָכענער זיפץ און אַ שפּרייט-אויס מיט די הענד:

— וואָס קאָן מען וויסען?

דער ווייטער גרילצענדער קאַצען-געריויש האָט זיך פערשטאַרקט. אַלע די, וועמען די פינסטערניש און שטילקייט פון קעלער מיט דער פערשלאָסענער דעמבענער טהיר האָבען געווען אַ ביסעל פערזיכערט, האָבען זיך ווייטער אויפגעצאַפּעלט. מאַנסבילען האָבען שווער געאָטהעמט, געשושקעט זיך, די פּנים'ער פון די ווייבער, אויף וויפיעל ס'איז געווען מעגליך פונאַנדערצוקוקען אין דער פינסטער, צווישען די טעמפּע, בייכיגע פעסער, זענען געווען געל. זייערע אויגען האָבען גאָרנישט געזעהן אַרום זיך, חוץ זייערע אייגענע שרעקענדע געדאַנקען.

דאָ האָט זיך דערהערט אַ רייניגעם, קינדערשעס קול'כעל, אַזאַ ערנסטעס:

— מאַמע, וואָס—דאָס אַ „פּאָגלאָם?".
דאָס האָט אַ פֿרעג געטהון דאָס פֿינף־יאָהריגע מײדעל.
די מאַמע איהרע האָט געחאַפּט און פֿערשטעלט איהר דאָס מײליבעל.

— שטיל, שטיל, מרשעת — איך האָב דיר דאָך געזאָגט מען טאָר ניט.

אַזוי האָט זי זיך אָנגעבײזערט אויף דאָס מײדעלע, אַנב אַ קעהר געטהון זיך צו יוכבד'ן און אַ שושק געטהון:

— איהר הערט דאָך. ס'פֿערשטעהט אַלץ, אַ חכמה!:

ניט רײדענדיג קײן וואָרט, האָט יוכבד ווײך און געלאַסען אָנגענומען דאָס מײדעלע בײם הענטעל און צוגעפֿיהרט צו זיך:

— אַ „פּאָגלאָם". מײדעלע מײנס, איז דאָס, ווען יודען דאַרפֿען זיצען אין קעלער, אָט ווי איצטער, און דאַרפֿען זײן שטיל' ששאַ — אַ, קלײנע מײדעלעך אויך, ניט מען דערפֿאַר ווײן' ס—אַ—ך.

— ווײן? — האָט שוין דאָס מײדעלע אַ ביסעל אָנגעהויבען גלויבען, — אַזוי ווי פּסח?

— יאָ, יאָ, מײדעלע, אַזוי ווי פּסח.

און שטיל. דאָס מײדעלע האָט צוגעדריקט דאָס קעפּעל צו איהר מאַמען און געטראַכט. ניט ווילענדיג האָבען זיך בײ עטליבע איבערגעקרימט די ליפּען אין אַ שטומען שמײכעל, און שווער איז אָנגעקומען דער דאָזיגער שמײכעל. נאָך שווערער ווי אַנ'אַנדערש מאָל ווײנען.

פֿון דערווײטען האָט מיט אַ מאָל דערגרײכ... אַ מעהר ייטליבער אויסגעשרײ: „או—אַה" און פּונקט ווי אונטער געזונדע [...]ויסטען האָט אַ פּלאַץ געגעבען עפּעס אַ ברעקעלדיגעס אַ טרוקען [...]עם:

—בר־ראַ־ך־ך.

זינע, וואָס איז די גאַנצע צײט געשטאַנען ווי אַ געחלש'טע, [...]יט דעם שלאָפֿענדיגען קינד אויף די הענד, האָט אַ ציטער געטהון:

— אַבראַשע, וואָס איז דאָס?

אַבראַשען האָט שוין געפֿיבערט. ער האָט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער געקלאַפּט מיט די צײהן, אַ פֿערקיהלטער:

— אך, זינעלע, זינעלע. קאַלט, נאַס, קלעפּיג, און – און מיט אַ מאָל האָט ער פֿערקריצט די ציינער:

— אוים. אַ קללה אויף זיי מיט זייערע ווייגען, אוים געשעפֿטען מיט ווײַן בײַ מיר.

יוכבד איז צו איהם שטיל ווי אַ שאָטען צוגעגאַנגען און אַ שעפּטשע געטהון ביטער, איראָניש:

— וועמען קלויבסטו זיך דאָס אָבטהון? – מײַן זוהן.

— וואָס אָבטהון? – איז אַבראַשע אויפֿגעשפּרונגען – זאָל נאָר נאָט געבען, עס, עס זאָל אַריבער, איז, איז אוים, וואָהין די אויגען טראָגען.

פֿרעמד האָט זיך דאָס עפּעס געהערט, ס'האָט זיך נישט געגלויבט, אַז דאָס רעדט אַבראַשע. איך האָב איהם געקאָנט אַלס אַן'אמת'ען פֿאַנאַטיקער פֿון ווײַן־מסחר, נאָר זײַן פּנים, וואָס האָט געגלאַנצט פֿון פֿערטריקענטען ווײַן אַנטקעגען דעם מוטנעם אָבשײַן פֿון פֿענסטערעל, מיט זײַנע פֿיבערישע אויגען האָבען פֿערייבערט — און זיי האָט געברענט די עכטע יודישע נקמה...

יוכבד האָט איהם עפּעס אָבגעענטפֿערט, נאָר קײנער האָט נישט געהערט, ווײַל אין מיטען האָט פֿון דאָרטען געגעבען אַ ברום:

— ר–ר—רא—א...

— זיי שווימען... — איז דורכגעלאָפֿען אַ שושק.

און טראָפּענס פֿײַכטקײט האָבען אונטערגעפּויקט אויף די פֿעסער:

—דאָק–ד—דאָק...

איינער אַ גרויסער, הויכער יוד פֿון די אָנגעקומענע האָט זיך דערשראָקען, און מיינענדיג, אַז דאָס חלום'ט זיך איהם, האָט ער גענומען אויספּרובען זײַן קול:

— מיר האָבען זיך מיט נסים... מיט נסים — אַרויסגעהאָפּט פֿון, פֿון דאָרטען, ווי איהר זעהט מיך לעבעדיג, מיט נסים.

און רײדענדיג האָט ער געציטערט.

יוכבד האָט איהם שטרײנג און שטיל אַ פֿרעג געטהון:

— אַנטקעגען וואָס דערצעהלט איהר דאָס?

— איך זאָג אַנטקעגען דעם, — האָט דער יוד מבולבל

געשעפּטשעט – אנטקעגנען דעם וואס, די יונגע לייט שיסען, גאר-נישט, שיסען זיי, זאגען מיר, לויפט מיט אונז, ווילען זיי נים זיי שיסען, מען האט שוין עטליכע פון זיי...

יוכבד האט איהם אבגעהאקט:

– מען ווייסט, שווייגט!

יענער האט מיט הכנעה אראבגעלאזען דעם קאפּ און איז אנטשוויגען געווארען.

– דאק–דאק. – האבען שווער געפּויקט די טראפּענס.

און זויער און פינסטער און געדיכט איז געוועזען די לופט אין קעלער, און דער שרעק איז געהאנגען שווער איבער אלע-מענס קעפּ. אויף אנ'איבערגעבראכענעם שטרוי איז ער געהאנגען. אט, אט פאלט ער אראב און דערשטיקט אונז.

מיין טאטע האט מיט א מאל שטיל א זיפץ געטהון.

– אך – אך – אזא מעשה!

– וואס איז? – האט אויסגעצויגען דעם האלז א צווייטער.

– מען האט געדארפט איבעררייסען דעם קאנאט, געדארפט.

— וואסער קאנאט?

— פון פאראם.

אלע האבען געשוויגען. ס'האט זיך געוואלט גלויבען, אז אזא פּערצוויפעלטעס מיטעל איז פריהער געוועזען מעגליך. און ס'האט וועה געטהון, וואס איצט איז שוין דאס צו שפּעט און אונמעגליך.

דער שליסעל פון אונזער תפיסה איז געוועזען ביי יאקימען.

א רגע האט נאר אין אויפגערעגטען מוח א קאך געטהון א זודיגע נקמה-פארשטעלונג: אלאז אראב די האק, און דער שווערער, אנגעצויגענער, איינגעפּעכטער קאנאט צושפּרינגט זיך פייפענדיג אויף צווייען. דער בלאהער, סאמעטענער שטראם פון רנעסטער ניט זיך א בייזער און א שטוים דעם אנגעפאקטען פּא-ראם און פערשלעפּט איהם אראב-וואסער צו אלדי שווארץ-יאהר, מיט זיי צוזאמען, מיט זיי צוזאמען, – און שרייט אייך „ושידי", און מאכט אייך מיט די פויסטען, ווי פיעל איהר ווילט. צו די פּליזען! צו די פעליזען!

— אורר–רא. – האט פון „דארטען" רייטליך און הייזעריג א דונער געטהון. און א מיש-מאש פון א סך שיכור'ע, שרייענדע

העלזער האט זיך ארײַנגעריסען דורכ'ן פענסטערעל, אבגעשלאגען זיך אן די פײַכטע װענד און אבגעהילכט אין די פוסטע פעסער.

אלע זענען פעשטײנערט געבליבען. אין מוח איז װײַטער קאלט, קאלט געװארען. בײַ עטליכע װײַבער האט זיך ארויסגעריסען א פערשטיקטער „אוי“, און באלד פערהאפט זיך. אנדערע װײַבער האבען זיך אבגעקעהרט מיט פערשמאכטע ליפען צו די פעסער, צו די װענד און גענומען שעפטשען, און גענומען רײַדען מיט גאט אויף לשון „דו“.

בײַ דעם פענסטערעל אין דער הויך האט זיך מיט א מאל בעװיזען א שאטען פון א גרויסען, געגרויזעלטען קנויל און דערהערט האט זיך א גראב קול:

— טעפער, פאנאװע, צאיץ! בא אידוטש*).

און דער שאטען איז װײַטער אויעקגעשװאומען.

— װער איז דאס? — האבען עטליכע פערצאפעלט א שעפטשע געטוהן.

און עטליכע אבגעהאקטע תשובות זענען ארויסגעשװאומען:

— דאס איז ער — יאקים — זײַן פאפאחע איז עס, ער זאגט: שטיל.

— װאס האט ער דאס געזאגט „אידוטש“? — האבען אנדערע ניט געװאלט פערשטעהן.

— „זײ“ פון דארטען.

און באלד איז די שושקערײַ פונקט װי פערלאשען געװארען. אלע האבען זיך שטום און פארזיכטיג גענומען אראבלאזען אויף דער ערד, טוליען זיך צו די שװארצע ברײַטע פעסער. מיר האבען זיך צוגעדריקט צו די דאזיגע פעסער, װי פערמשפט'ע אויף טויט צו די גראב... טעמפע פים פון פעטע רוהיגע ריכטער. מיר האבען זיך געבעטען בײַ זײ רחמנות. מיר האבען געװאלט זיך צונויפגיסען מיט זײ צוזאמען. און דאס איז נאך געװען װעניג. ס'האט זיך געװאלט, עס זאל װערען א חשך־מצרים, אז מיר אלײן זאלען װערען שטיקלעך פינסטערניש, װאס מען קאן ניט זעהן און מען קאן ניט אנטאפען. דאס שטיקעל בלײַכע גראטען־פענסטערעל אין דער הויך איז געװארען איבריג און האט גענומען

*) איצטער, עולם, שטיל! װײַל מען געהט...

שרעקען, ווי א גרויסעם גראהעם און שלעבטעם אויג פון א שפיאן האט עם אריינגעקוקט.

באלד האט זיך דערהערט א טופען פון א סך שווערע פיס און א הייזעריגע, שוידערליכע קאמאנדע:

— ר-ר--ראז!

און גלייך האט זיך נעלאזט הערען א מיש-מאש פון גריל-צענדע קולות, א ברעכעריי מיט א קלאפעריי צוזאמענגעמישט מיט אנ׳עקבערנדיגען קלונג פון גלאז, און איטליכער געלונגענער בראך האט זיך בעגלייט מיט א שיכור׳ן הפקר-געלעכטער — דאס אומגליק איז אריבערגעשוואומען דעם דנעסטער און האט דא אויך גענומען געוועלטיגען, ווי אויף יענער זייט. אין אונזער אויפ-געדעגטער פאנטאזיע האט עס זיך אונז פארגעשטעלט אין א גע-שטאלט פון א גרויסער משוגע׳נער חיה מיט א סך. א סך שווערע טופענדע פיס. אט לויפט זי מיט אנ׳אפענעם, מורא׳דיגען שמיי-בעלדיגען פיסק פון א קראקאדיל, אנגעשטיקט מיט שטאהלענע ציינער, ברייטע און פערפלעקטע ווי יאטקע-העק. לויפט און פרעסט און חרומשקעט אלץ, וואס זי בעגעגענט אויפ׳ן וועג: גלאז, האלץ, ציגעל, לעהם, כלים, בעט-געוואנט. קליידער אלץ צוזאמען, אלץ צוזאמען פרעסט זי, אלץ צוזאמען רייסט זי מיט די נעגעל און שלינגט, זי איז טויט-הונגעריג.

צווישען די פעסער האט מען געשעפשעט:

— רבונו של עולם, רבונו של עולם...

ס׳האט זיך דערהערט א דערשטיקטעם, געצויגענעם קול׳כעל פון דעם 4-יאהריגען יונגעלע:

— מאמע, איך׳ל, איך׳ל מורא, מאמ...

זיין מאמע האט איהם ניט דערלאזען ריידען ווייטער און האכטיג א שעפטשע געטהון:

— מען דארף ניט - מורא, וואס עפעס מורא? נארעלע, ס׳איז גארנישט, ש-שא.

דאס יונגעלע האט א ווײלע געקלערט און דערנאך אנגע-הויבען שטיל צו וויינען:

מאמע, כ׳וויל ברויט מיט פאווידלע, מאמע.

די מאמע זיינע האט איהם עפעס גענומען איינשמועסען.

דאָס פֿינף־יאָהריגע מיידעלע האָט זיך צו איהם צוגערוקט און אָנגעהויבען גלעטען איהם ווי אַ גרויסע:

– זעהסט, איך אויך אַ קליינינקע און וויין ניט, ס'איז אַ „פּאָגלאָם“, אַ „גלוי־סעל“ פּאָגלאָם! מוז מען זיין שטיל, מאַמע זאָגט, געבען וויין, מאַמע זאָגט.

— זיסען? – האָט דאָס יונגעלע איבערגעפרעגט; און ניט וואַרטענדיג אויף אַנ'ענטפער האָט ער זיך שטיל געווענדט צו זיין מאַמען:

— מאַמע, ס'אַ פּאָגלאָם?

– יאָ, עופעלע, זאָל זיין שטיל. אָט הערסטו?

– גויים מיט טאָרבעס, מאַמע?

יאָ, יאָ, מיט טאָרבעס, זיי שלאָגען זיך, שטי־איל.

דאָס יונגעלע האָט באַלד אַ שטופּ געטהון פון זיך זיין קליינע חבר'טאָרין.

– אי־אי־איך'ל ניט טרינקען, איך'ל אַוועק!

און איז אַנטשוויגען געוואָרען ווי אַ „גרויסער“.

IV.

אין דעםווילדען ליאַרעם, וואָס האָט צו אונז דערגרייכט, האָט זיך גענומען אַריינמישען עפּיס אַ דריבנע קנאַקערייַ. פּונקט ווי אַ האָגעל וואָלט געפאַלען. און איידער מיר האָבען פֿערשטאַנען, וואָס דאָס איז, האָט זיך איינעמס אַ בלייכער פינגער בעוויזען אַריבער אַ פּאַס, און אַ צושראָקענער קול האָט אַ שעפּטשע געטהון:

— זעהט... וואָס איז דאָס?...

מיר האָבען אויסגעגלאָצט די אויגען, אויף ווי פיעל עס איז געווען מעגליך אין דער פינסטער.

דער גראָהער פלעק ליכטיגקייט פון פענסטערעל, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף דער אַנטקעגענדיגער, נאַסער וואַנד — אַנ'אובעוועגליכער, אַ טויטער ווי אַנ'אויג פון אַ אָבגעשטאַגנער פיש, האָט זיך איצט אונרוהיג בעוועגט... און ניט בלייך

איז ער געווען; איצט איז ער געוועזן רויט, רויט און לעבעדיג און האט זיך געווארפען און האט געטאנצט...

מיין טאטע האט גלייך פערשטאנען. מיט אנ'אומעטיגען קול פון קינות האט ער שטיל גענומען טענה'ן פאר זיך, שאקלענדיג מיט'ן קאפ צום פאס, אנטקעגען וועלכען ער איז געזעסען:

— אוים שטוב, אוים שפייכלער, אוים תבואה, אוים...

אונטערגעצונדען, האבען נאך עטליכע פערשטאנען און זענען אנטשוויגען געווארען...

פון שרעק האבען מיר וועניג גערעדט. נאר איטליך אבגע־ריסענעם ווארט, וואס פלעגט פארזיכטיג און ציטריג ארויסשווימען אין דער פינסטער, האט ביי אונז געהאט א גרויסע בעדייטונג, א שטארקע מאכט. און פלעגט איינזינקען ווי א בליי אין נשמה אריין.

און דער רויטליכער פלעק האט אזוי לעבעדיג געטאנצט, אזוי פרעהליך געשפרונגען, ס'האט זיך ניט געוואלט גלויבען, אז דאס איז אנ'אבשיין פון א שרפה, גיכער האט דאס אין געדאנק ארויסגערופען א צוהיצטען פנים פון א פארובאק, וואס געהט א קאָ־ביגעם זיץ־טענצעל, אונטערפאטשענדיג מיט די הענד אויף די לאנגע חאליאווען, און זינגט און זינגט עפיס א פרעהליכס אינ'ם פרייען סטעפ אריין. און דאך האט דער דאזיגער טאנצענדער פלעק אזוי געביסען, אזוי גענאגט ביים הארצען... ס'האט זיך געדוכט, אז דאס ווערט אלץ רויטער און רויטער, אנזויגענדיג זיך מיט אונזער בלוט...

— מען האט געדארפט פערשטעלען, — האט איינער רחמנות'דיג א שעפטשע געטהון.

אלע האבען געשוויגען.

— דאס פענסטערעל, — האט נאך איינער פערחזייטשט.

נאר קיינער האט זיך ווייטער נישט געריהרט. מען האט מורא געהאט צו מאכען דעם קלענסטען גערויש צווישען די פוסטע, הילכיגע פעסער.

אויפ'ן גאס איז דער משוגענער ליארעם געווארען אלץ נעהנ־טער. מיר האבען שוין דייטליך געהערט, ווי די חיה סאפעט און שנארכט פון צו פיעל פרעסען, ווי זי ברעכט אויף אלע בעהעל־טענישען, טאפט זיי ארום און שמעקט זיי ארום, רוקט אריין די

נעגעל אין אלע שפּאַלטען, זי זוכט, זי בּרילט ... עס איז איהר אַלץ וועניג. פון אתזער האָב און גוטס איז זי נישט צופרידען. זי וויל מענשען פלייש, מענשען פלייש ...

און אַט פיהלען מיר נאָך די קולות נאָך, אַז זי איז שוין גאַר נאָהענט, אַז נאָר יאַקים'ס-קאַרשען גאָרטען שטעהט צווישען אונז און צווישען „אַטגליק", און מיט אַ מאָל צונעהמט זיך עפּיס דער לענטער אַבהאַלט אויך. ער ווערט דורכזיכטיג און לופטיג ווי רויך, ס'דערהערט זיך אַ שטאַרקער שאַרך, עטליכע שוערע טריט טיילען זיך אָב פון געפילדער און קלאַפּען נעבען צוים פון קאַרשען-גאָרטען, און עס דערהערט זיך אַ גראָב קול:

— ע—עך ... דאַ אוטשיקלי זשידי!

או—טשיקלי ... — בּעדויערן עטליכע אויפגערעגטע שטימען.

— דאָ באַלנעשטי אוטשיקלי — דערהערט זיך מיט אַ מאָל יאַקים'ס קול און צוגיסט זיך ווי אַ באַלזאַם—דאָ באַלנעשטי ...

און אַ נצחונ'דיגער, פעטער געלעכטער, אַ באַס פון בויך אַרויס:

—אָ—חאָ—חאָ חאָ—חאָ ...

און אין פינסטערניש פון קעלער הויבען אָן צו שוועבען העק, בּרייטע, גלאַנצענדיגע העק, וואָס האָבען זיך מכין געווען צו ווערען רויט און נאַס און זענען געבליבען טרוקען, וויל: „אוטשיקלי" ...

פונ'ם געפילדער רייסען זיך דאַרטען אַ ווילע אַרויס: אַ שניידענדער ריס פון עפּיס אַ דינעם שטאַרקען געוואַנד; אַנ'אויפגעבעטענער, הייזעריגער בּעפעהל: „היי חלאָפּצי". די שווערע טריט קעהרען זיך אום, און ווידער ווערען זיי דערטרונקען אין אַ מיש מאַש פון בּרעכען און האַקען, און דאָ אויף דער נאַסער וואַנד טאַנצט אַלץ דער רויטליכער פלעק, טאַנצט זיך צום טאַקט, און דאָס אַלץ איז אַזוי נאָהענט און אַזוי שרעקליך, אַז דער מוח זאָגט זיך אָב אַרומצונעהמען דאָס, צו גלויבען, אַז דאָס איז אַנ'אמת.. אינסטינקטיוו האַלטען מיר זיך איין ניט אַ פרעג צו טהון איינער בּיי'ם צווייטען, וואָס דאָס איז, אפילו אַבּראַשע טקאַליעט מיט די לעצטע כּחות די ציינער און לאָזט זיי ניט קלאַפּען זיך! אפילו דאָס 4-יאָהריגע יונגעלע, וואָס האָט ערשט געוואָלט פּאָווידלע, האָט זיך צוגעטוליעט צו זיין מאַמען און ריהרט ניט מיט זיינע אומרוהיגע פיסלעך.

א דינע, שווארצע סטרונע פון אומת-מוֹת האט זיך אלץ שטארקער און שטארקער אַנגעצויגן ארום אונז, און מיר האָבן מורא געהאט אַנצורירן זי אַפילו מיט אונזער אָטהעם.

און פלוצלינג — דאָס איז געווען העכער פון אונזער השגה — פלוצלונג האָט די סטרונע אַ פּלאַץ געטהון און צוריסען זיך איבער אונזערע קעפּ מיט אַ הילכיגען, הילכיגען געוויין פון אַ קליין קינד.

מיר האָבן זיך אַ צאַפּעל געטהון, פּונקט ווי אַ הארמאַט וואָלט אויסגעשאָסען אין דער פינסטערער, אויסגעהאלטענער שטילקייט פון קעלער. מיר זענען געבליבען אַ ווײַלע זיצען ער-שטוינטע, און ערשט נאָכדעם האָבן מיר זיך ערלויבט אַ שושקע טהון:

— ווער איז דאָס? ווער איז דאָס?

— זאָל גאָט היטען, וועמענס איז דאָס?

אַ פּאָר פינסטערע פיגורען האָבן זיך צוגערוקט צו יענעם אָרט.

— דאָס איז אײַערס, זינע? אײַערס?

— שטילט עס איין, גיט עס זויגען, האָט רחמנות.

דאָס האָט זיך טאַקע אויפגעכאַפּט און פונאַנדערגעשריען זינעס האַלב-יאָהריגעס קינד, וואָס האָט די גאַנצע צײַט אומרוהיג געדרעמעלט אויף איהרע אָרעמס. און דאָס געשרײַ האָט זיך אָב-געגעבען אין די פּוסטע פּעסער אַזוי הילכיג, אַזוי אימה'דיג, פאַר שרעק איז עס נאָך אונז געוועזן גרוים אין די אויגען.

— גיט עס זויגען, — האָבן זיך מענשען שאָטענס געבע-טען — גיט עס זויגען.

— גיט עס זויגען, — זענען צוגעשטאַנען נאָך אַ סך פינס-טערע פיגורען צו זינע'ן און אין זײַער קול האָט זיך שוין געפּיהלט גיפט.

זינע האָט מיט אַ ציטערדיגער, טונקעלער ברוסט געפּרובט פערשטאָפּען יענעם קליינעם מסוכנ'דיגען אָרט, פון וואַנען עס האָבן זיך געריסען אַזעלכע שרעקליכע, צאַפּעלדיגע געשרײַען. ס'האָט ניט געהאָלפען, דאָס שרײַענדע אַפּאַראַטעל האָט זיך נאָר אַ רגע פערהוסט און נאָך מעהר צורײַצט צושריען זיך.

— וויל ניט, — האט זינע אבהענגיג געחליפעט — דאס בייבעל טהוט איהם וועה, דאס בייבעל.

— שש — א — איז דורכגעלאפען א בייזע שיפעריי דורך די ציינער. — א צוגאב די מאמע.

דאס געוויין איז א ווײַלע שטיל געווארען. מען האט גענומען האפען, נאר דאס קינד האט נאר געמאכט א קליין הפסקה׳לע, שווער אויסגעבראכען און נאך שטארקער צושריען זיך — פונקט ווי אלע וואלטען געווען שולדיג... דאס קליין העלזעל האט זיך געריסען מיט אלע כוחות, ארויסלאזענדיג פערצוויפעלטע, עקבערנדיגע געשרייען, פלאטערנדיג מיט די הענטלעך און פיסלעך פון אנשטריינגען זיך. אט, אט פלאצט עס ווי א פענכערעל. אלע ווײַלע אבגעהאקט זיך און זיך פערשלוכצעט, און אלץ אזוי פריי און אפען, אזוי חוצפה׳דיג מיט אזוינע תביעות, מיט אזא קוויטשעריי, — אזוי נאר ווי עס איז פעהיג צו שרייען א קינד, וואס ווייס גארנישט און פערשטעהט גארנישט, חוץ זיין אייגענעם וועהטאג. נאר אונז, גרויסע דערוואקסענע מענשען מיט בערד, האט זיך דאן געדוכט, אז דאס וויל פון גארנישט וויסען און וויל גארנישט פערשטעהן. פינסטערע פיגורען האבען נישט אויפגעהערט צו שטרעקען צו דער צוטומעלטער זינע׳ן ציטערדיגע, לאנגע הענד:

— האט רחמנות, שטי—אילער, האט רחמנות.

אנדערע האבען זיך געבעטען גלאט אין דער וועלט אריין:

— זאל עס שווייגען, זאל עס שווייגען, זאל עס שווייגען,

ביי זינע׳ן האבען זיך געטרייסעלט די הענד און זי האט מיט זיי זעהר שלעכט קאמבינירט צו בערוהיגען דאס צורייצט נפש׳ל. איהר פולער, מילדער פנים איז געווען אזוי בלייך, אז ער האט געבלאנקט אין דער פינסטער. אבראשע האט פערגעסען, אז איהם איז קאלט און נאס, ווי א פערסמ׳טער האט ער זיך גענדרעהט ארום זינע׳ן. ער האט עטליכע מאל געווען אויסגעשטרעקט זיינע קלעפיגע, קאלטע הענד, א גלעט צו טהון מיט זיי זיין צורייצטעס קינד, און באלד דערמאהנט זיך, אז ער איז נאס, און צוגעחאפט צוריק. ער האט זיך געפלאנטערט צווישען די בייזע צושראקענע מענשען און האט אלץ געשעפטשעט, אלץ פערענטפערט זיך.

— ווער איז שולדיג? מיר, זי איז נערוועז, האט איהב אין דער פריה אנגעזויגען מיט צורודערטער מילך, מיט צורו־דערטער.

נאר קיינער האט איהם ניט געהערט. און די שושקערײַ ארום זיינע׳ן מיט איהר „שרײַער" איז געווארען אלץ בייזער, גיפ־טיגער, גרעבער:

— וואס האט איהר צו אונז? וואס האט איהר צו אונז?

— נאך ווייניג, ברײַנגט מען נאך קראנקע קינדער, בלוט־זויגער!...

— פערשטאפט איהם זיין פיסק, דעם סמארק, פער־שטאפט...

און איינם עפּיס א ווײַבעל האט א זאג געטהון מיט׳ן גאנ־צען הארצען, פונקט ווי זי וואלט תפילה געטהון:

— דערשטיקט זאל עס ווערען.

און אומגעריכט האט דאס דאזיגע ווײַבעל א חאפּ געטהון דאס שרײַענדע קינד פון זיינעם ארעמס און גענומען עס הוידען, שיפּענדיג ווי א שלאנג דורך די צייהנער:

— שוייג, טײַערינקער, שוייג, ממזר׳ל, שוייג, שטום זאלסטו ווערען, שוייג.

יוכבד איז פלוצלונג ווי א שטיין ארויסגעוואקסען פון צווישען צוויי פּעסער, וואו זי איז פריהער געזעסען און קיינער האט זי ניט געזעהן. ניט רײדענדיג קיין ווארט האט זי מיט איין האנד צוגע־נומען דאס צאפּעלדיג נפש׳ל, און מיט דער אנדערער האנד אפּ־געשטופּט דאס מבולבל׳דיג ווײַבעל, און פעסט און לאנגזאם גע־נומען קושען דאס שרײַענדע מײַלעכעל מיט פערשמאכטע, שטומע ליפּען. דערנאך האט זי איהם געהוידעט, דערנאך עטליכע מאל אריבערגעדעקט און אפּגעדעקט. נאר דאס און אלע איבעריגע מיטלען האבען ניט געהאָלפען. דאס שרעקליכע קינד האט אלץ שטארקער און שטארקער געשריגען מיט א הילכיגען, עקבערנדיגען פאלצעטעל, און זיינע קולות האבען זיך געריסען ארויס דורך דאס גראטען פענסטערעל, געריסען זיך אלץ אהין צו זיי, צו זיי, און האט אויסגעזאגט, און האט געמסר׳ט אזוי עזות׳דיג, אזוי אונערבארמדיג, מיט אזא טעמפּער גלײַכגילטיגקייט צו פרעמדע יסורים, צו מורא׳דיגע יסורים פון גרויסע דערוואקסענע מענשען.

און „די גרויסע דערוואַקסענע מענשען. האָבען זיך געביסען די ליפּען און געקריצט מיט די ציינער. איטליכער קוויטש, איטליכער שלוכץ האָט אונז געפּייניגט, געשניטען מיט טעמפּע מעסער. אונז האָט זיך שוין געדוכט, אַז דאָס איז ניט קיין קינד, ניט אַזוי אַ קינד, ניין, דאָס איז עפּיס אַ רשע, אַ טייוועל, אַ שונא אין לעבען. אָט שרייט עס כלומר'שט ווי אַ קינד, וועלכען ס'טהוט וועה, נאָר אין אמת'ן טהוט ער אונז אין טויט אַריין, ער סמאַקעוועט אונזערע יסורים, ער חלש'ט, אַז מען זאָל אונז צוהאַקען מיט העק, ער חלש'ט.

איך בין דאַן געזעסען ערגיץ אין אַ ווינקעל און מיינע הענד האָבען געגראַבעלט אַרום זיך די ערדיגע פּאָדלאָגע ווי פון קאָנוואולסען. אונגערן האָב איך אָנגעטאַפּט אַ נאַסע שמאַטע, און וועלכער עס וואָלט מיך געעקעלט אָנצוריהרען אַנ'אַנדערם מאָל, נאָר דאַן האָב איך זי פעסט צונויפגעדריקט אין פויסט און געטראַכט מיט אַ ווילדען תענוג: ס'אַרא גוטסקייט עס וואָלט געוועזן אַריינצושטופּען די דאָזיגע שמאַטע דעם קליינעם רוצח'ל אין האַלז אַריין.

אַפילו זינע, זיין מאַמע, האָט געבראָכען די הענד און געשעפּטשעט:

עופ'עלע, וואָס האָסטו צו אונז? עופ'עלע, וואָס האָסטו צו אונז?

פּונקט ווי דאָס קינד וואָלט עס געקאָנט פערשטעהן.

און אַבראַשע האָט זיך אַלץ געפּלאָנטערט און אַלץ פערענטפערט זיך, אַז ניט ער איז שולדיג, ניט זיין זינע, זי איז נאָר נערוועז, און האָט אָנגעזויגען מיט צורודערטער מילך, מיט צורודערט ער.

קיינער האָט איהם נישט געהערט.

שווייגענדיג, כמעט רוהיג איז געוועזן יוכבד. אַ בלייכע ווי מאַרמאָר און אַ שטומע ווי מאַרמאָר, האָט זי אַלץ געהוידעט דעם שרייער, קושענדיג איהם אַלע ווייַלע אין אָפּענעם, צאַפּעלדיגען מייַלכעל מיט דורשטיגע לאַנגע קושען, נאָר איהרע אויגען האָבען בשעת-מעשה געקוקט ערגיץ ווייט, מאָדנע וואָס האָט זי זיך דאַן פאָרגעשטעלט? אויף וואָס האָט זי געוואַרט?

אייגענטליך האָבען זיך כמעט אַלע פינסטערע פיגורען אין קעלער געפּלאָנטערט, געשושקעט, געשאָלטען, געגעבען עצות.

און דאָך איז דאָס אַלץ אַרויסגעקומען אַזוי פּאַרזיכטיג, אַזוי שטיל, ווי בײַ מאַלפּעס, ווען זײַ קריכען איבער מענשען. דער שרעק האָט אונז געניט צו ברעכען די הענד. בעטען רחמים, קריצען מיט די ציינער, און דער אינסטינקט האָט אונז אַלץ געהייסען שווייגען. אין קעלער האָבען זיך אין אינקוויזיציע־יסורים געפּײַניגט אונזערע מידע קערפּער, און אין דרויסען האָבען גע־פלאַטערט און מיט טויט־שרעק זיך צוגעהערט אונזערע פערצווייפעלטע נשמות. דאָרטען האָט נאָך אַלץ געקנאַקט און געברילט. דאָרטען האָט אונז נאָך אַלץ געזוכט דאָס „אומגליק" מיט טרוקענע, גלאַנצענדיגע העק. און דאָ האָט אַלץ דאָס שרעקליכע קינד געמסר'ט, געגעבען סיגנאַלען, געשפּילט זיך מיט אונזער לעבען... און היינטיגע אַזוי אויף איין האָר לאַנגע, אימה־דיגע מינוטען, האָט זיך בײַ אונז אין אָנגעשטריינגטען, צוהיצטען מוח געגומען מישען דאָס אַלץ, וואָס אויפ'ן וואָהר האָט זיך געפּלאָנטערט מיט די ווינקענדיגע, ווילדע בילדער פון אונזער פּאַרשטעלונג, און מיר זענען שוין ניט געווען ביכולת אָבצוטיילען איינס פון דעם אַנדערען. עפּיס, ברעכט מען דאָרטען, עפּיס שרייט דאָ אַ קינד, עפּיס וועט מען באַלד אויפברעכען אַ טהיר און מען וועט האַקען מענשליכע קערפּער, צי מען האַקט שוין? צי מען געהט ערשט האַקען?

און ווײַטער איז אַ שאָטען אַריבערגעפלויגען בײַם פענסטערעל, אַ פלאַטער געטהון אין דעם רויטען פרעהליכען פלעק אויפ'ן וואַנד. און יאַקים'ס קול האָט אַ ברום געטהון — אין זײַן ווײַבען באַס האָט זיך געפּיהלט רוגזה! — ציך טאַם... צי—ך... און איז פערשוואונדען געוואָרען.

דער ייד „מיט'ן בײַל" האָט ניט אויסגעהאַלטען און געכאַפּט זיך מיט ביידע הענד פאַר'ן קאָפּ:

— רבונו „של עולם", זאָל מען שוין קומען מיט העק, מיט העלצער, מיט טשוועקעס, זאָל מען שוין אונז צוהאַקען, זאָל שוין נעהמען אַן עק...

און מײַן מאַמע האָט תיכף אויפגעקאָכט און איז אָנגעפאַלען אויף איהם מיט פערשטיקטער זידלערײַ:

— פּגר, חמור, ווער פרעגט בײַ אײַך? ווער רעדט מיט אײַך? מנוול!

נאָר אין יאַקימ'ס אַזהרה, אין דעם יודענס פֿאַרצווייפֿלונג, אין דעם טאַטענס ייִדלערײַ מיט דעם נאָהענטען בלוטדורשטיגען ליאַרעם אין דרויסען, מיט דעם קינדס געשרײַ, וואָס האָט נאָך אַלץ געהילכט מיט זײַן שרעקליכער דײַטליכקייט, זענען שוין עפּיס געווען אומפֿאַרשטענדיג, מיט אַ נעבעל פֿאַרוויקעלט. פֿרעמד — ווי פֿון אַנ'אַנדער וועלט. און דאָך האָבען אונזערע אויערן געטהון זייערס, זיי האָבען זיך צוגעהערט.

און ווידער טיילען זיך אָב פֿון דעם דרויסענדיגען ליאַרעם שווערע שטאַרקע טריט, אַט טרעטען זיי און קניקען נאָך אַ מאָל בײַ דעם צוים פֿון קאַרשען-גאָרטען, און אַ שיכורער אויסגעשרײַ גיט זיך אַ שפּאַלט אויף און קייקעלט זיך אַרײַן אין קעלער און שטיקט אונז דעם אָטהעם:

— העי, טשאָלאָוויק, אַ טאַם-טאָ שצאָ?

און ווי דורך אַ געדיכטען רויך יאַקימ'ס עטליכע אומפֿאַרטיגע ווערטער הינטער'ן וואַנד:

— חיבאַ — אַ.. זנאַיו שצאָ? אַ — אַ! צע... צע קיצקי, חלאָפּצי, קיצקי... 1)

נאָר גראָד אין דער רגע האָבען מיר דערפֿיהלט, אַז אין קעהלער פֿעהלט עפּיס, פֿעהלט. ס'איז געווען שטיל ווי אין בית הקברות. פֿון וואַנען האָט זיך מיט אַ מאָל גענומען די דאָזיגע שטילקייט? מיר האָבען דערפֿיהלט, אַז דאָ איז עפּיס פֿאַרגע־קומען. און פֿאַרגעקומען איז אַזוינס, וועגען וואָס מיר האָבען מורא און ערלויבען זיך ניט קלערען. אינסטינקטיוו האָבען מיר זיך צו־גערוקט צו יענעם אָרט, וואו עס האָט זיך געדראַפּט געפֿינען יוכבד, און שטיל ווי שאָטענס גרופּירט זיך אַרום איהר. אַפֿילו די צוויי קליינע קינדער האָבען זיך אויך צוגערוקט און זענען גע־בליבען שטעהן פֿאַרוואונדערט מיט די פֿינגערלעך אין מויל. אַנטקעגען אונז, דײַטליך אַרויסטייטלענדיג זיך אויף דעם שוואַרצען פֿאָן פֿון קעלער. מיט'ן רוקען אָנגעשפּאַרט אָן אַ פֿאַס און פֿאַר־גליווערט ווי אַ סטאַטוע, איז געשטאַנען יוכבד. דעם קינד'ס פֿאַר־וויקעלטע פֿיסלעך זענען בײַ איהר געווען פֿאַררוקט אונטער'ן רײַ־טען אָרעם, און איהרע עטוואָס בעלויכטענע אַלטע פֿינגער זענען

1) איך ווייס וואָס דאָס איז? אַ — אַ! דאָס זענען קעץ, חברה, קעץ!

ווי צוואנגען געוועזן איינגעשטעמפּעט אין יענעם אָרט, וואו עס האָט געדאַרפט זיין דעם קינדס העלזעל, דער קאָפּ איהרער איז געוועזן עטוואס איינגעבויגען, עטוואס אויסגעצויגען, און איהרע שווארצע אָבגעדעקטע האָר זענען איצט געוועזן איבערגעוואָרפען מיט אַ ווייס טיכעל, וואו האָט זי עס געקראָגען? — איהרע פערקיהלטע ליפּען זענען געוועזן האַלב אָפען — קענטיג, אַז אָט ערשט האָבען זיי געקושט דאָס קינד, און אַ פּאָר אָפענע גרויסע אויגען האָבען אונז אָנגעקוקט פון אונטערן שטערן אַרויף, אַ פּאָר משונה'דיגע אויגען, וואָס קוקען און זעהען ניט דעם צווייטען, ניט זיך אַליין...

— מאַם... מאַמע... — האָט אַבראַשע גענומען שטאַמלען, ניט פערשטעהענדיג וואָס דאָ טהוט זיך.

יוכבד האָט געשוויגען אין דערזעלבער פערגליווערטער פּאָזע. נאָר שווערע טראָפּענס פייכטקייט האָבען געענטפערט די פּוסטע פּעסער:

— דאָק, דאָק...

נאָר דאָ האָבען אַלע דערזעהען, אַז דאָס איז ניט יוכבד. אַז דאָס איז גאָר ניט יוכבד'ס פּנים. און אויפ'ן קאָפּ ביי איהר איז ניט קיין ווייס טיכעל, ווי עס האָט זיך געדוכט, נאָר סיווע, שניי־ווייסע האָר, וואָס האָבען אַרומגערינגעלט איהרע איינגעפאַלענע באַקען און געוועזן צושאָטען אויף איהרע אַקסלען. די דאָזיגע האָר זענען געוועזן אַזוי ווייס, אַז זיי האָבען געבלאַנקט מיט אַ פּאָספּאָרישען גלאַנץ אין דער פינסטער...

דאָ האָט זיך דער ערצעהלער אַ שטעל געטהון און איז אַנטשוויגען געוואָרען.

אַלע, וואָס זענען געזעסען אין צימער און צוגעהערט, האָבען זיך נאָך איהם אַ הויב געטהון ווי פערכישופ'טע:

— נו?

— איהר וועט ניט גלויבען. זי איז אין איין מינוט גראָה געוואָרען.

אין אַ שעה אַרום האָבען איהם עטליכע פון אונזער קאַמפּאַניע בעגלייט צו זיין האָטעל. זינט ער האָט געענדיגט זיין ער־

צעהלונג, האָט ער מעהר קיין איינציג וואָרט ניט אַרויסגערעדט, מיט אַ קליין ווײַלע צוריק האָט זיך מיט אונזער בלײַבען פּרײַלין געטראָפען אַ היסטערישער אַנפאַל. אַלע האָבען זיך אַ וואָרף געטהון מינטערן זי. נאָר דער ערצעהלער אַליין איז געבליבען שטעהן אַ בלײַכער, אַ קאַלטער. האָט געקוקט אויף די גאַנצע סצענע אָהן אַ בּרעקעל התפעלות און אַלץ געוויגט און געסקריפּעט מיט'ן קאַמאַש אויף איין אָרט. איצט געהענדיג, האָט ער נאָך אַלץ עקשנות'דיג געשטומט, און ס'האָט זיך ניט געגלויבט, אַז דער דאָזיגער הויכער גלײַכער שאָטען האָט ערשט דערצעהלט דאָס, וואָס האָט נאָך אַזוי געפּלאַמט און געטריקענט אונזער מאַרך.

ס'איז שוין געוועזען גאַנץ שפּעט, די ווינטער-נאַכט איז געשטאַנען אַ קאַלטע, אַ נעבעלדיגע, אַ פינסטערע. מיר האָבען אויך געשוויגען און נאָכגעגאַנגען איהם ווי די שאָטענס. אין די אויגען האָט זיך אַלץ וואָס אַרום געשאָקעלט ווי נאָך אַ שווערער קראַנק. בײַם סאַמע אײַנגאַנג פון האָטעל האָט זיך איינער פון אונז ניט אײַנגעהאַלטען:

– זאָגט נאָר, פערצײַהט, איך וואָלט אײַך געבעטען.

– מאַכט עס בקיצור!–האָט יענער אונגעדולדיג אַ זאָג געטהון.

– און וואָס איז געוועזען דער סוף?

– אַ! דער סוף? ס'איז טאַקי געבליבען, אַז „צע קיצקי".

– און יוכבד?

– זי? געהט אום אַ באָרוויסע מיט צולאָזענע שניי-ווײַסע האָר, דאָס רוב אין די בלויע בעמאַראַבער נעכט, קוקט פעריסען דעם קאָפ צו דער פולער לבנה און שמײַכעלט.

ער האָט ניט זיכער און לאַנגזאַם אויפגעהויבען די האַנד אין דער לופטען.

— אַ פנים זי זעהט אין דער לבנה אַ פערגלײַך מיט אַ קײַלעכדיגען קינדערשען פנים'על.

— אַזוי, און איהר? בײַ אײַך?

— מײַן טאַטע קאָן זיך נאָך אַלץ פון דאָרטען ניט אָפּרײַסען. און איך—איך האָב אונטערגעהאַקט אַלע גאַנץ-געבליבענע וואָרצלען און פליה. וואוהין דער ווינד טראָגט! אַדיע!

. . . .

אויף מאָרגען איז ער אויעקגעפאָהרען.

דאָס פֿאָר׳ל.

אין קעלער-שטיבעל האָבען זיי געוואָהנט זאַלבעדריט: ער באָנצי, זיין אַלטע מאַמע, און די שוועסטער זיינע, צירקע די האַרבולקע, וואָס איז אַלעמאָל געזעסען אויף איין אָרט, אַ געלע ווי וואַקס און שווער, שווער געאָטהעמט.

דער מפרנס פֿון דער דאָזיגער געזינדעל איז געווען באָנצי — אַ דאַנק דעם, וואָס ער האָט קיין פֿיס ניט געהאַט.

אַז מען האָט נישט קיין פֿיס, וואָס טהוט מען? קויפֿט מען זיך אַ וועגעל מיט פֿיער רעדלעך, און מען לאָזט זיך אויף איהם אוועק אין שטאָדט אַריין און מען בעטעלט.

און אַזוי האָט באָנצי אויך געטהון.

אַרויספֿאָהרענדיג, האָט ער קיינעמ׳ס הילף ניט בעדאַרפֿט, ער אַליין האָט זיך אויפֿגעמייסטרעוועט אַזעלכע קלעצלעך אונטען מיט טשוועקלעך, אויבען מיט הענטלעך, און אַריינזעצענדיג זיך מיט די קאַליקע פֿיס אין נידעריגען, שמוציגען וועגעל, פֿלעגט ער זיך גוט צובינדען און פֿלעגט זיך אַוועקלאָזען גראָבען די גראָהע געשלייגעלטע טראָטואַרען, אונטערשטופּענדיג מיט די קלעצלעך פֿון ביידע זייטען וועגעל.

פֿאָהרענדיג אַזוי טאָג טעגליך, לאַנגע יאָהרען נאָכאַנאַנד האָט ער זיך אַזוי איינגעאַרבייט מיט די קלעצלעך, ביז ער פֿלעגט זיך בעוועגען ניט ערגער פֿון אַלע מענשען. ער איז געוואָרען אַנ׳עכטער אַרטיסט פֿון דעם דאָזיגען סאָרט פֿאָהרען. פֿלינק ווי אַ מאַלפּע פֿלעגט ער מיט די קלעצלעך קאָמבינירען און קערעווען דעם וועגעל, רעכט׳ס, לינק׳ס, באַרג אַרויף, באַרג אַראָב, ווזא

הין די הארץ גלוסט. קינציג פלעגט ער זיך שליינגלען אויף די טראטוארען צווישען מענשענע פיס און קליידער, קיינמאל מיט׳ן וועגעל ניט בעריהרט אפילו דעם זוים פון א דאמען־קלייד. מייסטערהאפט פלעגט ער זיך אריבערהאפען פון איין זייט גאס צו דער אנדערער, אויסמיידענדיג דערביי שפרינגענדע פערד, לויפענדע קארעטען.

דער שטענדיגער ארט, וואו באנצי פלעגט בעטלען, איז געווען ראג „לאנגע און וויסע״. דארטען פלעגט ער זיך פון אין דער פריה בעזעצען מיט זיין וועגעל, אויפעפענען א גרויסען מויל און מיט א געמאכטען נארישען קול אנהויבען ברומען זיין שטענדיגען מזמור:

— האט רחמנות, אויף א וויסטען קאליקע... אהן פיס... האט רחמנות.

ביי וועמען צו בעטען רחמים איז דא. פערביי באנצען געהען און לויפען א סך, א סך מענשען: שעהן געקליידעטע, מיט שפאקולען און אהן שפאקולען, פון אנדערע ווייבער שמעקט א גוטער ריח, פון אנדערע — מיט הערינג און זויערע אוגערקעס. אלע געהען, אלע רייסען זיך פאראויס רעכטס, לינקס, אין אלע זייטען. איטליכער איז פערטהון מיט זיינ׳ס; און באנצי סטארעט זיך אבצוקעהרען זייערע פערטראגענע אויגען צו זיין וועגעל האטש אויף איין איינציגע סעקונדע.

— האט רחמנות, אהן פיס האט רחמנות.

הונדערט מענשען געהען פערביי און גיבען אפילו נישט א קוק אין יענעם זייט. איינער פון הונדערט גיט יא א קוק און קעהרט אב די נאז. און נאר איינער פון צוויי—דריי הונדערט לאזט אראב די האנד אין קעשענע און פארקעט זיך דארטען.

באנצי׳ס אויג איז שארף, ער דערקענט שוין נאכ׳ן בעוועגונג פון האנד, צי יענער וועט טאקי געבען און וויפיל יענער וועט געבען. און לאזט זיך נאך יענעמ׳ לויפען אויף אלע פיער רעדלעך פון זיין וועגעל.

— א קאליקע אהן פיס, האט רחמנות.

און נאכלויפענדיג א אונטער־געהאקטער, א צוגעשמידטער צום נידעריגען וועגעל, און אונטערשטופענדיג פון ביידע זייטען גיך, גיך מיט זיינע קלעצלעך, און ברילענדיג זיין „האט רחמנות״

מיט א נאריש צורימסעניעם מויל, איז ער דאן משוגה׳דיג, און פערלירט זיינע לעצטע, גאנץ־געבליבענע, מענשענע שטריכען. גיבער זעהט ער דאן אויס, ווי א מין גרויסער פלעדער־מויז־קראקאדיל פון דור־המבול, וואס יאגט זיך נאך נאך זיין רויב.

— האט רחמנות, ברילט דאס בעשעפעניש און שלייַנגעלט צווישען די פערבייגעהער.

און בעקומענדיג די קאפיקענע נדבה, קעהרט זיך באנצי אום צוריק צו „זיין" ראג און זיין אפענער מויל בעט רחמנות פון געוואנהייט, פון אינערציע.

זומער, בשעת די לופט איז ווארעם און מענשען זענען אנגעטהון אין לייכטע קליידער און די האנד איז נאהענט צום קעשענע, געהען, „די געשעפטען" ניט שלעכט, צו פארנאכט צו פיהלט שוין באנצי מיט גרויס הנאה, אז די קעשענע ווערט שווערליך, נעמט ער ארויס דאס ביסעל קופער און צעהלט אויס שטילערהייד פון האנד צו האנד עטליכע מאל נאכאנאנד:

— איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף, זעכס.

און אז מען געהט דורך פערביי, קען ער זיך נישט איינהאלטען און שרייט אויס זיין „האט רחמנות".

— זיבען, אכט, ניין, צעהן. א וויסטען פינסטערען קאליקע. פופצעהן, צוואנציג, פינף און צוואנציג, האט רחמנות.

די „יאזדע" צוריק א היים נאך אזא טאג איז זעהר א פרעהליכע. אויף דער שמאלער גאס האט ער שוין א בעקאנטע בודקע. דארטען שטעלט ער זיך אב און דערקוויקט זיך מיט א גלאז זעלצער־וואסער און א ראזינקעקיכעל.

אזוי איז זומער. און ווינטער איז גאר אנדערש.

דער טאג איז קורץ, אויפ׳ן גאס איז קאלט. די קאליקע פיס פריהרען שרעקליך אין וועגעל. די קלעצלעך אין די הענד בעוועגען זיך זעהר שווער. און מענשען זענען אזוינע בייזע המורע, אנגעפעלצטע; זייער קעשענע און הארץ זענען בעהאלטען אונטער א דיקען פאנצער פון קליידער. און איינער פון הונדערטער מענשען, וואס ערבארעמט זיך יא אויף באנצי׳ן, פוילט זיך ארויסנעמען די האנד פון הענטשקע און קריכען אין בייטעלע.

און פארנאכט איז נאך ביי באנצען אין קעשענע זעהר גרינג ער צעהלט עס ניט איבער, ווייל ער געדיינקט שוין אזוי אויך די

צאָהל פון זײַנע גראָשענס, אַ פערבּיטערטער זיצט באָנצי אויף ראָג ווײַסע — און לאַנגע' און שפּאַלט די קאַלטע לופט מיט זײַן פערצווייפעלטען מזמור ׳

איינמאָל אין אָנהויב-פריהלינג האָט באָנצי פערשפּעטיגט אויף „זײַן ראָג“ אויף גאַנצע צוויי שעה. זײַן שטייגער איז געווען קומען 8 אין דער פריה, און ער איז געקומען צעהן.

צופאָהרענדיג, האָט באָנצי צו זײַן גרויס הארצווייטאָג דערזעהן, אַז אויף „זײַן ראָג“, זיצט עפּעס אַ אשה אין שמאַטעס און אויסציהענדיג די האַנד בעטעלט זי אויף שטום-לשון:

—או–או–בע–מעטע–מעטע.

אַנ'אָנגעצונדענער איז באָנצי געוואָרען. קבצנים זענען אויך סאָלידאַר. בּײַ קבצנים איז דאָ זייערע תקנות. איטליכער בעטלער האָט זיך „זײַן ראָג“ און דאָ, נאַ דיר, גאָר פּלוצלונג אַזאַ נבלה. ס'געהערט?

— שטומע ליאַלע, איז באָנצי מיט זײַן „רײַטוואָגען“ אָנגעפלויגען, ווי אַ פײַל פון בויגען—און אַ טורקע געטהון זײַן קאָנקורענטקע מיט'ן קלעצעל — „אַוועק פון דאַנען! פּאַשלאַ! דאָ איז איך ... איך. (דאָ האָט באָנצי געקלאַפּט זיך מיט'ן קלעצעל אין האַרצען).

— או–או–מעטע–מעטע-האָט די שטומע געגרילצט איהריגעס, און אָנגעקוקט באָנצי'ן.

באָנצי האָט דערזעהען פאַר זיך אַ מין געשטופּעלטע בעשעפעניש מיט איין געזונטעס גראָהעס אויג. דאָס אַנדער אויג איז געווען בּלינד און אינגאַנצען פערלאָפּען מיט ווײַסעל. און דאָס משונה'דיגע פּאָר אויגען האָבען אויף באָנצין געקוקט מיט אַזוי פיל ריידענדער שנאה—גאָר ניט ווי בּײַ אַ שטומער.

באָנצי האָט מיט אַמאָל דרך-ארץ געקראָגען פאַר דעם האַלב בּלינדען. האַלב זעהענדיגען בּליק, האָט זיך אַנ'אויפגערעגטער אָבגערוקט אַבּיסעל אָן אַ זײַט און גענומען בעטלען מיט זײַן נוסח:

— האָט רחמנות אויף אַ קאַליקען, אָהן פיס, האָט רחמנות!

— או-או-בע-מעטע-מעטע, האָט זײַן קאָנקורענטקע געפּלאַפּעלט און געצויגען די העַנד פאָראויס.

און אַ גאַנצען מעת־לעת איז באַנצי צעפּלאַצט געוואָרען. אַלע נדבות פֿליגען אַרײַנפֿאַלען נאָר צו איהר. ער, באַנצי, איז שוין אַלע דורכגעהער געוועזען גוט בעקאַנט. האָט שוין אַלעמען גאַנץ גענוג אָנגעמוליעט די אויגען און אויערען, מיט זײַן וועגעל און מיט זײַן מזמור. די שטומע אָבער איז געווען אַ חדוש. דער עפעקט איז געוועזען נײַ, האָבען זיך דערפֿאַר אַלע גראָשענס געקײַקעלט נאָר צו איהר.

און באַנצי האָט אַ גאַנצען טאָג אומגעריטען אין זײַן וועגעלע הין און צוריק, געיאָגט זיך נאָך דעם, געיאָגט זיך נאָך יענעם, און מעהר ווי פֿינף קאָפּיקעס האָט ער ניט אויפֿגעמאַכט... אַ צוקאָכטער פֿלעגט ער אַלע ווײַלע בעמערקען, ווי די שטומע בעקומט און בעקומט, און אויף איטליכען גראָשען, וואָס זי האָט געקראָגען, פֿלעגט איהר באַנצי פֿון דער ווײַטענס שאָקלען מיט אײַן קלעצעל, וואָס האָט געהייסען, אַז ער, באַנצי, וועט איהר מיט דעם דאָזיגען קלעצעל צושפּאַלטען דער מוח, אויב זי וועט נישט אַוועקגעהן.

און די „שטומע ליאַלע" האָט איהם געהערט פֿאַר אַ פּיטאַק און האָט געצויגען איהר „לאָזער" לאַנגזאַם און שפּאַטיש, ווי מיט אַ זעג איבער באַנצי'ס גאַל:

— או—או—בע—מעטע—מעטע...

און אויף דעם צווייטען טאָג דאָס זעלבע.

באַנצי האָט געזעהען בחוש, אַז די בלינדע, געשטופּעלטע ליאַלע מאַכט איהם „אונגליקליך". וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט?, וואָס? זי וויל אפשר, אַז ער, באַנצי, זאָל אײַנלאָזען זײַן חזקה און זוכען זיך אַן אַנדער ראָג? וואַרט, ער וועט איהר ווײַזען, ער וועט איהר פּלעטען דעם מוח, ווי ער איז אַ יוד, ער וועט איהר פּלעטען דעם מוח..

און אויף דעם דריטען טאָג פֿאַרנאַכט האָט באַנצי אַ הונגעריגער, אַ דערפֿרוירענער ניט אויסגעהאַלטען און האָט דער שטומער גוט מנדב געוועזען מיט דעם קלעצעל איבער די פּיס...

—אי—אי האָט זיך בײַ דער „שטומער" ניט ווילענדיג אַרויסגעריסען, נאָר באַלד האָט זי זיך פֿערכאַפּט. דערמאָנט זיך, אַז זי איז שטום און גענומען געוואַלדעווען אויף שטום־לשון: —

— או — או — או...

— וואָס ? האָט באַנצי אויסגעשטעלט אַ פּאָר קײַלעכדיגע אויגען —

— אָי, אָי ? אַ האַ... אַ שטומע ? חי—חי ... איהר הערט ? האָט ער זיך מיט נצחון געווענדעט צו דער גאַס, זי רעדט, זי איז אַ רײַדענדיגע, די גנב׳טע, איהר הערט ? אַ האַ, בעטע מעטע ? האָט ער זיך ווײַטער אַ חאַפּ געגעבען צו דער „שטומער" אַנו, שרײַ אַקאָרשט אַביסעל !

און דערבײַ האָט ער מיט אַלע כחות גענומען שלאָגען זי מיט זײַנע שווערע קלעצלעך.

און די „שטומע" האָט זיך אײַנגעשפּאַרט אין וואַנד און גע־שריִען אין זיך מיט אַ דערשטיקטען „אי", ווי אַנ׳אמת׳ע שטומע. נאָר איהר בלינדע אויג האָט זיך גערדרעהט מיט שטאַרקע שרעק און שנאָה אויף באַנצי׳ן און אויף זײַנע העלצלעך.

לסוף האָט זי נישט אויסגעהאַלטען און גענומען יאָמערען ווי אַ רײַדענדיגע :

— אָי, אָי די פּוס, איך חלש, געוואַ—אַלד.

— איהר הערט ?

אַזוי האָט זיך באַנצי ווײַטער געווענדעט צום רעדעל, וואָס האָט זיך אַרום זיי אַרומגעקליבען. און דערבײַ האָט ער מיט גרויס גאוה אַרויסגעשטעקט זײַנע קאַליקע פּיס. אַ נו — זאָל מען טאַקע זעהן, ווער עס איז גערעכט ; עס האָט אויסגעוויזן, אַז ער איז צו פלאַמט, ניט ווײַלע ער האָט פון דער שטומער געליטען, נאָר ווײַל אויף דער וועלט קומט בכלל פאָר אַזאַ שווינדעל.

פלוצלינג האָט ער זיך דער[illegible] :

— דאָס געלד גיב אַהער, גנב׳טע, דאָס געלד !

דאָס בינטעלע נדבות האָט די „שטומע" געהאַלטען אין האַנד אין עפּעס אַ ברודיג׳ס. האָט דאָס בײַ איהר באַנצי האַסטיג אַרויסגעריסען און אָבגעפאָהרען מיט׳ן וועגעל אָן אַ זײַט, גרײַטענדיג זיך מיט בײדע קלעצלעך מלחמה האַלטען ביז׳ן טויט אַרײַן.

נאָר די שטומע האָט זיך ניט גערידהרט פון אָרט. זי האָט זיך מעהר נישט ווי נאָך שטײַפער צוגעדריקט צום וואַנד. און געבליבען זיצען אין חליפען, צוהערענדיג זיך ווי אַ קינד צום אײגענעם געוויין.

אַ צוהיצטער, ווי נאָך אַ שווערען שטרײַט, איז באַנצי גע־

פאָהרען אַהיים, אַרבייטענדיג מיט די קלעצלעך פון ביידע זייטען וועגעל. ס'האַרץ האָט איהם נאָך ניט געשטילט. אוי עולה אָבּטהון איהם, קאַליקען אָהן פיס! וואָס, קראַנק איז זי געהן האָרעווען? וואַרט, ער וועט איהר נאָך מאָרגען ווייזען...

נאָר ביסלעכוויי, וואָס מעהר ער איז אָבגעפאָהרען פון זיין „ראָג", אַלץ קיהלער און קיהלער איז איהם געוואָרען אויפ'ן האַרצען. ס'האָט איהם מיט אַמאָהל ווי גענומען באַנג טהון, וואָס ער האָט אַזוי געשלאָגען אַ, אַ פרויענצימער, שדים וויסען! וואָלט דאָס חאָטש געווען אַ מאַנסביל. ער האָט זיך דערמאָנט, ווי זי האָט זיך געטוליעט צום וואַנד און געכליפּעט, ניט געענטפערט און ניט געשלאָגען זיך צוריק, און איהם איז אומעטיג געוואָרען — און פאַמעליבער האָט ער גענומען בעוועגען מיט די קלעצלעך.

איהם האָט זיך מיט אַמאָל פאָרגעשטעלט דאָס נאַסע קעלער־שטיבעל, וואו ער וואָהנט, און די אַלטע מאַמע, וואָס נעהמט ביי איהם אָב דעם לעצטען גראָשען, און די האַרבולקע, די ליעבע שוועסטערעל זיינע, וואָס זיצט נאָר און עסט, און איז מיט אַמאָל אויפגערעגט געוואָרען, וואָס ער, באָנצי, דאַרף אויף זיין „האָרעווען" אין קעלט און אין היץ; אַ מפּלה אויף דער האַרבולקע.

ער האָט זיך מיט אַמאָל דערמאָנט, אַז אַלע מאַנסבילען, וואָס געהען און געהען אין די גאַסען, האָבען ווייבער, וואוילע ווייבער, גוטע ווייבער, וואָס... הם... וואָס גיבען אויף זייער אַכטונג, און העלפען אין געשעפט. יאָ, און ער, באָנצי, גאָט ווייס, ווען ער וועט דאָס האָבען, און וואָס וועט זיין דער סוף? אַ איד איז מען דאָך.

און פלוצלונג, ניט ווילענדיג, האָט באָנצי אָנגעטאַפּט אין קעשענע דאָס געלד, וואָס ער האָט אָבגענומען ביי דער „שטומער" און אַ געפיהל פון רחמנות האָט זיך אין איהם אַ הויב געטהון צו דער געשטופּעלטער פרויענצימער, וואָס ער האָט אָט ערשט אַזוי מבייש געווען.

— אַך, שטומע ליאַליע, שטומע ליאַליע, האָט באָנצי גערעדט צו זיך מיט וועהמאָג — נאַ דיר גאָר, אַ שטומע ליאַלע —

און דערביי האָט ער זיך מיט אַמאָל פאַרקעהרעוועט מיט'ן

וועגעל און גענומען גראַבען מיט'ן גאַנצען אימפּעט צוריק, צו „זיין ראָג".

די געשטופּעלטע איז נאָך אַלץ געזעסען אויפ'ן ראָג און דער פריהערדיגער פּאָזע, די פּיס אונטער זיך, די קאָפּ אַראָבגעלאָזען.

ווי זי האָט דערזעהן באַנציס וועגעל, האָט זי זיך דער־שראָקען און געוואָלט אַנטלויפען. נאָר באַנצי האָט זי תיכּף בע־רוהיגט.

— דו, וואַרט, כ'וועל דיר גאַרנישט טהון.

דאָ איז באַנצי צוגעפאָהרען נאָהענט, האָט אוועקגעלעגט איין קלעצעל און דערלאַנגט דער „שטומער" איהר בינטעלע געלד.

די „שטומע" האָט איהם חושד'יג אָנגעקוקט, אַ פריהער מיט דער בלינדער אויג, נאָכהער מיט דער געזונטער אויג, און ערשט דאַן האָט זי צוגענומען דאָס געלד.

באַנצי האָט דערפיהלט, אַז ער האָט דאָ אָבגעטהון עפּעס ווייער אַ פיינע זאַך. אַלע מאָל פלעגט ער נעהמען ביי פרעמדע און יעצט, צום ערשטען מאָל אין לעבען, האָט ער גע'נתנ'ט, און ווי פיעל? אַ גאַנצע בינטעל.

אי וואָס ער האָט דאָס אָבגענומען?... האָט ער דאָך אָבער אָבגענומען „זיינ'ס"...

מיט דעם לינקען קלעצעל האָט באַנצי אַ שטופּ געטהון דעם וועגעל און צוגערוקט זיך מיט אַ זייט, הארט צו דער שטומער:

— ע—פון וואַנען ביזטו, שטומע?

— בע—בע... פון שניפּישאַק, האָט די שטומע געענט-פערט און פערשעמט זיך פאַר איהר אייגענעם קול — —

— פון שניפּישאַק? זעה, טאַקי? האָסט דאָרטען וועמען?

— בע—בע... קיינעם ניט.

באַנצי איז בלייך געוואָרען:

— זעה, און אַ מאַן אויך ניט?

— אויך ניט, כ'בין נאָך אַ כלה'בע—בע...

— טאַקי? און וואו נעכטיגסטו?

— בע—בע, ביי דעם שמש נעכטיג איך, דאָרטען, פיער קאָפּקעס אַ נאַכט צאָהל איך.

אַ ווײַלע האָבען זיי ביידע נייגעריג אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערען. ס'איז שוין געוואָרען פינסטערליך. מענשען זענען גענאַ־

גען, קארעטען זענען געפאָהרען און קיינער האָט קיין קוק נישט געטהון אין זענעם זיים.

באָנצי איז געווען ניט מיט אלעמען. ווי א מבולבל'ער, האָט ער געדרעהט די שמוציגע קלעצלעך אין די הענד — —

— בנאמנות... האָט ער פּלוצלונג א רעד געטהון און אנט-שוויגען געוואָרען.

די „שטומע" האָט אויף איהם אָבגעשטעלט איהר בלינדע אויג.

— בנאמנות — האָט זיך באָנצי אָנגעטהון א כּח — בנאמנות, קום צו אונז, מיין מאמע, בנאמנות, זי וועט ביי דיר גארנישט נעמען.

— כ'וויל ניט—האָט זיך די „שטומע" ארוק געטהון אָן א זייט און בעהאלטען דאָס בינטעלע נדבות אין בוזעם.

באָנצי איז מלא חמה געוואָרען: „זי וויל נאָך ניט!" און פּעסט אָננעהמענדיג די קלעצלעך אין ביידע הענד, מוכן ומזומן אָפּצו-רייזען יעדער מינוט, האָט ער נאָך אמאל א פרעג געטהון:

— ווילסטו ניט? ניין?

— ניין.

— נו, טו געה דיר כּף-הקלע צו דיין שמש... מארגען זאלסטו זיך זוכען אַנ'אנדער גאַס.

און באָנצי האָט מיט גרויס פּערדרוס, אָבער אויך מיט שטאָלצקייט א שטופּ געטהון זיין וועגעל — און פּאשאָל — אוועקגע-פאָהרען מיט דאָס גאנצע מהירות פון אלע פיער רעדלעך...

נאָך אויף דער צווייטער גאַס האָט ער פּלוצלונג דערהערט הינטער זיך גיכע און ווייכע טריט, ער קוקט זיך אום — די „שטומע" — ווי ער איז א יוד — „די שטומע"...

כע—כע, האָט איהם די נעשטופּעלטע לעבלעך און פּער-שעמט א לאך געטהון...

און ווער עס איז דורכגעגאנגען יענע גאַס, האָט געזעהן, ווי באָנצי פאָהרט זעהר געלאסען — שטופּט און גרעבעט מיט זיינע קלעצלעך פּאמעלעך, גאר ניט, ווי זיין שטייגער; און הארט נעבען די וועגעל, געהט עפּעס נאָך א געשטופּעלטע אשה מיט איין בלינדען אויג. אלע ווייטע חאַפּט אויף איהר באָנצי א קוק און א

פאַרנע זיסקייט צוגיסט זיך איהם איבער זיין פרייטען טויל, וואס איז איהם צוצויגען פון אייביגע „רחמנות-בעטען"...

און ווער עס איז אין יענעם פאַרנאַכט דורכגעגאַנגען די שמאָלע געסעל אַראָב שטאָדט; האָט געזעהן ווי באָנצי שטעהט מיט'ן וועגעל ביי אַ בודקע און איז מכבד די געשטופּעלטע מיט אַ גלאָז סאָדע-וואַסער און מיט אַ ראָזינקע-קיכעל.

די געשטופּעלטע טרינקט און לאַכט און ווערגט זיך פון גרויס נחת, און באָנצי האַלט צו איהר פעררייסען דעם קאָפּ פון וועגעל און פרעגט מיט דרך ארץ:

— נו, וואָס? גוט, יע? גוטע וואַסער?

פון דאַמאָלסט אָן, איז צו באָנציס שמוציגען וועגעל צוגעקומען אַ נייער הילצענער ביינקעלע...

ווי פריהער זיצט באָנצי אויף דעם ראָג „לאַנגע און ווייסע גאַס", און האַרט נעבען איהם אויף דעם ביינקעלע זיצט אַ געשטופּעלטע שטומע אשה.

באָנצי ברילט זיין אַלט-בעקאַנטען מזמור:

האָט רחמנות... אויף אַ וויסטען קאַליקע... אָהן פיס... האָט רחמנות...

און די שטומע חאַפּט אונטער און העלפט ווי אַנ'אמת'ע אשת-חיל.

— או—או—בע—מעטע—מעטע...

מײן ערשטע דירה.

I.

אנשטאט א הקדמה.

יעצט בין איך א בחור א נע־ונד'ניק. נאר ביז א יאהר פירצעהן בין איך מיר געזעסען אין מײן קלײן שטעדטעל, װעלכע איז פערזונקען אין בלאטע, און אין גרינס, און אין טרויעריגע שטילקײט, און געחלום'ט װעגען גרויסע־גרויסע שטעדט. דארט װאו ס'איז געברוקירט די ערד און ס'איז ניטא קײן בלאטע און קײן גרינס, און נאר עס קאכט און עס רוישט, און מחנות פון מענשען און פערד לויפען, פליהען, טראגען זיך מיט א װילדען אימפעט, מיט א װילדען לעבען־קרחות. היציגע פערד און מענשען, מענשען און פערד, און דאך מײדען זײ אוים אײנער דעם אנדערען, און פערד צוטרעטען נישט קײן מענשען... יא!

קײן אנדער פארשטעלונג װעגען שטאדט האב איך נישט געהאט. אנדערש װי אז „פערד לויפען און טרעטען נישט קײן מענשען" האב איך דעם דארטיגען לעבען נים פערשטאנען. און דאך האט דאס בײ מיר אין דער פאנטאזיע געהאט אזא צויבער־קאליר, און האט אזוי פיעל געצויגען צו זיך, ביז מיר איז נמאס געװארען דאס שטעדטעל אין גאנצען. נמאס איז מיר געװארען צו זעהן טאג טעגליך, װי א װײסע נארישע ציג פארקריכט ביז׳ן האלז אין דער שװארצער זומפיגער בלאטע און לאזט ארוים א ציטערדיגען לאנגען „מע־מע", ס הײסט: „יודען ראטעװעט". סקוטשנע איז געװארען צוקוקען, װי מען פערריכט תמיד די צוימען פון די גערט־

נער און דאך זענען די גערטנער שטענדיג פול מיט חזירים און וועלוועל־באק דער מלמד אין בלויזען טלית־קטן מיט פערקאטשעטע תחתונים רק ער יאגט זיך נאך, ביי זיך אין גארטען, נאך א גרויסען חזיר, שפרינגט יאלדיש איבער די גרינע קעפלעך קרויט און נוואלדעוועט ניט מיט זיין קול: „אוס... חאלעריע אויף דיר״.

סקוטשנע איז געווארען צו קוקען ווי א גרויסער גאלאנדסקער האן קוואקצעט עפעס און חראברעט זיך פאר א גאנצען הארעם מיט הינער, שארט מיט די דינע פיסלעך אין דעם מיסט און טרייסעלט שטאלץ מיט׳ן רויטען קאם. ס׳דאכט זיך אז דאס בערימט ער זיך פאר די הינער: „איהר נשים קענט זיך דא אפילו גראבען פון היינט ביז מארגען וועט איהר אויך גארנישט מאכען, און א „נאש בראט״ איז ניקאקיך! א שאר מיט׳ן פיסעל איינמאל, איהר זעהט? פיק! און ס׳איז דא וואס מע בעדארף.״

אין שטוב איז אויך אלץ נמאס געווארען. וויטער ווארעמעס און וועטשערע, וויטער מנחה און מעריב, וויטער פערגעסען זאגען „יעלה ויבא״ אום ראש חודש און „נשמת כל חי״ אום שבת. רק די מאמע מיט׳ן טאטען האבען צוטהון מכח א נייעם ראק. די מאמע זאגט אז ער מוז האבען א נייעם ראק, און דער טאטע זאגט אז ער קען אויסקומען אהן א נייעם ראק. ראק אהער, ראק אהין, און אזוי ציהט זיך דאס גאנצע חדשים, גאנצע יאהרען נאכאנאנד.

די מאמע רק זי לאטעט העמדער און דאך זענען די העמדער שטענדיג צוריסען. וואו נעמט זיך דאס אזוי פיעל שמאטעס? די קעכען, נאר זי טענה׳ט, אז איידער מען קעהרט די שטוב מיט׳ן בעזים, איז די בעסטע זאך אשפריצטהון מיט א ביסעל וואסער כדי עס זאל קיין שטויב ניט זיין. און דאך איז די שטוב בשעת׳ן קעהרען שטענדיג פול מיט שטויב ביז צו דערשטיקט ווערען. א גאנצען טאג לערען איך אין דער ישיבה און דאך דוכט זיך שטענדיג אב דער מאמען אז נאר איך פלאנטער זיך אונטער די פיס, און דער טאטע טענה׳ט אז איך גײה ארום „פוסטאפאס״ און ווארפט אויף מיר קרומע בליקען.

און מיינע קלענערע ברידערלעך נאר זיי רייסען זיך צווישען זיך שטילערהייד, קריצמען זיך איינער געגען דעם אנדערען ווי די מאלפעס. יענקיל שטעלט אוים בערלען א פינגער „אף צופוקעניש״ איז זיך מישב בער׳ל און שטעלט אוים יענקל׳ן צוויי פינגער „אויף

נאָך מעהר צופוקעני׳ש" פאַלט יענקל אויף אַ סברה און קלעפּט צו זיין פינגער אַ שטיקעל ברויט און „טהו איהם עפּעס!" האַפּט באַלד בעריל און שטעקט זיך אריין אין נאָגעל אַ ביינדעל פון הערינג; און אָט אַזוי פוקען זיי זיך און ווערען, שונא ישראל, צופוקעט און צוזעצט און קנייפּען זיך ביז בלוט אונטער׳ן טיש, און שאַ, שטיל דער טאַטע זאָל ניט דערהערען.

אין דער היים איז מיר ניט היימליך און סקוטשנע, טאַטע-מאַמע איז אויף מיר אָנגעשטויסען, ברוגזדיג אויף דעם „14-יאָהריגען בחור" וואָס זוכט זיך ניט קיין תכלית. און נאָך ערגער איז מיר ווען איך ווער עפּעס קראַנק, ווען די מאַמע געהט צו מיר צו און לעגט מיר אַרויף איהרע וואַרעמע הענד אויף מיין שטערען, און דער טאַטע בויגט זיך איבער מיר איבער אַזוי נידעריג, אַז זיין לאַנגע, שוואַרצע באָרד קיצעלט מיר אין האַלז אריין. אָט די פלוצלונגדיגע ליעבע האָב איך נישט געקענט אריבערטראָגען. מיר האָט זיך געדוכט, אַז דאָס איז פאַלש, אַז דאָס מאַכען זיי זיך ווי פערזאָרגטע איבער מיין געזונד, אַז דאָס טהוען זיי מעהר ניט ווי אַ צולעיב; ווי זאָגט מען דאָס, פאַרט אַ קראַנקער! און אָט די שלעכטע מחשבות פלעגען מיך נייטען רויט צו ווערען פון בושה, בעהאַלטען מיינע אויגען פון זייערע פערזאָרגטע פנים׳ער אָדער מאַכען זיך גאָר אַז איך שלאָף.

— מען דאַרף פאָהרען אין אַ גרויסער שטאָדט!

אין וואָסער גרויסער שטאָדט! אין אָדעס. וואָס עפּעס אין אָדעס? אין אָדעס איז דאָ „אַ מפיצי השכלה" וועל איך זיך לערנען.

אַזוי פלעג איך זיך מיט זיך זעלבסט דורכטענה׳ן אין די לאַנגע, לאַנגע ווינטערנעכט, אין די זיס-טרויעריגע זומער אָווענדען, ווען עס פלעגט מיך ציהען דאָס האַרץ ניט ווייסענדיג וואוהין.

נאָר פיהלען האָב איך געפיהלט, אַז דאָס לערנען איז ביי מיר מעהר ניט ווי אַ תירוץ פאַר זיך אַליין, און אַן אויסרייד פאַר מענשען, ווען מען וועט מיך אַ פרעג טהון: „נאָך וואָס פאָהרט דאָס „אַ בחור פון 14 יאָהר?" איך האָב געפיהלט אַז ווילען ווילט זיך מיר גאָר אַן אַנדער זאַך, גאָר אַן אַנדער זאַך...

מיר האָט זיך געוואָלט דאָס וואָס איך האָב אַליין ניט געוואוסט. און וויל איך האָב ניט געוואוסט וואָס, דערפאַר האָט זיך מיר געוואָלט.

דערנאָך געדענק איך די קאַלטע אָטעם נאָכט נאָך סבּוּה אײדער איך בין אָבגעפאָהרען.

די מאַמע איז געשטאַנען בּלײך װי קרײד און האָט געשטריקט די לעצטע זאָק פאַר מיר.

די בּרידערלאַך זענען געזעסען שטיל אין די װינקעלעך, די הענטליך אין די קעשענעס און געגלאָצט מיט די קינדערשע אױגען.

דער טאַטע האָט בּעצאָהלט װײסע, זילבּערנע מטבעות מיט אַ בּיטערע איראָניע אױף די ליפּען.

— פופצעהן רובּל װעט גענוג זײן? האָט ער מיך אַ פרעג געטהון און מיט איראָניע מיך אָנגעקוקט.

— גענוג.

— הײסט דאָס פאָהרסטו טאַקי?

— איך פאָהר.

— בּאַלד פאָהרט שוין אָן די בּויד!..

— איך װײס.

מיר האָט הנאָה געטהון דער מאַמע'ס שרעק, און דעם טאַטענ'ס איראָניע האָט מיך גערײצט. בּין איך געשטאַנען קאַלט און האַרט װי אײזען און אָבּגעהאַקט געענטפערט.

צום סוף האָט דער טאַטע ניט אויסגעהאַלטען, אָנגעחמורעט די בּרעמען און מיט כּעס אַ זאָג געטהון:

— נאָר זאָלסט װיסען אַז אַ קאָפּיקע װעל איך דיר מעהר ניט שיקען!

— גוט.

— מעגסט דאַרטען אַפילו אויסגעהן פון, פון, הונגער...

— גוט.

עס האָט זיך דערהערט אַ קלונג פון צושאָטענע, אויפ'ן טיש, מטבעות און דער טאַטע איז אָב אָן אַ זײט, בּאַמערקט די קלענערע בּרידערלאַך, צוגעגאַנגען האַסטיג צו אײנעם פון זײ. אַראָבּלאָזען איהם פלוצלונג אַ פײערינגען פאַטש און אַ געשרײ געטהון.

— און די אוראָקעס זענט איהר קראַנק צו מאַכען?!

דערנאָך בּין איך עפּעס געפאָהרען אין מיטען דער נאַכט אין אַ אײנגע בּויד, װאָס איז געװען געפּאַקט מיט מענשען און מיט פּעקלעך, אַלע פּאַסאַזשירען זענען געזעסען צונויפגעקװעטש, געדרעמלט און געפּיקעט אײנער דעם צװײטען מיט פאַרשלאָפענע לאַנגע

נעזער. מיך האָט מען פֿאַרקוועטשט ערגעץ אין אַ ווינקעלע. וואָס איך האָב זיך מעהר געטולעט צום בויך האָט מען מיך אַלץ מעהר געדריקט. איינער אַ שלאָפֿעריגער מגושמ'דיגער יוד, אַ קצב אָדער אַ וואַלד סוחר, האָט מיר אַרײַנגערוקט אַ גרויסען קאַלאָש אין שויס אַרײַן און בשום אופן האָב איך זיך פֿון דער גרויסער פֿוס ניט געקענט ראַטעווען. אונמעגליך איז געווען אַ ריהר צוטהון זי פֿון אָרט, האָב איך געמוזט שווײַגען, שווײַגען, שווײַגען און קוקען ווי פֿאַרבײַ מיר לויפֿען דורך פֿעלדער. נאַסע אָסיען פֿעלדער בעדעקטע מיט האַלב צוגאַנגענעם שניי, שווײַגען און זעהען ווי דאָס לעצטע פֿײַערל פֿון דעם אײַנגעשלאָפֿענער שטעדטיל רוקט זיך און רוקט זיך און ווערט פֿערשוואונדען, ווי הוילע בוימער שושקען זיך עפּעס, ווינקען זיך איבער מיט דאַרע שווינדזיכטיגע צווײַגען, זאָגען עפּעס נבואה. און טײַטלען אויף מיר ווי משונה'דיג גרויסע פֿינגער.

— אַז איך וואָלט געוואָלט, האָב איך איצט געקענט רוהיג שלאָפֿען, אין דער היים, דאָרטען, אויפֿ'ן קושעטקע.

אַזוי האָב איך מיר געטראַכט און ביטער ווי אַ דערוואַקסענער מענש געשמײַכעלט אין דער פֿינסטערער בויך, אַז דאָס שטאָדט־לעבען, אַז דאָס רוהיגקײַט פֿון שטעדטיל האָבען מיר געצויגען. בײדע האָבען געצויגען און בײדע האָבען געשראָקען. דאָס שטעדטעל האָט געשראָקען מיט איהר פֿערגאַנגענהײַט, די גרויסע שטאָדט מיט איהר צוקונפֿט, און איך „14 יאָהריגער בחור" בין געהאַנגען אין דער פֿינסטער צווישען בײדע מאַגנעטען און געטראָגען זיך מיט דער אָנגעפּאַקטער בלאָטיגער בויך איבער נאַסע וועגען און פֿעלדער, און אַלץ אײַנגעשמועסט זיך אַז דאָס פֿאָהר איך, לערנען זיך, לערנען, לערנען, ווערען אַ דאָקטאָר, אַ פּראָפֿעסאָר. לערנען זיך, לערנען זיך.

און דער נאַסער וואַלד האָט זיך אויפֿ'ן בויך ווי אַ חמאַרע אָנגערוקט. טרוקענע בוימער האָבען זיך געשושקעט, שלעכטע נביאות אָנגעזאָגט און געטײַטעלט אויף מיר מיט די הוילע צווײַגען, ווי מיט אומגעלומפּערטע שווינדזיכטיגע פֿינגער...

II.

מײַן ערשטע דירה אין דעם גרויסען כרך איז אײגענטליך געװען נישט מעהר װי אַ יודישע שמוציגע אַכסניאָ, אין װעלכער איך האָב געװאָהנט אַ טאָג מיט אַ נאַכט. נאָר איבערגעלעבט האָב איך אין דער 24 שעה'דיגער דירה נישט װעניגער װי אין אַנדערע דירות אין װעלכע איך האָב גאַנצע חדשים אָבגעלעבט אין דער פֿרעמד.

פֿערפֿיהרט האָט מיך אין דער ערשטער דירה מײַנער אַ שטיקעל קרוב, װעלװעל האָט ער געהײסען, מיט װעלכען איך האָב זיך געטראָפֿען אין װאַגאָן עטליכע סטאַנציעס פֿאַר אדעס. דאָס איז געװען אײנער פֿון די קרובים װאָס „זײַן טאַטענס שװעסטער איז מײַן באָבעס אַ מוהמע" און אַז מען בעגעגענט זיך פּלוצלונג איז מען יוצא מיט דעם, װאָס מען גיעט טרוקען אַ שמײכעל און מען רופֿט אויס: „אַ!" און נאָכ'ן „װאָס מאַכסטו" איז שוין נישטאָ װאָס צו רעדען.

נאָר פֿיהלענדיג זיך זעהר עלענד צװישען די גליטשיקע פּאַליצעס מיט די פֿרעמדע, האַרטע פּעקלעך; צװישען שכּורע סאָלדאַטען און פֿערשמײַעטע יידען, האָב איך זיך מיט װעלװלען דערפֿרעהט װי מיט אַן'אײגענעם ברודער. און װעלװעל האָט מיר תּכף דערװיזען זײַן גרויס ליעבשאַפֿט צו מיר און צו מײַן משפּחה און האָט בײַ מיר אויפֿגעגעסען די גאַנצע װאורשט מיט די קעז מיט די עפּעל װאָס די מאַמע האָט מיר געגעבען אויפֿ'ן װעג, און דערנאָך פֿרײַנדליך אָװעקגעזעצט זיך מיר „דערצעהלען פֿון זײַנע געשעפֿטען און גליקען ביז סאַמע אדעס.

אחוץ דעם, װאָס װעלװעל איז געװען אַ הויכער, אַדאַרער, אַנאָזיגער מיט נאַריש-קורצע הויזען, איז ער אויך געװען אַן'עכטער טיפּ פֿון אַ װאַנדער-בחור און אַ װינד מענש; — אײנער פֿון די שלימזלניקעס װאָס חאַפּען זיך פֿאַר אַל'ץ און האָבען גאָרנישט; װאָס טױזענד פּלענער איז בײַ זײ אין קאָפּ און קײן אײנציגער גראָשען אין קעשענע. איהר װילט אַ בוכהאַלטער איז ער אַ בוכהאַלטער. אפשר גלויבט איהר נישט? גיעט ער זיך אַ פּאָרקע אין זײַן קרעכצענדער קערבעל מיט לאַנגע בלײכע פֿינגער און שלעפּט אַרויס אַ פּאַפּיר מיט גאָלדענע אותיות און איהר לײענט בפירוש,

אז „וועלוועל חײמאָוויץ״ האָט געענטפערט אויף 114 שאלות אין חכמת־הבּוכהאַלטעריע. בּקצור... הײַנט וואו איז די צוויי חדשים וואָס ער האָט פּראַקטיקירט אין אַ קאַנטאָר פון שוכוואַרג און האָט גענומען צוועלף זילבּערנע רובּל אַ חדש? לעהרעריי זאָגט איהר? איז ווי איהר זעהט איהם אַ יורען, ווי ער האָט געהאַט אין טע־לעגעשטי אַ גאַנצען חדר מיט אַ נאָמען מיט, מיט אַ בּלעכענעם שילט: „מעלאַמעד וועלוועל חײמאָוויץ״ ער האָט דעם שילט גע־לאָזען בּיי זיך „נאַ פּאַמיאַט״ צום אַנדענקונג הײַסט דאָס, אָט ליעגט עס בּיי איהם אין קערבּעל, אויבּ איך וויל קען איך עס זעהן, אַ רובּל מיט פופציג קאָפּיקעס האָט איהם דער שילט „אָבּ־געקאָסט״ צי אפשר גאַנצע—צוויי, ער געדענקט שוין נישט גענוי... און וואו איז אַ סוחר? און וואו איז אַקאָמי־וואַיאַזשאָר? ער האָט ראָך געהאַנדעלט מיט גאָלדוואַרג אין מיט שטעמפּעלעך און איז אַרומגעפאָהרען מיט בּיכער און מיט אַפּטייק־שאַכטלעך, אָט היטען זיך נאָך בּיי איהם די פּרייז קוראַנטען; זאָל איך אַרײַן קוקען, אַדרבּא. אַגבּ איז ער אַ חימיק ד. ה. ער קען גוט חימיע, און האָט זיך דערוויילע נאָר אויסגעלערענט מאַכען שפּיגעל און זייף און סינקע, נו סינקע האָט ער דאָך אפילו דורך בּריעף גע־לערנט מאַכען, דריי רובּל פון פּערזאָן האָט ער גענומען, אָט איז נאָך בּיי איהם גאַנץ דער בּלאַט־צײַטונג, וואו ס׳איז געווען גע־דרוקט די סינקע־מודעה; נאָר איצט האָט ער אַ נײַע ערפינדונג וואָס האָט איהם „בּלוט און געלד״ אָבּגעקאָסט. ער האָט זיך איצט אויסגעלערנט מאַכען אזאַ מין „בּאַלזאַם״ צו שוואַרצען און בּענייען אָבּגעריבּענע, שטאָלענע זייגערס. גיעבּ איהם נאָר גאָט הונדערט קאַרבּען ווי ער וואָלט זיך געמאַכט אַ קלײַנעם פאַבּריקעל פון דעם דאָזיגען בּאַלזאַם, ווי ער וואָלט גליקליך געווען, און מכּה דעם טאַקי פאָהרט ער אין אָדעס, זוכען אשותף פאָהרט ער דאָס ער האָט שוין צו דעם אפילו אַ נאָמען: „נעגריניאָן״, וויל ער דעם בּאַלזאַם אָנרופען. אַזוי ווי אַ נעגער איז שוואַרץ אַזוי ווערען פון דעם די אָבּגעריבּענע זייגערס אויך שוואַרץ, — און דעם סופיקס „יאָן״ גיעט ער צו כּדי עס זאָל קלינגען פראַנצויזיש, פּונקט ווי פון אויסלאַנד, וואָס? ווי זאָג איך? ניין?

דאָ האָט ער גענומען שליגגען דאָס שפּייעכטס פון אויפרע־גונג און זיין שפּיציגער גאָרגעל האָט איהם גענומען טאַנצען אַרויף

און אַראָפּ, גיך, גיך ווי אַ טײַוועל. ער האָט זיך אַ פּאָרקע געטהון אין זײַן קערבעל און אַרויסגעכאַפּט פון דאָרטען מיט נצחון אַ פּאָר קלײַנע פּערקופּערטע פּלעשלעך מיט עפּעס אַ פּליסיגס; לאַנגזאַם מיט גרויס פּערגניגען — אַרויסגעצויגען פון זײ די קאָרקען און גע־שטופּט עס מיר גלײַך אין נאָז אַרײַן — איך זאָל שמעקען. פון אײַן פּלעשעלע האָט מיר אַ שפּאַר געטהון מיט אַ שטיקענדע זויערס און פון דער אַנדערער מיט יאָלקע עהל; נאָר וועלוועל'ס פּנים האָט בשעת מעשה אַזוי געלויכטען, אַז איך האָב איהם געמוזט טהון דאָס צוליעב און אַ שמײַכעל טהון און זאָגען: יאָ", מיט אַזאַ טאָן פּונקט איך וואָלט גוטע פּערפומע דערשפּירט.

יאָ אומגליקליך איז ער וואָס ער האָט „קאָקראָז" נישט קײַן הונדערטער, לכל הפּחות אַ פּופציגער, נאָר מיט גאָטעס הילף, אָט אין אַדעס, וועל איך אַלײַן זעהן. יאָ, אַגב, אפשר האָב איך אַ צוויי רובל ביז אַדעס. מעהר דאַרף ער נישט. דאָרטען ווו ער קומט אין, מעהר דאַרף ער נישט. וואָס, נײַן אפשר?

איך בין אַ ביסעל מבולבל געוואָרען פון דער פּלעצליכער קלאָץ־בקשה און מיט איכמפּעט געכאַפּט זיך צום בײַטעלע.

וועלוועל ציהט אויס זײַן דאַרען האַלז פון שמוציגען פּאַפּי־רענעם קאָלנער און קוקט מיר אַרײַן אין בײַטעלע מיט אײַן אויג — ווי אַ האָן דער ועהענדיג אַ קערענדעל.

— אָהאָ ביסט דאָך גאָר אַנ'עושר!

— זיבען קאַרבען איז מיר נאָר געבליבען. — ענטפער איך און ווער עפּעס פּלוצלונג אַנגעשטויסען אויף וועלוועלען פאַר זײַן קריכען.

— און וויפּיעל האָסטו פאַר'ן פאָהרען געהאַט? אַ ודאי...

— פּופּצעהן! חאַפּ איך אונטער מיט גדלות, און קוק וואָס פאַר אַ רושם עס וועט מאַכען אַזאַ ציפער אויף וועלוועלען.

— אָהאָ? מאַכט וועלוועל און קוקט מיר אַלץ מיט אײַן אויג אין בײַטעלע.

איך דערלאַנג איהם צוויי רובל פון מײַנע זיבען, און וועל־וועל נעמט עס צו עפּעס נישט ווילענדיג מיט די שפּיצען פינגער, און קוקענדיג אין פענסטערל פון וואַגאָן גיעט ער עס אַ וואָרף אַרײַן אין וועסט־קעשענע ווי אײַנער זאָגט: אויך מיר געלד.

איך פערשטעה מיט אַמאָל דעם קלײַנעם ווערטה פון די

אָרעמע פינף רובל, וואס מיר איז יעצט געבליבען, ס'ווערט עפּעס אומעטיג אויפ'ן הארצען, עס ווילט זיך אז וועלוועל זאל מיט מיר רעדען, דערצעהלען ווי עס לעבט זיך דארטען, ער זאל מיר מאכען גרינגער. נאר ער זיצט שוין קאלט. זיין געפלאכטענע קערבעלע מיט די פּרייזקוראנטען האט ער פערשלאסען, האט זיך אנגעשפּארט אויף איהר מיט'ן עלענבויגען און געגעצט. אפילו אן „געגרינאָן" האט ער פערגעסען.

— וועלוועל, פרעג איך איהם און קוק איהם אן מיט געבעט, אויף וויפיעל קען זיין גענוג פינף רובל, דארטען?

— כ'וויים! גענעצט וועלוועל, — אויף א וואך, אויף אנ־דערטהאלבען.

מיר ווערט קאלט אין רוקען און אין האלז ווערט שווער, דאך סטארע איך מיך אביסעל אבדינגען:

— און איך רעכען אז אויף א גאנצען חודש. וועלוועל, א? וועסט זעהן.

— א! גענעצט וועלוועל מיט בטול. —

— און אויף דריי מאכען אויך נישט?

— אפשר...

„פערפאלען, קלעהר איך, מיין הלואה" — און קוק אן וועלוועלען מיט שנאה.

— הער נאר, אפשר ווייסטו עפּעס פון א סטאנציע?, א וואלוועלע, ביז וואנען כ'וועל א דירה קריגען.

וועלוועל לעבט פלוצלונג אב ווי א גוסס'דיגער פיש אין א מולטער מיט וואסער.

א, ער האט פאר מיר זעהר א גוטע אכסניא. די בעלי־בתים זענען מיט איהם אוהבים נאמנים. אגב וועט ער שוין מיט מיר צו פאהרען אויף איין דראזשקע; נישט וויים פון דער אכסניא פערפאהרט ער צו א געוויסען מענשען, און אט דער געוויסער מענש האט פאר איהם א שותף, אויך א געוויסער־מענש, און די אכסניא וואוהין ער וועט מיך פערפיהרען איז זעהר א גוטע, און זעהר א ביליגע, און קיין בעסערע ווייס ער נישט אין גאנץ ערים. וואס, ניין? אפשר גלויב איך נישט?

III.

לאַנג זענען מיר געפֿאָהרען אויף אַ דראָזשקע און געדרעדט זיך אין שמאָלע געסלעך, ביז מיר זענען צוגעפֿאָהרען צו יענער הויז וואו וועלוועל האָט געהייסען דעם פֿוהרמאַן.

און כּדי צוצוקומען צו דער אַכסניאָ גופֿאָ, האָט מען פֿריהער געדאַרפֿט דורכגעהן אַ לאַנגען שמוציגען הויף; נאָכהער אַ פֿינס־טערן, פֿינסטערן קאָרידאָר אין וועלכען מען געהט אָפֿריהער גלייך, גלייך און מען טאַפּט, נאָכהער בעקומט מען אַ זעץ אין רעכטען זייט און דאָס גיעט צו פֿערשטעהן אַז מען דאַרף זיך נעהמען לינק'ס. דאַן פֿערטשעפּעט מען זיך אָן אַ פֿוסטער פּאָס, וואָס גיעט אָב שלום־עליכם מיט אַ הילכיגען „בום", באַלד נאָך דעם פּעסעל, אויב מען איז פֿאָרזיכטיג און מען פֿאַלט נישט, דערשפּירט מען מיט די פּיס אַנ'עק פֿון אַ שמאָלען טרעפּעל אָהן אַ פּאָרענצע, מען הויבט זיך אויף איהם אויף מיט מסירת נפש, און מען טאַפּט אָן אַ קאַלטע אייזערנע קליאַמקע, וואָס איז שטענדיג איינגעשמירט אין הערינג ראָסעל און מען טראַטעוועט אַריין אין סאַמע טרקלין.

פֿאָראוים איז געגאַנגען וועלוועל מיט זיין קערבעלע און נאָך איהם איך מיט מיין פּעקעל. טאַפּענדיג די וואַנד מיט לאַנגע, דאַרע הענד, האָט מיר אַלץ וועלוועל געגעבען צו פֿערשטעהן:

... אַז דאָ איז אַ ביסעל פֿינסטערלעך, אַז ביי טאָג צינדט מען אין גאַנץ אָדעם נישט אָן קיין פֿייער אין די קאָרידאָרען, אין גאַנץ אָדעם. אפֿשר גלויב איך נישט? אָט וועל איך זעהן, נאָר דאָ דאַרף מען זעהן, ווי אַ מענש. ס'איז אַפֿילו דאָ נאָך אַ טהיר, אַ גלעזערנע, אַ פּאַראַדנע, נאָר איבער יענער האָט ער נישט ליעב צו געהן. דאָרטען איז, פּאַמעלעך, פּאַמעלעך. אַביסעלע אָן אַ זייט, ער איז שוין דאָ געניט, ווײַלע.

דאָ האָט מיין געניטער וועג־ווייזער אַליין בעקומען אַ קלאַפּ אין איינעם פֿון די אויבערשטע חלקים פֿון זיין בײַנערדיגען גוף און געמאַכט אַ שוויינ—הויבענדיג זיך אויפֿ'ן טרעפּעל האָט ער זין צו מיר אַ קעהר געטהון:

— זעה. דו האָסט זיך נישט אָבגעקלאַפּט?

— ניין.

זעה, און איהם האָט זיך געדאַכט, ער האָט עפּעס געהערט.

אַז די טהיר האָט זיך אונטער אונז צוגעמאַכט, האָט מיך אַ שטיק געטהון אַ שווערע לופֿט אָנגעזאַפּט מיט ווילגאָטש און איך בין ווידער געבליבען שטעהן אין דער פֿינסטער, חאָטש דאָ איז דער חושך געווען אַביסעל שיטערער ווי אין „קאָרידאָר”. אַרום מיר האָבען שאָטענס פֿון מענשען געמאַכט בעוועגונגען. ווערטער און קולות האָבען זיך געלאָזט הערען, און אַ הייזעריגער קוויטש פֿון אַ יודענע — איבער אַלע קולות, אין דער ערשטער מינוט בין איך נישט געווען זיכער, אַז איך זעה דאָס אויפ׳ן וואָהר, אַז דאָס וואָס אַרום מיר איז טאַקי אַנ׳אמת. אין מוח איז מיר נאָך געשטאַנען דאָס קלאַפּערײַ פֿון די וואַגאָנען רעדער, רונדע און פֿלאַכע פּײַזאַשען האָבען זיך נאָך געדרעהט און געלאָפֿען פֿאַרבײַ; נאָר ביסלעכווײַז האָב איך גענומען בעמערקען, אַז איך שטעה אין אַ היבשען צימער, אין וועלכען ס׳איז נישטאָ קײן פֿענסטער, אַ חוץ אַ גלעזערנע טהיר אין דער פֿאָדערשטער וואַנד, און אַפילו די דאָזיגע אָרימע טהיר, האַלב פֿון ברעטער האַלב פֿון גלאָז, איז אויך פֿערשטעלט פֿון דרויסען עפּעס מיט מיאוסע, הילצערנע בנינים, און איז דאָס אײנציגע וואָס ברענגט אַרײַן אין צימער אַ גראָהען אָבשײַן — אַ זכר, אַז עס איז דאָ אַ זון אויף דער וועלט. אין די זײַטיגע וואַנד פֿון צימער האָבען זיך געזעהן, שוואַרצע און לאַנגע פֿיער קאַנטיגע לעכער, אָדער אָפּענע טהירען, וואָס פֿיהרען אַרײַן אין נאָך מעהר פֿינסטערע צימערן. דער אַרכיטעקטאָר פֿונ׳ם הויז האָט זיך, קענטיג, שוין אײנמאָל משתדל געווען, אַוועקגעלעגט זײַן גאַנצע קענטשאַפֿט און טאַלענט אינ׳ם דאָזיגען פּאַרטער, אַז אין איהם זאָל קײנמאָל קײן אײנציגער שטראַהל נישט אַרײַנקוקען, קײן אײנציגער שײַנדעל פֿון דער זון, פּונקט ווי ער וואָלט געוואוסט אַז ווען נישט איז וועל איך קומען אין אדעס און וועלוועל וועט מיך פֿערפֿיהרען דוקא אַהער...

אין מיטען צימער איז געשטאַנען אַ לאַנגער טיש צוגעדעקט מיט אַברודיגען, רויטען טישטוך. אַרום איהם, אין עביגען שאָטען און שטענדיגען ווילגאָטש, זענען געזעסען פֿרעמדע פּנים׳ער און געזופּט טײ, געקלאַפּט מיט בלעכערנע טשײַניקעס און גערעדט מיט אַלערלײַ קולות. אײנער אין אַ קאַרטוז, קענטיג אַ ניי, האָט

אלץ געקלאפט מיט'ן פוסט און עפעס געטענה'ט אויף רוסיש.
און געגאסען פון אפלעשעל אין די טיי וואס ער האט געזופט.

— אט דאס איז די שטאדט? — איז מיר דורכגעלאפען אין מיידען מוח — אט אזוי לעבט מען דאס אין שטאדט!

— נו, וואס? האסט דיך צוגעקוקט! — גיעט מיר וועלוועל א זאג מיט נצחון.

איך האב געשוויגען.

— קוק זיך גוט צו! — גיעט מיר וועלוועל אַן עצה און בויגט זיך איין כדי אריינצוקוקען מיר אין פנים.

און וועלוועל געפינט, אז איך בין נישט קיין מבין אויף דער אכסניא. דא איז נאר דער זאל, די צימערען זענען אן א זייט. דא וועל איך קענען טרינקען טיי, ווען איך וועל וועלען. מען דארף נאר געבען א קאפיקע אויף טיי און א קאפיקע אויף געקאכט וואסער, וואס? אפשר ניין?

איך האב געשוויגען.

כדי צו מנצח זיין מיך אינגאנצען האט מיך וועלוועל א שלעפ געטהון פאר'ן ארבעל און אנגעוויזען מיט'ן פינגער.

— דו זעהסט? אט דעם, דארטען, דאס איז דער בעל-הבית אליין, זעהר א וואוילער מענש. מיינער א פריינד, זעהר א וואוילער. דו גלויבסט נישט?

וועלוועל האט זיך אויף א ווייל אבגעקעהרט רעדען מיט עמיצען און האט מיר געגעבען צייט צוקוקען זיך צו זיין פריינד.

אן א זייט, נעהנטער צו דער גלעזערנער „פאראדנער" טהיר, נעבען א בעזונדער טישעל, איז געזעסען א בעזער יוד מיט א צושויבערט געלען בארד און האט מיט'ן מויל אליין געטהון דריי מלאכות פאר א מאל: געגעסען רעטעך מיט שמאלץ, געלערענט חומש מיט א בלייכען בארפיסען אינגעל און געקריגט זיך מיט דער ווייב.

מיט דער לינקער האנד האט ער געקניפען שטיקערוויז פון א שפיציגען און פלאכען לאבען ברוידט, געווארפען עם אין מויל אריין און אונטערגעשטופט מיט גראב-בעזאלצענע און בעשמאלצטע שטיקלעך רעטעך, און מיט דער רעכטער האנד האט ער געטייטעלט אין חומש אריין, אדער געריסען דעם אינגעל פאר'ן אויער, און צווישען קייען און לערנען האט ער נאך אלץ אויס-

געמערקירט ניט צו פערשווייגען דער ווייב. די אויגען זענען איהר געוועזען אנגעגאסען מיט ביטערניש פונ'ם רעטעך און מיט גריזצארען; אויפגערעגט, מיט רציחה, האט ער געמאהלען מיט די יאשלעס, געסאפעט און געמישט זידלערייען מיט טייטשווערטער צוזאמען:

— יאט וועלען מיר זעהן, זאג! ויתרוצצו: האבען זיך געשטויסען — נו, הבנים, די אינגלעך די, די זיהן, די זיהן. זי וועט דא מיר נישט נעכטיגען זאג איך דיר, הולטייקע. בקרבה, אין איהרע אינגעווייד. נבלה, דער בעל-הבית בין איך דא. זאג ותאמר: האט זי געזאגט. האט ווער געזאגט? יא, האט רבקה געזאגט. איך דארף נישט, אז שכורע קצבים זאלען צו מיר קריכען ביינאכט אין שטוב... הייגט למה—ווארום, זה — דאס, אנכי — איך?

זיין ווייב האט מען נישט געזעהן. נאר איהר הייזעריגער קולכ'ל האט געגרילצט פון א פינסטערער קאנורע ארויס, פון דער קאנורע האט נאר ארויסגעקוקט אטעמפער זייט פון א פליטע:

— פארצעדינער מיינער, מען פרעגט דאך דיר נישט. האסט בעסערע פרנסות? דו פרעסט—פרעס! דו געהסט אויף דיינע אורזקעס — געה! חאטש כף-הקלע, מיט דיר אויף צופוקעניש!

און די פרעמדע פנים'ער ארום דעם לאנגען טיש האבען רוהיג געטרונקען טיי, געקלאפט מיט בלעכערנע טשיינעקעס, נישט געבענדיג זיך אפילו א קעהר אין יענעם זייט. און א ריח מיט קעלט און מיט אלטען, אלטען ווילגאטש האט געטראגען פון דעם צימער, פון אלע זיינע מענשען, פון אלע קולות וואס שוועבען און שטיקען זיך אין זיין שווערער לופט, און מיר איז דאס אלץ אויסגעקומען אזוי אוננאטירליך, פרעמד און אביסעל שרעקליך. ס'האט זיך זעהר געוואלט ארויסלויפען, אוועקלויפען פון דאנען, לויפען צו די בלאנקענדע ווינטאווערס פארביי וועלכע איך בין דורכגעפאהרען אויף דער דראזשקע, צודריקען זיך מיט'ן הייסען שטערען צו זייער געשליפען-קאלטען און גלאטען גלאז און קוקען, קוקען, קוקען. דארט איז אלץ אזוי רייך און ריין, אלץ איז מיט רויטען און גרינעם סאמעט אויסגעדעקט. — נאר מיין פעקעל איז געווען צו שווער — ער האט מיך צוגעשמידט צו זיך און איך אליין בין געווען צו מיעד און צובראכען פון וועג. און

מיט נאָך שטאַרקערע בענקעניש האָב איך געטראַכט וועגען דער זייַכער סאַפּקע, וואָס איך האָב איבערגעלאָזען אין דערהיים.

— אָט האָט איהר אייַך! — חאַפּט מיך אָן פלוצלונג וועלוועל פאַר'ן האַנד און פיהרט מיך צו מיט גדלות צו דעם געלען יודען, — שלום עליכם! גיעט דעם יונגען מאַן אַ צימער, אָבער אַ רעכטען...

דאָ האָט זיך צו איהם וועלוועל אייַנגעבויגען און אַרייַנגערוימט אַ סוד אַז אַלע האָבען געהערט:

— דאָס איז מייַנער אַ קרוב. זייַן טאַטע איז דאָס פון די מאַסקווערן, פון די גבירים, נאָכ'ן גרוש, האָט אפשר אַ האַלבען מיליאָן רובל. וואָס אפשר נייַן? איהר גלויבט נישט?

— וועלוועל! האָב איך איהם שטיל אַ שלעפּ געטהון פאַר'ן אַרבעל און אָנגעשטעלט אויף איהם פערוואונדערטע אויגען.

VI.

דער געלער יוד האָט קודם־כל געגעבען דעם באַרפיסען יונגעל אַ פראַסק אין מויל — אַ צייַכען אַז ער זאָל זיך אָבשטעלען; נאָכהער אָבגעשטופּט פון זיך דעם טעלער מיט רעטעך און אַ געשרייַ געטהון צו דער שוואַרצער לאָך פון וואַנען די פּליטע האָט אַרוים־געקוקט:

— שטום שוין דאָרטען אַ ווייַלע, הולטייַקע.

— ווער אַליין שטום! האָט געענטפערט אַ בת־קול פון דער פינסטערער קיך.

און דער יוד האָט זיך צו מיר אַ קעהר געטהון.

— אַ בעטעל, צי אַ מעבלירטען צימער?

— אַ צימער צי אַ בעטעל! — האָט איבערגעחור'ט וועלוועל.

— אַ צימער.

— ער וויל אַ צימער. — האָט וועלוועל געגעבען צו פערשטעהן.

איך בין געבליבען שטעהן מיט'ן פעקעל אין האַנד און געוואַרט הינטער דער גלעזענער טהיר. דרויסען האָט געקאָכט,

און פֿערשמאָלצענע ווײַבער מיט קאָשיקעס און מיט פּאַרטיכלען פֿולע מיט פֿיש האָבען זיך דאָרטען אַרומגעדרעהט און עפּעס געשריען מיט ברייטע בלאַהע מײַלער. — אַ פֿיש מאַרק.

דער יוד האָט מיך אַ ווײַלע אָנגעקוקט מיט רויטע אויגען און פּלוצלונג אַ געשרײַ געטהון אויף מיר:

— טו וואו איז צוואַנציג קאָפּיקעס?

וועלוועל האָט אונטערגעחאַפּט:

— נו—יאָ, פֿאַר וואָס גיסטו נישט צוואַנציג קאָפּיקעס?

איך האָב זיך דערשראָקען, און געחאַפּט פּאָרקען זיך אין קעשענע, שטאַמלענדיג:

— אָה! ניין, איך האָב געמיינט אַז זיי, אַז נאַכהער.

— ער האָט געמיינט אַז מ'קען נאַכהער. האָט וועלוועל פֿער טײַטשט.

— צוליעב וואָס זאָלט איהר קלויבען חובות. מאַכט צו מיר דער געלער יוד אַ ביסעל ווייכער.

— און טאַקי אַזוי! - איז מכבים וועלוועל – וואָס דאַרפֿסט קלויבען חובות?

און איך אַלַין דערפֿיהל שוין טאַקי, אַז איך בין אַ שרעקלי-כער בעל-חוב און האָב וואָס גיכער אַרויס די מטבע פֿון קעשענע.

צונעמענדיג דעם זילבערנעם פֿערציגער, ווערט דער יוד ווײַטער בייז און גיט אויף מיר ווידער אַ געשרײַ:

נו, געהט! מען וועט אײַך שוין געבען.

ערשט דאָ בעמערקט ער וועלוועלען און גיעט איהם בחפּזונ-דיג אַ שטעק אַריין און אַ שלעפּ אַרויס די האַנד:

— אַ, דאָס זענט איהר? עליכם שלום.

און נעמט זיך ווידער צו דעם רעטאַך און צום באָרפֿיסען איננעל מיט'ן חומש.

— הערסטו, קען איך איהם נישט ליידען, מאַכט צו מיר וועלוועל אַבגעהענדיג פֿונ'ם יודען, – ער איז אַזאַ פּאַסקודניק, וואָס ניין אפֿשר!

— הלואי, ווער איך שוין פּטור פֿון דיר. – טראַכט איך מיט אַ שווער געמיהט.

אין קיך האָט אונז איבערגענומען אַן'אײַנגעבויגענע פֿער חשכ'טע יודענע און אַרײַנגעפֿיהרט אין אַ צווייטען צימער. דאָר-

מען איז געווען נאָך פֿינסטערער ווי אין זאַל. דאָך האָט מען דײַטליך געקענט באַמערקן אַ מין לאַנגע קאַסטן פֿון נײַע, ניט געקאַלכטע ברעטער, מיט אַ גאַנצע שורה־ שמאָלינקע, הילצער־נע טהירלעך מיט בּרעטלעך. מיט בײדע זײַטיגע ווענדלעך איז די קאַסטן געווען צוגעשפּאַרט צום וואַנד און איז אַ שטיק נישט דערגאַנגען צו דער סטעליע. הינטער איהר איז געווען אַ פרײַער שטיקעל אָרט, און פֿון דאָרטען האָבּען מיט חשד אַרויסגעקוקט אַ סך צוזאַמענגעלעגטע און אויפֿגעשטעלטע בּעטלעך.

אין אײנע פֿון די הילצערנע טהירלעך האָט די יורענע שטרענג אָנגעקלאַפּט און הײזעריג אַ גריליץ געטהון.

— פּאַסאַל וויאַזשע אַטטודאָוואָ.

באַלד אַ חאַפּ געטהון די נאָז אין בּרודיגען פּאַרטוך, אַרײַנ־געשנײַצט און אַרײַנגעשאָלטען אַהין אַ פּאָר מאָל און ווידער אָנ־געקלאַפּט.

ס'האָט זיך דערהערט אַ קרעכץ פֿון אַנ'אײזער'ן בּעטעל און עפּעס האָט אַ בּריל געטהון ווי אַ דבר אחר ווען מען טרײַבּט איהם פֿון זײַן וואַרעמע בּלאָטע. — די טהירעל האָט זיך אָבּגעקײטעלט און צווײ פֿינסטערע פֿיגורען האָבּען זיך פֿון אינוועניג אַרויסגערוקט. אַנ„ער“ און אַ „זי“. בּײ בּײדע זענען די פּנים'ער געווען פֿינסטער, די אויגען מוטנע, די האָר צושויבּערט. בּײדע האָבּען זיך נישט פֿעסט געהאַלטען אויף די פֿיס. — פֿון דער פֿינסטער זענען זײ שטו־מענדיג אַרויסגעשוואומען, און שאָקלענדיג זיך ווי שאָטענס זענען זײ אין דער פֿינסטערניש אַוועקגעשוואומען.

— הם. האָט וועלוועל דערוואָרגען אַ מעקע געטהון.

— וועלוועל, האָבּ איך אָנגעהױבּען און זיך אָבּגעהאַקט.

— איהר קענט אַרײַן, — האָט אונז אַ בּורטש געטהון די יורענע און איז אַוועק.

און מיר זענען אַרײַן אין „מעבּעלירטען צימער“.

פּשוט רעדענדיג, מיר זענען אַרײַנגעקראָכען אין אַנ'אײנפּאַכען אײַער־קאַסטען פֿון וואָסערער מען האָט אַרויסגענומען די אויבּער־שטע דעק און אַרײַנגעשטעלט אַהין אַ קלײן אײזער'ן בּעטעל בּײַ אַ גאָלען סיעניק, אָהן אַ לײַלעך, אָהן אַ קישען, נישט קײן שבּ ה האָט זיך געזעהן, נישט קײן טישעל. אין אײן ווענדטעל האָבּען

נאָר געסטאַרטשעט אַ פּאָר שוואַרצע קעפּלעך פון נעגעל און האָבען זיך מיר אָנגעשלאָגען אויפצוהענגען אויף זיי בגדים.

וועלוועל האָט כּלומרשט מיט גרויס כּונה בעטראַכט דעם צימער, רייבענדיג זיך די הענד און אַריינקוקענדיג מיר אין די אויגען. זיינע נאָזלעכער, אויף וויפיעל ס'איז געווען מיגליך צו זעהן, האָבען איהם געציטערט פון געמאַכטע צופרידענקייט.

— אַז דו קוקסט זיך גאָר נישט צו! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעלע וואָס האָט בעדייט: איך האָב הנאה זאָל דער-אַנדערער אויך הנאה האָבען.

— ווען! — האָב איך איהם איבערגעשלאָגען מיט אַ דומפּיגען קול — וואָס זענען זיי דאָ געווען? אָט די, וואָס זענען אַרויס פון דאַנען.

ווען איז עפּעס מבולבל געוואָרען.

— וואָס? פון וואַנען זאָל ער וויסען? מענשען, קוואַרטי-ראַנטען זענען דאָס געווען. נו און אַז גוים איז וואָס געהער זיך דאָס אָן? מען האָט מיר געגעבען אַ בעטעל? און ביינאַכט וועט מען מיר נאָך געבען אַ ליילעך? נו דאַרף איך זיך לייגען און שלאָ-פען. וואָס אפשר ניין? וואָס מיין איך, אַז אָרעם איז אַ קליין שטעדטיל? וואָס וויל איך פאַר אַ פערציגער? און יעצט געהט ער אַוועק, מאָרגען אין דערפריה וועט ער ביי מיר זיין — אפשר גלויב איך נישט?

— ווען, זיי דאָ נאָך אַביסעל, — האָב איך איהם אָנגעכאַפּט פאַר זיין קערבעלע, זיי נאָך אַ ווייַלע.

מיך האָט מיט אַמאָל גענומען שרעקען דער געדאַנק, אַז איך דאַרף בלייבען איינער אַליין אין דער הילצערנער קאַנורע, וואָס איז פול אָרעמקייט, פינסטערניש און אומעט, פון וואַנען יענע מיאוסע שאָטענס זענען אַרויסגעגאַנגען.

— ווען האָט זיך אָבגעזאָגט: איך רעד ווי אַ אינגעל. ער איז דאָך פערנומען, ער איז שטאַרק פערנומען, ער מוז זעהן דעם געוויסען מענשען. וואָס? איך גלויב איהם נישט?

און איז אַוועקגעגאַנגען.

איך האָב זיך אַוועקגעשטעלט אין אַ ווינקעל און געקוקט מיט טעמפּען חשד אין איין פינטעל. די פיס זענען מיר געווען פערהלש'ט, נאָר עפּעס אויגס האָט מיר נישט געלאָזען צוזעצען

זיך אויפ'ן בעטעל. עפּיס אַנ'אומרויִגער סוד האָט איבער איהר געשוועבט. דער סוד איז געוועזען פעררואָלקענט און האָט געקוועלט און דאָך איז ער געוועזען אַזוי אומגעריכט, אַזוי נײַ.

פאַרזיכטיג, פּונקט ווי איך וואָלט מורא געהאַט שטערען וועמען ניט איז, האָב איך צו זיך צוגערוקט מײַן פּעקעל און אַבגעלאָזען זיך אויף איהם אַ מיעדער, אַנ'ערענדער. בעהאַלטען דעם פּנים אין בײדע הענד און גענומען שעפּטשען אָהן אַ קול, פון שווערען אומעט:

— מאַמע, מאַמע.

— וואו בין איך דאָס? — האָט זיך מיר געפּלאָנטערט אין מוח זיצענדיג אויפ'ן פּעקעל, וואָס טהוט זיך דאָס אַרום מיר? פאַר וואָס איז דאָ אַזוי פינסטער, אויפ'ן גאַס איז דאָך נאָך האַלבער טאָג? וואָס זענען זײ דאָ געוועזען די שכורע שאָטענס? און אויפ'ן גאַס איז ליכטיג, און אין „זאַל" זיצען מענשען און זופען טײ, מאָדנע. אָט דאָס איז די שטאָדט! אָט אַזוי לעבט מען דאָס אין אַגרויסער שטאָדט?

איך האָב זיך דערמאָהנט וואָס איך האָב אָט ערשט געשעפּטשעט און גענומען זיך אַלײן איבער קריכען:

— מאַמע, מאַמע, פּונקט ווי אַ קלײנער אינגעלע, און נאָך אין אַגרויסער שטאָדט.

שטילע טריט און אַ שעפּטשען הינטער דער ווענדטעל האָבען מיר איבערגעשלאָגען מײַן שווערע שטימונג. איך האָב אַ ציטער געטהון, אויפגעהויבען דעם קאָפּ און געבליעבען זיצען מיט ברײט פערנאַנדער געעפענטע אויגען.

— ווײַטער אַ ער און אַ זי! — איז מיר דורכגעלאָפען אַ בריהענדער געדאַנק, — ווײַטער.

דאָס שושקערײַ האָט זיך דײַטליך געזײַט דורך די דינע האַלצערנע ברעטלעך, ווײַך געקײַקעלט זיך אַריבער דער נידעריגער ווענדטעל:

— קעצעלע, ווײַבינקע.

— לאָז מיך, לאָז מיך, מען קען דערהערען. דאָ איז קײנער נישטאָ?

— קײנער נישט, אַלע טרינקען טײ, דער גוי איז אַוועק מיט זײַן גויה.

— כ'אראַ ווייכע וואַנצעס בײַ דיר איז, בײַ איהם איז אזוינע, פֿו!

— ווייכע? כ'וועל צו דיר קומען בײַנאַכט, הײַנט, קומען?

— מען דאַרף נישט, מען דאַרף נישט, בײַנאַכט איז ערגער, אזוינע ווענדטלעך.

— קעצעלע.

— דײַן טאַטע קוקט אויף מיר עפּעס אַזוי, פּונקט ווי איך בין דאָ אומזיסט.

— אַ דאגה האָסטו. ער האָט מוראָ אַ פּנים פֿאַר איהם אַ יוד.

— פֿאַר איהם? אַי געהן איהם אויס די יאָהרען, אַ? אַ שטילער געלעכטער.

— און דו האָסט נישט מוראָ?

— פֿאַר דעם טבח? ווי פֿאַראַיאָהריגען שנעע.

— שוין עטליכע מאָל אַז ער קריכט בײַ נאַכט, שכּור, ער סטראַשעט.

— און איך שפּײַ אויף איהם, בערעלע לאָז מיך.

— אַי ביזטו אַ שלעכטע, אַ שלעכטע, אַ שלעכטע.

ס'האָט זיך דערהערט אַ ווייכער קלונג ווי בשעת מען רײַסט אָב אַ באַנקע פֿון לײַב.

— בערעלע, בערעלע.

V.

אַ בלייכער מיט ציטערדיגע און פֿאַרזיכטיגע טריט האָב איך זיך ארויסגעגנב'עט פֿון מײַן צימער'ל און אַרײַנגעחאַפּט זיך צוריק אין „זאַל“. דאָרטען האָט געטראָגען מיט ווילגאָטש פֿון אַלע ווינקעלעך ווי פֿריהער; און קיינער האָט פֿון גאָרנישט נישט געוואוסט. דער בעל-הבית מיט זײַן רעטעך מיט זײַן לאַבען ברויט זענען שוין נישט געווען. נעבען קליינעם טישעל, צוגעטוליעט מיט'ן שטערען צום פֿערמאַכטען חומש און פֿערשטעלענדיג ביידע באַקען מיט בלייכע, קויטיגע הענד. איז געזעסען דער באָרפֿיסער יונגעל. געזעהען האָבען זיך נאָר זיינע אויערען. זיי האָבען געפֿלאַקערט

און געווען רויט ווי אָנגעגליהטע אייזען, פון צייט צו צייט פלע־
גען זיינע שאַרפע, אייַנגעבויגענע פלייצקעס א ציטער טהון און
א קינדערשער זיפץ פלעגט זיך דערהערען און פלעגט פלאַטערען
ווי אין קאָנוואולסען—אנ׳עכא פון אפריהערדיגען געוויין.

און אַרום דעם גרויסען טיש זענען נאָך געזעסען עטליכע
פרעמדע פנים׳ער, פערשוויצטע און מידע נאָך טיי־טרינקען.
איינער א שוואַרצער פערוואַקסענער יוד איז געזעסען אנגעשפאַרט
מיט די עלענבויגענעס אויפ׳ן טיש. געהאַלטען דעם קאָפּ אין ביידע
הענד, און עפּעס געטראַכט. די איבעריגע זענען געזעסען אנגע־
שפאַרט מיט רוקענס צו די ווענטלעך פון די שטוהלען און פויל
איבערגעוואָרפען זיך מיט ווערטער אין דער פינסטערער לופט.
רוהיג, גאַרנישט וויסענדיג זענען אויך געשטאַנען די בויכיגע,
בלעכערנע טשיינעקעס אָבגעקיהלטע, מידע; נאָר דער איין ערל
מיט׳ן קאַרטוז, וואָס איך האָב פריהער בעמערקט, האָט נאָך אַלץ
געצאַפּט פון זיין טשיינעק, צוגיסענדיג אַלע ווייַלע אין גלאָז טיי
פון א פלעשעל בראַנפען, און צושיטענדיג מעהל־צוקער פון א
פאַפּירענעם זעקעלע. ער האָט געדרעהט מיט א גרויסען שכור׳ן
קאָפּ. געפּויקט איבער׳ן טיש מיט׳ן פויסט, געטענה׳ט עפּעס, גע־
ווענדעט זיך דאָס צו דעם דאָס צו יענעם. עפּעס מכה א „טעלע־
גראַפּטשיק״ און מכה א „נאַטשאַלניק״.

קיינער האָט איהם נישט געהערט.

מיט א שווערער געמיטה בין איך אומגעגאַנגען איבער׳ן זאַל.
אין קאָפּ איז מיר געשטאַנען א זודיגער נעבעל און אין האַרצען
אַבלייענע אייַנזאַמקייט. די ערשטע שטריכען פונ׳ם שטאָדט לעבען
אָן וועלכע איך האָב זיך אָנגעשטויסען האָבען מיך צוטומעלט. די
געדאַנקען האָבען זיך נישט געקלעבט, די אויגען האָבען זיך נישט
געפונען קיין אָרט, און דער באָרפיסער יונגעל איז אַלץ געזעסען
אייַנגעבויגען, בעהאַלטען דעם פנים און האָט געזיפצט. ער האָט
א פנים געטראַכט, אַז מאָרגען וועט דאָ אויך זיין אַזוי פינסטער
ווי היינט. און אפילו איבערמאָרגען וועט ער נאָך אַלץ נישט האָ־
בען קיין שיך און וועט נישט קענען אַרוים אויפ׳ן גאַס ווי אַלע
קינדער; און — אַז אַלע טאָג וועט דער טאַטע זיין בייז און וועט
פּאַטשען און רייסען פאַר די אויערען איבער׳ן אַלטען חומש. און
אַזוי נאָך אַסך טעג, אַסך טעג.

די גלעזערנע „פאראדנע" טהיר האט זיך אנ'עפען געטהון און צוזאמען מיט א שווערען ריח פון פישמארק האט זיך אין זאל אריינגעריסען א גאנצער שטראם פון שטיקלעך-ברעקלעך אויסגע-שריען און קללות מיט אלערליי קולות און נוסחאות:

— הו-הא, א קרענק, קאמבעלעם, פרישע, פרישע, פרישע, די חאליריע, צוויי פונט, צוויי, מאדאם, מאדאם, א גילען, צרות דיר פרישע, הו-הא.

די טהיר האט זיך פערמאכט און די אבגעריסענע קולות און אויסגעשרייען זענען ווייטער דערטרונקען געווארען אין א נישט-דיימליכען הורושען.

און ס'האט זיך געדאכט, אז א גרויסע מיאוסע בעשעפעניש האט אנ'עפען געטהון איהר ריזיגען, נישט ריינעם פיסק און אין צימער איז אריין א הויך פון א אנגעשטאפטען קראנקען מאגען און צוריק א הויך געטהון אין עס פערמאכט. שטיל, עס הערט זיך נאר ווי די נישט געזונטע זאפטען בלאנדזען און נעהרען אין איהרע ברייטע געדערים.

דאס איז אריינגעגאנגען די בעל-בית'טע. דעם פארטוך האט זי צוגעהאלטען מיטביידע הענד און דארטען האט זיך עפעס געשלייד ערט, געהענדיג צום קיך האט זי דעם פארטוך אויפגע-עפענט און אריינגעקוקט אהין מיט ליבשאפט. פון דארטען האָ' בען ארויסגעקוקט טעמפע מיילער. דערזעהענדיג מיך האט זיך די בעל-הבית'טע אבגעשטעלט און אנגעקוקט מיך מיט קראנקע זויערע אויגען. דאך איז איהר פנים געווען אביסעל ווייכער ווי פריהער. געמוזט האנדלען א מציאה, האב איך א קלעהר געטהון,

— איהר, ווי רופט מען אייך? איהר ווילט טיי?

מיך האט כמעט ווי דערפרעהט, וואס אין אזא וויסטע פרעמדקייט וואו איך בין אריינגעפאלען, אינטערעסירט זיך מיט מיר אנ'אומבעקאנטע יודענע, צי איך וויל טיי צי ניט, — און איך האב צו איהר דאנקבאר א שמייכעל געטהון:

— יא, איך וויל.

— טו וויזט אהער צוויי קאפיקעס, גיט זי מיר אויף גיך א זאג אבווישענדיג די נאז, — צוקער האט איהר?

— כ'האב.

— ווארט א ווילע, ע, ווי רופט מען אייך? באלד ברענג איך.

איך האָב זיך געשטעלט נעבען דער גלעזערנער טיהר און פֿערנאַנדער געקוקט. אַ היבשער הויף, וואָס איז געדיכט געווען אָנגעשטעלט מיט הילצערנע בײדלעך, פּאָליצעס, קאַסטענס און קאָשיקעס, אומעטום האָט געגלאַנצט די בלאַטע און שאָלעכן פֿון פֿיש האָבען געפֿינקעלט. אומעטום האָבען געצאַפּעלט פֿײַטע, לאַנגע רוקענס פֿון לעבעדיגע פֿיש און אומעטום זענען די זעלבע פֿיש געלעגען קופּעס-ווײַז אָבגעשטאַנענע, טויטע, גרויסע קופּקעס און קלײנע, טונקעלע און גלאַנציג-זילבערנע. דאָ און דאָרטען האָבען סאָמען און אַנדערע ריזיגע פֿיש אויסגעשטעלט זײערע נגידי'שע בײַכער, אַז אַלע זאָלען זעהען, וואו נישט וואו האָט זיך גערויטעלט אַ בערגעלע אָבגעבריהטע ראַקעס, — אַ אַרימע הײַפֿעל גרינס, הערבסטגרינס, האָט פֿערשעמט אַרויסגעקוקט. אומעטום האָבען זיך געשטופּט גויאישע און יודישע פּנים'ער. נעבען די רײנערע געוועלבלעך האָבען די פֿיש הענדלער געקאָמאַנדעוועט איבער זײערע דינער ווי די פֿעלד-מאַרשאַלען, און די ברודיגע פֿאַרטיבער, מיט די לעדערנע קעשענעס, מיט די מעסערס בײַ די זײַטען. און אַרום די קאָשיקעס האָבען אַרומגעטאַנצט אײַנגעבוגענע יודינעס, איבערגעבונדענע מיט שטריקלעך, מיט פֿערצווײפֿעלטע פּנים'ער, מיט פֿערראָסטעטע שעלבעלעך אין די הענד. זײ האָבען זיך געריסען צווישען זיך, געוואונקען, גערופֿען, געמאַכט מיט די הענד און מיט די מײַלער, און ברײטע דאַמען מיט שטרוים-פֿעדערען אין די דרײַשטאָקעדיגע היט, זענען זיך אומגעגאַנגען אַהין און אַהער אַזוי גדלות'דיג, בעל-בתי'ש, הויבענדיג אין די הענד מיט שעהן-געפֿלאָכטענע קערבעלעך האָבען זײ אַרײַנגעקוקט אין אַלע קרעמלעך מיט רוהיגע, זיכערע אויגען, און אָרם-געקלײדעטע ווײַבער האָבען זיך מיט מאָגערע פֿינגער געפּאָרקעט אין די קאָשיקעס, געדונגען זיך מיט פֿערשמאַכטע ליפּען, און די צורײַצטע פֿערקויפֿערקעס האָבען זײ פֿון זיך געטריבען.

קוקענדיג אויף דעם מיש-מאַש פֿון פֿיש דורך דעם פֿינסטערען ברודיגען גלאָז פֿון טיהר, איז דאָס אַלץ דאַכט זיך, געווען אַזוי נישט נויטיג, אַזוי איבעריג. רבונו של עולם, פֿאַר וואָס איז דאָס בײַ ווײַבער אַזעלכע אומגליקליכע פּנים'ער? ווער האָט זײ געבעטען אַנשלעפּען אַהער אַזוי פֿיעל בערג מיט פֿיש וואָס

קײנער קען נישט אויפּעסען ? ווער דאַרף דאָס אַזוי פיעל פיש ? בכלל, וואָס איז דאָ עפּעס אויף אַלעמען אַזאַ בהלה פון פיש אָנ־געפּאַלען ? אַלע קויפען, פערקויפען, שנײַדען, וועגען, שטופּען אין די קוישלען נאָר פיש און פיש. דורכאויס פיש און אַ סוף. דער רוח ווײסט זײ.

דער בעל־הבית'טעס קול האָט מיך דערמאָנט:

— יונגער־מאַן, ע. ווי רופט מען אײַך ? געהט טרינקען טײ.

ווי נאָר איך האָב מיך צו געזעצט צום טיש און גענומען זיך צו דעם בלעכערנעם טשײַניק האָט זיך צו מיר דער ערל מיט'ן קאַרטוז אַקעהר געטהון, און שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ און פּלײצעס ווי מיט פערקיהלטע פעטשאַי, האָט ער מיר אַרײַנגעהויכט גלײַך אין פּנים אַרײַן מיט הײסע בראָנפען און אוועקגעשטעלט מיר אַ פּלעצליבע, שכור'ע קלאָץ־פראַגע:

— וויערנאָ ? הם ?

פון אַ צושוואומענעם, אַ געשוואָלענעם פּנים האָבען אויף מיר געקוקט אַפּאָר פערגאָסענע אויגען. „פערפאַלענע". פון אונ־טער זײַן צוקנײַטשטען קאַרטוז, אין וועלכען איך האָב דערקענט אַמאָ־ליגע טאַש־עס פון אַ פּאָכט־טשינאָווניק, זענען אַראָפּגעהאַנגען קאָל־טאָנאָוואַטע, פערשוויצטע האָר. פון זײַן צושפּילטען וועסט האָט אַרויסגעקוקט אַ האָריגע האַרץ פון אַ חיה.

— אַ ווסיאָ טאַקי, האָט ער ווײַטער געדבר'ט קוקענדיג אויף מיר און דרעהענדיג שווער מיט'ן צונג, אַ ווסיאָ טאַ־קי טע־לעגראַפּ־שציקאָם, אי אָסטאַנוס ! נעפּרע־מע־נ־נאַ. האָט ער געקלאַפּט מיט'ן פויסט, נעפּרע־מע־נ־נאַ. — וויערנאַ. הם ? [1])

— וויערנאָ. — האָב איך איהם גיכער אָבגעענטפערט. זעהענדיג אַז ער רוקט זיך צו מיר אַלץ נעהנטער מיט זײַן פּרצוף.

— נו, וואָ־אָט... ספּאַסיבאַ — אַ. האָט ער זיך בערוהיגט, אי—אי מאָי באַטש־קאַ... ביל טעלעגראַפשציקאָם... אי־אי מאָי

[1]) און פונדעסטוועגען וועל איך בלײַבען אַ טעלעגראַפשציק. נישט אַנדערש. אמת ? הא ?

דיאַר ... דיאַר-שקאַ. ווירנאַ. — אי-יאַ, אי-אי יאַ ...

אַנטקעגן דעם ערל האָבן דערווײַלע אומבעקאַנטע חברה-לײַט געשמועסט צווישן זיך:

— און ער וויל איהר נישט געבען קיין גט?

— אַ נאַר וועט ער זײַן, אַזאַ וואַזשנע נקבה ...

— יאָ, אַ שטאַרקע בחור'טע, אויף מײַן ערען וואָרט ...

— ... טײַנע נעהמט און הויבט זיך אויף און כ'האָבדיך אין „ויחנו" ...

— מאַלאָדיעץ!

— דער הינער סמאַרק דרעהט זיך אַרום איהר עפּעס אַרום...

— כ'האָב — בעמערקט. — בין איך איהר „חופּה-מאַכער", נעהם איך איהם אָן פּאַר אַ פּיסעל און מאַך פון איהם אַ קאַטע-רינקע ...

— ווירנאַ? גיעט זיך צו זײַ פּלוצלונג אַבײַג דער ערל און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — ווירנאַ הם? ..

— „ווירנאַ-ווי-לאַנג-קרענקסטו" — ענטפערט איהם איינער פון דער חברה מיט אַ סעריאָזן פּנים, און מיט איין שלונג —

דער ערל דרעהט דאַנקבאַר מיט'ן שבורען קאָפּ:

— נו, וואָט ... ספּאַסיבאַ ... ספּאַ ——— יאַ יעמו נעפּרע-מע-נאַ סקאַזשו... גאָספּאָדינו-נאַטשאַל-ניקו ... אי מאַי באַטש-שקאַ... אי מאַי דיאַש-שקאַ ... [2]

— בײַ איהם איז שוין אַ ביסעל די געהירלעך, פּיוט! האָט זיך איינער פון די חברה-לײַט געפּויקט אין שטערן.

— נאָר ער טהוט און קלויבט הסכמות ...

— דערפאַר האָט מען דאָס איהם משלח געווען? ..

— פון פאַסט? ניין אָט דערפאַר ...

דאָ האָט זיך יענער אַ שנעל געטהון אין גאָרגעל און אונטער געוואונקען מיט איין אויג'ל.

— אַהאַ, אַ רוח אין זײַן געפּײַגערטער נשמה. מען דאַרף בײַ איהם נעהמען אַביסעל בראָנפן, זעה, אָמת'ע נײַנציגער.

און דער ערל האָט אויף אַ רגע נישט געקענט פערגעסען

---

[2]) נו, אָט אַדאַנק ... איך וועל איהם נישט אַנדערש זאָגען ... דעם הער-נאַטשאַלניק — אי מײַן טאַטע אי מײַן פעטער ...

אז זײַן גאנצע „ראָדניא", זײַן גאנצע משפחה — הײסט דאָס זענען בלויזע „טעלעגראַפּשציקעס". אז זײַן פֿעטער עליו השלום, פֿלעגט אפֿילו פֿערנאַנדער שיקן סעקרעטנע דעפּעשן... טאַר־טאַר־טאַר דעם גענעראַל גובערנאַטאָר, טאַר־טאַר־טאָר יענעם... ער וועט דאָס זאָגן דעם העדר „נאַטשאַלניק", ער וועט זאָגן. — און אין טאַמע מיטן אויסגיסן דאָס האַרץ פֿאַר'ן טיש און פֿאַר'ן פֿלעשל, האָט ער זיך אַבײַנג געטהון צום בעוואַקסענעם, פֿערטראַכטן יודען וואָס איז נעבען איהם געזעסן, און האָט איהם אַטראָמבע געטהון אין סאַמע אויער.

— וויערנאָ? הם?

דער שווארצער יוד האָט זיך אַצאַפּעל געטהון און איהם אָבגעשטויסען:

— צעהאָ? — אין ד'רערד גנה, שכּור, לעבן לאָזט ער נישט מאָג טעגליך... „סאַטאַסעץ"!

— נו. וואָט, נו וואָ־אָט... איז דער ערל אַ האַר נישט נתפּעל געוואָרען, „פּטראָג חאָ־חאָ"... האָט ער זיך געמאַכט מיט'ן פֿינגער צו'ם נאָז. —קאַק נאַחשאַלניק ווסיאָ ראַוונאָ. — סטראָג!...[3])

— הוי, טעלעגראַפּשציק! — האָבען איהם איבערגעשלאָגען די חברה־לײַט — גיעב אַ טרונק בראָנפֿען, גוט ברודערשאַפֿט! אַ?

אין אַ מינוט האָבען זײ זיך שוין געקלאַפּט מיט די טײגלעזער.

— נאַ זדראָוויע! האָט זײ געווינשען דער ערל.

— „נאַ זדראָוויע־ברעבֿעניש־ריר". — האָבען איהם חברה ווארעם אונטערהאַלטען.

— ספּאַסיבאַ. ספּאַסיבאַ...

און הינטער מיר פֿלעגט זיך די גלעזערנע טיהר אַלע ווײַלע עפֿענען און פֿערמאַכען. און די מאַרקבעשעפֿעניש פֿלעגט אַלע ווײַלע אַרײַנהויבען אין צימער מיט פֿערדאָרבענע פּיש, מיט אַצוריסענעם, להוט'דיגען הו—הא און מיט שטיקלעך ברעקלעך קללות אויסגעשרײַען.

---

[3]) נו, אָט האָסטו דיר, שטרענג הא־הא, פּונקט ווי דער נאַטשאַלניק שטרענג!

— רבונו של עולם, אט דאָס איז די שטאָדט? אט דאָס איז די שטאָדט?

— בערעל! — דערהער איך פלוצלינג דער בעל־הבית'טעס קול הינטער זיך. — האָסט שוין געטרונקען טיי?

איך האָב א ציטער געטהון.

אויפ'ן שוועל פון דער פירקאַנטיגער לאָך וואס פיהרט אין די „מעבלירטע צימערען" איז ווי אין א שוואַרצען ראם געשטאַנען אַבלייבער בחור מיט פערדרעהטע ענצעלעך, א מיטעלער וואוקס — א געוועהנליכער בחור.

נאָר מיר האָט ער אין יענעם מאָמענט איבערראַשט ווי א בלייבער רוח פון אַן אנדערע וועלט. פון א וועלט וואס איז פול ליידענשאַפטליכע פינסטערניש און פערסוד'עטע זינד.

דאָס הארץ האָט מיר גענומען קלאַפּען פונקט ווי מען וואָלט מיך געחאַפּט ביי א גנבה. דער טיי איז מיר שוין מעהר נישט איינגעגאַנגען.

אָט איז ער פון הינטער דער ווענטעל, הינטער דער ווענטעל.

מיט א מאָדנעם שרעק אין הארצען האָב איך זיך ארויסגעחאַפּט אויפ'ן גאַס.

— א טעלעגראַפ־ש־שיקאַם בודו נעפּרעמע־נ־נאַ. — האָט נאָך מיר נאָכגעיאָגט דעם ערלים טענה.

אויפ'ן גאַס איז נאָך געווען גרויסער טאָג. עס איז געשטאַנען א טרוקענער הערבסט.

די נְקָמָה!

(אויסגעריסען ביי איין אויסלענדישען סטודענט פון טאגע-בוך) .

אז איך האב בעקומען פון מיין שטעדטעל די שרעקליכע טעלעגראמע בין איך אויף א פאר מינוט געבליבען זיצען מיט א צודולטען קאפ, מיט פארגליווערטע בלוט, מיט קיילעכדיגע אויגען, וואס האבען זיך אבגעשטעלט אויף מיין טויטען-פאטער'ס פארטרעט אין מיין צימער און ניט פערשטאנען וואס דער פארטרעט באדייט.

דערנאך האב איך זיך דארט א חאפ געטהון פאר'ן קאפ, נאך א מאל איבערגעלייענט די טע״עגראמע, אראבגעלאזען זי מיט פארגליווערטע הענד אויף דער פאדלאגע און ווייטער געבליבען שטעהן אין מיטען צימער ווי א גולם. צוגעגאנגען מיט איין מאל צום טיש, א חאפ געטהון א פאק כיט ביכער און א שמיץ געטהון אן דרערד, צוריסען מיט די ציין א צוויי-דריי גאזעטען, ארויסלאזענדיג דערביי שטילע אבגעהאקטע און שארפע קרעכצען, פונקט ווי א שלאנג וואלט מיך אין הארצען געביסען: אי—אי—אי.

דערנאך בין איך עפעס געלעגען ניט קיין אויסגעטהאנענער אין בעט, ביי מיר אין צימער האט געשמעקט מיט וואלעריאנע טראפענס, נעבען פענסטער איז געשטאנען מיין בעל-הבית'טע פון דירה, א דארע דייטשקע מיט א שפיציג בלייכע נאז, דער-צעהלט עפעס שטיל א דיקען מאנספערשוין מיט א גלאנצעדיגען

פליך אויפ'ן קאפ. יענער האט געדרעהט שווער מיט'ן נאקעטען קאפ, ארויסרעדענדיג שטיל מיט אנגעבלאזענע ליפען:

— שרעקליך, שרעקליך, שרעקליך.

אויפ'ן צווייטען טאג, נאך האלבען טאג, האב איך זיך א הויב געטהון פון בעט, אנגעטהון זיך, איינגעוואשען זיך און געשיקט נאך וויין, געטרונקען ביז די אויגען זענען מיר געווארען מוטנע און אנגעזאגט מיין דארער דייטשקע, אז איך פאהר אב א היים אויף א פאר וואכען, אז איך לאז איבער דעם צימער פאר זיך ביז איך וועל קומען.

פאהרענדיג אין פאיעזד און קוקענדיג ווי די גרויסע בערג מיט די גראהע קעפ מיט די צוקניישטע שווארצע שטערענס רוקען זיך און טאנצען אוועק פון מיר, האב איך געטראכט, אז די נאטור איז גאר ניט קיין „טייערע מאמע", ווי די פאעטען רופען זי אן. ניין, אט די אייגענע בערג מיט די ווייסע קעפ, זענען זיך גאנץ רוהיג געשטאנען און געוועזען די זעלביגע בערג אויך דאן, ווען מען האט דארטען געברענט, געקוילעט, געפייניגט, דער רהיין האט גערוישט און געשפריצט מיט ברילאנטען, אפילו דאן ווען דארטען האט מען מענשען גערויבירט, געווארגען, געשלאגען טשוועקעס אין קאפ. ניין, די גאנצע וועלט, דאס גאנצע לעבען איז עפעס מעהר ניט ווי א מין קאנורע. אין דער דאזיגער קאנורע האט דער בייזער גאט זיינע קינדער, די קליינע מענשען און גרויסע בויאנעס ארא בגעשליידערט און אויף אייביג פערשפארט: „נאט אייך", האט ער געזאגט, „נאט אייך שענע צאצקעס, נאט אייך בערגלעך, וועלדעלעך, טייכעלעך, נאט אייך א לבנה, א זון און שטערענדלעך, שפיעלט אייך, מיינע טהייערע און ברעכט אייך די קעפ".

און ווייטער ציטערט ביי מיר אין האנד די טעלעגראמע און אין הארצען בייסט א שלאנג: „געוועזן א פאגראם, אייער שטוב צוראבירט און פארברענט, דער ברודער דער'הרג'עט, די מאמע שטארק פערוואונדעט, שטארק זיך און קום צופאהרען". אונטער געחתמ'עט איז אנאמען פון א ווייטען קרוב. קענטיג, אז ער אליין איז אויך גוט צוקלאפט, צוראבירט און פארטריבען אין אונגליק, ווען ער האט מיר געקענט אזא טעלעגראמע קלאפען, ניט בעטראכטענדיג, ווי אזוי אזא פלוצליכע נאכריכט קען אויף מיר ווירקען.

און דער געוויש פון די רעדער האפט אונטער ביי מיר פון געדאנק דעם נוסח פון טעלעגראמע. די רעדער קלאפען און דרעהען זיך און ברעקלען דעם נוסח און צווארפען די ברעקלעך, די בערג און טהאלען, די וועלדער און טייכען, ביי וועלכע זיי פליהען דורך.

א גראבער דייטש מיט געגאלטע באָרד-און וואנצעס, וועלכער איז געזעצען מיר אין וואגאן געזעסען, האט זיך פון מיר אבגערוקט אן א זייט און געקוקט אויף מיר פערוואונדערט, געדרוי-בערט א ציגאר, געגאגט פון איהם מיט פעטע ליפען מפו, מפו, מפו.

* * *

מיר זענען שוין לאנג דעם גרענעץ אריבערגעפאהרען, אויס בערג און טהאלען, אויס רוישענדע טייכען מיט שווארצע פעלזען, קאלט-בלוטיגע, חמורע סאסנעס שאקלען מיט נאסע אייביג-גרינע קעפ, הא? וואס שאקלען זיי? אפשר האבען זיי אויף מיר רחמנות? אפשר טרייסטען זיי? אלץ איינס, אלץ איינס. דעם גרענעץ, געדענק איך, האב איך געמוזט איצט אויך אריבערשווארצען, אזוי ווי מיט דריי יאהר צוריק. דאן האב איך זיך געצויגען אין שווייץ נאכ'ן דאקטאר-דיפלאם און געלאפען פון סאלדאטשינע, און איצט צוריקפאהרענדיג, האב איך אויך געמוזט דורכשווארצען מיט עפעס א געלען יודעל, כדי אויסצומיידען דאס אויג פון פאליציי. דאס יודעל האט ביי מיר א צו גרויסע סומע געלד דערפאר גענומען. „געשונדען פון מיר א פעל". האב איך זיך פארזיך געוואונדערט, געבייזערט: „סטייטש? דארטען שלאגט מען אונז, און דא ראבעוועסטו מיך, דו יונגאטש איינער!" דאך האב איך געשוויגען... אלץ איינס, אלץ איינס, ברעכט עס דעם קאפ.

נאנצע טעג. שוין דריי לאנגע יאהרען האב איך זיך, ווי א מויז אין ארחיוו, צווישען די שטויביגע ביכער געפארעט. פלעג איך ווען מיר זאל עפעס ווערען זים-טרויעריג אויפ'ן הארצען, פלעג איך שטיל און לאנגזאם דעם קאפ אראבלאזען. בעהאלטען די אויגען אין די הענד, און באלד פלעגט אין מיין פאנטאזיע תחית-המתים אויפשטעהן איינע פון מיינע טייערסטע קינדער-

זכרונות, וועלכע איך היט עד היום אין הארצען ווי אין א גילדער־נער רעמעל. אויפ'ן ווייסען מזרח וואנד אין אונזער שטוב שווימט ארויס דעם ווילנער־גאונ'ס בילד אין א שווארצער ראם, א שענער יוד מיט ווייכע אויגען, מיט א ווייסע ווייכע בארד זיצט אין טלית און תפלין און שרייבט מיט א געגזענע פעדער. איינמאל שבת, ווען איך בין נאך געווען זעהר א קליינער, גאר א קריינינקער, האב איך גענומען שרייבען מיט א פעדער, קוקענדיג אויף דעם בילד און נאכמאכענדיג, ווי דער „אלטער יוד" שרייבט, האט עס דער טאטע דערזעהען און ליעבליך אנגעשריהען אויף מיר, געזאגט, אז יודען טארען ניט שרייבען אום שבת, אז נאר גוים שרייבען אום שבת. האב איך זיך פערשעמט, בעהאלטען זיך הינטער דער מאמען, געטראכט א ווייל, דערנאך שטיל דער מאמען פאר'ן פארטוך א שלעפ געטהון, אנגעוויזען מיט א קליינעם וויי׳כען פינגערעל אויף דעם ווילנער־גאונ'ס בילד:

— מאמע, היינט פאר וואס שרייבט אט דער אלטער יוד? אט דער?...

האט זיך דער טאטע, עליו השלום, צולאכט און געגלעט זיך די בארד, און די מאמע האט מיך שטארק ארומגעחאפט און געקושט, און געקושט און גארנישט געענטפערט.

דערמאנענדיג זיך אן דעם, ווערט מיר אלע־מאל אזוי זויבער און ווייך אויפ'ן הארצען, ווי בשעת עס פאלט דער ערשטער ווייסער שניי ארויס; קען דאס דען געמאלט זיין, אז דאס זעלבע בילד איז שוין איצט ניטא, פארברענט, פארברענט צוזאמען מיט אונזער שטוב? ניין, ס'איז נישט מעגליך! אט קום איך באלד צופאהרען, פאהר איך אריין אין אונזער שטעדטיל, געה איך צו צו אונזער שטוב, גיב איך אנ'עפען די טהיר, שטעהט די מאמע און איהר פנים לויכט פון נחת אונטער איהר שווארצער קאמינקע. משה'לע מיין ברודער זיצט ווי אלעמאל איבער זיינע ביכער, די שווארצע געגרייזעלטע האר אראבגעלאזען איבער די אויגען, איידער גריזען זיך, איידער קושען זיך, איידער וואס ווען, לויף איך גלייך אין זאל אריין צום ווייסען בילד אין דער שווארצער ראם. יא, ער איז דא! דער ווילנער גאון זיצט ווי תמיד מיט'ן געגזענעם פעדער און שרייבט, יא ער שרייבט!

גוואלד, וואס געהט מיר אן דאס בילד! אויף וואס טויג מיר

דאָס בילד? די שטוב איז אָבגעברענט, משה'לע איז דערהר'געט, משה'לע! און די מאַמע!

נאָר ווי אויף צו להכעים קריכט מיר אין קאָפּ נאָר דאָס בילד און פאַרנעהמט אַלע מיינע געדאַנקען, פונקט ווי נאָר אין דעם פערברענטען בילד בעשטעהט דאָס גאַנצע אומגליק, און אויב דער ווילנער-גאון מיט דער שני ווייסער באָרד וואָלט נאָך געזעסען און געשריבען וואָלט שוין אַלץ רעכט געוועזען, יאָ, ער זיצט און שרייבט.

דער פּאָיעזד האָט זיך אָבגעשטעלט אויף אַ סטאַנציע. געהט אַרויף אַ הויכע צוקנייטשטשטע אידענע מיט אַ פּאַרמעט-געלען פּנים, און לעגט מיר פּאָר קויפען ביי איהר מילך, שטעקט מיר אַ בלאָע פלעשעל אין נאָז אַריין. שפּרינג איך אויף, ווי איינער וואָלט מיר אַ פּאַטש געגעבען.

— איך וויל ניט, גיב איך אויף איהר אַ געשריי און ציטער נערוונע מיט אַלע אברים. יענע ווערט אומעדיג און געהט פון מיר גיך אַוועק, דאָ האַפּ איך זיך ביים זינען: „פאַר וואָס?" לויף איהר באַלד נאָך, און געפין זי אַראָבגעהענדיג מיט איהר סחורה פון די וואַגאָן-טרעפּלעך.

— פערצייהט מיר, שריי איך איהר נאָך און די האַלז ציטערט מיר, איהר פערשטעהט? אַ פּאָגראָם, איהר פערשטעהט? אַ גע-קוילעטער ברודער, אַ פערוואונדעטע מוטער, איהר פערשטעהט?..

יענע וואַרפט אויף מיר אַ ציטערדיגען ברייטען בליק, מאַכט אַ טריט און אַ קוק, אַ טריט און אַ קוק — מענשען קלייבען זיך צו-נויף אַרום וואַגאָן און קוקען עפּעס פערוואונדערט.

דער פּאָיעזד געהט שוין ווייטער, די סאָסנעס זעגען שוין פערשוואונדען, עס ציהען זיך וויסטע פעלדער. דאַכט זיך, אַז דער פּאָיעזד שטעהט אויף איין אָרט, און איך וועל אייביג אַ היים נישט קומען. אין וואַגאָן זיצען אַנדערע ליטווישע יודען, קענטיג שוין פון אונזערע מקומות, ווילט זיך מיר מיט זיי מאַכען אַ שמועס, זאָלען זיי מיר פּאָדראָבנע דערציילען פון אונזערע פּאָג-ראָמען, פון מיין שטעדטיל, פיהל איך אָבער, אַז אויב איך וועל אָנהויבען רעדען אויף דער טהעמע, פאַל איך גלייך אין חלשות, האַלט איך זיך איין און זעץ זיך אויף מיין אָרט.

סטאַרע איך זיך מיר ווייטער קלערען וועגען מיין געהרגע-

מען משה׳לען, וועגען דער מאמען, קריגען מיר אין קאפ דוקא קליינינקייטען, דוקא קליינינקייטען. ווייטער דעם ווילנער־גאון׳ס בילד, ווייטער מיינע קינדער־צ־צקעס, קינדער־זכרונות.

איך בין שוין דאמאלסט א יאהר צכט אלט געווען, דער טאטע איז שוין געלעגען קראנק, איז מיט מיר די מאמע געגאנגען צום שוחט קוילען פאר איהם א הון, ס׳איז געווען אנ׳אסיען נאכט, שטיל איז שוין געווען אין אונזער שטעדטעל און אזוי טרויעריג שווארץ, נאר די בלאטע האט אונטער די פים געבליושטשעט, און די געבונדענע הון האט פון דער מאמעס קאשעק אפטמאל אבגעהאקט־דערשראקען א קוואקצע געטהון, ווי זי וואלט געפיהלט, וואוהין מען שלעפט זי. ביים שוחט אין פארהויז איז די שחיטה געווען. די הון איז געווען א יונגינקע מיט גאלד־געלבע פעדערלעך, זיי האבען אזוי געגלאנצט פאר׳ן אבשיין פון לעמפעל אין פארהויז. האט זי דער שוחט א נעהם געטהון, האט זי געגומען געוואלדעווען, האט איהר דער שוחט דאס קעפעל צווישען די פליגלען פארדרעהט, אויסגעפליקט פון רויטליכען לאנגען האלז א פאר גילדערנע פעדערלעך, שטיל, א גלאץ פרום מיט די אויגען און געמאכט די „ברכה״.

— אמן — האט מיר די מאמע ווייך א טורקע געטהון.

— אמן, האב איך מיט ציטערדיגע ליפען געענטפערט, ס׳איז געווען אזוי שרעקליך ניי — צום ערשטען מאל אויף מיין לעבען האב איך עס דאן געזעהן — עפעס א קורצע א שטאלענע האט קאלט א גלענץ געטהון, נאכהער א דריק מיט די פינגער, חיק... און באלד האט זיך געלאזט הערען א פאטשערייַ פון פליגלען.

אי, האט דאס הינדעלע ניט געוואלט שטארבען, אי, האט דאס ניט געוואלט — — —

צוריקגעהענדיג אהיים פון שוחט איז אויך געווען שטיל און טרויעריג שווארץ, די בלאטע האט ווייטער אונטער די פים געבליושטשעט, נאר די הון האט שוין אין קאשעק געשוויגען; איהר קוואקצען האט א פנים דער מאמען געפעהלט, איך הער מיט אמאל ווי די מאמע רעדט טרויעריג־פערשטיקט:

„האט דען די הינדעלע נעכטען געוואוסט, וואס מיט איהר וועט היינט זיין? אזוי איז א מענש, להבדיל, אויך, ארויסרעדענדיג די

דאָזיגע ווערטער, האָט די מאַמע געקוקט אין דער שוואַרצער לופֿט אַריין, ווי זי וואָלט פֿון דער דאָזיגער לופֿט אַ תשובה ערוואַרט, נאָר אַלץ האָט טרויעריג, שווער און שוואַרץ געשוויגען, אַלץ האָט דאָס פֿאַר זיך אַליין געפֿרעגט און קיין תשובה ניט בעקומען, נאָר די בלאָטע האָט אונטער די פֿיס געפּליושטשעט.

אין יענער נאַכט, געדענק איך, בין איך לאַנג ניט אַנטשלאָפֿען געוואָרען, אַלץ געטראַכט און געטראַכט, וועגען דער הון, וואָס האָט נעכטען ניט געוואוסט, אַז מען וועט זי היינט קוילען, וועגען אַ מענש, וואָס איז אויך אַזוי, און וועגען נאָך און נאָך... איך האָב געטראַכט, און מיין קינדערש הערצעל האָט שטיל געציטערט און געוויינט אָהן טרערען, און אַפֿילו ווערענדיג עלטער, פֿלעג איך אָפֿט, גאַנץ אָפֿט קלערען וועגען דער הינדעלע, וואָס האָט נעכטען ניט געוואוסט, אַז מען וועט זי היינט קוילען...

דערמאָנענדיג זיך אָן דעם, צוקאָכט זיך אין מיר דאָס בלוט. אַנשטאָט דער געקוילעטער הון, הויבען מיר אָן צוקריכען אין קאָפּ אַריין געקוילעטע מענשען, איינענע טייערע געקוילעטע מענשען. איך סטאַרע זיך אויסמאָהלען דאָס אין דער פֿאַנטאַזיע מיט מעהר העלערע און שאַרפֿערע פֿאַרבען, פּונקט ווי איך וואָלט זיך געסטאַרעט זעלבסט פּייניגען זיך. וואָס שטאַרקער דאָס האַרץ הויבט אָן וועה צו טהון און צו קלאַפּען, אַלץ צו להכעיס'דיג שטאַרקער מיט פֿאַרסקאַליעטע ציינער, מאָל איך מיר די שרעקליכע בילדער אין קאָפּ.

אָט ברענט שוין אונזער שטוב פֿון אַלע עקען, דעם ווילנער-גאון'ס בילד ברענט אויך, זיין שניי-ווייסע באָרד ווערט שוואַרץ, דעם טאַטענס הייליגע ספרים, וועלכע די מאַמע פֿלעגט היטען, ווי דאָס אויג פֿון קאָפּ — ברענען אויך, און „זיי" שלעפּען שוין מיין משה'לען פֿאַר די פֿיס אין בלאָטע. יענער רייסט זיך און וואַרפֿט זיך, שרייט: „מאַמע, מאַמע"... און אָט געהט *איינער* פֿון זיי מיט אַרויסגעשטאַרצטע אויגען, אָנגעגאָסען מיט בראַנפֿען און רציחה, אַ הויב אַ מעסער, ניין, ניט קיין מעסער, ניין, ניט קיין מעסער, אַ האַק! אודאי אַ האַק, אַ גלאַנץ גיט די האַק, און לאָזט זיך שווער און פֿלינק אַראָב אין די געגרייזעלטע שוואַרצע האָר אַריין. ס'הערט זיך אַ קראַך פֿון אַ צובראָכענעם

מענשען-שארבען. א דערשטיקטער שוואכער קרעכץ... און א שטראם בלוט גיסט זיך לאנגזאם, פלעגט זיך צונויף מיט די געקרייזעלטע האר און לאזט זיך אראב אויף דער ערד... און בלאטע אריין, ווי א שלאנג, אודאי ווי א שלאנג, ווי א רויט שווארצער שלאנג... און אט ווייטער אביסעל פון משה׳לען שטעכט מען דער מאמען... א טעמפער צוראצטער מעסער שטעקט זיך אין איהר ברוסט אריין... און עפעס א רויט׳ס, א געדיכט׳ס שלענגעלט זיך אויפ׳ן ווייסען פארטוך.

א קאלטער שווייס האט מיר פון שטערען געזעצט. איך האב אלץ ארום געזעהען, ווי אין א פארע, עס האט זיך מיר געדוכט, אז אלע איברים זענען אויף מיר געשוואלען, אפילו די האר פון קאפ זענען געשוואלען און טהוען שרעקליך וויי.

נאר איך וועל ניט שווייגען, אט קום איך צופאהרען, וועל איך נעהמען ראכע! אוי, וועל איך נעהמען ראכע... נאך א מין ראכע... די הייזער זייערע אונטערצינדען ביי נאכט, שטילערהייד. אט אזוי, אודאי. אונטערצינדען און אין מיטען געפילדער שפאלטען מוחות, שיסען, ווערגען קינד-און-קייט... ברעכען אלין און שטופען זיי אין האלז אריין די צובראכענע גלאז, שניידען שטיקער פלייש און בעגיסען מיט עסיג, און „תמות נפשי עם פלשתים!“ געה איך אין כף-הקלע מיט זיי צוזאמען. איך וועל פאר דער מאמען ניט שווייגען, אודאי.

און די רעדער האבען מיט זייער קלאפען אונטערגעחאפט מיין ווילדען געדאנק, געבערעקעלט איהם אויף די רעלסען און געווארפען די ברעקלעך פאר די וועלדער און פעלדער...

* *
*

אז דער פאיעזד האט אויפ׳ן דריטען מעת-לעת פון מיין רייזע אנגעהויבען קומען נעהנטער צו מיין שטעדטעל, האט מיך שטארק גענומען טרייסלען פון קעלט, איך האב זיך אנגעטהון אין פאלטא און קאלאשען, נאר ס׳האט אויך ניט געהאלפען. די צייהן אין מויל האבען פערשטיקט געבאראבאנעט, און ס׳איז געוועזען אונמעגליך זיי איינצוהאלטען.

דער לאקאמאטיוו איז פאמעלעך צוגעקראכען צו דער קליי-

נער ווײַסער סטאַנציע און גענומען הוסטען און שנאָרכען, ווי אַ פֿערמאַטערטער העלפֿאַנד. גען איך שטיל מיט קלאַפּענדיגע צײַנער אַרויף אויף דער פּלאַטפֿאָרמע. די פּלאַטפֿאָרמע איז די אײגענע, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזען, און דער וואָקזאַל איז אַ וואָקזאַל. עס לויפֿען די טרעגער, מען שלעפּט פּעקלעך, יודען מכל המינים שטופּען זיך בײַ דער קאַסע, אַ חוץ דעם וואָקזאַל שטעהען ווי אַלע מאָל פֿערדלעך, יודישע פֿערדלעך מיט אײַנגעפֿאַלענע אויסגעקראַכענע זײַטען, בעלי־עגלות רײַסען זיך אין טאַטענס־טאַטען אַרײַן איבער אַ פּאַסאַזשיר, דאַכט זיך אַלץ ווי געוועזען! אַט זיץ איך שוין בײַ אַ שוואַרצען הויכען יודען אין וואָגען. דאָס פֿערד קריכט אין בלאָטע ביז'ן האַלז און שפּריצט מיט שמוציג שוואַרצע טראָפּענס, מײַן קלײנער טשעמאָדאַן טאַנצט אום אין וואָגען און קלאַפּט מיר אין זײַט אַרײַן, אַלץ דאַכט זיך ווי אַמאָל, אַט ווײַזט זיך דער בלאָער שפּיציגער דאַך פֿון קלויסטער. די אָנהויב ווינטער־זון הויבט זיך אָן אַראָבלאָזען און ברענט אויף איהם מיט רויטען קאַלטען פֿײַער. דער קלויסטער איז אַ קלויסטער, ס'האָט דאַכט זיך גאָרנישט געטראָפֿען, ס'קען ניט זײַן! אַט קום איך דאַכט זיך באַלד אַהײם. די מאַמע וועט צוגרײטען וועטשערע, ווי אַלע מאָל. דאָס ערשטע געריכט וועט זײַן געהאַקטע לעבער, יאָ, געהאַקטע לעבער מיט שמאַלץ.

— וואוהין פֿאַרפֿיהרט מען אַ יונגען מאַן? — פֿאַלט מיר פּלוצלונג אַרײַן דער בעל־עגלה מיט זײַן גראָב קול. איך גיב אַ קוק, מיר זענען נאָך ווײַט פֿון שטעדטעל, מיר פֿאָרען נאָך אַלץ מיט'ן פֿעלד פֿאַרבײַ פּוסטע האַלב געפֿרוירענע קאַרטאָפֿעל־פֿעלדער.

— אין אַנ'אַכסניה? הא? — יונגער מאַן.

— פֿאַרפֿיהרט מיך? פֿאַרפֿיהרט מיך צו חיה'ן, צו חיה מענדעלס'ס, רײַסט זיך בײַ מיר אַ הילכיגער קול אַרויס און שווימט איבער'ן פֿעלד, און אַלײן גיב איך זיך אַ שטעל אין וואָגען און צופּ מיט ציטערדיגע הענד דעם בעל־עגלה בײַ'ם האַריגען קאָלנער:

— זאָגט מיר, ר' יוד, — בעט איך זיך בײַ איהם און ווערג זיך מיט מײַנע רייד, — וואו איז זי יעצט, חיה מענדעלס, זי איז שוין געזונד. איאָ? צו איהר פֿאַרפֿיהרט מיר, צו איהר, צו חיה מענדעלס.

— טפרו, שטעלט דער בעל־עגלה אָב זיין פערדעל, לאָזט אָב די לייצעס. קוקט מיר אָן נייגעריג, ווערט עפּעס צודולט און הויבט אָן שטאַמלען:

— הם... חיה מענדעלס? אונז צו לאַנגע יאָהר. זייט איהר, הייסט דאָס, איהרער, דער אויסלענדישער, אונז צו לאַנגע יאָהר, איהרער זייט איהר? נאַט אייך „שלום". אך, מען טאָר דאָך ניט, אוראי, איהר זייט דאָך אַנ'אָבל.

— וואָס־ס! — שריי איך אויס מאָדנע הילכיג און פיהל, אַז באַלד, אָט באַלד הויב איך אָן צו שרייען איסטערישע גוואַלדען איבערען פוסטען קאַלטען פעלד.

— אונז צו לאַנגע יאָהר. אַ צנועה אַ יודענע... נעבעך גע־מוטשעט זיך אין באַלניצע, נעכטען ערשט מקבר געווען.

איך בלייב זיצען אין וואָגען מיט אָבגענומענע פּנים, קוק אַ ווײַלע אָן אידיאָטיש שטום דעם בעל־עגלה.

— זי האָט אַלץ אויף אייך געוואַרט, געוואָלט זעהן פאַר'ן טויט, און וועגען אייער משה'לען ווייסט איהר דאָך.

פלוצלונג הויב איך זיך אויף, פאַל צו מיט'ן פּנים צום בעל־עגלה'ס פעלץ, טולע זיך אין איהם איין, און צו־וויין זיך ביטערליך צום ערשטען מאָל זינט איך האָב די טעלעגראַמע באַקומען. איך חליפּע ווי אַ קליין קינד און טענה, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס.

— ר' יוד, ר' יוד. חיה מענדעלס איז דאָך מיינע אַ מאַמע, זי איז דאָך מיין מאַמע.

דערנאָך גיב איך זיך אַ חאַפּ און ווער ענטשוויגען. נאָר טרערען גיסען זיך מיר און קריכען איבער די באַקען, ווי קליינע וואַרעמע ווערימלעך. דער בעל־עגלה, קוקענדיג אויף מיר, ווערט עפּעס צודולט, קריכט אַראָב פון וואָגען און סטאַרעט זיך מיר טהון עפּעס אַ צוליעב, ווי אַ גרויסער טהוט אַ צוליעב אַ וויינענדיג קינד. ער פערריכט מיר די שטרוי אין וואָגען, פעררוקט בעסער דעם טשעמאָדאַן און סטאַרעט זיך מיר אַריינקוקען רחמנות'דיג אין די אויגען. צום סוף לאָזט זיך איהם אַראָב דער קאָפּ, די באָרד ציטערט איהם. ער רעדט אָבגעהאַקט מיט אַ צובראָכען קול!

— ברוך השם אַלעמען גוט, געווען אַ קאַרעטע, צעבראָכען אויף שטיקלעך, איצט נאַ דיר גאָר אַ וואָגען מיט שטרוי. אַ דאַנק גאָט, דאָס פערד געראַטעוועט. אַ חוץ דעם. נו, ניטאָ וואָס

צו רײדען. מײן מײדעל, ניטא װאס צו רײדען, אומגליקליך געמאכט, איהר פערשטעהט — אום—גליק—ליך געמאכט.

בײדע האבען מיר געחליפעט אין מיטען װיסטען שװארצען פעלד אונטערען קאלטען װינטער־הימעל. ער, שטעהענדיג אויף דער ערד מיט'ן בײטש אין האנד, איך, זיצענדיג אין װאגען. ער — א יוד נאך ארבעים מיט א צוקנײטשט פנים, מיט א לאנגע גרויערליבע באָרד. איך — נאך א יונגער, גאר א יונגער מיט געגאלטע גלאטע באקען. ער האט געװישט די אויגען מיט גראבע מאזאליסטע אײנגעשמירטע אין דיעגעכץ הענד, איך מיט װײסע זויבערע און אײדעלע הענד, װעלכע זענען נאר געװעהנט צו פאפיר און גלאטע רוקענס פון ביכער. בײדע האבען מיר שטיל, מעהר אינװעניג אין זיך, װי אויף דרויסען, געחליפעט און ניט געװאוסט װער װעמען זאל פריהער אנהויבען טרײסטען. איטליכען האט זיך געדאכט, אז זײן אומגליק איז גרעסער פונ'ם צװײטענס. און די זון איז האלב בלוטיג פערגאנגען, און דער װינטער הימעל האט קאלט און אהן מיטלײד געקוקט אויפ'ן װיסטען פעלד. אונז מענשען האט ער כמעט גארניט בעמערקט. נאר דער פערד, דעם בעל־עגלה'ס פערד, האט עפעס טרויעריג אראבגעלאזען זײן קאלטענעװאטע קנעכטישע קאפ, אנגעשטעלט די לאנגע אויערען און צוגעהערט זיך, װי זײן בעל־הבית און זײן יונגער פאסאזשיר חליפען אין מיטען פעלד. ס'האט זיך געדאכט, אז ער קלערט: אז ס'איז א פנים דא מענשען, װעלכע עס איז נאך א סך ערגער, װי דעם פערד, אין דעם קאלטען אונערבארעמיגען לעבען.

אז מיר זענען ארײנגעפאהרען אין שטעדטעל, האט שוין אנגעהויבען װערען פינסטערלעך. א גאנצען װעג האט דער בעל עגלה מיט א צובראכענע צוהאקטע שטימע דערצעהלט, װי זײ, א דונער פון הימעל זאל זײ דערשלאגען, האבען איהם אומגליקליך געמאכט, דער עיקר זײן טאכטער, װי זײ, א גרויסע מגפה זאל אויף זײ אנפאלען, האבען „חרוב־ומוחרב" געמאכט דאס שטעדטעל, װי אזוי דער פריסטאװ אלײן, א קלאג צו איהם, האט אלײן אנגעװיזען און געהאלפען.

באלד װעט איהר דערזעהן א ביסעל קומענס, װאס זײ (א גרויסע מגפה אויף זײער קאפ) האבען אונז איבערגעלאזט. אזוי האט דער בעל־עגלה צום סוף א זאג געטהון, אומקערענדיג

זיך צו מיר און געוואָלט אַ שמייכעל טהון, האָט ער אָבער אָנשטאָט אַ שמייכעל אַ קרימ געגעבען מיט די ציינער, און מיט'ן גאַנצען כּוח אָנגעהויבען שלאָגען זיין פערדעל מיט דעם בייטשטעקעל אין די קאַלטענעוואַטע איינגעפאַלענע זייטען.

דערנאָך איז ער שטיל געבליבען.

דורך די מיט טרערען פערגאָסענע אויגען, האָב איך פאַר זיך געזעהען נאָר זיין שטומען, איינגעבויגענעם רוקען, אַ יודישער דאַרער רוקען אין אַ ברייטען פעלץ, איבערגעבונדען מיט אַ פערקניפּעלטע שטריקעל.

* *

*

פאַרפיהרט האָט מיך דער בעל־עגלה אין אַ קליין שמוציגע אַכסניה הינטערען שטעדטעל, וועלכע איז ניצל געוואָרען מיט נאָך אַ פּאָר צעהנדליג הייזער מיט אַ נס. אין דער אַכסניה האָט מען זיך תּיכף דערוואוסט, ווער און וואָס איך בין, און מכבד געווען מיך מיט זעצען זיך „שבעה". איך האָב זיי אפילו ניט געענטפערט, אַ וואַש געגעבען דעם פערוויינטען פּנים און שנעל אַרויס אויפ'ן גאַס.

דער בעל־אַכסניה. אַ קליין יודעל מיט שפּיציגע אויגלעך, האָט מיך שאַרף נאָכגעקוקט. אַז איך בין אַרויס, האָט ער מיט פערדרוס אַ מאַך געגעבען מיט'ן האַנד.

טויט שטיל און שרעקליך איז געווען אין די חרוב'ע קויטיגע און האַלב־געפרוירענע גאַסען. אָבברענענדיג האָבען די גאַסען פערלאָרען זייער ריכטיגען געשטאַלט און האָבען פאָרגעשטעלט אַ מין משונה'דיגע צוואָרפענע קהילה פון רויטע און ווייסע סקעלעטען, פון ליימענע און קאַכעלנע אויוועגס, פערזונקענע אין קאַלטען אַש, אין קאַלטע שוואַרצע קוילען, און מיאוס'ע פערוויכערטע ברעטער און קלעצער. זייערע נאַריש־הויכע קוימענס האָבען עלענד און טעמפּ געצויגען זייערע רויטע העלזער צום גראָהען הימעל און שטום אָהן אַ קול רחמים געבעטען, און די פערוויכערטע אָפענע קוימענס און די פערלאָזענע שוואַרצע פּריפּעטשאָקעס האָבען אַרויסגעקוקט פון די רויטע אויוועגס, ווי אויפגעריסענע מיט טעמפּען שרעק גרויסע פּירקאַנטיגע אויגען... ווי ריזישע

אָפּענע מײַלער, װעלכע שרײַען אָהן אַ קול: „געװאַלד, ראַטעװעט“!

עטליכע שאָטענס פֿון מענשען האָבען זיך עפּעס געפּלאָנטערט צװישען די קוימענס, װי אבלים, װאָס געהען צו קבר אבות, װי זינדיגע בלאָנדזשענדע נשמות. אײנער אַ גראָהער אײַנגעבױגענער יוד מיט אַ סדור אין האַנד איז נעבען מיר פֿאַרבײַגעגאַנגען, און דערזעהענדיג עפּעס אַנ׳אומבעקאַנטען נאָז, האָט ער זיך דערשראָקען און אָבגעגאַנגען שנעל אָן אַ זײַט, פּונקט װי איך װאָלט זיך אויף איהם מיט אַ מעסער געלאָזען.

דעם קוימען פֿון אונזער אָבגעברענט הויז האָב איך דערקענט נאָך דעם װילדען הײַלען באַרנע־בוים, װאָס איז נעבען אונזער שטוב געװאַקסען. אַמאָל, אַמאָל אַרום תשעה־באָב פּלעגען מיר פֿון איהם קלאַפּען די האַרטע באַרעלעך און װאַרפֿען זיך מיט זײ, יעצט איז דער בוים געשטאַנען אַ הױלער, אַ האַלב אָבגעברענטער מיט אַ פֿערסמאַלעטער קאָרע.

איך האָב זיך געלאָזען נעהן צום קוימען מיט אַ שטאַרק פֿערקלעמטען האַרץ. קוילען, שװאַרצע געפֿרוירענע האָבען אונטער מײַנע פֿיס געחרושצעט. דער קוימען, דער האַלב־פֿערברענטער באַרען־בוים האָבען מיך פֿערשמאַכט אָנגעקוקט און נישט דערקענט. דער אויװען איז אָפּען און שװאַרץ, אַ סך קאַרטאָפֿלען האָב איך און משה׳לע אין איהם געבאַקט. די מאַמע פֿלעגט אין איהם באַקען לאַטקעס. יאָ, ברוינע פֿאַרפֿרעגעלטע לאַטקעס, אָן דעם קאַכעל אויװען פֿלעג איך זיך װינטער רײַבען און װאַרעמען, קומענדיג פֿון חדר. אָט פֿיהל איך נאָך אין דער לופֿט דעם װילנער־גאון׳ס בילד. ער שװעבט דאָ אַרום, חאָטש ער איז פֿאַרברענט. אַז איך װאָלט געקומען מיט אײן אַכטאָג צוריק, װאָלט איך נאָך אַלץ גאַנץ געטראָפֿען: די װענט, די געלבע מעבעל מיט׳ן גלאַנץ, דער װילנער גאון זיצט און שרײַבט, די מאַמע װישט די שטויב. נײן, ס׳איז אַ חלום, אַ שרעקליכער חלום מיט רויטע קוימענס. און נישט מעהר, און נישט מעהר... האַ?

אַרום איז שוין געװאָרען גוט טונקעל. די רויטע קוימענס זײַנען אין דעם פֿינסטערניש צושװאָומען געװאָרען און אויסגעזעהען נאָך מאוסער, נאָך שרעקליכער װי פֿאַרנאַכט. ניט װײַט פֿון מיר האָט זיך עפּעס אַ גנעל פֿײַערעל אָנגעצונדען. איך האָב אינ׳ם פֿײַערעל דערקענט אַ גוי׳ש הײַזעל, װאָס איז, פֿערשטעהט זיך,

גאַנץ געבליבן. איך געדענק אַפילו, אַז דאָרטן וואוינט אַ רויטער גוי, אַ שוסטער מיט בייזע הינד, פאַר וועלכע איך האָב אַ מאָל, אַ מאָל זעהר מורא געהאַט.

איך גלויב, אַז דער דאָזיגער טייערער שכן האָט מיט זיינע אייגענע הענד געצונדען, געראַבעוועט, דאָס פייער'ל פון זיין שטיבעל ווינקט און גלאַנצט מיט אַזוי פיעל שפּאָט! „אַהאַ, האָסט אַ שטוב? דו האָסט אַ שטוב?" אייגענטליך, אַז איך וויל, קען איך געהן און מאַכען איהם, דעם ערל, אויף דערנאַכט אַ הייסע באָד... ער זאָל געדענקען, אונטערקריכען ווי אַ מאַלפּע, איין קנויל אָנגעצונדענע שטרוי, און גענוג.

נאָר איך פיהל, אַז טהון וועל איך עס ניט טהון, די נקמה געפיהלען, וואָס האָבען אין מיר, פאָהרענדיג אין פאָיעזד, אַזוי געקאָכט, זענען שוין לאַנג ניטאָ. צוקראָכען ווי רויך זענען זיי.

מיין אומגליק און וועהטאָג זענען צו גרויס, צו טיעף, אַז מען זאָל פאַר זיי קענען נקמה נעמען. פאַר דאָס קליינע און שמוציגע ראַבע וועל איך מיין אונשטערבליכען פיין ניט פערקויפען, ניין, בשום אופן ניט פערקויפען, אָנשטאָט נקמה פיהל איך עפּעס אַ מאָדנע גיפטיגע טרויעריגע רחמנות אויף אַלעם, אויף אַלעמען.

— קררראַ-אַ, קרררר-אַ-אַ, — שרייט אין דער הויך אַ גרויסע וואָראָנע, פליהענדיג איבער די לאַנגע קוימענס. ס'דוכט זיך, אַז דאָס איז אַ שוואַרצע נשמה פון אַ מכשפה, דאָס פרעהט זי זיך: „האַ, מקוים געוואָרען מיין נבואה? האַ, וואָס האָב איך געזאָגט?"

און דער אונמעכטיגער טרויער וואקסט מיר, אויף אין האַרצען אַלץ מעהרער און מעהרער, ווי אַ טייג געהט ער אויף.

און אַז יאָ נעמען נקמה, איז פון וועמען? פון וואָס? וואו איז די גרויסע פּאָגראָמען-חיה? איך זעה זי נישט. איך זעה נאָר ברעקלעך פון איהר. איך זעה נאָר די אָבגעגריזעטע ביינער, וואָס זי האָט זיך איבערגעלאָזען, און אָנפרעסענדיג זיך מיט מענשען-פלייש איז זי זיך צופאַלען אויף אייגציגע, קליינע שטיקלעך, און איטליכער שטיקעל פאַר זיך איז גאָרנישט. אַזעלכע קליינע בעזונדערע צעלען פון דער שרעקליכער חיה האָבען זיך אַלע מאָל געפונען צווישען מענשען און וועלען זיך געפינען. אָט די דאָזיגע

בעזונדערע צערען פון שנאה און שלעכט'ס האבען זיך מיט א וואך צוריק צוזאמענגענומען, צונויפגעגאסען זיך, און ס'איז פון זיי פלוצלונג בעשאפען געווארען א ווילדע, שרעקליכע, בלוטדורשטיגע חיה מיט טויזענדער קעפ און ציינער, מיט טויזענדער לאפעס און נעגעל. נאר מיט איין הארץ און מיט איין שלעכטען און ווילדען אינסטינקט אין הארצען. אט די דאזיגע פאגראמען-היהרע איז דא מיט א וואך צוריק בעפאלען דאס שטעדטעל און האט געבראכען, און געברענט, געפייניגט, און געהרג'עט. אלע איהרע קעפ און לאפעס האבען אויף איין מאניער געארבייט. איצט האט זי זיך אנגעזויגען מיט בלוט, אנגעפרעסען זיך מיט מענשליכע אברים, אנגעמאטערט זיך און איז זיך צופאלען אויף איהרע קליינע חלקים, וועלכע האבען זיך צושאטען אויף אלע זייטען. און יעצט גיה און זוך זיי! פון וואסער פאגראמען-צעלע נעהמט מען פריהער נקמה? צי פון דער, צי פון יענער? וויפיעל מען זאל פון זיי ניט ווערגען, וועט נאך אלץ גענוג בלייבען — דא האט מען די גאנצע חיה מיט איין מאל געדארפט דערווערגען. אט אזוי, אנגענומען זי און צוקוועטש, און געמאכט פון איהר קאשע. מיט'ן האק אין סאמע הארץ אנגעטראפען איהר. נאר דאס איז שוין יעצט אונמעגליך. וואו איז זי, די חיה? ניטא קיין חיה, ניטא!

— האו—ו—ו... לאזט זיך פלוצלונג הערען א דיקער בילען פון א הונד.

איך גיב זיך א חאפ, איך שטעה נאך אלץ אין דער פינס-טער ביי'ם אבגעברענטען קוימען. אזוי נאריש-עלענד ווי דער קוי-מען אליין, און א גרויסער הונד צולאזט זיך אויף מיר פון צווישען די האלב פערברענטע ברעטער. ער בילט און בילט. זיין חוצפה וואקסט פון מינוט צו מינוט. ער דרעהט מיט'ן קאפ ביי איטלי-כען ביל, קענטיג, אז ער אליין האט גרויס נחת פון זיין הולטייש-קען, הילכיגען בילען. און דאס בילען טראגט זיך, שטויסט זיך אן די חורבות. יענע ענטפערען מיט א ווידער קלאנג, וואס שטעכט זיך מיר אריין אין מיין אויפגערעגטען מח, ווי קאלטע טשווע-קעס. איך קוק זיך צו און דערקען אין דעם הונד מיין אמאליגען שונא. דעם גוי'שען שוסטערס הונד דערקען איך אין איהם.

פ-שא-אל: טרייב איך איהם אב מיט האס און גיעב א בריק מיט'ן פוס אין דער פינסטערער לופט אריין.

אויף דעם, קענטיג, האט דער הונד געווארט. ער ווארפט זיך אויף מיר אן מיט אזוינע גוואלדען, מיט אזא גיבען און הילבינגען בילען, פונקט ווי איך וואלט איהם אוועקגעקוילעט. אט, אט חאפט ער מיך אן פאר'ן פוס, ביי די סאמע איקרע.

איך ווער אויפגערעגט, צוקאכט און פארקריץ מיט די ציינער אין דער פינסטער ווי א הונגעריגער וואלף, ארויסלאזענדיג פאמעליך מיט גיפטיגען האס:

— אהא, כלב, האסט דערשמעקט א זשיד? א „זשיד" האסטו דערשמעקט? אך... סוואָלאטש!...

— האו—האו—גוואלדעוועט דער הונד אלץ שטארקער, און ווארפט זיך צו אלץ נעהענטער.

עפעס א ברענענדיגע, א הייסע חואליע גיט מיר א ווארג אין האלז, ניט ווייסענדיג ווי אזוי, חאפ איך פלוצלונג אין דער פינסטער א שווערע, צוברענטע און סוקעוואטע שטיק האלץ, גיב אהויב מיט דעם גאנצען כח און טהו א לאז א ראב שווער און פלינק. עס גיט עפעס א קנאק, ווי א צובראכענער ביין, אנגעהאקטער דערווארגענער וואי, און שטיל. נאר דינע פיסלעך מאכען זיך אום אין דער פינסטער, ווערען אלץ שוואכער, שוואכער, שוואכער. איך לאז אב מעכאניש דעם שטיק האלץ, געה צו נאהענט און בייג זיך איין אין דער פינסטער — דער הונד ליגט מיט'ן בייכעל ארויף, און פון שארבען רינט עפעס א שווארץ און צוניסט זיך אויף די צובראכענע נעפרווירענע ציגעל... דאס זעהט עפעס אויס, ווי איין אומגעלופערטע באבע-מעשה, ווי בלוט פון א טריפה'ן קרבן אויף א צובראכענעם מזבח.

און איידער איך קום נאך צו זיך, און איידער איך דערפיהל, וואס איך האב דא אבגעטהון, דערהער איך ווי די טיר אין דער גוי'שע הייזעל גיט שטארק א קלאפ. א גראבע זידלעריי, שווערע גיבע טריט — א פנים דער ערל האט דערהערט.

בּרײנע מױד.

פּרײַנען האָט מען בּשום אופן ניט געקאָנט רופען מײדעל, נאָר — מױד. אַזױ האָבּען זי טאַטע-מאַמע גערופען, אַזױ האָבּען זי די שכנים גערופען, אַזאַ צונעמעניש האָט איהר איטליכער פרעמדער מענש געגעבּען, דערזעהענדיג זי צום ערשטען מאָל.

דאָס איז געװען אַ גרױסע בּעשעפעניש מיט פונק-רױטע בּאַקען מיט קלײנע, גריניניקע אױגעלעך, פערגאָסענע מיט פעטס, מיט אָבּגעהאַנגענע בּלאָהליבּע ליפען, און איהרע גראָבּע הענד װענען תמיד געװעזען אַזױ רױט, פונקט װי זי װאָלט אָט ערשט בּוריקעס געשאָבּען.

אַ הױכּע, אַ דיקע, אַ האַרטע און אַנ'אונבּעװעגליבּע װי אַ יאַטקע-קלאָץ, פלעגט זי גאַנצענע טעג, סײַ זומער, סײַ װינטער, קנעטען אין שטוב די געדיכטע לעקעך-טײג. זומער איז די דאָזיגע מלאָכה געװעזען זעהר שװער. זודיגע טראָפּענס שװײס פלעגען לאַנגזאַם קריכען פון שטערען איבּער'ן פּנים און בּלײַבּען הײנגען אױפ'ן שפּיץ נאָז, עס פלעגט זיך אַזױ שטאַרק װעלען אַקראַץ טהון, אַ װיש טהון מיט'ן אַרבּעל, נאָר ניטאָ קײן צײַט: מען דאַרף קנעטען, קנעטען. אָבּער װינטער, בּשעת אין פענסטער קוקט אַרײַן אַ שטיקעל שכנישעם דאַך מיט זױבּערען שנײ, און בּײַ הױעדקע דעם װאַסער-טרעגער אױפ'ן בּאָרד בּאָמבּלען זיך שטיקלעך אײַז װי גלעזלעך אױף אַ ליוסטרע, דאַן איז אַזױ גוט געװען צו שטעהן האַלבּ אײַנגעבױגען איבּער'ן גרױסען מולטער מיט האָניג טײג און קנעטען. דאַן איז עפּיס געװען אַ זומער אום װינטער. אַ זיסע װאַרעמקײַט צוגיסט זיך איבּער אַלע בּײנער, דער גאַנצער קער-

פער ווערט עפּיס גרינגער. עס בעוועגען זיך די פּלייצעס פון זיך אליין און די טייג זינקט איין און הויבט זיך אויף, זינקט איין און הויבט זיך אויף, פונקט ווי זי וואלט געווען פון גומע.

אסנע, ברײנעס מאמע, א צובראָכענע פערעלטערטע יודענע איז א גאנצען טאָג געשטאנען אין מארק און פערקויפט פון „א טישעל" די דאָרף-פויערים לעקעך און געפּרעגעלטען מאָן, געשאָלטען און געריסען זיך מיט די קאָנקורענטקעס איבער א גראָשענעם קונה, קומענדיג ווינטער אין אָווענד פון מארק א היים א דערפראָרענע, א צוקנייטשטע, א בלאָהע פלעגט אסנע באלד אָנהייבען ברומען:

— אָט זיצט א מויד אין שטוב און עסט, און פרעסט, וואָלט אָבער געפּרובט פריהרען א מאָג, וואָלט זי געוואוסט. א טובה טהוט זי מיר, זי קנעט, א מוראָ'דיגע זאך.

אזוי פלעגט אסנע טענה'נען פאר זיך, בלאָזענדיג אין די דערפראָרענע הענד און קלאפּענדיג פוס אָן פוס, כדי צו דערווארעמען זיך אביסעל. א דארינקע, א קליינינקע, א דערפראָרענע אין גרויסע קויטיגע, מאנסבילשע שטיוועל, האָט זי אויסגעזעהען, ווי א גרויסע פערוואָגעלטע ביהן. וואָס האָט ווינטער ניט איינגעשלאָפען. אָט פליהט זי אום איבערן שטוב, בייזערט זיך און זשומעט פאר זיך און ווייס דערביי גאנץ גוט, אז קיינער הערט זי ניט און קיינער ועט איהר ניט העלפען.

ברײנע פלעגט דאן זיצען און קוקען ווי א בהמה, וואָס איז זיך מכין מעלה-גרה זיין. נאָר זאוועל דער אלטער שכור און דער אלטער לעקעך-מאכער, פלעגט זיך אויפהויבען פון סאפּקע, דערהערענדיג דעם ווייב'ס קול און א נייג טהון זיך:

— די מאדאם, א געזונד צו אייך, גיט א פאר צעהנער'ס אויף א כוסה, א געזונד צו אייך.

ברײנע געהט אום איבער'ן שטוב און בלאָזט אין די הענד:

— און א מכה ווילסטו ניט?

— אך א געזונד צו אייך, מאדאם, ענטפערט זאוועל און נויגט זיך, א יוד איז מחויב מאכען הונדערט ברכות א טאָג און איך האָב נאך איינע ניט געמאכט.

אזוי פלעגט זאוועל ריידען און חכמה'נען זיך מיט זיין פלונית'טע, נאר מיט זיין „בתי" פלעגט ער ריידען גאר אנדערע

דבורים. אַ גאַנצען טאָג פּלעגט ער זיך וואַלגערען אין דער היים אויף דער שטרויענער סאָפּקע, שאָקלען, שאָקלען מיט'ן שכור'ן קאָפּ און צוהערען זיך ווי דאָס מויד קנעט און קנעט. ווי עס פּיפּט די געדיכטע האָניג-טייג, ווי עס ציטערט און עס קנאַקט דאָס שווערע בּײַנקעל אין דער טיעפער מולטער אונטער איהרע שווערע מאַנסבּילשע פויסטען. ס'פּלעגט אָבער טרעפען, אַז בּריינע דערזעהט מיט אַמאָל דורכ'ן פענסטער אַ דועל פון צוויי העהנער אָדער אַ געשלעג פון ציגען, בּלייבּען איהרע רויטע הענד האַלבּ שטעקען אין דעם געדיכטען טייג, די קליינע אויגעלעך הויבּען אָן נייגעריג סטאַרצען, דאַן גיט זיך זאַוועל פּלוצים אַ חאַפּ, ווי אַ גרויס קינד, וואָס האַלט בּיי איינגעשלאָפען ווערען און די מאַמע הערט אויף צו זינגען. איהם פעהלט דאָס פּיפּען פון טייג, דאָס געדרודערײַ פון מולטער.

— מויד, — פּלעגט ער שכור-הײַזעריג און אונגעדולדיג אַ געשריי טהון, — קנעט, אַ קרענק דיר אין די בּיינער אַריין.

אָפטמאָל פּלעגט זיך אָבער זאַוועלען ניט איינגעבּען „פּאַטשאַפּען“ בּיים חייב נעלד אויף מאַכען שהכל און לויבּען זיין נאָמען. און אין אַזאַ טאָג פּלעגט זאַוועל זיין זעהר אויפגערעגט, און ווי ער פּלעגט דערזעהן אַז בּריינע האָט זיך שוין פערקוקט, פּלעגט ער זיך פּאַוואָליע אויפהויבּען, לאַנגזאַם און שטיל אַראָבּציהען פון פוס דעם בּלאָטיגען שווערען שטיוועל, צומאַכען אַ שכר'עס אויג, כדי גוט אָנצוצילען זיך — און געבּען אַ שלײַדער דעם שטיוועל בּריינ'ען גלייך אין זייט אַריין, אין אײַלענבּויגען, אַמאָל אין סאַמע קאָפּ און צופריעדען הײַזעריג אויסזינגען.

— אהאַ — אַ?

— אוי, — פּלעגט בּריינע שוואַך אַ געשריי טהון פון וועהטאָג און חאַפּען קנעטען די האָניג-טייג גיך גיך, און מיט אַזוי פיעל קראַפט, אַז די פענסטער האָבּען געציטערט.

מעהר ווי „אוי“ פּלעגט זי ניט אויסשרײַען. זי פּלעגט זיך אפילו ניט אַ קעהר טהון אין יענעם זייט, פון וואַנען דער שטיוועל איז געפלויגען. זי האָט שוין פערשטאַנען, וואָס דאָס בּעטײַט. און ווײַטער פּיפּט די טייג און דער מולטער קרעכצעט אונטער די שווערע רויטע פויסטען. און זאַוועל זיצט אויפ'ן סאָפּקע אין איין שטיוועל, קראַצט זיך און הערט זיך צו, ווי „עס רעדט

די טייג״, בערוהיגט זיך, לעגט זיך און הערט זיך צו. נאר פלוצלונג דערמאהנט ער זיך און גיט זיך ווייטער א הויב:

— מויד, דעם שטיוועל!

בריינע גיט א שטויס מיט׳ן פוס דעם טאטענס שטיוועל, פון וועלכען זי האט אט ערשט א קלאפ בעקומען, ניט געבענדיג זיך אפילו א קעהר אין יענעם זייט. דער שטיוועל גיט זיך געשווינד א שמיר אן דער בלאטיגער מעהליגער פאדלאגע און פליהט צו גלייך צו זאוולען. זאוועל חאפט איהם אונטער, ציהט לאנגזאם אן אויפ׳ן פוס, ציהט זיך אויס ווייטער אויף דער שטויביגער שטרויענער סאפקע און דרעמעלט, דרעמעלט און הערט זיך צו.

אפטמאל דערפיהלט אבער בריינע, אז דער טאטע האט גוט איינגעשלאפען, גיט זי זיך פאוואליע א שטעל, גלייכט אויס דעם רוקען און קוקט מיט גליהענדע אויגעלעך אויף דעם פערשלאסנעם קאמאד, וואס שטעהט ניט ווייט פון זאוולען. זי ווייס, אז דארט ליגט פריש אויסגעבאקענע לעקעך, געפרעגעלטע מאן, וואס זי האט אזוי ליעב. זי קוקט אהין, און די ברייטע נאזלעכער ציטערען ביי איהר, נאר צוגעהן שטילערהייד צום קאמאד און עפענען דעם שלאס מיט א מעסער, דאס האט זי זעהר מורא. זי געדענקט זעהר גוט יענע קלעפ, וואס זי האט פאר אזא מעשה געקראגען. אז די מאמע איז דעמאלט געקומען און האט זיך געחאפט צום געפרעגעלטען מאן, אז עס פעהלט, האט זי זיך תכף גענומען „צו דער מויד״, גענומען שיסען מיט טויטע קללות און פעטש אין פנים אריין, און זאוועל האט אויסגעטהון איין שטיוועל, ארומגעשפרונגען ארום איהר אין איין שטיוועל, און מיט׳ן אנדערען געבויקערט איהר אין די זייטען אריין.

— אויספאלען זאל דיר דער מאן באקאם, שטיק פלייש! — האט די מאמע געשאלטען און געפאטשט.

— א—מן! האט זאוועל אונטערגעחאפט מיט א קוועטש אויפ׳ן „אמן״ און געזעצט מיט׳ן שטיוועל אין רוקען. צוויי קליינע מענשעלעך האבען ארום איהר ארומגעטאנצט, א דארינקע יודינע מיט צוקנייטשטע קאלטע הענדלעך און א יודעל מיט קאלטענעוואטע האר, איין שטיוועל אין האנד דער אנדערער אויף א פוס. ביידע האבען געשאלטען און געשלאגען. און „זי״ איז געשטאנען צווישען זיי א גרויסע, א שווערע, א פונק-רויטע און א שולדיגע פון

קאָפּ ביז די פּים, האָט מקבל־קלעפּ געווען, און ניט פערשטעהענ־דיג, וואָס זי בעדאַרף דאָ אָנהויבען צו טהון, האָט זי מעהר ניט ווי געפּינטעלט מיט די אויגען, געשוויצט און געסאָפּעט, ווי אַ פערמאַטערט פערד.

— שלאָג זי און שלאָג די וואַנד, אַ בראָך צו איהר, — האָט די באַמע אויסגעשריען און שטאַרקער אַ פּאַטש געגעבען.

— אָ—מן! — האָט זאַוועל אונטערגעחאַפּט און אַ ריב געגעבען אין זייט אַזוי שטאַרק, אַז זי האָט געמוזט אַ קרעכץ טהון און געבען אַ טראָט.

דעם דאָזיגען קלאַפּ האָט זי אַ צייט געדענקט. זי האָט עפּים מאָרנע מורא געקראָגען פאַר דעם טאַטענס קויטיגע שטיוועל. און זי האָט ניט געקאָנט שוין מעהר קלערען וועגען טאַטען: טאַטע; דער טאַטע, למשל, געהט, דער טאַטע שלאָפט... אָט זאַוועל געהט, זאַוועל שלאָפט, זאַוועל שלאָגט זיך. אַזוי יאָ, אַזוי יאָ... דער פערשלאָסענער קאַמאָד רופט שטילערהייד, דער פריש גע־פרעגעלטער מאָן שמעקט אַזוי מחיה, נאָר זאַוועל'ס שטיוועל, נאָר זאַוועל'ס שטיוועל.

שבת פלעגט ברײַנע אָנטהון אַ סיטצענע רייַנע בלוזע און זעצען זיך ביים פענסטער קוקען אין דער וועלט אַרײַן. טאַטע־מאַמע שלאָפען און זי, ברײַנע אַלײַן, אין דער סיטצענער ווײַסער בלוזע שלאָפט ניט, זיצט מיט'ן ברוסט האַרט אָנגעשפּאַרט צום פענסטער, און איהרע רויטע הענד זעהען אויס געגען דער ווײַסער סיטצענער קאָפטע נאָך רויטער ווי תמיד. ענטלעך געהען צו טבילה. אויפ'ן בלאָהען הימעל שווימען ווײַסע פוחאָווע וואָלקענ־לעך אַזוי לאַנגזאַם, שבת'דיג, נשמה יתרה'דיג, אַ בוטשאַן פליהט און לאָזט זיך אַראָב אויף יענער זײַט טײַכעל אינ'ם זומפּ, און זי זיצט ביים פענסטער און קוקט אויף אַלץ טעמפּ, ווי אַ טויבער בשעת מען רעדט. אַנצינדען פלעגען זיך ביי איהר די גריניניקע שמעלציגע אויגעלעך נאָר דאַן, ווען זי פלעגט דערזעהען אַ חאַליאַס־טרע בחורים שפּאַצירען מיט מיידלעך. אָט געהט וועלוועל־שוס־טער מיט זײַן כלה, יענקעל לײַמער מיט די ברייטע פלייצעם מיט זײַן דבאָשה'ן. דער קורצער האַלז ציהט זיך דאַן בײַ ברײַנען אויס, דער רויטער שטערען דריקט זיך צו האַרט צו דער וואַרימער שויב, און די גריגע אויגעלעך גליהען, גליהען. אָפטמאָל בע־

מערקט זי אין דעם שפּאַציר, ווי אַ בחור גיט אַ מײדעל אַ חאַפּ אונטער'ן אָרעם, אַ נעהם אַרום טאַליע, דאַן פלעגט זי זיך שטיל און דערשטיקט צולאַכען. אינעװעניג פלעגט עפּיס ציהען און װעה טהון, און זי פלעגט לאַכען. לאַכען פלעגט זי מיט אַמאָדנעם ברוסט קול, מיט אַ שטילען דערװאָרגענעם געלעכטער, װאָס איז געװען ענהליך אויף אַ קװיטשען פון אַ הוהן. לאַכענדיג פלעגט בריינע דאָס מויל ניט עפענען — דער געלעכטער פלעגט געהן בײ איהר דורך די נאָז, נאָר די זײטען איהרע, מיט'ן ברײטען רוקען מיט דער ברוסט פלעגען זיך װאַרפען און שפּרינגען פון דעם מאָדנעם דערשטיקטען געלעכטער, און עס האָט זיך גאָרניט געגליבט, אַז אַזאַ געלעכטער'ל געהט אַרויס פון אַזאַ גרויסער געזונדער בעשעפעניש װי בריינע-מויד.

— הנ... הנ..., הנ...

— מויד, — פלעגט זיך די מאַמע אויפחאַפּען פון איהר לײבטען שלאָף, — מויד!

בריינע פערשטעהט, װאָס עס בעטײט דער מאַמעס „מויד". דאָס האָט געהײסען, אַז זאַװעל מיט זײן שטיװעל קאָן זיך נאָך אויפחאַפּען. נאָר אײנהאַלטען דעם געלעכטער האָט זי שוין ניט געקאָנט, עס האָט איהר עפּיס גענאָגט און געקיצעלט אין די זײטען. אויפ'ן גאַס געהען בחורים, חתנים מיט כלות, אַ סך חתנים מיט כלות. און דער געלעכטער װאַקסט, װאַקסט. עס חלש'ט זיך לאַכען, לאַכען אָהן אויפהער. אָט פיהלט זי שוין װי זאַװעל לויפט אַראָב מיט אַ ברום פון בעט ער פליהט צו איהר. אָט קלאַפּט איהר שוין זײן שװערער שטיװעל אין די זײטען, אין דער נײער סיטצענער בלוזע, ס'טהוט װעה, ס'פלעקט זיך די װײסע בלוזע, און דאָך רײסט זיך דער געלעכטער פון ברוסט. אַלץ שטאַרקער, די נאָזלעכער ציטער'ן און קיצלען:

— הנ... הנ... הנ...

און נאָכהער בײנאַכט נאָך אַזאַ שבת, פלעגט עפּיס זײן דײם צו שלאָפען. אַלע מאָל פלעגט זי שלאָפען בײ נאַכט װי אַ שטײן און אין אַזאַ נאַכט אונרוהיג. זאַװעל חראַפּעט, די מאַמע קרעכצט; דאָס אַלטע מעבעל קנאַקט אין דער פינסטער. זי קעהרט זיך, דאָס בעט סקריפּעט אונטער איהר שװערען גוף. און װי זי דערהערט אַזאַ סקריפּ פון בעט, הויבט איהר עפּיס אָן צו נאָגען

בײַם האַרצען און ס'ווילט זיך לאַכען. סטאַרעט זי זיך ניט קעהרען — איז הײַם, זעהר הײַם און עס חלש'ט זיך ווײַטער הערען ווי דאָס בעט סקריפּעט, ווי דער מאַטראַץ קנאַקט אין דער פֿינסטער.

בעני-ליפּ איז געווען בעקענט אין שטעדטיל אלס א גנב און א קאַשעק-כאַפּער, און גערופען האָט מען איהם „ליפּ", ווײַל זײַן אויבערשטע ליפּ איז געווען צושפּאַלטען אַזוי, אַז צוויי צײַהנער האָבען זיך אַרויסגעזעהען. דאָס איז געווען א דאַרער הונגעריגער „יאַט" פון א יאָהר 19—20, מיט א חוצפּה'שען פּנים מיט א מאָד-נעם ווײַסען גלאַנץ אין די קאַסאָקע אויגען. אַזא גלאַנץ איז אָפּט-מאָל צו בעמערקען בײַ סאַמאָראָדנע גנבים און שפּיאָנען... אין אײַן חעלען טאָג האָט ער זיך בעוויזען אין שטעדטעל און אין דעם זעל-בען טאָג האָבען אויף איהם אַלע גענומען קוקען קרום און פֿער-שפּאַרען פון איהם די טהירען. אַז ער איז געווען הונגעריג, פֿלעגט ער זיך אומשלעפּען איבער די געסלעך און גרילצען מיט א משונה'דיגען הילכיגען קול: א—או, א—או, א—או... דאָס האָט געהײַסען, אַז בעני-ליפּ איז אין כעס, און וועה איז צו דער נערוועזער אשה, וואָס פֿלעגט איהם א געשרײַ טהון, ער זאָל שטומען. דאַן פֿלעגט זיך בעני שטעלען אין דעם פֿענסטער, פון וואַנען מען האָט אויף איהם אָנגעשריען, און פֿלעגט אָוועקגרילצען שעות-לאַנג „אויף צו להכעיס אין זײַער נשמה אַרײַן" — און געה טהו איהם עפּיס.

קײַנער האָט ניט געוואוסט, וואו ער געפינט זיך, וואו ער נעכטיגט, וואו ער עסט. מען האָט נאָר בײַ איהם געזעהען ווען ניט איז אַרויסשטעקען פון בוזעם א שטיקעל אײַזען, אַניאַלטען צו-בראָכענעם לײַכטער, אָדער פון דעם דאָזיגען בוזעם סטאַרטשעט א בולקע. און בעני געהט קנײַפּט פון דער בולקע און לעגט אין מויל, און אַז א מענש שטעלט זיך אָב קוקען אויף איהם, הויבט ער אָן גרילצען א—או א—או... און געהט אַוועק.

אָט דער דאָזיגער בעני פֿערלויפֿט ווען ניט ווען צו זאַוולען אין הויז קויפֿען פֿאַר א גראָשען מאָן, אַרײַנלויפֿענדיג ניט ער ברײַנע מויד א קניפּ פֿאַר'ן האַנד — און קעהרט זיך אָב אָן א זײַט. ברײַנע יוערט מטושטש, הויבט אָן פינטלען מיט די אויגען און קנײַטשען מיט אַלע כחות פונקט ווי מען וואָלט זי מיט א

בײטש אונטערגעטריבען, זאוועל חאפט זיך פון סאפקע א קרעץ:

— „יאחמעץ״, פרעגט ער בעני׳ן מיט בטול, „יאחמעץ״, וואס?

— מאן, מאן, מאן, — הויבט אן בעני טאנצען אויף צנ׳ארט און מאכען מיט די פלײצעס. זאוועל קריכט אראב פון געלעגער, ברומט הײזעריג פאר זיך, שליסט לאנגזאם דעם קאמאר מיט אלטע, פערזשאווערטע שליסלען, און נעמט שנײדען פון שווארצען פרענט מאן מיט א צוראצטען מעסער. דער מעסער איז טעמפ און גליצט זיך פון דער האנד, ווערט זאוועל אין כעס:

— פאר וויפיעל?

— פאר א פאר גראשען! — ענטפערט בעני און רוקט זיך צום קאמאר.

— דו, — מאכט זאוועל מיט חשד און בעשיצט דעם פרענט מאן, קענסט שטעהן פון ווײטען, מען וועט אן דיר אויך אויסקומען.

— זעה נאר, זעה נאר סאר׳א פאראד, — רופט זיך אב בעני און רוקט זיך אויף קאריק.

זאוועל זעגט קוים אב דעם שטיקעל מאן, פערשליסט צוריק דעם קאמאר און רופט צו זיך בעני׳ן:

— דאוואי דענגי! — זאוועל הויבט אן אלעמאל צו רײדען אויף רוסיש ווען ער ווערט שטרענג און ערנסט...

— זעה נאר, זעה נאר סאר׳א פאראד, מאכט בעני און דערלאנגט זאוולען די פאר גראשען.

דאן ערשט בעקומט ער סחורה.

דעם שטיקעל מאן עסט בעני-ליב שטעהענדיג בײ זאוולען אין שטוב. ער קײט און טשאמקעט מיט כל ההויות אין דער וועלט. מאכט מיט די פלײצעס, מיט דער נאז, מיט די ווײסע אויגען, בײסט די שווארצע מאן מיט ווײסע געזונטע צײהנער, וועלכע סטארצען בײ איהם ארויס פון דער צושפאלטענער ליפ. און זאוועל איז עס מקבל באהבה, זיצט און קוקט אן בעני׳ן פון אונטער די געדיכטע ברעמען ווי א חיה, און ברײנע איז רויט, קנעט די טײג אדער סקראבעט דעם מולטער מיט א רעש, מיט א היץ, פונקט ווי עס געהט איהר אום לעבען.

— ר׳ זאוועל, — הויבט אן בעני, ווען ער עסט שוין אויף די

מאָן, — ניט נאָך אויף אַפּאָר גראָשען, מאָרגען גיב איך אייך אָב' מאָרגען ווי איך בין אַ יוד.

זאוועל ענטפערט איהם אפילו ניט אָב.

— זעה נאָר, זעה נאָר ס'אַרא פּאראד — מאַכט בעני, קוקט זיך אַרום און דערזעהט ברײַנען.

— הערט, ר' זאוועל, פאר וואס מאכט איהר אײַער מויד ניט חתונה. גיט מיר זי פאר אַ כלה, איאָ?

— הער נאָר, — ענטפערט זאוועל קאלטבלוטיג און חאפּט זיך פאר אַ שטעקען, — טראָג זיך אָב מיט'ן זעקעל בײַנער.

בעני לויפט צום טהיר, פארבײַלויפענדיג גיט ער נאָך אַמאָל ברײַנען אַ קניפּ, שטעלט זיך אַריין אין טהיר, קריטמט זיך געגען זאוועלען און שנעלט זיך אין האַלז:

— אַ שנעפּסעל ווילסטו? אַ שנעפּסעל? א־או, א־או, א־או.. און אַנטלויפט.

נאָך זײַן אַנטלויפען לאָזט אויס זאוועל זײַן נאַנצען כעס צו דער מויד, שלאָגט איהר מיט'ן שטיוועל, מיט'ן שטעקען, און ברײַנע שווייגט. אין אַ פּאר טעג אַרום קומט ווײַטער בעני צולויפען און זאוועל פיהרט מיט איהם אַנ'ערנסטען מקח וממכר.

אײַנמאָל, בשעת יאָהרצײַט, קעהרט זיך אום זאוועל פון מנחה דאַווענען. אסנה איז געווען אויפ'ן מארק ווי תמיד, געבליבען אין שטוב איז נאָר ברײַנע. בײַ זיך אין פאַרהויז טרעפט זיך אָן זאוועל מיט בעני־ליפּ. יענער איז עפּיס געווען צוטומעלט און דער־זעהענדיג זאוועלען האָט ער זיך גענומען אָן אַ זײַט, געוואַלט אַרומ־דרעהען זיך אויפ'ן גאס, נאָר דאָ האָט איהם זאוועל אַ חאַפּ געגע־בען פאַר'ן קאָלנער.

— סטאָי!

— זעה נאָר ס'אַרא פּאראַד, — הויבט אָן בעני אויף זײַן שפּײַגער. נאָר באַלד פערהאַקט ער זיך און הויבט אָן גאָר מיט אַנ'אַנדער טאָן.

— ווי איך בין אַ יוד, ר' זאוועל, אַז איך האָב גאָרניט גע־נומען. האַלט איהם זאוועל צו מיט איין האַנד פאַר'ן קאָלנער און מיט דער אַנדער האַנד זוכט ער איהם אַרום וואו נאָר מען

קען עטוואס בעהאלטען, און געפינט נארנישט. ניט איהם וואוועל א שטוים.

— נו — „יאצמאך" טראג זיך אב מיט'ן זעקעל בײנער.

בעני אנטלויפט זעהר גערען און זאוועל בלײבט א ווײלע שטעהן אין פארהויז. ער ווארט, אז בעני זאל זיך אנהויבען רײצען מיט איהם, שנעלען זיך אין גארגעל און זינגען א—או, א—או... נאר בעני אנטלויפט גאר און רוקט זיך אום אויף הינטען מיט שרעק-וואונדערט זיך זאוועל און געהט ארײן אין שטוב.

ארײנגעהענדיג זעהט ער ווי די „מויד" זיצט נעבען מולטער, די הענד האלב ארײנגעשטעקט אין די טײג, די האר צוווארפען, די באקען שרעקליך רויט. זיצט און לאכט עפּיס פאר זיך שטילערהײד מיט איהר מאדנעם היהנער-געלעכטער. פערגינט איהר ניט זאוועל וואס זי זיצט. שרײט ער אוים הײזעריג:

— זעה נאר, ווי זי האט זיך צוועצט, א שענער קנעטען, און שטעהן ביסטו קראנק!

בענוגענט ער זיך ניט און גיט איהר א טורקע אין זײט.

ברײנע שטעלט זיך אנידער און קנעט.

— און וואס האט דא דער גנב געטהון?

ברײנע לאכט שטילערהײד.

חאפט זאוועל אראב דעם שטיוועל און הויבט איהר אן בויקערן מיט כעס.

— מויד, וואס האט ער דא געטהון? וואס האט ער דא געטהון?

מיט אמאל דערזעהט עפּיס זאוועל אין דער מויד אזא זאך, וואס ער האט פון איהר קײנמאל ניט ערווארט. אנשטאט מקבל קלעפּ זײן, גיט זיך פלוצלונג ברײנע א ריס אן א זײט און חאפט אומלויפען איבער'ן שטוב מיט רויטע טײגיקע פויסטען. מיט פארקאליעטע צײהן און ברומט ווי א חיה:

— או—או—או...

זאוועל ווערט בלײך, צום ערשטען מאל אין לעבען דערזעהט ער אין ברײנען נאך א שטארקערע חיה ווי ער אלײן. חאפט ער שוין אלײן אנטהון דעם שטיוועל און די הענד ציטערען איהם און דער קול ציטערט איהם:

— גנעה שוין, גנעה שוין קנעטען זאג איך דאך דיר, אין אויוועז ווערט דאך אש—א בראך צו דיר!

פון דעם צופאל אן זענען עפים געווארען גאר אנדערע בע־ציהונגען צווישען טאטע־מאמע און דער מויד, און ווי אזוי איז דאס געווארען, האט קיינער פון זיי ניט געוואוסט. זאוועל האט זיך אויפגעהערט צו בענוצען מיט זיין שטיוועל. אנשטאט געבען קלעפ האט ער זיך אנגעהויבען שילטען ווי א מארק־יודינע. און אנשיל־טענדיג בריינע'ן ווי פיעל עס איז אין איהר אריין, פלעגט ער זיך פערטראכטען אויף א ווילע, א ש פיי טהון מיט אמאל „טפו" מיט כעס אויף זיך אליין, און אויסציהען זיך אויפ'ן סאפקע.

בעני ליפ האט זיך שוין מעהר ניט געוויזען און אז ער פלעגט דערזעהען זאוולען אין גאס, פלעגט ער זיך אבקעהרען אן א זייט און אנהויבען גרילצען פאר זיך אויף זיין שטייגער א—או, א—או...

דאס אלץ האט עפים זאוולען ניט געשמעקט. ער האט שטילערהייד אנגעהויבען חושד זיין „די מויד". נאר אסנה'ן האט ער דאס מורא געהאט צו זאגען. ער האט מורא, אז זי זאל איהם ניט נעהמען עדערען, בעשולדיגען אין אלעם, אז ער האט ניט אכטונג געגעבען, און ניט געבען מעהר קיין „הארטע צעהנערס אויף בענעצענעס".

האט ער דעם חשד געטראגען שטיל ביי זיך אין הארצען און געווארט, געווארט. נאר ווי ער פלעגט אקוק־טהון אויפ'ן רויטען קארק מיט די ברייטע פלייצעס, וועלכע ציטערען בשעת'ן קנעטען, פלעגט ער אנהויבען סקאליען מיט די צייהן און שילטען פאר זיך:

— אוי א בראך צו דיר, אוי א בראך צו דיר!

איינמאל האט ער זיך ניט איינגעהאלטען, געחאפט דעם שטיוועל און גענומען שלאגען זי, דאן האט בריינע מיט אמאל ארויסגעלאזען א משונה'דיגען ווילדען געשריי, אשטוים געגעבען פו זיך דאס קנעטעבטס אזוי', אז דער ביינקעל מיט דעם מולטער מיט די טייג האבען זיך איבערגעקעהרט קאפויר. און אליין האט זי זיך צוגעדריקט מיט'ן בויך צום וואנד און געברומט ווי אצורייצטע חיה.

— או—או—או — — —

האָט זיך שוין זאַוועל אַליין מטריח געווען, אויפגעהויבן די טײַג און געמאַכט אַ שווײַג, אַז אסנה זאָל ניט וויסן.

און די „מויד" אַליין איז עפּיס אויך געוואָרן אַנדערש.

פּונקט ווי זי האָט סוף כּל סוף דערפיהלט איהר קראַפט איבער טאַטע-מאַמע, זי איז געוואָרן פּויל און האָט אָנגעהויבן אַ סך צו עסן, זי פּלעגט שוין ניט קנעטען, וואַשען און הייצען אַזוי פלײַסיג ווי פריהער, האָט אָנגעהויבן צו אײַנמאַטערן זיך זעהר גיך, און לעגען זיך אָפּרוהען, און דאָך האָבען זיך איהר בלאָהע פלעקען בעוויזען אונטער די אויגעלעך, און די אויגען אַליין זענען אויך געוואָרן אַנדערש: עפּיס ניט פערחלום'ט, ניט פער-שכּור'ט. זי האָט אָנגעהויבן אָפּטמאָל לאָזען אין מיטען דער אַרבײַט, אומגעהן איבער'ן שטוב מיט פערקאַשערטע אַרבעל און לאַכען פאַר זיך מיט איהר ווילדען היהנער-געלעכטער. אײַנמאָל האָט זי אַ קוק געגעבען אין פענסטער און האָט זיך שרעקליך צו-לאַכט און האָט געחאַפּט זיך בײַסען די רויטע הענד מיט איהרע ווײַסע פערדישע צײַהן. נאָכדעם האָט מען דערזעהען, אַז דאָס איז בעני-ליבּ פערבײַגעגאַנגען. בײַ נאַכט פלעגט זי אָפטמאָל ניט שלאָפען, קעהרען זיך פון זײַט צו זײַט און שטיקען זיך פון גע-לעכטער.

אסנה פּלעגט זיך אײַנהערען און אַ שעפּטשע טהון זאַוועלען אין דער פינסטער:

— דו הערסט, די מויד האָט עפּיס אויפגעהערט צו שלאָפען!

— הויבּט גאָרנישט ניט אָן צו טהון! — ענטפערט זאַוועל.

— אַז דו האָסט זי פונאַנדערגעלאָזען, שווײַגסט איהר אַלץ.

— געהט זי כּף-הקלע! — מאַכט זיך זאַוועל אַוועק און הויבּט אָן חראַפּען, כּדי אסנה זאָל מײַנען, אַז ער שלאָפט.

אַזוי זענען אַריבּער עטליכע חדשים.

זאַוועל האָט שטאַרק געטרונקען, ברײַנע האָט „געמאַכט שטיק" און וואָס ווײַטער אַלץ מעהר געפּוילט זיך, אסנה איז אַ גאַנצע טאָג געשטאַנען אין מאַרק, און קומענדיג אַהיים גע-

וואַרטשעט, געשאָלטען, מורא געהאַט משעפּען זיך מיט דער מויד און אויסגעלאָזען דעם גאַנצען כעס צו זאַוולען.

איינמאָל פאַר נאַכט קעהרט זיך אום זאַוועל פון שיינק אַ היים גום שכור און האָט בכונה אויסציהען זיך אויף דער שטרויענער סאָפקע, ווי נאָר ער וועט אַריינפאַלען אין שטוב. אין פאָרהויז הערט ער דער ווייב'ס קול, אַריינגעהענדיג אין קיך זעהט ער, ווי די מויד זיצט אויפ'ן פאָדלאָגע און אסנה שטעהט איבער איהר און שרייט מיט קולי-קולות:

— דעם זעקעל מעהל זאָלסטו מיר אַרויסטראָגען אין קלייט, זאָג איך דאָך דיר.

— מורא, — שטאַמעלט די מויד מיט פערלעגטע הענד אויפ'ן האַרצען.

— שוין זאָלסטו מיר אַרויסטראָגען. אַרויסטראַגען זאָל מען דיך!

— מורא...

— און דו, שכור, שכור. וואַרפט זיך אסנה אויף זאַוולען, דערזעהענדיג איהם. — זעהסט ניט, ווי איך ווער פון איהר אויסגעריסען? וואָס שווייגסטו, פרעג איך דיך, שכור!

זאַוועל פערגעסט אויף אַלעס און נעהמט שוין אַראָב דעם שטיוועל.

— מורא, מורא, מורא. — ברומט די מויד און נעמט זיך אַרום די קניה.

זאַוועל גיט אַ זעץ.

מיט אמאָל דערפיהלט זאַוועל דורכ'ן נעבעל פון שכרות און געפּילדער, אַז ברייטע האָט זיך אַ שטעל געגעבען. אסנה ליגט שוין אויף דר'ערד, און אַ געזונטע האַנד בויגט איהם אַראָב ביים גאַרגעל און ווערגט. אַלץ הויבט זיך אָן צו דרעהען. ס'הערט זיך נאָר דער מויד'ס קויל, אַ פערשטיקטער, שרעקליכער, ווי פון אַ בייזער חיה:

—או—או—או—זאַוועל, או—או זאַוועל, זאַוועל...

קוים, קוים האָט איהם אסנה פון דער מויד'ס הענד געראַטעוועט.

זאַוועל איז געווען טויט שכור, דאָך האָט ער אַ גאַנצע נאַכט ניט געשלאָפען, ער האָט מורא געהאַט, אַז די געזונדטע

טויד מיט די רויטע הענד זאל איהם ניט קומען ווערגען. און פאר טאג, אז ער איז אביסעל אנדרעמעלט געווארען, האבען איהם אויפגעוועקט דער ווייב׳ס פערצווייפעלטע קולות.

— גוואלד, גוואלד — זי איז דאך טראגעדיג! א בראך צו איהר...

— אמן, — האט זאוועל געענטפערט אויף זיין שטייגער, עפענענדיג די פערשלאפענע אויגען, אוועקגעזעצט זיך און א קוק געטהון אויף אסנה׳ן. זי איז געשטאנען נעבען זיין בעט האלב אנגעטהון, געהאלטען זיך מיט ציטערדיגע דארע הענד פאר׳ן קאפ און געוואלדעוועט:

— אוי, זי איז טראגעדיג, זי איז טראגעדיג, א בראך צו איהר!

— אמן, — האט זאוועל ווייטער געענטפערט און אראבגעלאזען דעם קאפ.

אסנה׳ן האט ווי פערוואונדערט זיין קאלטקייט. ער זיצט פונקט ווי גארניש און גיט זיך אפילו ניט קיין חאפ. איז זי געבליבען שטעהן נעבען זיין בעט ווי פערשטיינערט — און אנטשחינען געווארען, זאוועל איז עפים געווארען צוטומעלט פון דער ווייב׳ס שטילקייט און ניט וויסענדיג וואס צו זאגען האט ער אנגעהויבען שטאמלען:

— פאני מאדאם! ע, ע, אגעזונד צי אייך! ע, גיעט אפאר צעהנערם אויף בענעצערי...

עס פּאַסט ניט.

(עסקיז).

שטענדער, אַ צוואַנציג־יעהריגער ברונעט מיט קאַרע שטאָלצע אויגען איז אַ גאַנץ קלוגער און לעבהאַפטיגער בחור; נאָר אַז עס קומט איהם אויס הונגערן, ווערט ער אַ נאַר. דוקא אַז אין קע־שענע איז ניטאָ קיין גראָשען, מוז ביי איהם דער קראַגען זיין שניי־וויים, דער נעהראָק—ווי אָקאָרשט פון אונטערן פּרעס, און אין זיין קראַוואַט טאָר ניט פעהלען די גאָלדענע שפּאָנקעלע מיט די דריי קליינע דימענטלעך.

און גראַדע דאַן הויבט ער אָן דערצעהלען מעשות וועגען זיין טאַטענס קאַפּיטאַלען, וועגען די געלדער, וואָס ער ניט אויס ווען ער פאָהרט אין אויסלאַנד, און קיינעם איז דאָס ניט אינטע־רעסאַנט. —

זיין טאַטע איז גאַנץ רייך. אַלע חודש בעקומט פון איהם שטענדער דריי פינפאונצוואַנציגערס אין אַ קאָנווערט, נאָר נעה קום מיט דעם אויס אין וואַרשע? דאָ איז אַזוי פיעל קאָנצערטען, רעסטאָראַנען, קלובען. אַנו, פּרובט זיך דורכלעבען מיט אַזוי וועניג געלד, אפשר קענט איהר דאָס? שטענדער קען דאָס ניט, ווי ער בעקומט, געהט דאָס אַוועק. די צווייטע וואָך באָרגט מען, די דריטע וואָך שפּיעלט מען מיט „פּושערס", אין שאַך אויף קאַווע און מיטאָג. די פיערטע וואָך הונגערט מען און מען וואַרט אויף דעם ערשטען דאַטום.

אין אזא מין צרה'דיגער וואָך האָט זיך איינמאָל שטענדער אויפגעחאַפּט גאַנץ שפּעט נאָך האַלבען טאָג און גענומען קלערען מכּח דעם, אַז אייגענטליך האָט ער זיך ניט וואָס צו אײַלען. אויב ער וועט געהן זוכען געלד, וועט ער סײַ ווי סײַ ניט קריגען, און אויב שטײן וועט הײַנט ברענגען אַ פּינפּערל, ווי ער האָט נעכטען צוגעזאָגט, וועט ער אַזוי אויך ברענגען. —

אויפ'ן גאַס איז געווען ווינטער, אין צימער — קאַלט, אין מאָגען — לײדיג. שטענדער האָט ניט ווילענדיג אַרויסגעצויגען זײַן האַנד פון אונטער דער דעקע, אָנגעטאַפּט אין ווינקעל די גרינגע פלעשיל און אַ בויטש געטהון. יאָ, בראָנפן-ספּירעט איז נאָך דאָ, אין פּאַפּירענעם זעקעלע האָבען זיך נאָך געבאָמבעלט אַ פּאָר שטיקלעך צוקער. הײסט דאָס, אַז טײ קען מען נאָך מאַכען, סענץ איז איהם געבליבען פון נעכטען.

— אויך גוט, — האָט זיך שטענדער געקלערט און געבליבען ליגען. ער האָט אַלץ געוואַרט, אַז מען וועט איהם אָנקלאַפּען.

מען האָט ווירקליך אָנגעקלאַפּט.

— אָט פליהט דער פּינפּערל, טראַכט זיך שטענדער.

נאָר אָנשטאָט שטײנען מיט'ן פּינפּערל איז צו איהם אין צימער דורכ'ן שפּאַלט פון טיר אַרײַנגעפאַלען אַ פערמאַכטער בריף.

— חאַפּט עס דער רוח, האָט זיך שטענדער אויסגעזידעלט און געבליבען ליגען.

ערשט אין אַ שעה אַרום נאָכ'ן אײַנוואַשען זיך און טײ טרינקען, האָט שטענדער אויפגעהויבען דעם בריף פון דער פּאָדלאָגע און אויפגעריסען.

דאָס איז געווען אַנ'אײַנלאַדונג פון אַ בעקאַנטער רײַכער הויז אויף מינינעם פון אַ טאָכטער.

אַז שטענדער האָט געלד, איז ער דאַרטען אַ בן-בית. די מינינינצע קען ער זייער גוט, זי הײסט יעווא, האָר האָט זי גאָלד-ריבע, הענטלעך — ווײַכינקע.

— ווײס איך וואָס? כ'וועל נישט געהן — מאַכט שטענדער צו עך אַלײן און לאָזט אַראָב בײדע הענט אין די לעדיגע קעשענעס. —

פונדעסטוועגען האָט ער דעם געהראָק אָנגעצויגען, אונטערגעשפּאַרט די געמבע מיט אַ הויכען געקראָכמעלטען קראַגען, ניט פערגעסען די גאָלדענע שפּאַנקעלע... אַ קשיה אויף אַ מעשה, טאָ-

מער בּרענגט שטײן פֿאָרט דאָס, וואָס ער האָט צוגעזאָגט.

און נאָך אַ שעה, צוויי ציִהען זיך, מאַטערען, און געהען אַריבּער, און שטײן איז ניטאָ, עסען ווילט זיך שרעקליך און די מאָלצײַט-צײַט ווערט אַלץ נעהענטער. צום מאָלצײַט וועט מען דאָרטען מסתּמא געבּען קאָטלעטען פֿון אינדיק מיט פֿרישען סאַלאַט, און דעסערט פֿון פֿרישען אַנאַנאַס...

— ווײס איך וואָס? איך געה נישט, — מאַכט צו זיך שטענ-דער און ציהט פֿון דעסטוועגען אָהן דעם פּאַלטאָ, און בּלײַבּט ווידער שטעהן אין מיטען צימער מיט די הענט אין די קעשענעס, בּאַלד איז שוין פֿיער דער זייגער און דער מאָהל-צײַט הויבּט זיך אָן...

— איך געה ניט, — זאָגט צו זיך שטענדער און געהט אַרויס אויפ'ן גאַס.

און נאָך אין אַ האַלבּע שעה אַרום, אַז ער האָט זיך שוין נעהויבּען אויף די בּרײטע, מאַרמאָרנע טרעפּ, האָט ער זיך גע-פֿיהלט אַזוי מיעד און צובּראָכען ווי נאָך אַ שווערער, זעהר שווע-רער, אַרבּײט און האָט צו זיך געטענה'ט:

— אַרײַנגעהן געה איך ניט אַרײַן.

און פֿונדעסטוועגען האָט ער אָנגעקלונגען, און בּיז מען האָט איהם געעפֿענט האָט ער אַ צוויי דרײַ מאָל איבּערגעלעזען אויף דער מעשׂענער בּרעטעלע די גוט בּעקאַנטע פֿאַמיליע, וואוהין ער נעהט:

— ריבלין, האָט ער געלעזען. ריבלין, ריבלין, ריבלין...

און נאָר נאָך לאַנגע, לאַנגווײַליגע, „בּלוט-זויגענדע" צערע-מאָניעס האָט מען זיך מיט מזל געזעצט צום טיש. מען האָט פּאַקע דערלאַנגט אינדיקע און נאָך גוטע זאַכען האָט מען אונ-טערגעטראָגען, פֿונדעסטוועגען האָט שטענדער געזעהען עסען וואָס געלאַסענער און שטילער און פֿון איטליכער געריכט איבּערגעלאָזען אויף דרך ארץ...

וואָס מעהר ואַטער, אַלץ פֿרעהליכער און פֿרעהליכער איז ער געוואָרען. עס האָבּען זיך צו איהם אומגעקעהרט זײַן פֿלינקײט און ווײַכקײַט. מען שפּיעלט קלאַוויר — ער איז דאָ. מען טאַנצט — דרעהט ער זיך אויך, מען וויצעלט זיך — ער איז דאָ אין מיטען. אָה, אַ וויצלינג איז שטענדער אַ גוטער! ער דאַרף נאָר אַ רוק טהאָן

די פענסטער אויפ'ן נאַז, א קנייטש טהון דעם שטערען—לאָבען שוין אלע, ווער קען ניט שטענדער'ן?

נאר אז די ליכט האבען זיך אָנגעצונדען אויף דעם גרינעם טיש און די נייע טאשען קאָרטען האבען א קנאק געטהון, איז שטענדער'ן ווידער געוואָרען ניט מיט אלעמען. ער האט זיך גע-ריבען אוועקמאכען, מען האט איהם אָבער בעמערקט און איינגע-לאַדען, האט ער געענטפערט מיט א וויץ, דאך האבען זיך אלע געוואונדערט, שטענדער זאל ניט שפּילען! ערשט מיט א האַך צוריק האט ער אין „טערטעל-מערטעל" אוועקגעלעגט א פינף-אונ-צוואנציגער און דריי פינפערלעך שולדיג געבליבען, ס'טייטש? —

מען האט פערבראכט ביז זעגער דריי אין דער נאכט. די געסט האבען זיך גענומען געזעגענען און פונאנדערגעהן. אלס א בן-בית איז שטענדער געבליבען פון די לעצטע.

אויפ'ן גאס איז דערוויילע געוואָרען א שניי מיט א פראסט, מיט א זאווערוכע, אין די קוימענס האט געפייפט, די פענסטער האבען געציטערט, און אז מען האט ארויסגעקוקט האט מען נאר געזעהען א גראָהען תהו ובהו; א מיש-מאש פון שניי און פינסטערניש.

שטענדער האט זיך אויך גענומען זעגענען. ביי דער טאר-מאזעל יעווא האט ער אקוש געטהון די שפּיצען פינגער און פראַ-טולירט. —

די מיניניצע האט איהם אָנגענומען פאר'ן האנד:

— שטענדער, בלייבט ביי אונז נעכטיגען. ווי וועט איהר געהן אין אזא שניי?

שטענדער האט זיך גאלאנט אָבגעזאָגט: ער דאנקט זעהר, נאר ער קען ניט...

— ווירקליך, בלייבט ביי אונז נעכטיגען, — איז ריבלין אליין צוגעשטאנען, — אזא וועטער, אזא וועטער.

— עס מאכט ניט, — האט זיך שטענדער אוועקגעשטעלט, שליטענס איז דאָ גענוג. איך נעהם א שליטען.

און אין הארצען האט ער געטראכט: — ווי ווערט מען פון אייך פטור, מען קען זיך גאר אייך פאר אייער וועטשערע ניט אויסצאָהלען. אסור זאל מיר זיין, אויב איך האב א גראשען...

דער בעל-הבית מיט זיין טאכטער האבען איהם אָבער ניט אָבגעלאזט. אראָב איהם בעגלייט מיט א לאמפּ אין האנד. יעווא

האָט איהם חידער געפּרובט איינשמועסען, ער זאָל בלייבען. געוויס וואָלט ער גערן געבליבען נעכטיגען, ס'איז איהם ניט דאָס ערשטע מאָל, א צימער גיט מען איהם אָב א שענעם, א דעקע א בלאָהע, א זיידענע, פון די קישענס שמעקט מיט יעווען אָדעקאָלאָן, אָבער וואָס טהוט מען מאָרגען פאַר'ן אוועקגעהן מיט די דינסטען. דריי דינסטען זענען דאָ ביי ריבלינען, דריי — ווי די בערען, אַלעמען מוז מען לאָזען, עס פּאַסט ניט, יעצט קען מען נאָך ווי ניט איז ארויס טרוקען...

— צום בעדויערען, — האָט שטענדער ארויסגערעדט, — איך קען ניט, איך וועל נעהמען א שליטען, אדיע, אדיע.

ריבלין האָט איהם צוליעב געטהון און גענומען שרייען פון בויך ארויס:

דראָזשקאַזש, דראָזשקאַזש!

א קעלט איז שטענדער'ן דורכגעגאַנגען דורכ'ן רוקען. אָט האָסטו דיר!! נאָר עס פּאַסט ניט, עס פּאַסט ניט. א גראָהער פלעק האָט זיך א ריס געטהון פון דעם שניי-מישמאַש און גענומען קריכען און וואַקסען, אַז דאָס איז צוגעפאָהרען צום טויער, האָט מען דערזעהן, אַז דאָס איז א פערשנייטער שליטען מיט א פערד, אינגאַנצען וויים פון פראָסט. דער קוטשער איז געזעסען ווי אַנ-אויסגעקאַלכטער.

שטענדער האָט זיך בעוועגט ווי אַנ'אויטאָמאַט. אין שליטען האָט ער זיך אריינגעזעצט, ווי א פערמשפּט'ער צום טויט. דער תלין זיינער, ריבלין, האָט איהם נאָך גוט איינגעדעקט מיט'ן שליטען-פעלץ און געדריקט די האַנד.

— וואוהין? — האָט דער קוטשער פערשלאָפען א פרעג געטהון דורך די פערפראָרענע וואָנצעס.

— האַ? — האָט שטענדער ניט פערשטאַנען.

— וואוהין פאָהרען, פּאַניע.

שטענדער האָט געזאָגט זיין אַדרעס, דער שליטען האָט זיך גלייך א ריס געטהון און פיו... אוועק ווי א פייל פון בויגען אין דער שטיק נאַכט אריין.

— א גוטע נאַכט — האָט זיך נאָך שטענדערן נאָכגעיאָגט ריבלינס באַס. אזא גזלן!

— „אַ רעוואָלוואַר” האָט ערגיץ ווײַט אַ קוויטש געטהון יענעס קולכעל.

פֿינסטערע, צעטײַשטע גאַסען זענען שוין שטענדער'ן געלאָפֿען אַנטקעגען, מקבל פנים געווען מיט שנײ און ווינד. אין קאָפּ איז איהם נאָר געבליבען איין קלײנינקער, עלענדער, צושראָקענער געדאַנק'ל:

— עס פּאַסט ניט...

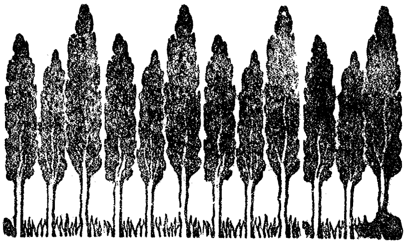

נחום.

איצט זעהט ער שוין אויס א ביסעל מעשה־יוד און רעדט שוין אזוי, אז די קליין־שטעדטילדיגע יודען פערשטעהען איהם, איצט איז ער שוין אריינגעקראכען מיט זיין גרויסען גוף אין א סורדוט און שמעקט שוין טאבאק פון זיין פארצייטיג פושקעלע מיט א שרויף־אריין און מיט א קרעכצעל, ווי עס געהער צו זיין, אבער בעת ער האט זיך בעוויזען אין שטעדטיל, איז ער געווען א גוי, אנ׳עכטער פויער. מיט א פערברענט פנים, מיט א גראהליך־דראַטהענער בארד, מיט א פאר הענד ברייטע און הארטע, ווי פאַרעשווע־לעדער. אנגעטהון איז ער דאן געווען אין א פערשמאלצען טולופעל, איבערגעבונדען מיט א רימען, אין ברייטע הויזען, פערוקטע אין לאנגע חאלעוועס, און האט גערעדט פון בויך ארויס מיט אנ׳אומגעלומפערטען רוסיש־יודישען לשון, פאר וועלכען קליין־שטעדטילדיגע יודען האבען זיך אין די אויגען געשראקען, און אונטער די אויגען — געלאכט. נאר זיין נאז, אט די רונדע, אויסגעקרימטע נאז האט אנגעזאגט, אז ס׳איז א מצוה איהם מקרב צו זיין ווי א יודען.

נייגיריגע בעלי־בתים האט זיך דערנאך איינגעגעבען צו דערוויסען, אז ער איז איינער פון דעם ביסעל איבערגעבליבענע ניקאלאיעווער סאלדאטען, אז נאך סעוואסטאפאלער קריג האט ער חתונה געהאט מיט א „האראשע זשאנקע“ און געהאנדעלט מיט פעל. קיין „רעביאטקעס“ זענען נישט געווען. איז די „חאראשא זשאנקא“ קראנק געווארען, פערקרענקט זיין גאנצע „טארגאווליע“ און געשטארבען. איז ער „נאחים“ — נחום הייסט דאס — געקומען אהער אין שטעדטיל, און ער רעכענט, אז „האספאד באך“ וועט איהם „פאמילעווען“...

און גאט האט איהם טאקע „פאמילעוועט“, און ער איז אנגעקומען פאר אנ׳אונטער־שמש אין קהל־שטיבעל

שטענדיג אפילו איז זיך דאס קהל-שטיבעל בעגאנגען אהן אנ'אונטער-שמש. נאר, ערשטענס. איז שוין דער עלטער-שמש גע־ווען קראנק און האט ניט געקאנט ארבייטען און, צווייטענס, האט זיך נחום געווענדט צום גבאי פון קהל-שטיבעל בלשון, „וואשע בלאהאראדיע, גאספאדין גבאי" און דאס איז דעם גבאי זייער געפעלען געווארען.

ווי נאר נחום איז אנגעקומען פאר אנ'אונטער-שמש האט דאס קהל-שטיבעל גענומען אויסזעהן שענער, ציכטיגער. בעלי-בתים פון מזרח, אריינקומענדיג אין שטיבעל, פלעגען זיך איבער-קוקען, ווי גרויסע מבינים, און הרחבה'דיג ארויסלאזען.

— גא—אנץ פיין ...

און דער אלטער שמש, וואס איז געווען קראנק אויף די פיס און האט זיך שטענדיג געווארעמט נעבען אייוועץ, פלעגט טאג־טעגליך מיט א שמייכעל אויף דעם אלטיטשקען פנים און מיט א גיפטיגער קנאה אין הארצען צו-זעהן, וואס פאר אנ'אייזערנע קראפט עס ליעגט אט אין דעם „אלטען יון", מיט וואס פאר א פלינקייט ער ראמט די פאדלאגע, ווי עס ציטערען די בייגק, בשעת ער ווישט זיי, און פלעגט אבזיפצען מיט זיין שיטערן אטעמינגען זיפצעלע:

— הו—אוי עי—עי ...

נחום פלעגט אויף איהם דאן א הויב טהון זיינע פינסטערע אויגען און פלעגט א ברום טהון:

— „ניטשאווא" ...

און פאר דעם דאזיגען ברום איז איהם דער אלטער שמש געווען א שונא אין הארצען און פלעגט טייטשען דאס „ניטשאווא" מיט אלערליי פרושים ...

מעהר פון אלץ האט נחום ליעב געהאט צו פוצען דעם שווערען מעשענעם הענג-לייכטער, וואס איז געהאנגען אויף א קיים צווישען בימה, און ארון-קדש. א מנהג איז געווען אין קהל-שטיבעל צו פוליראן איהם מיט קרייד אלע האלבע יאהר: ערב פסח און ערב סכות, און דאס האט מען דאן צום שמש בעדארפט צו נעהמען א מענשען, וועלכער זאל איהם העלפען פונאנדער-שרויפען די שווערע רעהרען פונ'ם לייכטער. נחום פלעגט דאס איינער אליין טהון זעהר גרינג, און ניט אלע האלב יאהר, נאר

אַלע צוויי חדשים, אַמאָל נאָך אָפטער. די ערשטע צייט האָט איהם אַפילו דער שמש ניפּטיג אַ פרעג געטהון:

— וואָס עפּעס פּלוצלונג פאַר אַ יום־טוב אויף דיר?

נאָר נחום, האָט איהם בייז אָבגעענטפערט:

— און וואָס־דאָס „גאָספּאָדין" שמש איינער „דיעלע", אַז דאָס זיין ריין?

נאָר אין אמת'ן איז נחומ'ן ניט אַזוי אָנגעגאַנגען די ריינקייט פון העננ־לייבטער, ווי אַנ'אַנדער זאַך. עפּעס האָט איהם געצויגען צום געפּולירטען מעש. ער האָט געהאַט פערגניגען צו־הערען זיך, ווי עס קלינגען די שווערע צושרויפטע טיילען פונ'ם העננ־לייבטער, און אָבפּולירענדיג מיט'ן גאַנצען כח איטליכען טייל בעזונדער, פלעגט ער דערנאָך נעהמען אין האַנד, שפּיגלען זיך דערמיט אַ היבשע ווייַלע און בעקוקען.

— וואָס צאַצקעסטו זיך אַזוי? — האָט איהם דער אַלטער שמש געפרעגט מיט אַ שמייכעלע — צאַצקעט זיך!

— גלאַנצט „ווסיאָ ראַוונאָ" ווי אַ האַרמאַט „יעי באָהו"!

— איך האָב קיינמאָל קיין האַרמאַט ניט אָנגעזעהן, האַרמאַט.

— ווייל דו ביזט אַ גערגעלע, „גאָספּאָדין" שמש, איך, „בראַט טי מאָי", האָב זיך זיי אָנגעזעהן, איך, „בראַט טי מאָי", האָב „געראַבאָטעוועט" אין אַרטילעריע...

און נחום האָט איהם מיט גדלות גענומען דערצעהלען מיט זיין לשון, מאַכענדיג מיט אַ פּודיגען רעהר אין איין האַנד ווי מיט אַ שטעקעלע, ווי אַזוי אַמאָל, בשעת סעוואַסטאָפּאָלער קריעג, איז ביי „יעהאָ בלאַהאָראָדיע מאַקאַר טרימבוהאָ" אַראָבגעפאַלען דער קאַרטוז פונ'ם קאָפּ און גענומען קייקלען זיך אַראָב באַטאַרעיע, און „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" געבליבען שטעהן מיט אַנאַקעטען קאָפּ, האָט עס ער, נחום, ניט געקאָנט צוזעהן און האָט זיך אַ לאָז געטהון אַראָב באַרג נאָכ'ן קאַרטוז. איבער זיין קאָפּ האָט געהאָגעלט מיט קוילען, נאָר ער האָט זיך געטראַכט: „ניטשאַוואָ", דערחאַפּט דעם קאַרטוז, געבראַכט און איבערגעגעבען „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" אין די הענד אַריין. האָט איהם דערפאַר „יעהאָ בלאַהאָראָדיע" אַרומגענומען פאַר אַלעמען אין די אויגען, מכבד געווען מיט אַ קלאַפּ אין פּלייצע אַריין און אויסגעשריען:

— וואַט אָן־טאָ נאַחימקאָ מאָלאָדיעץ!

דערבײַ האָט נחום אַרײַנגעשפּאַרט זײַן ברײטע האַנד אין בוזעם קעשענע פֿון טולופּעל, אַרויסגעשלעפּט פֿון דאָרטען אַ פֿער־בונדענעם טיכעל, און פֿון טיכעל אַ טײַסטער, און פֿון טײַסטער אַ טײַסטערעל, און פֿון טײַסטערעל אַ פּאַפּירעל, און פֿון פּאַפּירעל האָט ער סוף כל סוף אַרויסגעגראַבעלט אַן אָבגעריבענעם בראָנזע־נעם מעדאַל און געהאַלטען דאָס פֿאַר דעם שמש'ס אויגען, אָנגע־וויזען איהם ער זאָל לײענען:

— זאַ—חראַב—ראָסט.

אַ פֿריהער, האָט איהם נחום דערצעהלט, האָט ער דאָס געטראָגען אויפֿ'ן האַרצען, נאָר דערנאָך האָט ער בעמערקט, אַז דער מעדאַל קומט דערפֿון אָב, אַז די ווערטער „זאַ חראַבראָסט“ ניצען זיך אָב אַלץ מעהרער, האָט ער עס בעסער בעהאַלטען אין קעשענע.

וועגען זײַן אײגענעם לעבען נאָכ'ן מיליטער־דינסט האָט נחום נישט ליעב געהאַט צו דערצעהלען. און אַז דער אַלטער שמש פֿלעגט איהם נעהמען אויספֿרעגען מכח דעם און ציהען איהם פֿאַר'ן צונג, פֿלעגט נחום ווערען בײז, דערפֿאַר פֿלעגט ער איהם גערן מיט תמימות'דיגער התלהבות אויסדערצעהלען פֿון מלחמה, פֿון קאַזאַרמע, פֿון געפֿאַנגענע פֿראַנצויזלעך, פֿון קאַפּיטאַנען און פֿון „זײערע בלאַהאָראָדיעס“. דאָס רוב אין די לאַנגע ווינטער־אָווענדען, אײדער לעגען זיך שלאָפֿען בײַ דעם וואַרימען אײוועןֹ. נחומ'ס קויל פֿלעגט דאַן ברומען שטיל און לאַנגזאַם און אָבהילכען צווישען די לײדיגע בײנק פֿון „שטיבעל“ אין דער אָנגעהײצטער לופֿט און אין דער פֿערסוד'עטער פֿינסטערניש הינטער דער בימה פֿלעגען אָנהויבען שוועבען הויכע מיליטערישע היט מיט סולטאַנעס, ריעזיגע פּיקען, אימה'דיגע האַרמאַטען מיט אָפֿענע קופּערנע מײַלער, לעבעדיגע און צוריסענע פֿערד, שטרענגע פּנימ'ער פֿון הויכע גענעראַלען, רויטע פּאָלקאָווניקעס מיט בלויזע שווערדען אין די הענד, וואָס קאָמאַנדעווען איבער גאַנצע ימים פֿון מענשען־קעפּ, איבער גאַנצע וועלדער פֿון שפּיזען און ביקסען. און אין דעם דאָזיגען ווײַטען, גוי'ישען געטומעל פֿלעגען דאָ און דאָרטען אַרויסשווימען יודישע פֿערגרעבטע פּנימ'ער, יודישע קינדער, וועלכע מען האָט אַמאָל אַרויסגעשלעפּט פֿון אונטער זײערע מאַמעס שירצען, אָבגעריסען פֿון די חומשים מיט רש"י און גענומען

עֶרציִהעֶן אויף פאַסעֶן חזירים און רייניגעֶן די מיסט פון דעֶם „דיאַדקעֶס“ שטוב. געֶוואָלט פעֶרשטיקעֶן אינגאַנצעֶן און ניט געֶקאָנט. די צושלייַדערטעֶ שטיקלעֶך יורישקייט האָבעֶן זיך דאָרטעֶן שטעֶנדיג נעֶצויגעֶן און אויסגעֶוואַכט איינס דאָס צווייטעֶ. דאָ האָבעֶן זיי געֶמאַכט אַ מנין, וואו מעֶן האָט געֶדאַווענט, ווי מעֶן האָט געֶקאָנט: האַלב „יוניש“, האַלב יודיש. דאָרטעֶן — אַ סדר מיט חמציגעֶן בראָנפעֶן.

און דעֶר אַלטיטשקעֶר שמש פלעֶגט זיך צוהעֶרעֶן מיט זיינעֶ טויבעֶוואַטעֶ אויעֶרעֶן, אונטעֶרקרעֶכצעֶנדיג מיט מתיקות און מיט שרעֶק און פלעֶגט זיך אַלעֶ ווײַלעֶ ציהעֶן גרעֶסעֶר מאַכעֶן דאָס פייעֶר פון לעֶמפעֶל, און אָנקוקעֶן נחום'ן מיט רעֶספעֶקט.

נאָר אויף מאָרגעֶן פלעֶגט דעֶר אַלטעֶר איהם ווידעֶר פיינט קריגעֶן פאַר זיינעֶ ברייטעֶ פלייצעֶס און זיבעֶרעֶ העֶנד און פלעֶגט אַלץ איבעֶרדעֶרצעֶהלעֶן די בעלי־בתים. וויצלעֶן זיך איבעֶר דעֶם, פון וואָס עֶר האָט ביי־נאַכט געֶהאַט אָבשיי, און—איבעֶרקרימעֶן דעֶם „חתוך־הדבור“ פון „אַלטעֶן־יון“. לעֶבעֶרליבעֶ שטיקלעֶך אין נחום'ס נאָמעֶן האָבעֶן זיך צושפּרייט אין שטעֶדטיל. מעֶן האָט דעֶרצעֶהלט, ווי אַזוי נחום מיט זיינעֶ חברים סאָלדאַטעֶן האָבעֶן איין מאָל שמחת־תורה געֶמאַכט אַ מנין מיט הקפות אין סעֶוואַסטאָפאָל, פעֶרשטעֶהט זיך מיט „יעֶהאָ בלאַהאָראָדיעֶס“ עֶרלויבעֶניש, און ווי אַזוי דעֶר „סטאַרשעֶר“ דאַנילאַ זאַחאַריטש „ה'ליו ג'שלום“ האָט זיך אוועֶקגעֶשטעֶלט און געֶנומעֶן אויסרופעֶן: איז מעֶן מכבד— דעֶם און יעֶנעֶם: איז מעֶן מכבד דעֶם באָראַבאַנשטשיק פון פּיאַטעֶ סטרעֶלקאָווע ראָטעֶ מיט דריי נאַשיווקעֶס אויפ'ן פלעֶטשאָ, רוחמילאַ בר' יאַקובאָוויטש, מיט אַ טרעֶטי פסוק פון צעֶטוויאָרטי ראַז אין „היתה ג'ראית ז'“, — און ווי אַזוי אַ מין רוחמילאַ בר' יאַקובאָוויטש פלעֶגט געֶבעֶן אַ שטעֶל אַפאָר פים, אַ געֶה-צו און אַ זאָג עברי פון „מאָליטוועֶניק“: „מאַלקוסקאָ מאַלקום קאָלימאָילאָם ומעֶמשלאַשיתך בהאָלדעֶר וואָלדעֶר *) ז' אָבעֶר אַזוי אַ זאָג, אַן דעֶר לונג און לעֶבעֶר האָט זיך דיר אָבגעֶריסעֶן...

און נאָך אַזוינעֶ מעשיות...

מעֶן קאָן זיך ניט סומך זיין, אַז דאָס איז וואָרט אין וואָרט

*) „מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור“.

פון נחום'ס מויל. א ביסעל האט איהם דער אלטער שמש פיינט געהאט, א ביסעל האבען לערינ-געהער צונגעגעבען. נאר דאס איז איבער, אז נחום אליין איז שטארק געווען גע הר'געט אויף עברי. פלעגט ער זיך נעהמען צום סידור, איז דאס געווען ווי א מולער לעגט ציגעל. פון דאוונען פלעגט ער שטענדיג אוועקנעהן, פונקט ווי ער וואלט האלץ געהאקט: פערשוויצט, פערסאפעט. נאר דאס דאוונען, גאט צו דאנקען, פלעגט נאך ווי נים איז אראפ-געהן; אט, אז ס'פלעגט קומען מעביר זיין די סדרה — דאס איז פאר נחום'ן געווען אנ'אבקומעניש. מיט א פאר טעג פריהער פלעגט ער שוין מיט הכנעה נאכפרעגען ביים אלטען שמש, צי אין דער קומענ'דיגער סדרה איז דא א סך מאל „רביעי" און „ורקא". — —

— א שלל! פלעגט איהם דער אלטער דערשרעקען.

און פרייטאג ביי-טאג, אז קיינער איז נישא, פלעגט זיך נחום פערשליסען אין דעם ליידיגען קהל-שטיבעל, אויפעפענען מיט אימה דעם גרויסען קהל'שען חומש און נעהמען זיך צו דער שווערער ארבייט. ער פלעגט ברילען און מעקען, דרעהען אהער, דרעהען אהין און ארוים פלעגט עפעס א מין משונה'דיגער סאל-דאטסקער מארש. צו „א רביעי" איז געווען אנ'עק מיט'ן לעבען, צו „א ורקא", איז — „הימעל עפען דיך"!

ווייסע חברה'ניקעס האבען אפילו די ערשטע צייט געפרובט אונטער'גנב'ענען זיך אונטער דער טהיר און איבערמישען, האט זיי אבער נחום איינמאל און צוויי מאל געהאפט און געמאכט פון זייערע אויערען אזוינע שלשלת'ן, אז זיי האבען שוין געהאט צו פערזאגען א צעהענטען.

און אויף מארגען, שבת בשעת קריאות-התורה, שטעהט נחום אויף דער בימה און הערט מיט טיעפע התפעלות און בענקעניש, ווי ביי דעם בעל-קריאה קומען די טראפ ארויס אזוי געשליפען, אזוי לופטיג און קיילעכדיג, גליטשען זיך ווי ווארעניקעס אויף פוטער, שאקעלט ער שטילערהייד מיט'ן קאפ און זיפצט אב: „גערנגעלעך". אדער ער לויבט דעם בעל-קריאה פאר זיך:

— מאלאדיעץ...

געהאסט האט נחום פון טיעפען הארצען די היינטיגע „סאל-דאטשיקעס", וועלכע פלעגען זיך בעווייזען אין שטעדטיל פון צייט

צו־צײַט. וואו נאָר ער האָט געקאָנט האָט ער מיט פֿערבאָרגענע קנאה אָבגעלאָכט פֿון זײַערע שטיוועלעך, פֿון זײַערע מונדירעלעך. אַז אַ יונגער סאָלדאַטעל פֿלעגט אַרײַנקומען אין שטיבעל, פֿלעגט איהם נחום קײַן סדור'ל צום דאַווענען ניט געבען. עס האָט ניט געהאָלפֿען קײַן שום שתדלנות. „גענוג, פֿלעגט ער אַ ברום טהון מיט שנאה, וואָס זײַ עסען אומזיסטע ברויט מיט קאַשע, נאָך סדורים גיב זײַ. אין גאַס, אַז ער פֿלעגט זיך מיט זײַ בעגעגענען, פֿלעגט ער זיך אָבקעהרען אָן אַ זײַט און וואַרטשען. נאָר אַ מאָל האָט ער אָנגעטראָפֿען אין גאַס אַ סאָלדאַטעל מיט אַנ'אָפֿענגעקנעפּעלטען מונדיר. איז ער צו איהם האַסטיג צוגעגאַנגען און אָבגעשטעלט:

— סטאָי!

יענער איז פֿערוואונדערט געבליבען שטעהן, דאַן האָט נחום אַרויסגענומען זײַן אַלט פּושקעלע. האָט מיט האַרץ אַ שמעק געטהון טאַבאַק, אָנגעקוקט דעם סאָלדאַטעל פֿון די שפּיצען שטיוועל ביז'ן היטעל און שטרענג אַ זאָג געטהון:

— סאָלדאַטישקע! פֿערקנעפּעל דײַן מונדירעל און... מאַרש!

מען דערצעהלט, אַז דער סאָלדאַטעל האָט זיך דערשראָקען און געפֿאָלגט.

לסוף איז דער אַלטער שמש געשטאָרבען, און נחום איז געוואָרען אַ אויבער־אַ אונטער־שמש.

פֿון יענער צײַט אָן האָט נחום אײַנגעפֿיהרט אין קהל־שטיבעל אַ שטרענגע דיסציפּלין. ער האָט נישט געלאָזען רײדען בשעת קריאת־התורה, ניט אומשפּאַצירען אַרום בימה, ווען מען דאַוועגט, ניט שפּײַען אין מיטען שוהל און נאָך און נאָך אַזעלכע זאַכען, אין וואָס קלײן־שטעדטיל'דיגע יודען זענען מזלזל, פֿיהלענדיג זיך אין בית־מדרש, ווי בײַ זיך אין דער־היים.

ווי אַ שומר איז נחום בשעת'ן דאַווענען געשטאַנען אויף דער בימה און פֿון קײנעם אַנ'אויג ניט אַראָבגענומען. אַז מען האָט אויף וואָס ניט איז עובר געווען, פֿלעגט ער ניט שאַנעווען אפילו די מזרח־לײַט, און באַלד פֿלעגט זײַן געזונטע שטים מתרה זײַן:

— ר' איצע!...

אָדער:

— ר׳ חאַצקעל !...

און אַז דאָס האָט ניט געהאָלפֿען, פֿלעגט נחום בײַז װערען און אַבזאָגען פֿון דער הויך בימה זײַן אײנציג שטיקעל מוסר, פֿון װעלכען ער אַלײן האָט שטאַרק געהאַלטען.

— אין קאַזאַרמע — פֿלעגט ער הויך אויפֿ׳ן קול אויסרו־פֿען — אין קאַזאַרמע, צעהן „טיסיאַטשראַז״ להבדיל, אַז עס קומט אַרײַן אַנ׳אָפֿיציר, „דאַושע״ אַנ׳אָפֿיציר! — שטעהען אַלע אַט אַזוי! (דערבײַ פֿלעגט ער זיך אויסגלײַכען און צולעגען די האַנד צום יאַרמאָלקע). און אַ יוד האַלט זיך פֿאַר׳ן מלך־מלכי־המלכים — װי אַ הײַנטיגער סאָלדאַטעל אין „אָטפּוסק״, אַנ׳עבירה!

און גאַנץ טענה זיך מיט איהם אוים.

די ערשטע צײַט האָבען בעלי־בתים געלאַכט, דערנאָך גע־קרימט זיך. אײדימלעך אויף קעסט האָבען זיך געקלאָגט פֿאַר זײערע שװערען, געסטראַשעט, אַז זײ װעלען אויפֿהערען גײן אין „שטיבעל״. נאָר ביסלעכװײַז האָבען אַלע ניט װילענדיג גענו־מען פֿאָלגען. און אַז נחום האָט געגעבען אַ פּאַטש: „שאַ!״ איז געװען — „שאַ״.

אין אַ צײַט אַרום האָט אַ הונד פֿערזינדיגט בײַ נחומ׳ען אין די אויגען און האָט „געפֿעלשט אַ פֿעלשונג״ אין דעם הײליגען אײגענטהום פֿון קהל־שטיבעל, האָט זיך מיט איהם דערפֿאַר נחום אָבגערעכענט „פּאָװאָיענאָמו״, — אַזױ האָט ער דאָס אַלײן אָנגערופֿען.

די מעשה איז געװען אַזױ:

פֿרײַטאָג, אַ פּאָר שעה פֿאַר ליכט־בענשען איז אַ מאָל נחום געגאַנגען אין גאַס אַרײַן, האַלטענדיג אין האַנד אַ קעסטיל, מיט חלב׳נע ליכטלעך, װאָס ער האָט צוזאַמענגעקליבען פֿון די בעלי־בתים פֿאַר׳ן קהל־שטיבעל. בעגעגענט ער אַ בעל־הבית אַנ׳אורח, װאָס איז ערשט געקומען צופֿאָהרען פֿון װעג. לאָזט נחום אַראָב דאָס קעסטיל ליכט אויף אַ גאַניק און שטעלט זיך רײדען מיט׳ן אורח, קומט צולויפֿען שטילערהײד חװעדער דעם שוסטער׳ס הונד און עסט אויף פֿון קעסטיל ביז אײן ליכטעל. טהוט זיך נחום אַ קעהר, דערזעהט ער עס און װערט ניט נתפּעל, נעהמט אַרויס לאַנגזאַם דאָס פּושקעלע, מאַכט אײן טיעפֿען שמעק טאַבאַק און אַ צװײטען, ניט אַ שמעק אין דער לופֿטען מיט׳ן פֿינגער צום הונד,

וואָס שטעהט און בעלעקט זיך פון דערווייטענס, און זאָגט אָב האַרט און אָבגעטיילט.

עס—וועט—דיר—שוין—קריינ—קען—דיין—קאָפּ...

פון יענעם טאָג אָן האָבען גאַס־יונגלעך בעמערקט, אַז נחום געוועהנט צו זיך צו חוועדער'ס הונד, ווארפט איהם ברויט און ביינ־לעך, רופט איהם צו זיך צו און גלעט איהם מיט זיין גרויסער האַנד, און דער הונד מאַכט איהם דערפאַר געטריי מיט'ן וויידעל.

יונגלעך האָבען דאָס אָנגעקוקט מיט חשד און געוואַרט.

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום, אַז דער הונד האָט זיך צו איהם גוט צוגעוועהנט האָט נחום גענומען אַ פּייכטעס, סוקאָוואַטע קלע־צעל, האָט עס אַ ביסעל איינגעשפּאָלטען און אין שפּאַלט אַריינ־געדרוקט אַ שמאָלען הילצערנעם שפּונט אַזוי, אַז דאָס קלעצעל האָט זיך דורכגעקוקט ווי אַ טרייבעל.

דערנאָך האָט ער צו זיך צוגערופען עטליכע יונגלעך דער־צעהלט זיי די מעשה מיט די חלב'נע ליכטלעך און מיט'ן הונד.

נחום איז בשעת מעשה געזעסען אויף אַ גרויסען שטיין, הינטער'ן קהל־שטיבעל, און שוים איז דאָ ביי איהם געלעגען דאָס קלעצעל, צווישען די פינגער האָט ער געהאַלטען אַ דיקען שמעק טאַבאַק און זיין פּנים איז געווען שטרענג ווי ביי אַ האַרבען שופט.

— „פאַ זאַקאָנו“,— פרעגט נחום ביי די יונגלעך, וואָס דאַרף מען איהם דערפאַר טהון?

— שלאָגען מיט שטעקענס איבער'ן פּיסק, — משפּט איין יונגעל.

— הרג'ענען ביז צום טויט.

— אַריינוואַרפען אין דעם אַלטען צובראָכענעם ברונען.

— אָבהאַקען איהם דעם וויידעל, — האָט אַ פיערטער יונגעל אַ לאַך געטהון.

— אָ — מאַכט נחום—אָט ד ע ר האָט אַ ביסעל געטראָפען.

נחום האָט גענעבען אַ פייף, און באַלד האָט זיך צו איהם חוועדער'ס הונד געלאָזען לויפען אויף אַלע פיער, און אַרויפ־שפּרינגענדיג אויף זיינע ברייטע קניה האָט דער הונד גענומען אונטערטענצלען, סאָפּען און לעקען איהם זיינע האַרטע הענד פון גרויס שמחה.

דאַן האָט נחום טיעף אַריינגעצויגען דעם שמעק טאַבאַק,

אָבגעווישט די פינגער אָן פּלייצע און אַ מאַך געטהון צו די קינדער: „שאַ!“ גענומען פאַמעליך דעם הונד'ס ווידעל, אַרײַנגערוקט עס אין שפּאַלט פון קלעצעל ביז'ן סאַמע בײַן, און געשווינד אַרויסגע־שלעפט דעם שפּונט.

דער הונד האָט אַרויסגעלאָזען אַ שרעקליכען קוויטש, אַ שפּרונג געטהון פון נחום'ס קניה אין דער לופטען, איבערגעדרעהט זיך ווי אַ קנויל און געלאָזען זיך לויפען איבער די גאַסען מיט ווילדע יללות, און ווײַסע־חברה'ניקעס נאָך איהם. און נחום איז געבליבען זיצען אויפ'ן שטײן און — וואָלט ער אַפילו אַ שמײכעל געטהון. דאָס פּנים איז בײַ איהם געווען שטרענג ווי פריהער.

אין אַ ווײַלע אַרום זענען יונגלעך געקומען צו לויפען מיט שרעק:

— ער איז געפאַלען.

— ווער? מאַכט נחום קאַלטבלוטיג.

— דער הונד, דער הונד, ער שרײַט.

— ער דרעהט זיך אויף אײן אָרט און בײַסט די ערד... בײַ־סט!...

נחום האָט זיך רוהיג אויפגעשטעלט מיט זײַן קרעפטיגען אַלטען גוף:

— איך — האָב — דאָך — געזאָגט — אַז — ס'וועט איהם קרענקען — זײַן — קאָפּ...

און איז טריט בײַ טריט אַ וועק דאַוונען מנחה.

די יונגלעך האָבען איהם נאָכגעקוקט מיט אָפענע מײַלער.

פּאָעטען און פּראָזא.

מַעֲשֵׂי־בְּרֵאשִׁית.

(א פּאָעמא).

Gewidmet Emma D.

אלע נאַכט קומט צו מיר צופליהען
א מלאך און דערצעהלט מיר מעשות.
איהר גלויבט ניט? ווי איהר ווילט זיך
אייך, אבי די מעשות זענען שענע...

א.

גאָט און דער שאַפונגס־געדאַנק.

I.

אין אָנפאַנג האָט גאָט נישט געוואוסט, אז ער איז א גאָט. א גרויסער חאָס האָט געהערשט. א משונה'דיגער מיש־מאַש אָהן א פאַרב און אָהן א צייט, אָהן א טעמפּעראַמענט און אָהן א גרעניץ: א מיש־מאַש, וואָס האָט קיין מאָל נישט געוואוסט וואָס בעטייט א בעוועגונג, וואָס איז א קול און וואָס הייסט א פונק... דאָס איז נישט געוועזן קיין פינסטערניש. ניין, פינסטערניש איז דאָך מעהר ניט ווי א קאָנטראַסט פון ליכטיגקייט. דאָס איז ניט געוועזן קיין טויט־שווייגען! די גרעסטע שטילקייט איז דאָך מעהר נישט ווי א קאָנטראַסט פון בעוועגונג און געפילדער. דאָס איז נישט געוועזן — פערפראָרענקייט, קעלט־פערגליווערונג. ניין, קעלט שאַפענט דאָך אב די וואַרימקייט, אז עס איז קאַלט דערמאָהנט זיך

און עס בענקט זיך נאך װאַרימקײט. דאס איז געװעזען גאָרנישט! אַ מאָדנע איבּינע. אַלגעמײנע טעמפּקײט, אַ מאָדנע גרױסע װיסטע טױבקײט אָהן אַ פֿערגאַנגענהײט און אָהן אַ צוקונפֿט, אָהן אַ ציעל און אָהן אַ געדאַנק, און „דאָס" האָט געהערשט ניט צו ליעב, נאָר װײל. עס איז געװעזען חאָאס, װײל עס איז געװעזען חאָאס.

און אײבּיגקײטען, מיליאַרדען אײבּיגקײטען זענען געלאָפֿען אָדער געשפּרונגען, אָדער געקראָכֿען אײנע איבּער דער אַנדערער, אײנע נעבּען דער אַנדערער, אײנע אינװעניג אין דער אַנדערער. געקראָכֿען האָבּען אײבּיגקײטען אָדער געלאָפֿען, אָדער געשפּרונגען. ס'איז דען ניט אַלץ אײנס? סײ װי־סײ האָבּען זײ נאָך זיך קײן שום רושם ניט איבּערגעלאָזט, קײן שום אַנדענקונג דעם חאָאס ניט געשענקט, פֿלעדערמױזען לאָזען נאָך זיך אויך ניט איבּער קײן שום רושם אין אַ פֿינסטערע, פֿינסטערע טױבּע נאַכֿט, װי גרױס זײ זאָלען ניט זײן, װי לאַנגזאַם זײ זאָלען ניט פֿליהען.

און גאָט, דער איצטיגער. אַלמעכֿטיגער גרױסער גאָט, האָט זיך געפֿונען אינ'ם דאָזיגען מיש־מאַש און דער מיש־מאַש האָט זיך אין איהם געפֿינען. אײנער איז געװעזען אונפֿערשטענדיג, אונמעגליך אָהן דעם צװײטען. און דאָך האָט אײנער דעם צװײטען נישט געפֿיהלט. איטליכֿער פֿון זײ האָט נאָך זיך אַלײן ניט דערפֿיהלט און דעם אַנדערען—אַװדאי ניט.

און דער דאָזיגער חאָאָס־גאָט האָט קײנמאָל אַנ'אױג נישט אױפֿגעעפֿענט. צו ליעב װאָס? ער װאָלט סײ־װי־סײ גאָרנישט ניט דערזעהן. ער האָט קײנמאָל ניט מיט קײן אבר אַ ריהר געטהון, צוליעב װאָס? ס'איז ניט געװעזען װאָס עס זאָל גאָטס־ריהר קאָנען דערפֿיהלען; ס'איז ניט געװעזען װאָס עס זאָל קאָנען בּעקומען אַ שטױס־און אָנהױבּען בּעװעגען זיך.

גאָט האָט געשלאָפֿען.

נײן, ניט געשלאָפֿען! אַז מען שלאָפֿט, אַטהעמט מען, אַז מען שלאָפֿט, חלומ'ט מען, אַ מען שלאָפֿט, בּעװעגט זיך די בּרוסט.

גאָט האָט זיך פֿערגעסען.

נײן, ניט פֿערגעסען! פֿערגעסען קאָן מען נאָר דאָס, װאָס מען האָט געדײנקט, װאָס ס'איז געװעזען מעגליך צו געדײנקען, פֿערגעסען קאָן מען נאָר אָן דעם, אָן װאָס דער געדאַנק האָט זיך חאָטש די מינדסטע מינוט פֿערהאַלטען. גאָט האָט אָבּער נישט

נערהאט די מעגליכקייט צו פערגעסען זיך, ווייל ער האט קיינמאל די מעגליכקייט ניט געהאט צו געדיינקען, ביי גאט האט נישט געקאנט געמאלט זיין: „פערגעסען זיך“, ווייל ער האט קיין שום פערגאנגענהייט ניט געהאט.

גאט האט דאן נישט געוואוסט, אז ער איז גאט.

אט וואס!

ער האט פון זיין גייסט, פון זיינע קרעפטען נישט געוואוסט און האט דעריבער נישט געקאנט פערשטעהן, צוליעב וואס זיי זענען ביי איהם און וואס מען קאן מיט זיי אויפטהון. ער האט ניט געפיהלט, וואס ער איז איצט, און וואס פון איהם קאן נאך ווערען און ווערט נאך ווערען. ווי אנ׳אונגעהויער־גרויסער, אומפאר־ביטער, אומגעשטאלטיגער פלעדער־הייבעל האט ער זיך אינ׳ם חאאס געפונען, ווי אנ׳אומפארבינער, אומגעשטאלטיגער פלעדער־הייבעל חאאס ווייס ניט און פיהלט ניט, אז פון איהם וועט ווען ניט איז א פרייער שמעטערלינג ארויסגעהן, א ריזישער פרייער שמע־טערלינג! מיט ליכטיגע געטליכע פארבען, מיט גרויסארטיגע הייליגע פליגלען!

II.

נאר אט האט דעם ווילדען חאאס דערעסען אזא צושטאנד, אט האט זיך אין איהם אנגעהויבען וועבען א טעמפע ליידענשאפט, א מיטנע ביינקעניש צו עטוואס אומבעוואוסטען, אומפערשטענד־ליכען, אונבעמערקליכען.

דער חאאס האט אנגעהויבען בענקען...

אלע און אלץ הערען נישט אויף צו ביינקען. עס ביינקען אלע וועלטען און אלע ספערען. די שטילקייט ביינקט נאכ׳ן גע־פילדער, נאכ׳ן רעש און דער געפילדער ביינקט נאך וויידער שטילקייט. ווען דער ים איז שטיל, ביינקט ער נאך פערשוימטע ברוזענדע חוואליעס, און ווען ער קאכט ווי א קעסעל, ביינקט ער ווערען צוריק דורכזיכטיג און גלאט ווי גלאז. די נאכט ביינקט נאכ׳ן העלען, ווארימען, אפענעם טאג און דער טאג ביינקט נאך

שאָטענס, נאָך קיהל, נאָך בעהעלטניש, נאָך סודות. אַ רײַנעם טיעפֿען הימעל בײַנקט זיך נאָך גראָהע, ברוגז׳דיגע חמאַרעס און אַפֿערוואָלקענטען הימעל בײַנקט זיך די טיעפֿקײַט, די בלאָהקײַט, די רײַנקײַט. אַ ווילסטע טרוקענע ערד בײַנקט נאָך וואַסער, און אַניערד. אָנגעזעטיגט מיט רעגען, חלש׳ט זיך אויסדריקען איהרע בײַנקעניש מיט גרעזלעך און בליטהען. איטליכער סוד בײַנקט נאָך זײַן ערקלערונג, איטליכער רעטעניש — נאָך איהר בעשײדונג. אַפֿילו אידיאָטען פֿון געבורט הויבט זיך עפּיס אָן צו בײַנקען, ווען עס קומט בײַ זײ די צײַט פֿון לײַדענשאַפֿט.

און דער חאַם האָט אויך געבײַנקט.

ווען דעם חאַם׳ס בײַנקעניש האָט זיך אָנגעהויבען, איז נישט בעוואוסט. אַפֿילו גאָט אַלײן, וואָס קײן סוד איז איהם ניט צו שווער, ווײס דאָס אויך ניט, דאָס איז בעהאַלטען אין די טונקעלע, אַמאָליגע אײביגקײַטען, דאָרטען, וואו עס ענדיגען זיך אַלע ציפֿערען און ס׳ווערט פֿערטרונקען די שטאַרקסטע, גאון׳ישע פֿאַנטאַזיע.

און לאַנג, לאַנג האָט אַזוי דער מידעלשער, אונשולדיגער חאַם אוועקגעבײַנקט. אַזוי נאָר ווי אַ חאַם איז פֿעהיג צו בײַנקען. ניט ווימענדיג וואָס, ווער, וועמען. פֿון די לאַנגזאַמע, לאַנגזאַמע בײַנקעניש איז אָבער דער אינסטינקט געבאָרען געוואָרען.

דער ערשטער אַטאָם פֿון חאַם האָט אינסטינקטיוו אַ ציטער געטהון.

און דער דאָזיגער לעבעדיגער אַטאָם האָט מיט זײַן ציטער זײַן חבר אַ ש...פּ געגעבען און יענער דעם דריטען, דער דריטער דעם פֿערטען, און אַזוי ווײַטער און ווײַטער ביז מיליאָנען. ביז מיליאַרדען מאָל האָט אײן אַטאָם דעם אַנדערען געררוקט, און ניט בענענענדיג קײן שום שטערונג אין דעם אומפֿאַרבינגען מיש־מאַש, האָבען זײ געשטופּט אײנער דעם אַנדערען, ניט פֿיהלענדיג וואוהין און צוליעב וואָס זײ שטופּען זיך.

און ווײַטער זענען אײביגקײַטען געפֿלויגען, געשפּרונגען, געקראָכען, און קײנער האָט פֿון זײ ניט געוואוסט. זײ האָבען פֿון זיך אַלײן נישט געוואוסט, נישט געוואוסט, וואָס מען קאָן אויפֿטהון אין אַזעלכע אונגעהויער לאַנגע צײַטען ווי זײ—אײביגקײַטען.

נאָר דער ערשטער שוואַכער שטופּ איז שוין ניט געגאַנגען

פֿערפֿאלען, איבערגעבענדיג זיך מיט אַ ליידענשאַפֿטליכער ערציטערונג פֿון איין אָטאָם דעם צווייטען, ניט געפֿינענדיג קיין שום אַבהאַלט, האָט ער זיך שטיל געדרעהט, געפֿלאָנטערט, געריבען זיך אָן די אַטאָמען, געגאַנגען אַלץ ווייטער, ווייטער. און וואָס מעהר ער איז געגאַנגען אַלץ מעהר האָט זיך זיין קראַפֿט געכּופּל'ט, אַלץ ניבער האָבען זיך געמעהרט און געמעהרט די ערציטערטע אַטאָמען.

III.

ענדליך האָט דער חאָס דערפֿיהלט עפּיס אַ בלייכּס, אַ לעבליכעס, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַנ'אָבגעשטאָרבענער לבנה־שטראַהל אין בלאָטיגען וואַסער, און געציטערט האָט דאָס בלייכּס ווי אַ גראָהער פֿוך אויף די נעזלעבער פֿון אַ גוסס.

דאָס האָט אָנגעהויבען צו שוועבען אין דעם חאָס, דער בלייכער שאָטען פֿונ'ם ערשטען געדאַנק, דער נעדאַנק פֿון בעשאַפֿען אַלץ פֿון גאָרניזט. אַרומגעבלאָנדזעט האָט דאָס בלייכּס ווי אַ שטיקעל אָבגעריסענע עלענדע נשמה, וואָס זוכט איהר תקון, און דערוויל—געריבען זיך אַלץ פֿלייסיגער אָן די אַטאָמען, צונויפֿגעטראָפֿען זיך מיט נאָך אַזעלכע, בלייכע, נעבעלדיגע, אונרוהיגע ברעקלעך געדאַנק; צונויפֿגעגאָסען זיך צוזאַמען, געוואָרען זודיגער, שטאַרקער, גרעסער; — נאָר אומגעלומפּערט. ווילד און צושוואומען, אַזוי ווי עס פּאַסט פֿאַר'ן ערשטען געדאַנק.

הי – הי—הו—ו—ו... האָט דער געדאַנק אידיאָטיש־פֿרעהליך געהירזשעט, פֿליהענדיג מיט דער גיכקייט פֿון אַ מעטעאָר און שטויסענדיג משוגע־נערוועז די אַטאָמען.

הי—הי—הו—או—או... האָט דער גאַנצער חאָס געענטפֿערט.

און משונה'דיג גרוים און שיטער האָט זיך געטראָגען דער אָבקלאַנג פֿון חאָס. ס'איז ניט געוועזען, ווער עס זאָל דעם מאָרנעם געלעכטער פֿערשטעהן, און ווען ס'וואָלט יאָ ווער געוועזען, וואָלט ער דאָס אויך ניט פֿערשטאַנען. אַפֿילו שלמה המלך, וועלכער האָט

נעוואוסט, וואָס אַלע חיות און עופות און שרצים רײדען, וואָלט דאָס אויך ניט פערשטאַנען.

— הָיִ—הִי—הו—או—או ...

און ווײַטער זענען אײַבינקײַטען געפלויגען, און דער שאַפונגס־געדאַנק איז נאָך צו אַ ציעל נישט געקומען, געלאָפען הענדרום־פענדרום, געהירזשעט מיט אַ מאָדנער בײַנקעניש, און וואָס מעהר ער איז געפלויגען, אַלץ היציגער און העלער איז ער געוואָרען, אַלץ שטאַרקער האָט ער זיך געריסען פאָראויס.

נאָר אָט האָט זיך דער געדאַנק אָנגעשטויסען אָן גאָט.

גאָט איז ניט געשטאַנען, און ניט געלעגען, און ניט געזעסען און האָט ניט געוואוסט, אַז ער איז גאָט, אַזוי ווי עס ווײס ניט אַן'אומגעלומפערטער פלעדער־הײַבעל, אַז פון איהם ועט ווען ניט איז אַ פרײַער, גרויסאַרטיגער שמעטערלינג אַרויסגעהן.

הי—הי—הו—הו ... האָט זיך דער געדאַנק צוהירזשעט ווי אַ אידיאָט, ווען אין איהם צושפּיעלט זיך די תאוה. אַ וואָרף געטהון זיך אויף גאָט'ס אומפאַרביגען שטערן, און ניט ווימענדיג ווי אַזוי, האָט ער איהם מיט אַ פײַערדיגען, דורשטיגען קוש אַבגעבריהט. און באַלד אָבגעשפּרונגען אויף הינטען, געגליהט און געפונקעלט, אָנגעזאַפּט מיט ווילדען חשק, געוואַרט אַ ווײַלע שטומערהײד און געציטערט פון אונגעדולד און תאוה, געציטערט אַזוי, אַז פונקען האָבען זיך פון איהם געשאָטען.

חאָאָס, חאָאָס ... גאָט ווײס ניט אַז ער איז גאָט!

און נאָך אַ קוש, נאָך פײַערדיגער, נאָך אַ שטאַרקערער, כמעט אַ גיפטיגער. דאָס איז שוין געווען ניט אַזוי אַ קוש—אַ קוש מיט צײַהנער איז דאָס געוועזען.

— הם...? האָט זיך ניט ווילענדיג פון גאָט'ס ברוסט אַרויס־געריסען.

— הם..' מ... מ... חאָט זיך אינ'ם חאָאָס גאַנצע אײַבינקײַטען איבערגעגאָסען, ווי טויטע אונענדליכע חוואַליעס: „מען פרע—ענט הם... מ... מ..."

און ווײַטער האָט זיך דער געדאַנק אַ וואָרף געטהון בײַסען און הירזשען, הירזשען און בײַסען. אויפ'ן שאַפונגס־געדאַנק'ס לשון האָט דאָס געהײַסען: „איך ליעב דיך, איך שטאַרב נאָך דיר, איך גײַה אויס נאָך דיר, מײַן גאָט, מײַן שעפּער ..."

— וואַ—אָס? האָט נאָך הייזעריג געברומט אין חאָאָס אַריין, ניט ווייסענדיג, וואָס עס טהוט זיך מיט איהם.

און דער מיש-מאַש האָט ענטציקט אונטערגעחאַפּט און נאָכגעזאָגט נאָך'ס פראַגע.

און ווייל ס'איז ניט געוועזען קיין שום זאַך, און וואָס נאָך'ס קול זאָל זיך צושטעטערן, האָט דער דאָזיגער קול געבאָרען אַ ווידערקלאַנג, און דער ווידערקלאַנג האָט אַרויסגערופען נאָך אַניאַבקלאַנג און די אָבקלאַנגען—נאָך אָבקלאַנגען. און אַזוי האָבען זיך די אָבקלאַנגען געכּופּל'ט און געמעהרט, גאַנצע אייביגקייטען און געשוואומען ברייט און ווייטער. איין בת-קול האָט דעם אַנדערען געשטויסען, איין בת-קול האָט דעם צווייטען געשלונגען, געוואָרגען זיך מיט איהם און לאַנגזאַם צוריק אַרויסגעשפּיגען.

— וואַ—אָס——וואַ—אָס... האָט איין אָבקלאַנג אָבגענומען בּיים צווייטען און געטראָגען עס ציטריג מיט אַ מאָדנער פערשטיקטער פרייד...

— מען פרע—ע—עגט... האָבען ווייטע, טעמפּיגע בת-קול'ן אונטערגעהאָלפען...

מען פרעגט „וואַ—אָס"... האָבען זיך די אָבקלאַנגען בּעגעגענט און צוזאַמענגעגאָסען.

IV.

און דער שאַפונגס-געדאַנק האָט בשעת-מעשה ניט אָבגעטראָטען. פון איהם איז שוין עפּעס געוואָרען אַ מין מוראַ'דיגע, הונגעריגע און פייערדיגע פליג וואָס טשעפּעט זיך צו, צו אַ שלאָפעדיגען. דער געדאַנק האָט דעם קינפטיגען נאָך געביסען, געשטאָכען, געזשומעט להכעיס אין די אויערן אַריין. אָבגעשפּרונגען אויף אַ ווייל'ע און ווייטער צוגעטשעפּעט זיך נאָך בייזער, נאָך הונגעריגער...

דאַן האָט דער קינפטיגער נאָך אויפגעהויבען אַ גרויסע, אומגעלומפּערטע און פוילע האַנד און אַ מאַך געטהון ווי אַ שלאָפעדיגער, וואָס טרייבּט פון זיך ניט ווילענדיג אַ הונגעריגע מוק...

און שטאַרקער האָבען די אָבגרונדען פון מיש-מאַש אויפגע-

ציטערט. די בעוועגונג פון דער גרויסער פוילער האנד האט אין זיי פערטויבט אלע ווידערקלאנגען.

— א הא—אנד... — האבען די חאם־אבגרונדען געברומט ווי פון בויך ארויס.

— מען הוי—בט... — איז געקראכען אנטקעגען פון ווייטע פערבארגענע תהומות.

— מען הויבט א הא—אנד... — האט זיך אונגערן צוזאמענגעטראפען אין נאך ווייטערע חאם־טיפענישען.

אהן א טאקט, אהן א פארב און אהן א קלונג איז די בשורה פון מיש־מאש געשוואומען — אזוי מאדנע, אזוי טויט האט זי געפלייצט, אז אפילו שלמה המלך, וואס האט פערשטאנען דעם לשון פון חיות און עופות און שרצים און אלע בעשעפענישען, וואלט דאס אויך ניט פערשטאנען.

נאר וואס מעהר דער קינפטיגער גאט האט פון זיך דעם בייסענדען געדאנק געטריבען, אלץ בייזער און ענערגישער איז דער געדאנק געווארען. צושפרינגענדיג צו גאט מיט נייער קראפט, כמעט מיט כעס, האט ער שוין געפויקט ווי א פויק, באמבארדירט ווי א הארמאט, געזעצט אין קאפ אריין, ווי יענער צוגעבונדענער קלאץ, וועלכען דער בער ווארפט פון זיך אב אלץ שטארקער און שטארקער, קריכענדיג צום בינשטאק.

— אח, אח, אח... — האט צום ענדע גאט א טיפען קרעכץ געטהון און געדרעהט טעמפ מיט'ן קאפ און לאנגזאם אויפגעריסען די פערמאכטע אויגען:

גאט האט ניט געשלאפען, און דאך איז איהם ניט אנגענעהם געוועזען אויפצוועקען זיך:

לאנגזאם, לאנגזאם ווי א הערבסט־וואלקען אין סאמע אנהויב זומער האבען זיך אויפגעשפאלטען גאט'ס פערקלעפטע אויגען, און צווישען די האלב־אויפגעריסענע ברעמען האבען געציטערט צוריסענע, אלטישקע, עובר־בטל'ע אייביגקייטען, וואס האבען זיך דארט געוועזען אנגעוועבט. און אין די קויב־קוים אפענע שווארצאפלען, האט אהן זינען ארומגעבלאנדזעט די אונענדליכקייט.

לסוף האבען זיך אויפגעעפענט א פאר גרויסע, גרויסע און טיפע אויגען אזוי טיעף אז אפילו די פאנטאזיע קאן זייער אבגרונד ניט דערגרייכען, און אזוי פוסט, ווי צוויי אבגרונדען, אין

וועלכע ס'זענען אבער קיין שפּילענדע וואסערען ניטא, ווי צווייי גרויסע, אפענע בית-המקדשן. אין וועלכע ס'איז קיין הייליגקייט ניטא, קיין „נר-התמיד" ניט אנגעצונדען.

אויף דעם מאמענט האט דער שאפונגס-געדאנק געווארט.

מיט פייערדיגער, אונגעדולדיגער תאוה האט ער געווארט, און ווי נאר די אויגען האבען זיך אנגעהויבען עפענען, האט ער זיך שוין געשפּארט און געפּלאטערט צווישען די שווערע, פוילע ברעמען און ניט געקאנט דורכקריכען. און ווי נאר די אויגען האבען זיך אויפגעעפנט, איז ער מיט אנ'אימפעט אריינגעפלויגען אין זיי, און אויפ'ן שטעל געווארען ליכטיג און צארט. און אויפ'ן שטעל זיס און שטארק, ווי דער יין-המשומר, צוגאסען זיך אין גאט'ס אומגעשטאלטיגע גלידער, געשפּריצט אין אלע אדערן מיט פייער, אנגעזאפט מיט כח אלע מוסקולען און אבגעגעבען זיך מיט א זיסען לעבען-געררויש אין אלע נערוועז.

דער שאפונגס-געדאנק האט זיין תקון געפונען.

V.

און אויפ'ן שטעל האט זיך גאט געטהון א ציה און א טרייסעל מיט אלע אברים, פונקט ווי ער האט געוואלט פונ'ם גאנצען חאאס זיך אבשאקלען.

— שוין וואך, איז שוין וואך, מען איז שוין וואך.. האט דער מיש-מאש נייגעריג און מבולבל פון אימה געשעפטשעט ארום, און בשעת מעשה טיעף, אינעווייניג אין זיך געגעהרט, געבלעזעלט זיך און אויפגעגאנגען ווי א שווארצער טייג, אין וועלכען מען האט הייוועז אריינגעווארפען.

און גאט האט זיך ווי אין הינער-פלעט די אויגען געריבען, פויל אראבגעריבען די לעצטע אומבעמערקטע שפּינוועבס פון די פערוועלקטע אייביגקייטען, דערנאך ארומגעקוקט זיך און גארנישט דערזעהן, האט ער גענומען קלערען, קלערען און גריבלען זיך אין זיין פערשלומערטען מח.

שווער און מאט האט אין איהם די פארשטעלונג געארבייט,

ווי רעדער פון ניט קיין געבוימעלטער מאשין. נאר צום סוף האט ער זיך עפעס דונקעל פארגעשטעלט און ארויסגעמורמעלט:

— המ, בין איך, בין איך הייסט־דאס „איך"... און ארום און ארום איז, איז, איז...

דאס זעלבע האט דער מיש־מאש נאכגעבאלבעט ווי פון היץ און פערשטיקט געסאפעט. אויף דעם חאאס־לשון האט דאס בעטייט:

— איך בין גרייט, זאל מען מיך נעהמען... זאל מען מיך קנעטען, מאכען... זאל מען מיט מיר טהון וואס מען וויל.

און גאט איז מיט א מאל געווארען שטיל צופריעדען, וואס „ער, כביכול, איז „ער" און וואס ארום איהם איז עטוואס אנדערש, און האט פלוצלונג אנגעהויבען געטליך־ווייך און גליקליך צו שמייכלען אין חאאס אריין...

פון גאטס שוואכען שמייכעל איז די ערשטע ליכטיגקייט, דער ערשטער „אור־הגנוז" געבארען געווארען און האט זיך א גאס געטהון פון זיינע ליפען ווי א ווייכע, ווייסע חוואליע רעגענבויגען־שטראהלען, זיי האבען זיך פונאנדערגעווארפען ארום ווי ריזישע, ליכטיגע געפיהל־הערנער, האבען געפרובט עפעס אנטאפען אינ'ם מיש־מאש, בעלייכטען וואס ניט איז, זיי האבען אבער גארנישט ניט געפונען און צוריק ווי אנ'עכא אומגעקעהרט זיך צו דעם ארט, פון וואנען זיי זענען ארויס, צו גאסען זיך אויף גאטס הערליכער, פערנעבעלטער געשטאלט און בעלויכטען זי.

— אה — אה, ס'ארא גרויס, ס'ארא גרויס!...— האט זיך גאט נאיוו געוואונדערט, דערזעהענדיג, כביכול, זיינע אברים פאר דעם בלייכען אבשיין פון זיין שמייכעל, האט ארויסגעצויגען איין פוס, דעם אנדער'ן פוס פון די חאאס־טיפעניש'ען, בעוועגט זיי און ניט געוואוסט וואו צונידערצושטעלען.

— א... הא — הא — הא — — — — האט זיך דער חאאס נאכגעוואונדערט.

און ניט וויסענדיג וואו צו האלטען די אונגעהויערע־גרויסע און האלב בעלויכטענע הענד, האט זיי גאט צונויפגענומען צו זאמען, און אונגערן, ניט ווילענדיג, כמעט פון פויליקייט, ארויפגעטהון איין האנד אן דער אנדער האנד.

און פלוצלונג!

און פלוצלונג איז פון דער ניט ווילענדיגער בעוועגונג עט־וואס גרויסעס געשעהן! מורא'דיגע מאסען חאאס האבען זיך צוויישען גאטס הענד צונויפגעקייקעלט ווי אנ'אונפארביגער טייג און אויפגעפלאמט ווי וואונדערליכע פייער־ווערק. עס איז ארויסגעשפרונגען עפעס א פלאנעטע יופיטער, א שטערן נעפטון, א מין סאטורן; א זון סיריוס האט זיך ארויסגעגליטשט; אוועקגעפלויגען און אריינגעשפאלטען זיך אין חאאס אריין מיט א הערליכען דונערנעזאנג. געפלויגען און געדרעהט זיך און פליהענדיג גע'מבולט מיט גאלדענע זודיגע שטראהלען; גאט מיט זיין פערנעבעלטער געשטאלט בכבודו ובעצמו איז פון זייער אבשיין צויבערליך־גרויזאם בעלויכטען געווארען, ווי א חמארע בשעת עס בליצט.

VI.

א ווייל איז גאט געשטאנען ווי פערשטיינערט פון דעם, וואס ער האט דא אבגעטהון, און פלוצים מיט מורא א געשריי געטהון:

— אי, וואס איז דאס?...

און תכף האט ער א ווארף געטהון זיך מיט אימפעט לעשען דאס ברענענדע, לייכטענדע, וואס ער האט אונגערן ארויסגעוואָרפען; שטיקען די זודיגע, לייפענדע קנוילען, וועלכע האבען פלוצלונג ארום איהם צושטערט די חאאס־שטימונג.

נאר תכף ווי ער האט זיך א חאפ געגעבען, ווי נאר ער האט געמאכט א בעוועגונג — לעשען, האט איהם פון זיינע ערווארעמטע הענד א שאט געגעבען מיט א נייער מחנה זונען און וועלטען, געגעבען איהם א בלענד אין די אויגען, א באק אין פנים מיט א מבול ווייסען פייער און שטראהלען, א קנאל אין די אויערן מיט א גאנצער אויפרייסונג פון לעבענס־געזאנג.

— אי!—האט דער יונגער גאט נאך אמאל אויסגעשריען, צוטומעלט זיך אין גאנצען, און געחאפט לויפען, שפרינגען אין חאאס אריין פון די ריזישע קנאלענדע פייער־ווערק, וואס האבען איהם ארומגערינגעלט.

גלאפען איז גאט אזוי נאר, ווי א גאט האט בכח צו לויפען—

טלאַף — אַנ'אונענדליכקייט, אַ שפּרונג — אַנ'אונענדליכקייט. און דאָך. איז ער דאַמאָלסט נעווען געגליכען צו אַ פוילען קינד, וואָס האָט אונגערן עפּעס אונטערגעצונדען און אָנגעמאַכט אַ שׂרפה. דער פּלוצלינגער פלאַם, וואָס רייסט זיך אַרויס, דערשרעקט איהם אַזוי שטאַרק, אַז ער פערגעסט אָן זיין שוואַכקייט און פוילקייט, חאַפּט לויפען מיט אַלע כחות, שרייען מיט קולי-קולות.

גאָט איז געלאָפען...

נאָר גאָט'ס אַ בעוועגונג קאָן ניט געהן פערפאַלען! זיין איטליכער שפּרונג האָט דעם חאָאָס געקאָסט אַ מיליאַרד נייגעבאָרענע זונען, איטליכער לאָף האָט געבוירען אַ מיליאַרד פּלאַנעטען, אונען און לבנות און קאָמעטען האָבען זיך מיליאָנען-ווייז צונויפגעקייקעלט אונטער זיינע לויפענדע פיס, געגליטשט זיך פון זיינע פאָכענדע הענד, געשאָסען פון זיינע אָפּענע, דערשראָקענע אויגען.

פערוויקעלט אין הייליגען שיין, איבערגעוואָרפען מיט אַ מאַנטיע פון ראָזע, הייסע נעבלען, אָנגעפּאַסטע מיט בריליאַנטענע זונען, מיט פּערעל-לבנות, בעקרוינט מיט אַ קראַנץ רויטע, בלאָהע, פיאָלעטע און ווייסע איבערגעפלאָכטענע קאָמעטען — איז דער יונגער איבערגעשראָקענער גאָט געלאָפען. און וואָס גיכער ער איז געלאָפען, אַלץ גיכער זענען די וועלטען בעשאַפען געוואָרען איבער איהם און אונטער איהם און אַרום איהם. דאָס איז עפּעס געוואָרען אַ מין שאַפונגס-צוצעפעניש, אַ מין זונען-עפּידעמיע, וואָס איז בעפאַלען, נאָכגעיאָגט און ניט געלאָזען צו רוה.

די אַלץ נייע און נייע ראַיאָנען חאַאָס, אין וועלכע גאָט פלעגט אַריינלויפען, פלעגען אָנהויבען קאָכען און זידען אַרום און אַרום ווי שוואַרצע פעך, פלעגען פייפענדיג, סאָפּענדיג אָנהויבען דויכערן מיט רויטע, העלישע נעבעלן. די קאָכיגע שוואַרצקייט און נעבעל פלעגען זיך אויגענבליק צונויפקייקלען אין ליכטיגע ריזישע קנוילען, און בלאָהע ווייטענישען פלעגען אַרויסשווימען פון אונטער ווי, און דורכזיכטיגע, ריינע האָריזאָנטען פלעגען זיך אויפשפּאַלטען ווי אויגען, אויפהויבען ווי פאָרהאַנגען און פונאַנדערוואַרפען זיך ברייט און פריי אויף אַלע זייטען; בלאָהע, בלאָהע מילדע האָריזאָנטען בעהאַנגענע מיט ליכטיגע זונען, בעצירטע מיט פונקעלדיגע קאָמעטען און אָנגעשטעקטע מיט בלאַנקענדע לבנות.

גאָט איז געלאָפען...

דער אלגעמיינער קינסטלער איז געלאָפען פון זיין קונסט און די קונסט איז איהם נאָכגעלאָפען; דער גרויסער שעפער איז געלאָפען פון זיין אייגענער שאפונג און די שאפונג האָט איהם געיאָגט. דער שעפער האָט ניט געפיהלט, אז די פלוצלונג בעשאפענע װעלטען געהערען צו איהם; דער גרויסער פאָטער האָט נישט ערקענט זיינע גרויסע קינדער, אָבער די קינדער האָבען ערקענט זייער פאָטער, זענען זיי איהם נאָכגעלאָפען, געשלעפט בכיבוד פאר די נעבעלדיגע פייער-פאָלעס...

ליכטיגע און װאַרימע יונגע זענען זיי איהם פערלאָפען דעם װעג פאָראויס, בעמיהט זיך אָבהאלטען איהם, איבערשניידען זיין משונה׳דיגע געלויפעריי, געװאָלט בערוהיגען איהם, ליעבליך בעגריסען און דאנקען פאר דאָס לעבען, װאָס ער האָט זיי געשאָנקען, צוטוליען זיך צו איהם, גלעטען איהם, זיי האָבען געשריען מיט פייערדיגע צינגער, געװאונקען מיט גליהענדע קאָמעטען:

— טאַטע, טאַטע, שטעה, שטעה, דו ביזט אונזערער, מיר זענען דיינע, קוק זיך אום, קוק זיך אום...

VII.

נאָר דער צושראָקענער װילד-יונגער גאָט האָט גאָרנישט ניט געהערט, גאָרנישט ניט פערשטאַנען.

פערטומעלט פון פלוצליכע פארבען, איינדרוקען און טעמפעראַמענטען; פערציטערט פון אזוי פיעל אומגעריכטען פיהלען, הערען און זעהן אזוי פיעל שיין, פייער, דונער-געזאַנג און געװאַלדיגע שאפונגס-װאונדער, האָט ער זיך געטראָגען אָהן רחמנות גלייך אויף זיינע װעלטען. ער האָט זיי געטראָטען מיט די פיס, געפאטשט און געשליידערט פון זיך מיט די הענד, געשטויסען מיט דער פולער אויפגערעגטער ברוסט, צושטופט מיט די אונגעהויערע קסלען...

זונען נאָך זונען האָט ער לויפענדיג געבאָרען און זונען אָן אנדערע זונען געבראָכען. א מיליאָן װעלטען אונגערן בעשאַפען, א מיליאָן װעלטען אונגערן צושטעטערט, איין בעװעגונג האָט בלענ-

דערע קאַמעטען אַרויסגערופען די אַנדערע בעוועגונג האָט זיי גע־שטיקט און געמאָלען און געבּרעקעלט.

אַרום דעם לויפענדען גאָט האָט אָהן אַנ׳אויפהער געבּרויזט אַ ים פון פייערדיגען שטויב — שטויב פון צוריבענע וועלטען. און גאַנצע זאַווערוכעס פון פונקען האָבען זיך משוגע׳נערוויז געדרעהט און געטראָגען, און אין די דאָזיגע חוואַליעס פון העלישען שטויב און רעגענס פון פונקען, האָבּען זיך געצאַפּעלט און געפּאַלען און ווייטער אויפגעשפּרונגען גרויסע גליהענדע שטיקער פון צובראָכענע וועלטען און צופּלאַצטע פּלאַנעטען.

טייל פון די צושמעטערטע וועלטען פלעגען בלייבען ליגען אויף אַנ׳אָרט, טייל פלעגען זיך פון דאָס ניי צונויפקויקלען פון די שטיקלעך און פון דאָס ניי געחאַפּט נאָכלויפען נאָך גאָט. און אַנ־דערע ריזישע ליכטיגע זונען פלעגען, בעקומענדיג אַ קלאַפּ פון גאָטס האַנד, צושיטען זיך אויף אַ סך קלייניגקע זונעלעך און מיט אַ העלישען לוסטיגען געלעכטער געחאַפּט נאָכקויקלען זיך נאָכ׳ן בורא. און אז זיי פלעגען פערמאַטערט ווערען און אָבשטעהן, פלעגען זיי ניי־געבּאָרענע זונען איבערבייטען.

— שטעה, שטעה, פאָטער, ליבּער, זענען די צובראָכענע זונען נאָכגעלאָפען און האָבען געוויינט, — ברעך ניט, שטעך ניט, מיר זענען דאָך דיינע, דיינע...

— דו ביסט גרויס, דו ביסט אַלמעכטיג, דו ביסט הייליג־האָבען די פאָלקאָם־גאַנצע זונען געלויבּט דעם בורא, געקנאַקט מיט אַ דונער־הימן.

און אַזוי האָבען די פאַנטאַסטישע משוגע׳נע איבעריאָגעניש, די פייער־עפעקטען און בראַנדען און פונקען פון דער זונען געוויין און זונען־געזאַנג, ניט אויפגעהערט אפילו אויף איין רגע.

— — — — — — — — — — — —

גאָט איז געלאָפען.

VIII.

פלוצלונג האָט בײַ גאָט אין קאָפּ אַ ליכטיגער געדאַנק אַ בליץ געגעבען, תּכף האָט ער זיך אָבגעשטעלט אין סאַמע מיטען געלויפעריי און אַ חאַפּ געטהון זיך פאַר'ן קאָפּ מיט ביידע הענד:

— ווער? איך, איך אַליין?... הא — אַ?

און תּכף האָבען איהם זונען און לבנות און קאָמעטען אַרומ־גענומען אין אַ בליץ בלאַנקענדען קרייז; צוהיצטע פון נאָכלויפען, אויפגערעגטע פון זודיגע געפיהלען, האָבען זיי געפלאַטערט אַרום איהם, איבערגעגאָסען זיך אין אַלערליי קאָלירען און בעגריסט מיט אַ גאַנצען דונערן־כאָר:

— דו ביסט גרויס, דו ביסט שטאַרק, דו ביסט אַל־מעכטיג...

— וואָס, וואָס איז דאָס... איז דאָס? האָט גאָט פון פער־שטיקטע פרייד און שרעק געשטאַמעלט.

— דיין כבוד און דיין גייסט איז פול אומעטום, — האָבען זונען געזונגען און אונטערגעהויבען זיך, בעמיהט אין גאָטס ליכ־טיגען פנים אַריינקוקען, — דו ביסט הייליג, הייליג, הייליג...

— איך בין דאָס?—האָט גאָט געציטערט און גערעדט צו זיך אַליין, — דאָס בין איך דער איינס פון אַלע איינסען? איך אַליין הא?

— דו ביסט אונגעהויער שטאַרק, פון גאָרנישט מאַכסטו זונען און פון זונען — גאָרנישט...

— איך בין עס, איך בין עס, הא — הא — הא — האָט גאָט פלוצלונג אַרויסגעבראָכען מיט אַ גליקליכען ברייטען געלעכ־טער — איך, איך איך הא — הא — הא.

דאָ האָט ער זיך אומגעקוקט און אַ וואָרף געטהון זיין ברײַ־טען אונענדליכען בליק אויף דעם וואָס ער איז דורכגעלאָפען אין חאָאָס. דער וועג האָט זיך פאַר זיינע אויגען מוראַ'דיג ברייט און אונענדליך געצויגען, ערטערווייז געשלייַנגעלט, ערטערווייז געבראָ־כען ווי זיגזאַגען, ערטערוויי[ז] אין גאַנצען איבערגעריסען. און דאָס גאַנצע ברייט און שליינגעריי איז געווען נעדיכט, געדיכט אָנגע־וואָרפען, אָנגעשליידערט מיט מיליאַרדען צושלאָגענע און גע'חלש'־טע, האַלבע און גאַנצע זונען האָט אין גאַנצען געפינקעלט און

געשעמערירט מיט מאסען גרויזאם-גליהענדע, קאפוירע איבערגע-קעהרטע שטיקער וועלטען, מיט אפגעריסענע, צאפעלדיגע עקען פון קאמעטען, צובראכען פייערדיגע זונען-קרוינען. און דאס אלץ איז געווען איבערגעשאטען מיט גליהענדע פונקען און שטויב — שטויב פון צוריבענע וועלטען...

— איך בין גאט!!! האט דער שעפער מיט אמאל ענערגיש ארויסגערעדט און פערלעגט כביכול א האנד אויף א האנד און שטאלץ צונויפגעדריקט די זודיגע ליפען.

— דו ביסט, דו ביסט... — האבען די וועלטען געוואלט אונטערהאפען — דו ביסט... אלט...

נאר גאטס שטים האט זיך גלייך אויף זיי אזוי שטאלץ און שטארק געטראגען, אז זיי זענען אלע מיט אמאל בלייך און פער-שטומט געווארען און פאמעליך מיט אימה אנגעהויבען אברוקען זיך אויף הינטען.

— איך בין גאט, —האט זיך גאטס שטים בעגייסטערט און מונטער געטראגען, און זיין הייליגער קוק האט וויט-וויט געלויכ-טען. — איך בין דאס דער „איך" פון אלעמעס „איך", דאס זיין פון אלעמעס זיין, דאס איצט פון אלע פערגאנגענהייטען און צוקונפטען. איך בין דאס דער סך-הכל פון אלע שענקייטען, דער עצם פון אלע הייליגקייטען, וואס פינקלען דא גאנצע און צובראכענע פאר מיינע אויגען און וואס וועלען נאך בעשאפען ווערען, און וועלען נאך פינקלען. איך בין דאס דער פלאם, וואס צינדט אן אלע פלאמען און בלייבט אלע-מאל גאנץ און אונבעריהרט. אלץ איז א חלק פון מיין געדאנק און גייסט, אבער ניט איך בין א חלק פון אלעמען. אז אלץ וועט פערפאלען ווערען, וועל איך גאנץ בלייבען, אבער אז איך וועל פערפאלען ווערען, איז אלץ פערפאלען...

א ווייליגע האט גאט געשוויגען שטאלץ און אונערגרייכט-הייליג און דערנאך דערענדיגט:

— ביי מיר קען אלץ ווערען ווייל אלץ מוז ביי מיר ווערען!

אזוי האט גאט געזאגט, און פאר זיינע אויגען האט זיך וויט און ברייט געצויגען דער גליהענדער וועג, וואו ער איז געלאפען.

און עד-היום איז נאָך גאַנץ דער דאָזיגער וועג; עד-היום איז ער טיעף פערבאָרגען אין שטומע, ווייטע ספערען, פערוויקעלט אין בלאָהע נעבעלען פון עטער.

א ברענענדיגער, איינציגער עדות איז ער, אז דער גרויסער שעפער איז אַמאָל געלאָפען פון זיין איינענער שאַפונג, אַנ'אונ-שטערבליכע גליהענדע אנדענקונג, אז גאָט איז אַמאָל געלאָפען פון זיין אייגענער גאָטהייט.

איהר מענשען האָט די מעגליכקייט צו זעהן נאָר א קליינעם, נאָר א קליינעם חלק פון דעם דאָזיגען וועג.

דאָס טרעפט אין שטארק אויסגעשטערענטע נעכט, ווען דער הימעל איז אַזוי טיעף ווי די שאַפונג אַליין, און די נאַכט — אונפערשטענדליך ווי מעשי-בראשית... גאָט גיט אונגערן א קוק אראָב פון כסא-הכבוד, דערזעהט דעם דאָזיגען וועג און דער-מאָהנט זיך.

דין און מילד גיט גאָט א שמייכעל. דער שמייכעל צוגיסט זיך און בעלויכט דעם וועג מיט א צויבערליך-ווייכער ליכטיגקייט, דאַן בעווייזען זיך אין אַייערע בעגרענעצטע הימלען עטליכע מוט-נע, לאַנגע פלעקען פונ'ם פייער-וועג.

נאָר איהר קוקט דאָס אָן און ווייסט ניט, וואָס איהר קוקט, איהר זעהט און ווייסט ניט, וואָס איהר זעהט...

אויף אייער שטערבליכער, אָרימער מענשען-שפראַך קענט איהר דאָס נאָר אָנרופען: „דער מילך-וועג״.

— — — — — — — — — — — — —

IX.

און ערשט דערנאָך האָט זיך גאָט א נעהם געטהון צו זיין שאַפונג מיט דער גאַנצער קראַפט.

ער האָט זיך מיט זיין גוטען ווילען געטראָגען איבער די אונבעריהרטע חאָאָס-ברייטעניש'ען, געגראַבעלט און געשאַרט מיט די וואָרעמע הענד דאָס גאָרנישט און דערפון וועלטען און וועלטעלעך געקוויקלעט, וואו נאָר זיין פום פלעגט אָריינטרעטען,

פלעגט דער חאָס ווי פּולווער אויפרײַסען און ס'פלעגט איהם אין אויגענבליק פערפּליִיצען מיט שײַן, לעבען און געזאַנג.

מיט זײַן גוטען ווילען האָט זיך גאָט געטראָגען, זײַנע אַלע געפיהלען האָבען געפלאַטערט, עס האָבען איהם די הענד פון שאַפונגס-פרײד געציטערט, עס האָבען אין איהם די געדאַנקען ווי פײַערדיגע חוואַליעס געוואַרפען, מיליאַרדען מיט זונען האָבען פון זײַנע בליצענדיגע אויגען געשפריצט, עס האָט מיט וועלטען און וועלטעלעך פון זײַנע הענד געהאָגעלט. דער קלענסטער ריהר, דער מינדסטער מאַך מיט'ן האַנד, דער שוואַכסטער קעהר מיט'ן קאָפּ איז לאַביד ניט געגאַנגען — אַלץ נײַע, נײַע וועלטען מיט נײַע בעשעפעניִשען האָבען זיך דערפון אַוועקגעקײַקעלט, אַוועקגעדרעהט און צוריקגעקומען צום פריהערדיגען אָרט און האָבען געטאַנצט אַרום גאָט און געדרעהט זיך און געשפּרונגען קדוש, געקושט איהם די אויגען מיט גאָלדענע שטראַהלען, אַרײַנגעפלאָכטען זיך איהם אין די דורכזיכטיגע, ליכטיגע לאָקען, געגלעט איהם דעם האַלז און געשטאַמעלט ווי קלײנע קינדער, וואָס הויבען ערשט אָן צו רײדען:

— טאַ—טע, טאַ—טע.

— חאַ—חאַ—חאַ — האָט גאָט הערליך געלאַכט, בעצווי־בערט פון דער אײגענער קראַפט און פון פאָטער־געפיהלען.

און זײַנע נײַגעבאָרענע וועלטען און זונען־סיסטעמען האָבען זיך אַלץ זיכערער און זיכערער געדרעהט אַרום איהם — אָבטײַלענדיג פאַר זיך, פון אײגענעם ליכטיגען קערפּער אַלץ קלענערע און קלענערע וועלטעלעך. איטליכע וועלט מיט איהרע בעשעפעניִשען, מיט איהרע שטרעבונגען, מיט איהר צײַט און אײביגקײַט, מיט איהר פערגאַנגענהײַט און צוקונפט. איטליכע וועלט מיט איהר טאָג און נאַכט, מיט איהר שען און מיאוס, מיט איהרע קלײניגקײַטען און גרויסקײַטען. איטליכע וועלט מיט איהר גוט און שלעכט, מיט איהר קאַלט און וואַרעם, מיט איהר לעבען און טויט, מיט איהר בליהען און וועלקען...

איטליכעס זונען־סיסטעם מיט זײַנע זײדעס און טאַטעס, מיט זײַנע זיהן און אײניקלעך, מיט זײַנע אור־אײניקלעך און קרובים.

און אײן װעלט די אַנדער װעלט האָט געלערנט טאַנצען „קדוש״, זינגען צו גאָט שירה און פּאָלגען װאָס „ער״ הײסט.

און װעלטען און װעלטעלעך האָבען געפּאָלגט, נאָכגעטאַנצט די טאַטעס, נאָכגעװונגען די זײדעס, גע׳טובל׳ט זיך אין ליכט, געשמײכעלט ליעבליך צום גרױסען גאָט און געטראָגען זיך פֿאַר זײנע אױגען װי גאַנצע מחנות פֿון פֿײערדיגע בינען.

— לעבעדיגער, קינדער, לעבעדיגער, — האָט זײ גאָט אַלע װײלע אונטערגעמונטערט מיט זײן הײליגער זילבער־שטים. און פּלוצלונג האָט ער זיך לוסטיג צולאַכט, אַ מאַך־געטהון מיט בײדע ליכטיגע הענד און אַװעקגעלאָזען זיך מיט זײנע פֿײערדיגע זונען, און אַװעקגעדרעהט זיך צוזאַמען מיט זײנע פֿרײע װעלטען אין אײן גרױסען, געטליכען און אונשטערבליכען קאַדרילען־טאַנץ, געבענ־דיג אַכטונג בשעת־מעשה, אַז אַלע װעלטען זאָלען פּינקטליך און סיסטעמאַטיש טאַנצען; איטליכע װעלט נאָך איהר גרױס, איטליכע און נאָך איהר מעגליכקײט.

— לעבעדיגער, לעבעדיגער — האָט זײ גאָט אונטערגע־געבען חשק.

— דו ביסט גרױס, דו ביסט אַלמעכטיג — האָבען זונען און װעלטען אונטערגעחאַפּט אױף זײער שטײגער, און אפילו אױף אַ רגע ניט אַראָבגענומען די אױגען פֿון גאָט, נאָכגעמאַכט נאָך זײן דעריזשירען, נאָך זײן טאַקט.

װעה איז אָבער דער װעלט, װאָס האָט אַראָבגענומען אַנ׳אױג און פֿערלאָזען זיך אױפֿ׳ן אײגענעם שכל, די פּלעגט זיך פֿערלירען, פֿערפּלאָנטערן, אָבשטױסען זיך אָן אַנדערע װעלטען און פּלעגט אַראָבפּאַלען אַלס אַ מעטעאָר אין דעם אָבגרונד פֿון בלאָהען עפּיר אַרײַן, צעװײנענדיג זיך מיט בריליאַנטענע טרעהרען.

— לעבעדיגער, לעבעדיגער, פֿרעהליכער – האָט זיך פֿון װעלט צו װעלט גאָטס לוסטיגקײט איבערגעגעבען.

דאָס איז געװען די גרױסע שמחה פֿון ליעבען פֿאָטער־גאָט, װאָס האָט זײנע קינדער און קינדס־קינדער — זונען און װעלטען צו דער חופּה געפֿיהרט.

דיא פרייהייט.

א פאעמא.

I.

איינמאל אין אנהויב הערבסט, ווען דער הימעל האט איבער זיך נידריג אראבגעלאזען זיין שווערען וואלקען־שלייער און געלזוכטליכע בלעטער האבען געדיכט בעדעקט די אונגליקליכע, פערוויינטע ערד, האט זיך מענשען איבער א נייעם פערוואלט האבען א נייעם זומער...

דער קינפטיגער זומער איז נאך אבער זעהר וויים געוועזען און דער פערגאנגענער איז געוועזען פערפאלען — פערפאלען אויף אייביג. א ווייסער איינגעשטאלטיגער טויט, א קאלטער תבריכים־ווינטער איז געלעגען ביז דעם קומענדיגען זומער, און צום פערגאנגענעם זומער איז גאר קיין שום וועג ניט געוועזען. שווער איז געוועזען איועקצוזעצען זיך האפען אויף פרישע גראזען, ווארטען אויף נייע שטראהלען; און נאך שווערער איז געוועזען — בייינקען נאך די געשטארבענע גראזען, חלום'ן די פערלאשענע שטראהלען.

און דא האט שוין אהן א ציעל ארומגעוואנדערט דער געלזוכטיגער, מרה־שחורה'דיגער הערבסט, האט קרייינקליך געאטהעמט מיט א קברים־ריח, געקנאקט מיט די דינע, האלב־געפראלענע ביינער. מענשען האבען דייטליך געהערט זיינע נערוועזע טריט איבער די אראבגעפאלענע בלעטער, איבער די אבגעשניטענע פעלדער און וויסטע גערטנער. זיי האבען געהערט, ווי ער דראפעט זיך און קריכט איבער די הוילע שווינדזוכטיגע צווייגען

פון בוימער, ווי ער קנאקט איבער'ן דינעם אײַז, וואס בעצייהט בײַגינען די בלאטקעלעך און טײַבעלעך, ווי עס טריפט פון איהם אין די פערפוילטע נעבט א מונטע קאלטע נאסקייט: טיפ־קאפ, טיפ־קאפ.

מענשען האט זיך אבער פערוואלט, עס זאל ווייטער זיין זומער...

און אזא זומער וואס זאל זיך קיינמאל נישט ענדיגען, א זון וואס זאל קיינמאל נישט אונטערגעהן, ביימער וואס זאלען אייביג גרינען, א הימעל וואס זאל קיינמאל נישט פערוואלקענט ווערען, בלומען־ריחות וואס זאלען זיך קיינמאל נישט אויסוועבען.

אזא זומער האט זיך זיי פערוואלט.

האבען זיך מענשען אליין גענומען מאכען א זומער...

מען האט געבראכען גרויזאמע, הארטע פעלזען — געזוכט אין זיי א געפיהל, מען האט דורכגעוואנדערט פער'שרפה'טע מדבריות — געזוכט דארטען א קוואל; אראבגעלאזען זיך אין פערשימעלטע, פינסטערע קעלערס — געזוכט דארט א פונק, געקלעטערט אויף שטויביגע, פערלאזענע בוידעמס — אפשר האט זיך דארטען א הייליגער „אות" פערוואלגערט. מען האט געבעטעלט ביי בעטלערס, ביי טויטקראנקע האלבע לעבענס צוגענומען, ביי פערצווייפעלטע אויסגעבעטען אביסעל האפענונג און ביי זאטע — אביסעל בײַנקעניש.

און ווען פון די גראשענע נדבות איז געווארען א רייכטהום און פון די ברעקלעך געפיהלען א מורא'דיגע קראפט, האבען זיך מענשען גענומען שאפען אנ'אייביגען זומער.

און אין איין פערחמארעטען בײַגינען האט זיך די געלע הערבסט־זון אויפגעחאפט און קויב־קוים מיט גרויס מאטערניש דורכגעשטאכען א וואלקען, אקוק־געטהון אויף די ערד, און איז נאך געלער געווארען פון די וואלקענס פולווער־רויך, וואס זענען איהר אנטקעגען געגאנגען.

מבולבל האט זיך א שטורמווינד משוגע'נערווייז אוועקגעטראגען אין דער וועלט אריין, און מיט א צוריסענער, דערשראקענער פייפעריי האט ער דערצעהלט פאר בערג און וועלדער, אז ער האט שוין א סך מאל געהערט, ווי דער אקעאן רעש'ט, ווען א שקוואל טראגט זיך איבער איהם דורך, ווי עס שטורמען די

שנײַענע מאַסען פֿאַלענדיג פֿון שפּיץ מאָנבלאַן, ווי עס פּלאַצען בערג בשעת ערדציטערניש, נאָר אַזאַ געוואַלטיגען גערויש, ווי הײַנט צווישען מענשען — האָט ער נאָך קײנמאָל נישט געהערט.

און שוואַרצע קראָהען האָבען בלוט דערשפּירט, און מחנות־ווײַז געפֿלאַטערט אין דער גראָהער שווערער לופֿט, מיט אָנגעשאַרפֿטע שנאָבלען, מיט אָנגעפֿײַלטע נעגעל. אָבער אַראָבלאָזען זיך אויף דער ערד האָבען זיי מורא געהאַט. מיט אַ ציטערדיגען „קררא" האָט אײן קראָה דעם אַנדערען אָנגעזאָגט, אַז מענשישע אויגען האָבען נאָך קײנמאָל אַזוי ניט געבליצט, אַז פֿערגאָסענעם מענשען־בלוט האָט נאָך קײנמאָל אַזוי ניט געזאָרען. אַ סכּנה חאַפּען דאָס בלוט אין מויל אַרײַן, מען קאָן זיך די צונג אָבברײַהען...

— — — — — — — — — — — — — — — —

מענשען האָבען אַנ׳אײגענעם וומער געשאַפֿען...

II.

אין יענעם טאָג האָט זיך די הערבסט־זון אַראָבגעלאָזען אַ רויטע, אַנ׳אויפֿגערעגטע פֿון וואָס זי האָט זיך אָנגעהערט און אָנגעזעהען אַ גאַנצען טאָג.

פֿון איהר אָבשײַן האָט זיך גרויזאַם פֿעררויטעלט אַ האַלבער פֿערוואָלקענטער הימעל. ווײַטע נעבלען האָבען זיך הויך, הויך איבערגעגאָסען און געפֿליסט, ווי דורכזיכטיגע שטראָמען פֿונאַנדערגעפֿיהרטע מיט בלוט... און אין דער דאָזיגער פֿליסענדער רויטקײַט זענען געלעגען טונקעל־רויטע שטיקער חמאַרעס, טויטע און געדיכטע, ווי בלוט, וואָס איז שוין לאַנג פֿערגליווערט געוואָרען.

און דער נעבעל און די חמאַרעס האָבען געהאַט ווילדע, אומגעלומפּערטע געשטאַלטען פֿון גיהנם־לאַפּיטוטען און חיות, וואָס האָבען זיך אפילו פֿאַר׳ן דור־המבול נישט געפֿונען. און אַלע וואָלקען־בעשעפֿענישען האָבען זיך געטראָגען אײנער אויף דעם אַנדערען מיט אָפֿענע רויטע פּיסקעס, מיט בלוטדורשטיגע, גלי־

הענדע נעגעל, און אלע האבען זיי עפּעס פאַרגעשטעלט רויטע קאַשטאַרען, רויטע קאַשטאַרען פון א רוצח, וואס ליגט אין א הינץ-קרייַנק.

און די זון איז לאַנגזאַם פערגאַנגען און האט זיך געוואָרפען מיט די רויטע נעבלען, געשטיקט זיך מיט די טונקעל-רויטע חמאַרעס.

די זון האט זיך אין בלוט געטרונקען.

דאַן האט זי אַראָבגעשטרעקט עטליכע צאַפּעלדיגע בלוטיגע שטראַהלען, געחאַפּט זיך פאַר שפּיצען פון בערג, פאַר פערוועלקטע קרויזען פון דעמבעס, פאַר קעפּ פון געביידען, געבעטען רעטונג ביי איהר אָרעמער, שוואַרץ-חנ׳וועגדיגער שוועסטערעל — ערד און איז געבליבען פערצווייפעלט:

די ערד האט זיך אויך געטרונקען אין בלוט.

רויט זענען געוועזען שטיינער פון ברוק, טויטע קערפּער פון די מענשען. וועגד און בוימער. פעלדער און טייַכעלעך, צובראָכענע שטיקער האָלץ און צופלאַצטע שויבען, און אונטער דעם אלעם איז עפּעס די שוואַרץ-חנ׳וועגדיגע ערד געלעגען א האלבנע׳חלש׳טע, א געשענדעטע, אנ׳אָנגע׳שכור׳טע מיט בלוט און נעלאָזען די קליינע, שוואַרצע מענשעלעך טהון מיט זיך, וואס זיי האבען געוואָלט.

ניט ווילענדיג, מיט עקעל האבען זיך די ציטערדיגע שטראַהלען גע׳טובל׳ט אין מענשען-בלוט. איבער געוואלד האט די זון געגילט די רויטע רינקעלעך און בלאָטקעלעך. הימעל-רויטקייט און ערד-רויטקייט האבען זיך צוזאַמענגעמישט. אלץ װאס עס לעבט האט זיך געשראָקען און מיט אימה איבערגעשעפטשעט צווישען זיך:

— לילית, דאס האט לילית פונאַנדערגעוואָרפען איהרע העלישע צעפּ און באָדט זיי אין הימלישען פורפור, און איהרע זינדיגע פיס שווימען זי אין מענשען-בלוט.

וואו ניט וואו האט זיך נאך אָפּטמאָל געהערט א הונגעריגער בריל פון א האַרמאַט, א טרוקענער קנאַל פון א ביקס. און דער פולווער-רויך פלעגט, אָנגעזאָפּט מיט רויטען שיין, טראָגען זיך לאַנגזאַם צום פורפור-הימעל, ווי א בלוטיגע-בשורה. וואו ניט וואו פלעגט זיך נאך אָבריַיסען א טויט-קרעכץ, פלעגט שווימען

און פערגליווערט ווערען אין דער רויטער לופט, און ערגעץ פון דערווייטענס פלעגט נאך אנפליהען דער ווינד ווי א פער־ס׳טער און ברענגען מיט זיך צוטראגען א פלאטערדיגען שטיקעל אבקלאנג:

— עס לעבט - עס--לע—עבט דער אייביגער זומער, דער פריי-הייטס-זומער...

און ווי נאר די זון האט אנגעהויבען זינקען אין תהום אריין, איז פון מזרח-זייט שטומערהייד ארויסגעפלויגען די נאכט, ווי א פאנטאסטישע, שווארצע פלעדערמויז, האט לאנגזאם און שווער אויסגעגלייכט און פונאנדערגעווארפען איהרע צונויפגעקנייטשטע ריזיגע פליגלען, און פלוצלונג זיך א לאז געטהון נאך דער רויטער, האלב-פערשוואונדענער זון, פערשלונגען פארבייפליהענדיג די רויטע חאלקענס און נעבלען, די בלוטיגע גאסען און פעלדער, און ווען די נאכט האט שוין דערגרייכט און פערחאפט די ענטלאפענע זון, איז שוין גארנישט ניט געווען צו דערקענען. אי דער הימעל, אי די ערד זענען שוין טיעף, טיעף געלעגען אינ׳ם אייגען שווארצען בויך פון דער נאכט, פון אלץ איז איין שטיק פינסטערניש און שטילעניש געווארען...

קוים, קוים האט זיך נאר געפיהלט אינ׳ם שטיק חשך אנ־איינגעהאלטענער, אבגעהאקטער סאפען, דאס איז די בלוט-דורש־טיגע נאכט צוגעפאלען צו די טויטע קערפער, און גענאגט און גענאגט פון זיי.

III.

הויך, הויך אינ׳ם שווערען שטיק נאכט האט זיך עפעס בעוויזען א זילבער-גראהער פלעק. צו העל איז ער געווען, מען זאל מיינען, אז די לבנה בעווייזט זיך דורך א וואלקען, צו פינס־טער איז נאך געווען ארום – אז דער מארגענשטערן זאל דאס אויפנעהן.

מארנע בלייך און עלענד איז דער פלעק געוואקסען אינ׳ם חשך, ווי די בעוואוסטזיניגקייט, וואס קעהרט זיך אום צו א גע־

חלש'טען. ניט דער ווייסער פלעק האט בעריהרט די פינסטערניש,
ניט די פינסטערניש – איהם. ער האט נאר מוטנע בעלויכטען
דעם ארט, וואו ער איז געשטאנען, און די נאכט האט איהם ארומ-
געפאסט ארום און ארום, א געדיכטע, א שווארצע, א שווערע ווי
פריהער.

פלוצלונג האט זיך דער מוטנער פלעק פונק ווי אבגעריסען
פון ארט און האט גענומען שטיל און שטום שווימען אראב צו
דער ערד. שטום און מיעד איז ער געוואקסען און איז געווארען
אלץ העלער. ביסלעכווייז האבען זיך בעוויזען פלאטערנדיגע ווייסע
פאלדען פון קליידער, אידעל פערווארפענע הענד ווי צום שווימען.
טרויעריג לאנגזאם האט זיך דאס אראבגעלאזען אויף דעם פער-
בלוטיגטען ברוק. א פאר צארטע, שלאנקע פיס האבען עלאסטיש
אונטערגעשפרונגען און ס'איז שטעהן געבליבען א ווייסע – פרויענ-
צימער-מלאך...

בלייך און שטרענג און דין זענען געווען די שטריכען פון
איהר מילדען פנים, די האר צניעותדיג איבערגעווארפען מיט א
ווידענעם נעבעל-שלייער. דאס לאנגע קלייד מיט'ן לופטיגען זויבער-
רען שלייף דורכאוים געוועבט פון בלאהליכע מילך-שטראהלען –
גרינג אזוי ווי גאז און דורכזיכטיג ווי א זומער-טהוי. דורך דעם
דאזיגען לופטיגען, ווייסען קלייד האבען זיך פונקט ווי דורכגעזייהט
איהר עלאסטישער, וואוקסיגער און דינער קערפער, די ווייכע
שטריכען פון איהרע צארטע, ווייבערליכע פיס. די ניט-ענטוויי-
קעלטע, קיילעכדיגע ברוסטען, וואס האבען געציטערט פון פער-
בארגענעם פייער און שטיל און מילד בעוועגט די לופטיגע
פאלדען.

פון דעם אויסגעמישטען קלייד — און קערפער — ווייס-
קייט, האבען זיך נאר העל ארויסגעטיילט די ראזע צוזאמענגע-
דריקטע ליפען, די טרויעריגע, בלאהע אויגען מיט צוויי קליינע
בריליאנטעלעך-טרערען אויף די לאנגע טונקעלע ברעמען. אויך –
א ליליע מיט א טראפען בלוט אין סאמטע מיט'ן בעכער, וואס איז
געווען צוגעקלעבט מיט א פערקיהלטער טרעהר צו איהר מיידעל-
שער ברוסט.

א בלאהליך-ווייסער שיין האט שוואך געשלאגען פון איהר
קלייד און פנים, און האט בעלויכטען ארום איהר די פינסטערניש

אויף עטליכע טריט. א דינער, אונבעטערקליכער ריח האט פון איהר הימעל־לייב געפלייצט, אזא דינער און מילדער ווי עטהער, אזא ריח וואס איז גאר אויף דער ערד נים פארהאן.

דאס איז געווען די מלכה פרייהייט אליין, וואס האט זיך אראבגעלאזען אויף דער ערד געוויאהר ווערען איהרע קינדער, איהרע געליעבטע העלדען, וועלכע האבען זיך פון איהרט־וועגען מוסר־נפש געווען.

IV.

שטיל, שטיל ווי א ווייסער טרויעריגער חלום האט זיך די „פרייהייט" בעוועגט, און איהר בלאהלין־ווייסער שאטען האט זיך נאך איהר נאכגעגליטשט, געשוועבט־געגאנגען איז זי, מיט די פים דעם בלוטיגען ברוק נישט אנגעריהרט, נאר דער ווייסער גאז־שלייף פון איהר קלייד האט זיך געשלייגגעלט צווישען די טויטע קערפער, אונגערן בעריהרט די טויטע וואונדען פון די געפאלענע העלדען און אונגערן דא און דארטען נעחאפט א בלוט־פלעק, א רויט שפרינקעלע, א ראזען פינטעלע, נעחאפט און איינגעזויגען אין דאס לופטיגע ווייסע געוועב פון זוים. און אזוי שטיל. די פריי־הייט שוועבט און פיהלט נים, אז איהר הימעל־קלייד פלעקט זיך, איהרע שטאלץ־טרויעריגע אויגען און מיעד קעפעל זענען אריינ־געטהון אין די העלדען־קערפער, איבער וועלכע זי שוועבט אריבער.

געשוועבט־געגאנגען איז זי, און דער חשך האט פאר איהר מיט דרך־ארץ אבגעטרעטען דעם וועג. איבער גוואלד האט די נאכט אויסגעבראכען די פגרים און בלוט, וועלכע זי האט פער־דעקט, פערשלונגען און געמאכט א שוויינ. איבער גוואלד האט זיך די נאכט אויסגעבראכען און בעוויזען דער פרייהייט־מלכה אין די אויגען אריין.

און די בלייכע „פרייהייט" האט איטליכען מת בעזונדער אנ־געקוקט טרויעריג־טיעף מיט פערביסענע ראזע ליפען. נאר דינע דימאנטען־טרערען האבען פון איהרע אפענע, טרויעריגע אויגען

געקאפּעט, געקויקעלט זיך, ווארימע, גלאנצענדיגע, איבער די ווייכע פאלדען פון הימעל-קלייד, אראבגעפאלען און צווייהט, צו שפּרייט זיך איבער די פערגליוועטע קערפּערס.

א סך, א סך העלדען זענען געלעגען אויסגעשפּרייט אויף דעם גליטשיגען ברוק. צעהנדליגער, הונדערטער, טויזענדער, אלע מיט פערגליווערטע בראנזענע מוסקעלען, הארטע און אנגע-צויגענע ווי קאנאטען; מיט פעסטע הענד, וואס האבען מיט'ן לעצטען טויט-גרויל דאס געוועהר צונויפגעדריקט; מיט צוואראפע-נע לאקען, צונויפגעדרעהטע ווי בלאנדע, שווארצע און גאלדליכע געטויטע שלאנגען. ביי אלעמען א ניט-דערברענטער פייער אין די האלב-אפענע אויגען, א ניט-דערשריהענער לעבענס-הורדא אויף די פערקיהלטע ליפען, א ניט-דערוועבטע האפענונג אין די קנייטשען פון קאלטען-שטערן... צעהנליגער, הונדערטער, טויזענדער אין אלערליי טויט-פאזען זענען זיי געלעגען: דער מיט'ן פּנים צום הי-מעל, ווי איינער וואס זאגט: „מאין יבוא עזרי". דער מיט'ן פּנים צו דער ערד, מיט פערווארפענע הענד איבער'ן קאפּ וויל, דאכט זיך, איינשלאפען, איינשלאפען און פערגעסען זיך אויף אייביג. דער מיט'ן טויטען קאפּ ביי'ם חבר אויפ'ן ברוסט, גיסט, דאכט זיך, אויס פאר איהם זיינע לעצטע בענקעניש. און יענער מת הערט צו, דאכט זיך, ווי דער חבר רוימט איהם עפּעס ארייין אין אויער-אפּנים דעם לעצטען סוד פון זיין לעבען.

איטליכען בעזונדער, איטליכען בעזונדער האט די פרייהייט מלכה בעזוכט. איבער איטליכען בעזונדער האט זי שטיל און וויי-ד ווי א ווייסער טרוים אריבערגעשוועבט, מיט די פּיס זייער קאלטע, הויט ניט בעריהרט, נאר די ווייסע נעבעלדיגע פאלדען פון איהר קלייד האבען תמימות'דיג און ציטריג געשושקעט און געווארפען פאראויס א מאטעווען ציטריגען אבשיין, נאר דער אדער יענער מת, וואס האט אונגערען בעקומען א ריהר פונ'ם ווייסען הימעל-קלייד, פלעגט זיך ווי א בעכשופ'טער אנשטרייננגען, א הויב טהון א קאל-טען קאפּ, א ציה טהון מיט געשטארבענע הענד, א בליץ טהון מיט פערלאשענע אויגען; און די קרייד-ווייסע ליפען פלעגען ציט-ריג און פערוואונדערט ארויסשעפּטשען:

— מא — מינ — קע??

— וואס, מיין ליעבסטער?! פלעגט זיך איבער איהם די פריי-

הײַט רחמנות'דיג אײַנבויגען און אַ גלעט טהון איהם די טויטע לאָקען.

— טײַ—ע—רע—פלעגט קוים, קוים דער מת ווי פון שווע־רען שלאָף אַרויסרײַדען און שמײַכלען מיט אַ עובר־בטלן שמײַכעל.

און ווי נאָר די ווײַסע „פרײַהײַט" שוועבט אַוועק ווײַטער, פאַלט דער מת צוריק אַנידער אין דער פריהערדיגער טויט פּאָזע. אַנ'אונבעוועגליכער, אַ קאַלטער.

— בײַנק — שאַפּט מײַנס. — זעצט זיך אַנטקעגען איהר אַנידער אַ מת, דערפיהלענדיג איהר וואַרימען אָטהעם, און ציהט אויס געלע, געשטאָרבענע הענד...

— האַר—ציגע, קרוי — נעלע. — שעפּטשען איהר נאָך מתים פון אַלע זײַטען, ווען דער אָבשײַן פון איהר הימעל-קלײד בעריהרט זײ, און פאַלען צוריק אַ נידער אין די פריהערדיגע טויט־פּאָזען, ווען די פרײַהײַט שוועבט איבער זײ אַריבער מיט אַ ניט־דערוועבטער האָפנונג אין די פערקיהלטע קנײטשען פון שטערן, מיט אַ ניט-דערברענטען פײַער און די פערגלאַנצטען אויגען.

און לאַנג, לאַנג האָט „די פרײַהײַט" אַרומגעשוועבט איבער די מתים, געפלעקט דעם נעבעלזוים פון ווײַסען קלײד אין זײער פערקיהלטען בלוט, געווײנט מיט דימאַנטענע טהוי־טראָפּענס, געבראָכען די צאַרטע, לאַנגליכע פינגער... קײן מענש האָט דאָס ניט געזעהען, קײן פויגעל האָט דאָס נישט געהערט. נאָר די שוואַרצע נאַכט איז געוועזען דער עדות, און די שטײנער פון ברוק האָבען עס געפיהלט.

V.

און אַזוי האָט די פרײַהײַט שטילערהײד בעקלאָגט זיך און איהרע העלדען:

— צוגעשמידט מיט גאָלדענע קײטען צום כסא־הכבוד בין איך דורו נג אופ'ן הימעל אין געפענגעניש געזעסען און געוואַרט, אַז מענשען זאָלען מיך קומען אויסלײזען. הונגעריג נאָן

מענשישע וואַרימע הערצער, דורשטיג נאָך מענשען־אמת בין איך געזעסען און געשלונגען מײַנע בריליאַנטענע טרעהרען, געשלונגען- און צוריק אַרויסגעווײַנט זיי.

אָבער די מענשען, אויף וועלכע איך האָב געוואַרט, האָבען אָן מיר אין גאַנצען פֿערגעסען. טייל פֿון הונגער, טייל פֿון זאַטקייט; טייל פֿון שוואַכקייט, טייל פֿון שטאַרקייט. נאָר מלאכים פֿלעגען מיר אָפּטמאָל אַרײַנקוקען רחמנות'דיג אין די אויגען און ווישען מײַנע טרעהרען מיט זייערע ווײַכע פֿליגלען.

און אָט איז ענדליך נעקומען דער טאָג, ווען די פֿערשקלאַפּטע זענען ווי איין מענש אויפֿגעשטאַנען און גענומען ברעכען מײַנע גאָלדענע קייטען.

מיט זודיגע קאַנאָנען־קוילען און מיט קאַלטע שווערדען האָבען זיי געבראָכען. איטליכער שאָס האָט נאָך אַ רינג פֿון מײַנע קייטען צושמעטערט, איטליכער שווערדען־קלונג האָט נאָך אַ זײַדענעם שטריק פֿון מײַנע פֿערבונדענע הענד איבערגעהאַקט, איטליכעס העלדען־ליעד האָט מיך בעגײַסטערט, איטליכער פֿרײַהייטס־אויסגעשריי האָט מיר נאָך אַ שטיק מוטה צוגעגעבען.

געה איך איצט אַראָב אַ פֿרײַע, אַ ווײַסע, בעזוכען מײַנע העלדע, פֿליה איך אַראָב האַלזען און צודריקען צום ברוסט מײַנע בעפֿרײַער, געפֿין איך זיי ליגענדיג אויסגעציינענע, פֿערגליווערטע, קאַלטע. זייערע הענד זענען אָנגעשטרענגט אַרומצונעהמען מיך, זייערע ליפּען זענען אָנגעגרייט קושען מיך. זייערע לאָקען— אַרומוויקלען מײַן האַלז. אָבער אַרומנעהמען וועלען זיי מיך קיינמאָל ניט, און דריקען צום ברוסט וועלען זיי מיך קיינמאָל ניט.

יאָ, יאָ קיינמאָל ניט. אויסגענאַרט האָט אײַך דאָס לעבען, מײַנע טײַערע, און אויסגענאַרט האָט איהר זיך אַליין. גאָט האָט זיך פֿון אײַך אויסגעלאַכט און דער טײַוועל האָט פֿון אײַך אַ שפּילבעלע געמאַכט. איהר האָט מלחמה געהאַלטען פֿאַר אַ חלום און געשטאָרבען זענט איהר אויפֿ'ן וואָהר. און די בעשײַדונג פֿון אײַער חלום וועט איהר קיינמאָל ניט וויסען, קיינמאָל נישט.

אין דעם געבײַדע, וואָס איהר האָט פֿערוואָגעלטע געבויט, וועט איהר ניט וואוינען. פֿון דעם ברונעם, וואָס איהר האָט דורשטיגע געגראָבען, וועט איהר קיינמאָל ניט טרינקען. דאָס ברויט, וואָס איהר האָט הונגעריגערהייד געזייהט, וועט איהר

קיינמאָל ניט שנײַדען. דעם זומער, וואָס איהר האָט מיט פערפרוי-
רענע הענד געשאַפען, וועט איהר קיינמאָל ניט געניסען... אוי-
מיך ווײַסע און הײליגע, אויף וועלכע איהר האָט מיט אזוי פיעל
הארצקלאַפעניש געוואַרט און מיט אזוי פיעל קרבנות בעגעגענט,
וועט איהר קיינמאָל ניט האַלוען, קיינמאָל ניט, קיינמאָל ניט...

געניסען פון דעם וועלען נאָר די, וואָס האָבען זיך פון דער
בעפרײַאונגס-מלחמה ווי די שצורעס אין שפאַלטען פערגנבה'ט און
ווי רעגען-ווערים אין די לעבער פערגראָבען. געניסען וועלען נאָר
די, וואָס האָבען מיט א פעטען בויך-געלעכטער געלאַכט פון אײַע-
רע לעצטע האָפנונגען און גלויבען, די וואָס זענען שטענדיג גע-
זעסען אין בעשיצטע, וואַרימע הײַזער, און ניט געוואַרט אויף
דעם זומער און ניט בעדאַרפט קיין זומער, די וואָס האָבען מיך
און אײַך מיט מאַרק-זידלערײַ נעלעסטערט, וואָס די טויט-געשרײַען
לאָזען זײ זיבער ניט עסען פון די געגרײַטע טישען, וואָס אײַער
פערצווייפעלטער שווערדען-קלונג לאָזט זײ רוהיג ניט שלאָפען מיט
זײערע ווײַבער. — אָט די, נאָר די וועלען פון אלעם געניסען,
און איהר קיינמאָל ניט, קיינמאָל ניט..

אָט וועט מאָרגען, איבערמאָרגען א בלאָז טהון פון דרום-
זײַט א שטאַרקער לעבענס-ווינד און וועט דעם פולווער-רויך צוטרײַ-
בען. די מתים וועלען אין דער ערד בעגראָבען ווערען און אויף
זײערע מצבות וועט מען קלינגענדיגע פראַזען אויסקריצען, דאָס
פערגאָסענע בלוט וועט דער רעגען אָבשווינקען און הינד וועלען
אויסלעקען. די געלע זון וועט זיך בענײַען מיט יונגע שטראַהלען
און די קאַלטבלוטיגע הימלען וועלען זיך אין א נײַער הויט אָנטהון.
דאַן—דאַן וועלען צו מיר אַרויסגעהן אָט די דאָזיגע מענשעלעך
און מיט א חניפה-שמײכעל אויף די זאַטע ליפען וועלען זײ מיך בע-
געגענען, און מיט פאַלשע, מגוזם'דיגע מיטלען וועלען זײ מיך
איפנעהמען, וועלען מיך די אלטע בעקאַנטע מיט הײמישע נעמען
אָנרופען: „אונזער הײם-געליעבטע, אונזער קרוין, אונזער מאַמע."
פול מיט קנעכטשאַפט אין הארצען וועלען זײ מיר מיט'ן מויל
העלפען ליעדער זינגען, פונקט ווי איהר האָט שטאַרבענדיג און
גלויבענדיג געזונגען, מײַנע ליעבסטע, מײַנע ליעבסטע...

מיט עקעל און פערדרוס וועל איך פון זײ מײַן צאַרטען פנים
אָבקעהרען. אָבער זײ וועלען מיט גוואַלד מײַן יונגען קאָפ אָנגעה-

מען און ויעלען אריינקוקען אין מיינע רײנע אויגען, אזוי ווי מען קוקט אריין א נאכט-מיידעל. איבער געוואלד וועלען זיי זייערע קעפ אין מיין מיידעלשען שוים אוועקלעגען, איבער געוואלד וועלען זיי זיך צו מיין ווארימער ברוסט מיט פעטע ליפען צווינגען, און זייערע קנעכטישע העלזער, מיט מיינע זויבערע ארעמס ארומנעהמען. איבער געוואלד וועלען זיי פון מיר דעם נעבעל-שלייער אראבשליידערן, דאס הימעל-קלייד אראבריסען און וועלען פון מיר אוועקרויבען מיין ריינקייט.

איך וועל שרייען, געוואלדעווען, און קיינער וועט זיך ניט אברופען, איך וועל בעוויינען מיין בעשמוצטע אונשולדיגקייט, און קיינער וועט מיך ניט טרייסטען. גאט אליין וועט מיר מיט א כעס'דיג-בלייכען פני׳ ענטפערן: „האסט נישט געקאנט בלייבען אויפ'ן הימעל, האסט געבענקט נאך מענשען — איצט זיי דיר צווישען מענשען".

זיי, נאר זיי, וועלען פון מיין יוגענדם-פייער געניסען, זיי און ניט איהר, און ווען זיי וועלען מיינע רײנע, בלאהע אויגען קושען, וועלען אין אייערע אויגען ווערעם ארומקריכען, און ווען זייערע זינדיגע ארעמס וועלען מיך האלזען, וועלען אייערע ארעמס פון די צופוילטע פלייצעס אבפאלען, און ווען זיי וועלען מיין הימעל-לייב פייניגען, וועלען שוין אייערע מצבות מיט מאך פער-וואקסען ווערען, די קלינגענדיגע אויפשריפטען וועלען בייזע ווינדען אבשאבען, און קיינער וועט פון אייך ניט וויסען...

און בעלער וועלען זיי צוליעב מיין שענהייט מאכען, און אויף די ווענד און טהירען פון די סאלאנען, וואס זענען אויסגעבויט פון מענשען-ביינער און מענשען-שווייס, וועט זיין אנגעשמירט מיט פעטע, שרייענדיגע פארבען מיין היילינער נאמען. און אויף די געגזלט'ע, גאלדענע און זילבערנע כלים וועט זיין אויסגעקריצט: „פרייהייט", און אויף זייער געגנבט'ע ויידענס און סאמעט וועט זיין אויסגענייהט: „פרייהייט"...

איבער גוואלד וועלען זיי מיך ביי זייערע געגרייטע טישען אוועקזעצען, און ווען מיר וועט זיך ויעלען שבעה זיצען נאך מיינע אמתע, געליעבטע העלדען, וועלען זיי מיך נויטען טרינקען זייערע טריפה ווײנען. און אז מיר וועט זיך חלש'ן צו פאלען מחילה בעטען צו אייערע פערגעסענע קברים, וועלען זיי מיך נויטען געהן פאר

זיי א פריוויטס-טענצעל, זינגען זיי הימעל-מעלאדיען, כדי צו מאַכען זיי פרעהליך, כדי אויפצוטרייסלען זייערע פוילע נשמות.

און דערנאך אז מיינע פייניגער וועלען זיך שוין איבערזעטיגען מיט מיין לייב, נאכדעם אז זיי וועלען שוין אויספייניגען מיין נשמה, וועלען זיי מיך נעהמען פערקויפען אלעמען, אלעמען אהן אונטערשייד. איטליכען וואס האט נאר א געלען רענדעל אין טאש, א בלייכען דאלאר צווישען די פינגער. „א רענדעל א נאכט פרייהייט". „ארענדעל א נאכט פ ר י ה י י ט". פאר א רענדעל וועט מיך בעקומען איטליכער אויסוואורף און קנעכט פון געבורטסטאג וועלען קאנען גלעטען מיט שמוציגע, גראבע הענד מיינע אטלאסענע ברוסטען...

און אז קיינער וועט שוין מעהר ניט וועלען קויפען מיין הוילען הימעל-לייב, וועלען מיינע פייניגער מיין פלייש און בלוט אויסניצען. פון מיינע בלאנדע זיידענע צעפ וועלען זיי מאכען פאריקען פאר זייערע פליכען, און פון דעם לעצטען שיין פון מיינע אויגען וועלען זיי גראשענע ליכטלעך אויסארבייטען. די ווייסקייט פון מיין לייב וועלען זיי אין די קראמען-פענסטער אויסשטעלען, און מיט דער דאזיגער פארב פון מיינע ליפען וועלען זיי מאלען יאטקעשילטען. אזוי וועט מיט מיר זיין, אזוי מוז מיט מיר זיין, און קיינער וועט מיר ניט העלפען...

גנעה איך איצט אום און שוועב אום איבער די כשר'ע קאלטע מתים, און גיס אויס דעם זאפט פון מיין נשמה און צוזייה עס טראפענווייז איבער דער בלוטיגער ערד. איך וויין, און צוליעב וואס? צוליעב וועמען? ווער וועט פיהלען מיין וועהטאג, און ווער וועט אבשאצען מיינע טרעהרען!! מארגען פריה וועלען מענשלעך דערזעהען די רייניגע, פערקיהלטע טראפענס און וועלען זאגען: א טהוי איז ארויסגעפאלען איבער דער נאכט. חא, חא א הערבסטטהוי איז ארויסגעפאלען.

אָה, ווען איך וואלט געוואוסט ווער עס איז שולדיג אין אייער טויט און אין מיין שענדליכער צוקונפט, וואלט איך יענעם אין מיין פערצווייפלונג דערטרונקען. אבער כ'ווייס ניט, כ'ווייס ניט, כ'פיהל נאר, אז מלחמה האלטען האט איהר געמוזט און ניט פאלען האט איהר נישט געקאנט. מיט אייער פאלען האט איהר

מיך אויפגעהויבען, און לויפענדיג אײך אנטקעגען האבען מיר זיך אײנע די אנדערע פערלוירען.

אך, ווען איך וואלט געגלויבט, אז די פערשקלאפטע וועלט קאן אויפבליהען אהן מיך, און איך — אהן די געפאלענע וועלט. ווען איך וואלט געקאנט אײנרײדען די מענשען און אײנשמועסען זיך אלײן, אז א לעבעדיגען, קנעכטישען הונד איז בעסער ווידער א טויטען פרײען לײב, — וואלט איך מײן הארץ מיט מײנע אײגענע, אײדעלע פינגער ארויסגעריסען פון מײן אונרוהיגער ברוסט און כ׳וואלט געלאפען און געריסען עס אויף שטיקלעך. און לויפענדיג און ווארפענדיג די שטיקלעך הארץ אין פינסטערע אבגרונדען אריין, וואלט איך געשריען און געשראקען די וועלט מיט מײנע משוגענע קולות: „איך וויל ניט, איך דארף ניט, כ׳דארף גארניט... גארניט... ס׳איז אין גאנ:ען אנ׳אנשטעל, די גאנצע מלחמה — אנ׳אנשטעל, כדי מאטערן מיך און פײניגען אײך, מײנע שטאלצע, מײנע שטארקע העלדען...

— — — — — — — — — — — —

VI.

מיט א האלב־פערמאכטען אויג האט דער מארגענשטערן א קוק געגעבען, און זײן בלײכער שטראהל האט אנגעקלאפט דער פערוויינטער „פרײהײט“ אויפ׳ן אקסעל — ס׳הײסט:

— שוין צײט, שוין צײט...

שטיל, ווי א ווײסער טרויעריגער חלום האט זיך די „פרײהײט“ פון דער פינסטערער ערד אבגעטהײלט און אויפגעהויבען זיך צום הימעל מיט דעם וועג, וואס די בײגינען־שטראהלען האבען צוליעב איהר אויסגעבעט. לאנגזאם און טרויעריג איז זי געשוואומען אלץ העכער און העכער, ביז זי איז נעבעלדיג געווארען, ביז זי איז פערשוואונדען געווארען. נאר לאנג, לאנג נאך איהר פערשוואונדען ווערען האט נאך אין הימעל געבלאנקט איהר פערבלוטיגטער זוים פון ווײסען קלײד. און שעות לאנג האבען זיך נאך אין דער הויך געוויטעלט די שפרײנקעלעך העלדען־בלוט.

װאָס זי האָט מיט זיך אין די לופֿטיגע פֿעלדער אװעקגעטראָגען.

און ס'האָבען זיך אױפֿגעכאַפּט די צושראָקענע מענשעלעך אין זײערע פֿיערקאַנטיגע הײַזער, אין זײערע בעשיצטע װאַרימע קאָנורעס און האָבען מיט אימה אַרױסגעצױגען אױף גאַס אַרױס קנעכטישע העלזער, אונצופֿריעדענע, צוטומעלטע פּנים'ער, װאָס האָבען דײַטליך גערעדט:

— רבונו של עולם! צי װעט מען שױן װען ניט איז קאָנען רוהיג עסען, רוהיג שלאָפֿען?.

און זײערע טעמפּע, זױערע אױגען האָבען זײ פֿערריסען צום הימעל, און האָבען דערזעהען רױטליכע פֿלעקען אין דעם גראָהען הערבסט-נעבעל.

— די זון געהט שױן אױף, — האָבען זײ גענעצענדיג אַרױס-גערעדט און זיך דערשראָקען פֿאַר דעם אײגענעם געגעץ.

נײן, זײ האָבען נישט געװאוסט, אַז די רױטע פֿלעקען אין די װאָלקענס זענען ניט קײן בײַגינען שטראַהלען, נאָר העלדען-בלוט, העלדען-בלוט, װאָס די פֿרײַהײט האָט אין איהרע װײַסע פֿעלדער אװעקגעטראָגען.

פייער.

(פאָעמאַ).

מענשען האָבען איינער דעם אַנדער'ן לאַנג, לאַנג געדריקט און געבויגען ביז צו דער ערד.

נאָר אין איטליכען מענשען דרעמעלט אַנ'אייביגע, פערבאָרגענע שטאָלצקייט. פון דרויסען איז זי אָפטמאָל נישט קענטיג, אָבער טיעף אינוועניג, אונטער אַ דיקען פאַנציר פון גראָבקייט און טעמפּקייט איז זי בעגראָבען צוזאַמען מיט אַלע נישט ענטוויקעלטע כחות פון דער פערשקלאַפטער נשמה.

מעהר איינגעבויגען, וועניגער איינגעבויגען, אָבער שטאַרבען — שטאַרבט קיינמאָל נישט די גרויסע שטאָלצקייט, כל זמן דאָס בלוט זידט נאָך אין אונזערע אָדערען.

ווייל צוזאַמען מיט דאָס קאָכיגע בלוט איז זי אין אונז פערבליבען פון יענער ווייטער עפּאָכע, ווען דער מענש איז נאָך ווילד ווי אַ ווינד געווען, און האָט פריי און מוטהיג געוואַנדערט אין וועלדער און סטעפּען.

מעהר איינגעבויגען—וועניגער איינגעבויגען, אָבער שטאַרבען שטאַרבט זי קיינמאָל נישט.

— אַ בויגען — וואָס מעהר מען טרעט איהם, אַלץ ווייטער טראָגט זיך זיין זינגענדע, פערגיפטעטע פייל.

אוּן וואָס מעהר מען טרעט דאָס מענטש'סע שטאָלצקייט, אַלץ מיט אַ מעהר שטאַרקערע קראַפט רייסט זי אויף אוּן לאָזט פונאַנדער איהרע אָדלערשע פליגלען אוּן נעגעל.

אוּן יאָהרען־לאַנג אַ בעשפּיגענע, אוּן דורות לאַנג אַ נעטראָטענע איז זי פלוצלונג אויפגעשפּרונגען אוּן איבערגעקעהרט קאַפּויר אַלץ וואָס האָט רוהיג אוּן פיול געדריקט אויף איהרע פערחלש'טע פליגלען.

אוּן בעפרייט אוּן פערשכור'ט פוּן דאָס פלוצליבע פרישע לופט, וואָס זי האָט איינגעאָטהעמט, האָט זי זיך געריסען אַרויף אוּן אַראָפּ אוּן אָנגעטהון מעשים נישט קוקענדיג אויף קיין זאַך...
מיט איין שטוּיס האָט זי איבערגעקעהרט בנינים וואָס מען האָט אַ צייט, אַ צייט ציגעל־ווייז „געבויט"; מיט איין מעכטיגען פּאַטש פוּן פליגעל האָט זי אויסגעלעגט גאַנצע מחנות מיט לעבענ'ס. אַלץ, וואָס איהר איז אויפ'ן וועג געשטאַנען האָט געפּלאַצט אוּן געקרעכצט אונטער איהרע גרויזאַמע מוסקעלען.

ווי אַן־עפּידעמיע איז זי בעפאַלען, אָט די דאָזיגע שטאָלצקייט, אוּן האָט אַלץ אוּן אַלעמען אָנגעטהיילט מיט איהר גייסט, פערפלייצט מיט איהרע קאַפּריזען. אוּן אַלעמען האָט זיך מיט אַ מאָל פערוואָלט טהון צו להכעיס, אין טוידט אַריין, אויפרייצען אַלץ וואָס האָט ליעב רוהיגקייט אוּן פוילקייט. קאַלט מאַכען וועמען עס איז וואַרעם, אוּן—וואַרעמען וועמען עס איז קאַלט. מאַכען פוּן ים אַ טריקעניש אוּן פוּן דער יבשה—אַ ים. דאָס לעבען איז פוּן די רעלסען אַראָפּ אוּן געשפּרונגען אוּן געפלויגען מיט אַ שטורעם, מיט אַנ'איגמפּעט, שדים ווייסען וואוהין. מיט אימה האָט זיך פערגראָבען אוּן בעהאַלטען אַלץ וואָס האַנדעלט, מעסט אוּן וועגט, אַלץ וואָס קלינגט מיט פערראָסטעטע שליסעלעך אוּן מיט פערשימעלטע מטבעות. נאָר אונענדליכע שוואַרצע חוואַליעס פוּן מענשען האָבען זיך געצויגען אוּן געפלייצט אין די ברייטע, פּוסטע גאַסען, אוּן זיי פאָראוים האָט זיך געטראָגען אוּן גרויסאַרטיג בעוועגט איהרע פליגלען, די בעפרייטע, ווילדע שטאָלצקייט.

— האָט מוראָ, האָט מו־רראָ!

אַזוי האָט זי געברומט.

* * *

אַ פינסטערע, הייסע סוף־זומער נאַכט איז ווי אַ דראַקאָן פוּן

סטעפּ ארויסגעקראָכן, און האָט אונטערגעדריקט אונטער איהר שווערע לאַסט דעם ים און די שטאָדט, וואָס האָט זיך פּונקט ווי צוגעקלעפּט צו זיין משופּעדיגען ברעג.

אַ געחלש'טער פון היץ האָט זיך דער ים ברייט, ברייט אויס־געשפּרייט אין דעם דריקענדעם חשך און זיין אטלאסענע ברוסט האָט קוים־קוים, נישט טוידט נישט לעבעדיג געאָטהעמט.

אַנ'ערשטוינטע פון שרעק, אָהן בעלייכטונג איז די שטאָדט מיט איהרע טויזענדער גראָהע מויערען געבליבען שטעהן אויפ'ן הויכען ברעג פון ים, אין סאַמע מיט'ן געדיכטען חשך און נישט געקענט קומען צו זיך. זי האָט עפּעס אויסגעזעהען ווי אַ שפּע־טיגער פערבלאָנדזשעטער וואַנדערער, ביי וועלכען ס'האָט זיך אין מיט'ן וויסטען וועג פערלאָשען זיין לאַמטערנע.

און ס'האָט זיך שטאַרק פערוואָלט טהון דער נאַכט צו להכעיס. אויפרייצען דאָס זאַטע פינסטערניש, וואָס האָט אַזוי שווער און זיכער צוגעדריקט דעם ים און די שטאָדט.

— פייער! — האָט אַ ברום געטהון אַ מחנה מענשען פון איין זייט.

— צינדט... — האָט געענטפערט אַ מחנה פון דער אנדערער זייט.

— צינדט... צינדט... צינדט!...

און וואָס ברענט בעסער פון נאַפט?

און וואו איז די נאַפט, אויב נישט אין פּאָרט?

* *
*

אַ ברודיגער, אַ מאוס'ער, אַ פוילער דרעמעלט דער נאַפט־פּאָרט. האַלב אויפ'ן געלען זאַמד פון ברעג, האַלב אין די שפּיע־לענדע וואַסער פון ים.

און בעדעקט איז עס אינגאַנצען, דער דאָזיגער פּאָרט, מיט פעטע פערפוילטע שמוץ, און אַלע טעמפּע, מרה שחורה'דיגע געביידעם, וואָס געהען זיך פון איהם פונאַנדער, זענען געדיכט פערפלעקט מיט סאַזשע, און פערשמאָרצען מיט מאַזוט...

ווי אַ רוהיגער שרץ זעהט ער אויס, ווי אַ ריזיגער העסליכער שרץ, וואָס האָט פון צופיעל פעט ווערען געקראָגען אַ פּאָפּלעק־סיע, און איז אַריינגעפאַלען מיט'ן קאָפּ און לאַפּעס פון הויכען ברעג אין ים אַריין...

און אַ שטענדיגער, שטיקענדער עפּוש געהט פֿון זײַן פֿער־פֿוילטען קערפּער, די חוואַליעס פֿון ים ווען זיי שפּרינגען אַריבער־עם חוואַליע־ברעכער און דערגרייכען דעם דאָזיגען פּאָרט, ווערען זיי בעשמוצט מיט פעטע פוילעניש און ענטלויפען מיט עקעל פֿון דעם מאוס'ן פּגר...

און אַ זומערדיגער ים־ווינטעל אָנגעזאַפּט מיט ריחות פֿון װאַלץ און אַקאַציעס, ווען ער טראָגט זיך דורך און דערפרישט די שטויביגע שטאָדט און ווישט אָב דעם שוויים פֿון אַלעמעס פּנים, קעהרט זיך אָב פֿון דעם ברודיגען נאַפט־פּאָרט און ענטלויפט גע־שווינד, געשווינד ניט דערפרישענדיג איהם...

און נאָר מענשען, פערשמוצטע, פערשמאַלצענע פּויזען אַרום טאָג־טעגליך ווי ווערים אין אַלע זײַנע לעבער, און שעפּען פֿון דאָרטען דעם נאַפט, און שפּײַזען זיך פֿון זײַן פעטען, פערפוילטען קערפער.

אָבער אין דער דאָזיגער נאַכט איז אויף איהם נגזר געוואָ־רען פֿון הימעל, אַז ער מיט זײַן גאַנצען שמוץ און נאַפט זאָל דיענען אַלס אַ גרויסע אילומינאַציע פֿון שטאָלצקײַט און פרייהײַט בײַ די אויפגערעגטע, צופלאַמטע מענשען...

* * *

— צינדט! — האָט געדונערט אין איין עק פּאָרט און אַ געל פײַערעל האָט זיך דאָרט בעוויזען.

— ברענט:

און נאָך אַ פײַער האָט זיך אַרויסגעריסען פֿון דער אַנדער עק.

— נאָך פײַער... נאָך... האָבען מענטשעסע, אונגעדולדיגע קולות געברומט פֿון חושך אַרוים...

און אַ סך העל־רויטע זײַלען פײַער האָבען זיך גענומען הוי־בען און קרײַזלען אין הימעל אַרײַן פֿון אַלע זײַטען פּאָרט.

איין זײַל פײַער האָט צום אַנדערען פרײַנדליך געשאָקעלט מיט'ן רויבינגען געקרויזעלטען קאָפּ... איין זײַל פײַער — דעם אַנ־דער'ן, האָט מיט אַ פײַערדיגען תקיעת־כּף שלום געגעבען. און פּלוצלונג האָבען זיך אַלע פלאַמען אַרומגעחאַפּט ווי פערליעבטע און גענומען טאַנצען צוזאַמען אַ משוגענעם פײַער־טאַנץ אין דאָס שוואַרצקייט פֿון דער נאַכט.

די גרויסע שׂרפֿה האָט זיך אין די שוואַרצע וואַסער־שפּיגלען פֿון ים אָבגעקוקט... און ס'האָט זיך אַחאַפּ געטהון דער געחלש'טער ים, און ברייט און צושראָקען פֿונאַנדערגעעפֿענט די אויגען, דער־װעהענדיג אַזאַ פֿייער —

און אויפֿגערעגטע חוואַליעס זענען אויף איהם אויפֿגעשטאַנען און האָבען גיבער, גיבער געחאַפּט פֿונאַנדער טראָגען די בשׂורה פֿון פֿייער אויף אַלע פֿינסטערע זייטען וואַסערען... חוואַליע צו חוואַליע האָט געשפּריצט מיט פֿונקען, איין ווינד דעם אַנדער'ן האָט מיט פֿייער בעגריסט...

און מחנות פֿון מענשען זענען פֿון דער פֿינסטער אַרויסגע־וואַקסען און אַרומגערינגעלט דעם ברענענדען פּאָרט... און בענאָ־סענע מיט רויטען, פֿלאַטערדיגען אָבשיין פֿון דער שׂרפֿה און פֿון ים, האָבען מענשען פֿערלאָרען זייער געוועהנליכען שטערבליכען אויסזעהן.. ווי וואונדערליכע בעשעפֿענישען פֿון אַנ'אונבעקאַנטער וועלט — האַלב פֿלייש האַלב פֿייער — זענען זיי געשטאַנען אַרום און אַרום... — ווי פֿלאַמענדיגע העלדען פֿון אַצוויבערליכער, גרויזאַמער לעגענדע, האָבען געציטערט זייערע געשטאַלטען אין דעם רויטען, זידיגען אָבשיין... זייערע פּנים'ער האָבען געברענט מיט נקמה, זייער ברוסט האָט געאָטהעמט מיט ווילדקייט און זייערע הערצער האָבען געטאַנצט צוזאַמען מיט דעם אָבשפּיגלען פֿון ים...

— אורראַ — — האָבען זיי בעגריסט די גרויסע איליומי־נאַציע פֿון נקמה.

פֿון מינוט צו מינוט איז דער פֿייער געוואַקסען און אויפֿגע־שאַקעלט גרויזאַמע פּעך־שוואַרצע קרייזען פֿון געדיכטען רויך, ווי אַ משוגענער האָט ער זיך געוואָרפֿען די פֿערשמאַלצענע בנינים פֿון פּאָרט אויפ'ן האַלדז און אין איין רגע בעציהרט זיי מיט געלע און רויטע פֿלאַמען. מיט איין גליהענדען קוש האָט ער אין ברודיגע טעמפּע שפּייכלערס אויפֿגעוועקט אַ יצר־הרע פֿון ברענען... דיקע וועגד פֿון געבײַדען האָבען זיך געבערעקעלט און געקנאַקט אין זייגע מעכטיגע, העלישע אָרעמס. הונדערטער פֿעסער פֿולע מיט נאַפֿט האָבען פֿון זיין אָטהעם אַלע ווײַלע אויפֿגעריסען מיט אַ פּלוצליכען, ברייטען „באַמפּ" — און שלייגגלענדיג מיט לאַנגע, רויכיגע, רויטע לאָקען, האָבען זיי זיך אַרייננגעשפּאָלטען אין הימעל אַריין...

אַלץ ברייטער און ווייטער האָט דער פֿייער געשטרעקט

זײַנע בײַגזאַמע, לײַדענשאַפטליכע אָרעמס, געטאַפּט אױף אַלע זײַטען, געזוכט װאָס נאָך צו פּערחאַפּען. גשדבֿ'נט זיך צום רױט־בעלױכטענעם ים, געשפּײַט אין הימעל מיט גאַנצע װאָלקענס פֿון פֿונקען, געװאָרפֿען בראַנדיגע ריזיגע צינגער גלײַך צו גאָט אַרױף...

און ס'האָט זיך גאָרנישט געגלױבט אַז אַזאַ שטוציגער, טעמפּער, פֿערפֿױלטער פֿאָרט, קען בעװײַזען אַזױ פֿיעל חוצפּה׳דיגע פֿײַערדיגע שענהײַט, קען אַרױסװאַרפֿען אַזױ פֿיעל העלישע קונצען און װאַרפֿען עס אַזױ הױך, מיט אַזאַ װילדען געלעכטער...

— ב ר ר — אַח... זענען אײַנגעפֿאַלען דורכגעברענטע בנינים — ברר—אַח...

— באַמס, באַמס... האָבען זיך אױפֿגעריסען נאַפֿט־פֿעסער און מיט התלהבות. קאָפּ־אַראָפּ, װי אױף קדוש־השם, געװאָרפֿען זיך אין װאַסער אַרײַן...

און דער בעלױכטענער ים האָט נאָכגעטהון אַלע פֿײַערדיגע קונצען פֿון דער שׂרפֿה... איבערגעגאָסען זיך פֿון טונקעל רױט ביז העל גין־גאָלד. פֿלאַמענדע שדים זענען אױפֿגעשטאַנען פֿון זײַן שװאַרצען אָבגרונד און האָבען זיך געהױדעט און געשפּרונגען פֿון חװאַליע צו חװאַליע, און מיט אַ הפֿקר־געלעכטער געקושט און גע־ראַנגעלט זיך מיט פֿײַערדיגע נימפֿען...

און פֿון די מענשען איז שױן לאַנג דאָס לעצטע בלוט און פֿלײש פֿערשװאונדען געװאָרען. פֿײַערדיגע, פֿײַערדיגע אַנגע־שטור'טע מיט פֿײַער און דורשטיגע צו נאָך מעהר פֿײַער, זענען זײ געשפּרונגען אַרום דער שׂרפֿה און געברומט װי מטורפֿים:

— א ו ר ר ר ר אַ - אַ —

— א ו ר ר ר אַ — האָט געבושעװעט דער ים מיט זײַנע גלי־הענדע חװאַליעס...

און דער פֿײַער האָט גרױזאַם נעגױגט זײַן נעגרױזעלטע רױ־ביגען קאָפּ פֿון דעם רױטען הימעל צו דער בעלױכטענער ערד.

דאָס האָט ער שטאָלץ געדאַנקט דעם ים און מענשען פֿאַר זײַערע װילדע אַפּלאָדיסמענטען...

* * *

— היט זיך, היט זיך... האָבען פּלוצלונג שטאַרקע קולות אַרױסגעבראָכען...

— דער באק וועט באלד אויפרייסען, דער באק —

— היט זיך ...

אלע געביידען פון פארט און אסך זייטיגע בנינים זענען שוין געשטאנען אונטערטעניגטע, האלב פערברענטע און האבען זייער האלץ און שטיין דעם ליידענשאפטליכען פייער אבגעגעבען. —

נאר איין ריזיגער, משוגענער באק האט זיך בשום אופן נישט אונטערגעגעבען.

א שווערער, א בייביגער, א המורער מיט צוואנציג פינף טויזענד פוד נאפט אין מעטאלענעם בויך, איז ער געזעסען אין סאמע מיטען העלישען פייער און האט זיך נישט גערירט פון ארט.

און דער אויפגערעגטער פייער האט דעם חמורען באק גע־האלזט און ארומגענומען פון אלע זייטען, ער האט איהם געקושט און געדריקט צו זיין זודיגען ברוסט, ער האט זיך צו איהם גע־לאשצעט ווי א קאץ, געגלעט, געחנפ'עט, און קנאקענדיג ארייננגע־רוימט א סוד:

— קום, מיר וועלען זיך צוזאמען גיסען, מיר וועלען פלא־קער'ן צוזאמען... מיר וועלען ווערען איינס, איינס, איינס...

און דער דיקער באק האט געשוויגען, א חמור'ער, א שווארצער און האט דאכט זיך עקשנות'דיג געקלעהרט:

— איהר הילצערנע שטיינערנע ברענט אייך אפילו ביז צום אש ווערען, און איך בין אייזען און אייזען וועל איך בלייבען: און דעם תהום פון זאפט. וואס איך היט אין זיך וועל איך דעם גאט פון פייער בשום אופן פאר א קרבן נישט ברענגען...

נאר אלע האבען שוין פאראויס געפיהלט, אז נישט לאנג וועט דאס אזוי דויערען. עס האט זיך געפיהלט, אז פון די 25־טוזענד פוד נאפט ווערען בעשאפען גאזען, און די גאזען שפארען זיך ארויף, און אט באלד, אט באלד...

— היט אייך, היט אייך, היט אייך... האבען מעכטיגע קולות מתרה געווען פון אלע זייטען.

און אלע זענען מיט דרך־ארץ אבגעלאפען אויף הינטען, וייט ווייט פון דעם אנגעגליהטען באק, אויסגעראמט א ברייטען ארט פאר דעם ווילדען פלאם, וואס דארף זיך באלד ארויס־רייסען.

— אַט באַלד — האָט מען זיך פֿערשטיקט געשושקעט—
וט באַלד...

— טיאָך, טיאָך... האָט בײַ אַלעמען לײַדענשאַפֿטליך און
ײַגעריג געקלאַפּט דאָס דורשטיגע האַרץ.

און דער פֿײַער האָט ממזר׳יש געגלעט און געחנפֿ׳עט דעם
ײַביגען, האַרטען באַק...

* * *

פֿלוצלונג האָט די ערד אַ ציטער געטהון...

נאָכהער, האָט קיינער דײַטליך נישט געקענט אַרויסרײדען,
וואָס ער האָט דערהערט אין יענער רגע. נאָר אַז מענשען זענען
עקומען צו זיך, האָבען זיי דערזעהן, אַז ס׳איז נישטאָ קיין ים
ישט קיין ברעגעס נישט קיין הימעל. אַלץ פֿײַער, פֿײַער, פֿײַער.
ולץ גיסט זיך איבער, אין אַלע טענער פֿון העל־געלב ביז טונק־
יויט און שאָקעלט מיט צושוידערטע, שוואַרצע גריזוועס פֿון רויך.

... ניין, נישט אַנדערש, אַז הימעל און ערד האָבען חתונה
עהאַט, און מיט פֿײַער מקדש געווען איינער דעם אַנדערען...

— אורר—אַ—אַ—האָט זיך בײַ אַלעמען פֿון התפּעלות מיט
ײַן אָטהעם אַרויסגעריסען.

און הויך, הויך איבער דער פֿינסטערער שטאָדט האָט זיך
אויפֿגעהויבען דער פֿלאַם און געפֿלאַטערט ווי אַ פֿאָהן, און געמונ־
טערט און גערופֿען אַלעמען, אַלעמען אויף דער גרויסער הילי־
שער שמחה.

און זיכערער האָבען זיך פֿון אַלע פֿינסטערע געסלעך גענו־
מען ציהען נײַע מחנות מענשען, וואָס האָבען זיך פֿריהער געהאַט
באַהאַלטען פֿאַר שרעק אין זייער באַשיצטע קאָנורעס.

קינד און קייט, אָרעם און רײַך, אַלע זענען געקומען נע־
מען אַנטייל אין דעם שטאָלצען יום־טוב, וואָס ווערט געפֿײַערט
מיט אַזאַ ווילדקייט אין מיט׳ן דער נאַכט.

— אוררא — האָבען אַלע זיכער און פֿרײַנדליך בעגריסט
דעם פֿײַער.

אין אַז מענטשעסע קולות זענען אויף אַ רגע שטיל געוואָרען
האָט מען געהערט ווי דער ים גריסט און וואַרפֿט זײַנע גריסען
מיט אַ קאָחערײַ אויפֿ׳ן אָנגעגליהטען ברעג.

* * *

... און אין סאמע מיט'ן פייער יום-טוב:

— באח.

א זודיגע קויל פון א הארמאט איז ארויסגעשפרונגען פון דער פינסטערער שטאדט, אריינגעריסען זיך צווישען די גרויסע בע-לויכטענע מחנות, און צוריסען זיך צוזאמען מיט שטיקלעך אברים און מענטש'עסע ביינער.

— מען שיסט ...—איז דורכגעלאפען א פערצווייפעלטער גע-וואלד צווישען די מענשען...

און ערשטווינטע פון טוידט-שרעק זענען שטעהן געבליבען די מחותנים פון דער פייערדיגער חתונה:

— וואוהין זאל מען לויפען אין פייער, צי אין דער פינס-טערער שטאדט אריין? ...

— באך, באך — חא — חא — חא ... — האבען זיך עטליכע הארמאטען גראב און טעמפ צולאכט אין דער פינסטערער שטאדט.

איבער מענטשעסע פערצווייפלונג האבען זיי געלאכט!.

און אלע מחנות מענשען האבען שוין אהן א פערשטאנד גע-חאפט לויפען אויף אלע זייטען, זוכען רעטונג ביי דאס פינסטער-ניש, בעהאלטען זיך פון טוידט אין די שמאלע, שווארצע געסע-לעך ...

נאר אומעטום האט זיי דאס פינסטערניש באגעגענט מיט א גראבען געלעכטער און געשפיגען זיי אנטקעגען מיט בליי און מיט שארפע משוגונענע שטיקלעך.

— באך, באך, באך. — האבען אומעטום געגרעבט פער-בארגענע קופערנע פיסקעס פון הארמאטען.

— טאר, טאר—טאר—טאר, טאר—טאר—טאר...—האבען טרוקען און דייטליך געהארחעלט פוליעמיאטען—טאר, טאר—טאר—טאר —

און פון די פייערדיגע גבורים פון דער פייער-לעגענדע ביים ברעג ים, איז מיט אמאל געווארען פראסטע, צושראקענע מענ-שעלעך וואס זוכען וואו צובעהאלטען זייערע שוואכינקע, שווארצינ-קע, אונבעשיצטע קערפערלעך. אפלויפענדיג פון פייער, איז אויף זיי דער צויבערליכער אבשיין פערלאשען געווארען, די אויגען און

די פנימ'ער זענען אונפארביג געווארען, און פון זייערע בלייבע צוקרימטע מיילער האבען זיך אהן אויפהער געריסען פערצווייפעלטע, אונגליקליכע געשרייען!

— מען שיסט... מען שיסט... רא—טע—וועט...

* * *

אזוי האט זיך אויסגעלאזען דעם יום-טוב פון פייער.

די פייערדיגע לעגענדע האט זיך געענדיגט, און ס'האט זיך אנגעהויבען א נאכט פול מיט אימת-מות.

אין א שעה ארום איז שוין געוועז שטיל, שטיל, נאר דער טוידט האט געקוקט אין די אויסגעגלאצטע, דערשראקענע שויבען פון שטאדט...

און אלע מענשען וואס זענען לעבען געבליבען, זענען שוין געלעגען שווארצינקע, שטילינקע, אונטערטעניגסטע אין זייערע פינסטערע פערקאנטיגע צימערלעך, געטוליעט זיך איינער צום אנדער'ן און צוגעהערט זיך צו איטליכען שארך — — —

שטאליץ און זיבער האט נאר דערברענט דער פערשטיקטער נאפט-פארט, עלענד האט ער דערפייערט זיין העלישען יום-טוב. איינזאם האט ער דערוועבט זיין פייערדיגע לעגענדע.

און ארייננקוקענדיג אין די שווארצע שפיגלען פון ים, האט ער קאקעטיש און פערטראכט געגרייזעלט זיינע פייערדיגע לאקען, און אלץ געקנאקט, און אלץ געסוד'עט.

און ווייך און פאמעליך האבען זיך געקויקעלט די בעלויכטעטע חוואליעס, און איינהאלטענדיג דעם אטהעם האבען זיי זיך צוגעהערט צום טרויעריגען סוף פון דער פייערדיגער לעגענדע, און האבען געוויינט מיט העלישע טרעהרען.

מײן בײנקשאפט.

(אַ ליד אין פּראָזע).

I.

שאָטענס קריכען, שאָטענס פאַלען פון אונטען און פון אויבען; פון דעכער און פון הינטער־געסלעך. אַט זעה איך, ווי זי געהט שוין צו מיר, זי געהט צו מיר מײן בײנקשאַפט. שטיל ווי אַ שאָטען צווישען שאָטענס שווימט זי גלײך צו מיר גלײך צו מיר. איהרע הענד זענען אַזוי אײדעל און שטאָלץ צונויפגעלײגט אויף איהר ברוסט, און די פינגער בעהאַלטען זיך אין טונקעלע פאַלדען, געוועבטע פון שאָטענס. אַ הויכע, שוואַרץ־חנ'ווריגע, אַ זיבערע אין איהר שענהײט געהט זי גלײך צו מיר, און גלײך אויף מיר קוקען איהרע טיפע אויגען...

פאַרבײַ איהר און אַרום איהר, אויף די גראָהע טראָטואַרען, לויפען פאַרבײַ צעהנדליגער און הונדערטער מענשען און מענשלעך. אָבער זי, מײן בײנקשאַפט, בעמערקט זײ קײנעם ניט, טוידט זײ אוים אַלעמען, אַלעמען. איהרע אויגען זעהען נאָר מיך, נאָר מיך.

זי געהט, זי געהט, זי געהט...

קום שוין גיכער, צו מיר, מײן אײנציגע בײנקשאַפט. דײנע פאַלדען זענען וויך, דײנע פאַלדען זענען טונקעל, אַזוי ווי

וומער־שאָטנעס, און פון דיינע פּולע, טונקעלע ברוסטען שלאָגט אַ דינער, דינער ריח פון טרערען און האַלב־געשטאָרבענע פיל־בלען, און אויף דיינע ליפען גוסס'ט אַ מעלאָדיע אָהן ווערטער, אָהן טענער.

קום שוין גיכער, גיכער... דורכ'ן פענסטער, דורכ'ן טהיר, דיר איז דאָך אַלץ איינס, דו קענסט דאָך אַפילו דורך אַ וואַנד דורכקריכען, דו קענסט זיך דאָך אַפילו פון באַלקען אַראָבלאָזען. קום גיכער, — וואָס גערהסטו אַזוי לאַנגזאַם? ווי אַ שאָטען צווישען שאָטענס שוועבסט דו. קום שוין, נעם מיך שוין אַרום מיט דיינע ווייכע אָרעמס, קיינער האָט דאָך מיך ניט אַזוי ליעב ווי דו, קיין פרוי גלויב איך ניט אַזוי, ווי איך גלויב—דיר...

דו ביסט שטום, גאָט האָט דיך מיט קיין קול ניט בעשאָנ־קען, און דיינע ליפען זענען שטענדיג צוזאַמענגעדריקט. איך האָב קיינמאָל ניט געזעהען די פאַרב פון דיינע ציינער. כ'ווייס ניט, צי זענען זיי אַזוי ווייס, ווי פּערעל צי טונקעל ווי דיין הויט, איך פיהל זיי נאָר ווען ניט איז, ווען דו האַפּסט זיך צו מיר צוקושען מיך לאַנגזאַם, ציטריג און אומעטיג. דו קענסט ניט קושען אָהן ציינער, דו קענסט ניט... זיי בייסען מיר איין, שטילערהייד, מיין פליייש, ווען דו קושט מיך, און לאָזען מיר אַריין אין מיין בלוט אַ זיסען גיפט, און מיר איז דאַן אַזוי גוט, און מיר איז דאַן אַזוי ביטער...

שטום ביסטו, מיין בייקשאַפט, אָבער אַנשטאָדט דיין מויל ריידען דיינע אויגען, זיי שטעכען מיך און גלעטען מיך. לאַנג אויפגעשניטען זענען זיי אונטער דיין הויכען שטערען, ווי גרויסע מאַנדלען, און שוואַרץ זענען זיי און באָדען זיך אין בלאָהע ווייס־לען — ווי אויגען פון מצרים־פרויען. און טיעף זענען זיי, צו וואָס זאָל איך גלייבען זייער טיפקייט? כ'וואָלט עס געגליבען צו אַ הימעל אין אַ זומער־אָווענד, צום אָקיאַנוס. צו דער פאַנטאַזיע פון אַ גאון. אָבער אין דיינע אויגען געפינען זיך אי דער הימעל אי דער אָקיאַנוס, אי דער גאון אי אַלץ, אַלץ. און מיט גלות השכינה איז דאָס אַלץ אָנגעזאַפּט, מיט גלות השכינה, מיט גלות השכינה.

ניין: רייד נישט, רייד נישט... זיי בעסער שטום. די בעווע־גונג פון די ליפען קען צושטערען דאָס, וואָס עס בעשאַפען דיינע אויגען. דיין קול קען דערשרעקען און צוטרייבען די אומע־

טיגע. בעפליגעלטע וועלטען, וואָס דײַן בליק רופט אַרויס. נעם מיך אַרום נעהענטער בײַם האַרצען מיט אײַן האַנד, און מיט דער אַנדער האַנד הויב אויף מײַן אַראָבגעלאָזטען קאָפּ און קוק אין מיר אַרײַן גלײַך און טיעף אַזש ביז די וואָרצלען פון אַלע אָדערען. און שווײַג און שווײַג, מען דאַרף נישט רײדען. מען דאַרף נישט.

II.

אונערגרײכטע שענהײט מײַנע! דו ביסט דאָך אײנע פון די גרויסע גאָט'ס ריכטהימער, מיט וועלכע ער האָט די אָרעמע ערד בעשאָנקען. די „ליעבע" איז בעשאַפען געוואָרען, בשעת גאָט האָט דעם ערשטען שמײכעל געטהון. די „פרײהײט" איז געבאָרען געוואָרען, ווען גאָט האָט צום ערשטען אַ נײג געטהון זײַן האַנד, דער „אמת" איז אויפגעשוואומען, ווען גאָט האָט זײַן ערשטען וואָרט אַרויסגערעדט: דאָס „גלויבען" איז אַרויסגעפלויגען, ווען גאָט האָט דעם ערשטען „כי טוב" אַ קלער געטהון. און דו, מײַן גרויסע „בענקשאַפט", ביסט בעשאַפען געוואָרען און אַראָב אויף דער ערד, ווען דער בורא איז שוין געוואָרען אונצופריעדען פון אַלץ וואָס ער האָט אָנגעשאַפען, און האָט גענומען בענקען נאָך אַ העכערע מדרגה אַלס דער מ ע נ ש, אויף וועלכען ער האָט פריהער געקוקט, ווי אויף דאָס לעצטע וואָרט פון געטליכער קונסט.

און זעה, מײַן גרויסע בענקשאַפט! אַלע דײַנע שוועסטער זענען שוין לאַנג פערשוועכט געוואָרען צווישען מענשען, די „ליעבע" איז וואַכענדיג און וואָלוועל געוואָרען. „אמות" האָט דאָס האַרץ פערקויפט און פאַר דעם—גאָלדענע ציהרונג געקויפט. און די הימעל־קלײדער פון „אמונה" האָבען זיך יעזואיטען און צבוע'קעס פערמאַסקירט. און די בעפליגעלטע „פרײהײט" אַלײן שלעפט זיך אום אַ געשמידטע אין שווערע, פערראָסטעטע קײטען. און ס'וואַנדערען אום דײַנע געוועזענע שוועסטער אויף דער ערד געשענדעטע, מאוס'ע, ברעכען פערצווייפעלט די מאָגערע הענד און בעווײנען און שילטען דאָס גאַנצע לעבען.

גאָר דו אַלײן, מײַן אײן־אײנציגע „בענקשאַפט", ביזט בײַ

דײַן גאַנצקײַט און הײליגקײַט געבליבן. אַ שטרענגע, אַ פֿערשלאָסענע, אַ שטאָלצע געהסט דו איבער דער וועלט. שווימסט, ווי אַ שאָטן צווישן שאָטנס, און דײַנע אויגן קוקן אַרײַן שטע־בענדיג־גלעטענדיג אין אַלעמען הערצער. און נאָר זײ זוכן. אַ! איך ווײס וואָס זײ זוכן. די לײַדענשאַפֿט האָט אין זײ אַלעמאָל מלחמה מיט דער שטאָלצקײַט, און אַלעמאָל האָט די שטאָלצקײַט מנצח געווען, אַלעמאָל...

זוכן זוכסטו אַ מענשן, מײַן בײַנקשאַפֿט, וועמען אָבצוגע־בען זיך אין גאַנצן, אין גאַנצן—און געפֿינסט נישט. פֿון ששת ימי־בראשית געהסטו אום זוכן דײַן זווג און געפֿינסט ניט. און גאונים האָבן זיך שוין אין דיר אַסך מאָל פֿערליבט ביז צום שכּור'ן, ביז צו משוגע־ווערן, און דו האָסט זײ געהאַלזט און געשטיקט, געקושט און געביסן. אָבער קײנער פֿון זײ איז ניט געווען אין דײַן פֿערשלאָסענעם גאָרטן, אָבער קײנער האָט נישט געטרונקען פֿון דײַן פֿערחתמ'עטען קוואַל...

— — — — — — — — — — — —

שאָטנעם פֿאַלען, שאָטנעם קריכען. איך זעה שוין ווי זי געהט צו מיר מײַן „בײַנקשאַפֿט", ווי אַ שאָטן צווישן שאָטענס שוועבט זי. פֿאַרבײַ איהר און אַרום איהר אין די גראָהע געסלעך לויפֿען פֿאַרבײַ צעהנדליגער, הונדערטער מענשען, נאָר זי זעהט זײ קײנעם ניט. צו מיר, צו מיר געהט זי, און נאָר אויף מיר קוקען איהרע לאַנגע, עגיפּטישע אויגען...

געדיכטע.

טראַ-לאַ-לאָ-לאָ.

אין וועלדעל ביי'ם טייבעל, דאָרט זענען געוואַקסענ
מאַרגריטקעלעך עלענד און קליין. —
ווי קלייניגקע זונען מיט ווייסינקע שטראַהלען,
מיט ווייסינקע טראַ-לאַ-לאַ.

געגאַנגען איז חוה'לע שטיל און פער'חלומט,
צולאָזען די גאָלד-בלאָנדע צעפּ. —
דאָס העלזעל ענטבלויזט און געמורמעלט-געזונגען
אַ ליעדעלע טראַ-לאַ-לאַ.

דאָ קומט איהר אַנטקעגען אַ בחור אַ שוואַרצער,
מיט לאָקען מיט שוואַרצע, ווי פּעך.
ער לאַכט מיט די אויגען און ענטפערט איהר לוסטיג,,
און ענטפערט איהר: טראַ-לאַ-לאַ.

— וואָס זוכסטו דאָ, מיידעל? וואָס האָסטו פערלאָרען?
וואָס ווילסטו געפינען אין גראָז?
„איך זוך מאַרגאַריטקעס", — פערדרויטעלט זיך חוה,
פערדרויטעלט זיך טראַ-לאַ-לאַ.

— דו זוכסטו נאָך? און איך האָב שוין טאַקי געפונען
די שענסטע מאַרג'ריטקע אין וואַלד,
אַ מאַרג'ריטקע מיט צעפּ און מיט אויגען סאַפּפירען,
מיט אויגעלעך טראַ-לאַ-לאַ.

— נייז, כ'האב שוין מארג'ריטקעס. איך האב זיך פערגעסען —
איך זוך... דא נישט ווייט איז א קוואל...
— דער קוואל איז געשלאסען, אהן מיר בלייבסטו דארשטיג
ביים קוואלכבעלע טרא־לא־לא.

— איך וויל גארנישט טרינקען. איך זוך מיר א שאטען,
די זון באקט אריין אזוי היים...
— מיינע האהר זיינען שווארצער און קיהלער ווי שאטענס
אין וועלדעלע טרא־לא־לא.

— א, לאז מיך, מען טאר נישט; די מאמע זאגט, מ'טאר ניט,
מיין מאמע איז אלט און איז בייז.
— וואו מאמע? וואס מאמע? דא זענען נאר בוימער,
נאר בוימעלעך טרא־לא־לא.

— „מען זעהט" — קיינער זעהט ניט. „מען הערט!" — קיינער
הערט ניט.
דאס וועלדעל איז בלינד און געדיכט.
אומארעם מיך, זיסע. דו זעהסט, איך בין רוהיג,
איך קוש דיר נאר — טרא־לא־לא.

— דו ליעבסט מיך? — „איך ליעב דיך!" — דו שעמסט דיך?
„איך שעם מיך".
— א, ליעב מיך און שעם דיך און שווייג,
און זעה ווי עס מישען זיך פעך־שווארצע קרויזען
מיט גאלדענע... טרא־לא־לא.

די זון איז פערגאנגען, דער בחור — פערשוואונדען
און חוה'לע זיצט נאך אין וואלד.
זי קוקט אין דערטווייטענס און מורמעלט פער'חלומ'ט
דאס ליעדעלע: טרא־לא־לא...

איטע.

(אַ באַלאַדע)

הערט אַ מעשה, וואָס פּערלויפט זיך
אין אַ שטעדטעל אין דער ליטע:
ס'איז אַ מיידעל דאָרט געוועזען
און געהייסען האָט זי איטע. —

אויגען — בלאַהע, הענטלעך — ווייסע,
און די צעפּ, ווי שווארצע שלאַנגען;
ווער עס האָט זיי נור דערזעהן,
דעם איז ס'חיות אויסגעגאַנגען.

דער פּלעגט אומגעהן ווי אַ שאָטען
און פּלעגט שעפּטשען: „איטה, איטה"...
הערט אַ מעשה וואָס פּערלויפט זיך
אין אַ שטעדטעל אין דער ליטע!

אַלע בחורים אין שטעדטעל
פּלעגען שטאַרבען נאָך דאָס מיידעל: —
פּלעגען טרוימען איהרע ליפּען
און דאָס רוישען פון איהר קליידעל.

ס'האָבען זיך אין איהר פּערליעבט אַוש
פון אַפּטייקער ביז דעם שערער,
פון'ם קלויזניק ביז'ן פּערשעל,
בני־יחידים'לעך און לעהרער.

אַלע „לעזען" און שטודירען —
ווי מען ליעבט אַ שעהנע מיידעל:
אַלע טרוימען איטעס ליפּען, —
און דאָס רוישען פון איהר קליידעל.

נאָר איהר טאַטע איז א חסיד, —
און א מיידעל פאָלגט דעם טאַטען, —
מאכט ער „באם“... און וויל ניט הערען
פון משכילים מיט קראַוואַטען.

וויל ער דוקא א בן־טובים,
און ווער קען איהם זאָגען דעות!
אָה, דעם מורה־הוראה׳ס זונדעל
זיפצט שוין לאנג און גלעט די פאות...

טרויריג זינגט ער ביי דער גמרא,
חאַפּט א קוק אויף איטעם טאַטען:
„זעה... א בחור׳על מיט תורה,
ניט א סאָלטיק מיט קראַוואַטען!“...

קומט צופאָהרען א סטודענטעל, —
אַזש פון פעטערבורג געקומען;
א יונגאַטש אין גרינע הויזען,
און אין לאַץ א בינטעל בלומען.

געהט דאָס אום ביי גאָט א זומער
שלינג און שלאַנג אין אַלע גאַסען;
וואו א הונד און וואו א שיקסע —
זיצט ער, שפּיעלט ער, טרייבט זיך שפּאַסען.

דארף ער איינמאָל טרעפען איטען,
שענקט ער איהר זיין בינטעל בלומען...
אָט, א הולטיי, א סטודענטעל,
וואָס פון פעטערבורג געקומען!

איטע האָט דאָס שענע שענקונג
ניט גענומען און אנטלאָפען;
נור פון דענסמאָל אָן — דערצעהלט מען —
איז זי מעהר שוין ניט געשלאָפען...

האָט מען זי גענומען היילען:
אויסגעגאָסען וואקס אין וואַסער,

אפגעשפראכענע פון עין־הרע : —
איטע שוויגט און ווערט אלץ בלאסער.

אט אזוי דריי לאנגע וואכען :
ניט געגעסען, ניט געשלאפען :
אויף דער פיערטער וואך — וואו איטע!
מיט דעם לץ איז זי אנטלאפען...

איז געווארען א בהלה :
יונגלעך בלאנדזשען ווי אין נעבעל,
בלייבע נעזער, גרויסע אויגען
און די מיילער — פעך און שוועבעל.

אוי דער פערשעל — גאר מבולבל :
דארף מען מענטע — שרייבט ער ה א פ ע ן !
דער אפטייקער : בעט מען ריצנייל —
גיעט ער גאר חלשות־טראפען...

שערער־יונגען — די פערשניידען
בערד און פאות, ווי אין נעבעל :
און „דאס בחור'ל מיט תורה"
שיט אויף גאט מיט פעך און שוועבעל.

געהען אום פון דענסטמאל מעשות,
מען דערצעהלט אזוי אין שטעדטעל :
איטע וואהנט שוין יעצט אין אויסלאנד,
אויף איהר טיהר א מעשען־ברעטעל.

אויף דאס ברעטעל שטעהט געשריבען :
אז דא וואהנט זי, הייסט דאס, איטע
מיט איהר „דאקטער", וועלכען ס'קענען
אלע קעצלאך אין דער ליטע...

— נא דיר גאר א וויסטען „דאקטער",
אויף דער טהיר א מעשען־ברעטעל !
אט אזאלכע מאדנע מעשות
געהען אום פון דאן אין שטעדטעל. —

נְשָׁמוֹת.

פֿון הימעל פֿליהט אראָפּ אַ כּשר'ע נשמה,
אַ מלאך דריקט זי מיט רחמנות צו זיין ברוסט;
דער בלאָער עטער ציטערט און עס בלייכען —
ווי ערשטוינט די ווייסע יונגע וואָלקען.
דריקען זיך צוזאַמען ווי אַ סטאַדע שעפּסען,
קוקען אין דער הויך פֿערוואונדערט און פֿערחלומ'ט;
— „אַ נשמה פֿליהט פֿון הימעל"...
די זונן פֿערגעהט און שפּריצט מיט רויטע פֿייער
אין די אָבגעקיהלטע אָווענדס'טייכען;
צוויי אַלטע שונאים קושען זיך און שמייכלען...
דאָס קיהלע וואַסער לעשט ניט אויס דאָס פֿייער
דאָס רויטע פֿייער טריקענט נישט דאָס וואַסער...
די זונן פֿערגעהט און קושט די יונגינקע נשמה
מיט אַ ליעבען שמייכעל פֿון אַ גוט־הערציגער באָבען,
וואָס ליעבט אַ סך, און ווייסט אַ סך...
און ס'ציטערט שטיל די כּשר'ע נשמה.

עפּעס פרעהט איהר· עפּעס שרעקט איהר;

— „זי וועט באלד ווימען, פיהלען נייעס, נייעס,

וועלכע זענען אין די ווייכע הימלען גאר נישטא"..:

זי קוקט אראב, עס ערוואַרטען זי דאָרט סודות

אומגעדולדיג פלאטערען די גוסס'דיגע שטראהלען

עפּעס בלאָע פלעקען שווימען דאָרט און שעפּטשען:

— קום שוין, קום שוין טייערע נשמה!...

און עס דריקט איהר שטיל דער מלאך צו זיין ווייסער ברוסט

און ער זינגט איהר: „שרעק זיך ניט מיין קינד!

דאָס לעבען איז ניט שרעקליך דעם וואָס שטרעבט!

נעה שווים דאָרט אונטען, זוך דאָרט אויס פאר־גאָט,

הייסע הייליגע געפיהלען, קלייב צו שפּרייטע פונקען,

נעמין אין פעלזען הערצער, און קוואלען אין מדבריות,

קלייב־זיי, פאנג־זיי, ברייננ־זיי אויפ'ן הימעל!

פון אזעלכע פערעל פלעגט זיך גאָט א קרוין...

און ווען די גרויסע קרוין וועט ווערען פערטיג

וועט גאָט אליין אראָפּ געהן אויף דער ערד..."

און עס ציטערט די נשמה פון ווארעמע געפיהלען,

דריקט צו פרום די גאלדענע פליגלען צו איהר הערציל:

„כ'וועל טהון וואָס גאָט הייסט, כ'וועל ערפילען —

וואָס אלע פרומע גייסטער הייסען טהון"...

די זונן פערנעהט און קושט די כשר'ע נשמה

מיט א שמייכעל פון א גוטהערציגער באָבען

וואָס ליעבט א סך, און ווייסט א סך...

— —

און אויף דער ערד דאָרט ציהט זיך אהן א שטורעם; און א קרעכץ...

— פון וואנען איז א קרעכץ?

א קינד... א מיידעל איז געבאָרען...

* *

*

פֿון דעם ערד־זומפּ רײַסט זיך אויס אַ פֿערחשבֿ׳טע נשמה,
ווי אַ שוואַרצער, אויסגעפֿליקטער ראָב פֿון נעץ;
אַ טײַפֿעל האַלט זי, פֿעסט פֿאַר איין צובראָכֿען פֿליגעל,
זי פֿלאַטערט און זי רײַסט זיך און דער טײַפֿעל לאַכֿט —
מיט קרומע גליהענדיגע ציינער.
די געוויטער־נאַכֿט איז שוואַרץ, זי ליעגט בעטריעבט און מיעד
עס שמעקט די לופֿט מיט טומאה און מיט טײַפֿעלישען שווײס
און שטיקער חמאַרע קריכֿען, טאַפּען גרויזאַם אין דער פֿינסטער
גאַנצע בערג מיט מרה־שחורה...
עס פֿליהט צום הימעל אַ נשמה, קיינער רוימט דעם וועג
נאָט אַליין ער דרעמעלט... פֿערשלאָפֿענע מלאָכֿים
געגעצען און ציעהען זיך און שליסען אויף די טהירען
עס שיט מיט בליצען פֿון די שליסלען,
די הימעל־שלעסער דונערען מיט צאָר׳ן,
אומצופֿריעדענע מלאָכֿים געגעצען און וואָרטשען:
— „קריך שוין, קריך שוין אביונת׳ע, גיכֿער שמוציגע!
מיט וועמען שלעפּט׳ס זיך דאָרט אַרום!"
און עס פֿלאַטערט די נשמה, די פֿערוועלקטע;
דאָרט אויבען וואַרט אויף איהר אַ אומערבאַרעמיגער גאָט
אַ משפּט־שטוהל אַ שוואַרצע און אַ שטומע...
און דער טײַפֿעל האַלט זי פֿעסט פֿאַר איין צופֿליקטען פֿליגעל.
לאַכֿט איהר גלײַך אין פּנים: „הער! —
דו ביסט שוין מײַנס אויף אייביג, מײַנס אויף אייביג...
און איך דײַן הערר, איך הייס דיר: ג ע ה אַ ר ו י ף
געה נגבֿ׳ע דאָרט פֿון אונטער גאָט׳ס־שטוהל —
ליכֿט פֿון אור הגנוז, שטראַהלען פֿון גאָט׳ס פּנים,
פֿון אַלעם הייליגע און ווייכֿע וואָס געפֿינט זיך דאָרטען, גנבֿ׳ע!

שלינג זיי איין, פערבארג זיי אין דיין שווארצער הארץ
און ברייננ אראפ אויף דר'ערד!
פון אזעלכע שטראהלען פלעכט דער אשמדי א קרוין;
און אז די קרוין וועט ווערען פערטיג, דאן
וועט אשמדאי אליין ארויף געהן אויפ'ן הימעל..."
און עס מוטשעט זיך די זעלע, גאט איז שרעקליך,
דער טייפעל איז נאך גרויזאמער פון איהם...
און פערקריצענדיג די שווארצע האלב-צופוילטע ציין
שמייכעלט זי צום טייפעל מיט עקעל און חניפה;
— "איך וועל ערפילען וואס דער אשמדי בעפעהלט
וואס אלע פערפלוכטע גייסטער הייסען טהון...
נאר לאז מיך אפ, נאר לאז מיך אפ..."
עס שמעקט די מידע לופט מיט טייפעלישען שוועבעל
שטיקער חמארע טאפען קריכען גרויזאם אין דער פינסטער.
נאנצע בערג מיט מרה-שחורה.

— — — — — — — — — — — — — —

און אויף דער ערד דארט פלאצט א סטרונע... און א קרעכץ...
— פון וואנען איז דער קרעכץ?
א געפאלען פרוי איז אפגעשטארבען

אַ שְׁטֵיין.

עָס אִיז גֶעווען אַ נאַכֿט, אַ זוּמֶער-נאַכֿט אַ קִיהלֶע.
אָנגעזאַפּט מִיט בּלאָה'ס און לְבנה-שַׁיין און לִיעבֶּע —
אִיז זִי צוּגֶעפֿאלֶען לַיידֶענשאַפֿטלִיךְ צו דֶער מִידֶער עֶרד,
ווִי אַ הַייסֶע, רַייכֿע מאַמֶע צו אִיהר עֶלֶענדֶער יתומה,
ווַייך אַרוּמגֶענוּמֶען זִי מִיט סאַמֶעטֶענֶע הִימלֶען,
גֶעקוּשט מִיט גראָזֶען-ריחות, גֶעווִישט אִיהר שווייס מִיט ווִינדטלֶעךְ.

גֶעווַיינט פֿון פֿרייד מִיט מֶעטֶעאָרֶען,
און עֶרגִיץ האָט אַ גרִיל דֶערזוּגט זַיין סֶערֶענאַדֶע,
און עֶרגִיץ האָט אַ זשאַבֶּע לאַנג גֶעקוואָקעט קריאת-שמע,
און עֶרגִיץ-וואו אִין גראָז בִּין אִיךְ גֶעלֶעגֶען עֶלֶענד,
עֶרגִיץ-וואו אִין גראָז...

דֶער קֶערפֶּער צוּגֶעשמִידט צו דר'עֶרד; און דִי נשמה —
האָט גֶעבּלאָנדזשֶעט און גֶעזוּכֿט אַ צִיעל אִין טִיעפֶען הִימֶעל.
און צווִישֶען גוף און זֶעלֶע, הוֹיךְ אִין בּלאָהֶען עֶטהֶער,
זֶענֶען דוּרכֿגֶעשוואוּמֶען לאַנגזאַם זִילבֶּערנֶע פֶערקלֶערטֶע —
שטִיקלֶעךְ וואָלקֶען, שטִיקלֶעךְ וואָלקֶען...

אַ וואָרקען אַ געדאַנק, אַ וואָלקען אַ פאַנטאַזיע,
אַ וואָלקען אַ צערשטערטער ווײַסער חלום...
און צווישען גוף און זעלע האָבען ווײַך געפלימעלט
וועלטען שטערען...
אָנגעזאָפּט מיט יוגענד-פײַער און מיט אַלטע עלטער —
וועלטען שטערען.

ערגיץ-וואו אין גראָז בין איך געלעגען עלענד,
און געזוכט אַ האַרץ מיט וועמען זיך צו טהײַלען
די בײַנקשאַפט און די נאַכט...
געווען איז צו פיעל גוט, אַז איך זאָל קאָנען שווײַגען,
צו פיעל פריש דאָס גראָז, אַז איך אַליין זאָל שמעקען,
צו פיעל טיעף דער הימעל, אַז מײַן געדאַנק זאָל דאָרטען
אומשווימען אַליין און ניט דערטרונקען ווערען.
אַ גרויסעס זומער-גליק איז אין דער לופט געהאַנגען, —
געבעטען זיך אין האַנד אַרײַן, געבעטען זיך אין האַרצען —
אַ גליק צו גרויס, צו זיס פאַר איין נשמה צו פערדויען.
מיט וועמען טהײַלען זיך איז אָבער נישט געוועזען.
אַלע האָבען פון דער נאַכט, פון גרויסען זומער-גליק
נאָר קליינע, קליינע שטיקעלעך גע'גנב'עט,
בעהאַלטען זיך מיט ווײַב און קינדער, מיט כלות און חתנים,
פערשלאָסען טהיר און לאָדען, קיינער זאָל ניט זעהען
און נאָגען דאָרטען שטילערהייד, אַז קיינער זאָל ניט הערען. —
איטליכער אין זײַן קאַנורע פאַר זײַן פיצעל נחת...

איך האָב געזוכט אַ האַרץ און האָב אַ שטיין געפונען,
עלענד אין דעם גראָז, ווי איך, איז ער געלעגען.
גאָרנישט געבענדיג דאָס לעבען — גראָה און קאַלט און האַרט
האָט ער אַליין פון לעבען גאָרנישט ניט געוואָרט.

איִך האָב איִהם צוגערוקט צו זיִך און צוגעדריִקט מיִט בײנקשאַפט,
וויִ צו אַ שטומען ברודער מײַן צוהיִצטען שטערען;
פערהיִלעט איִהם געדיִכט מיִט מײַנע שוואַרצע לאָקען,
געפיִהלט מיִט מײַנע אָדערען זײַן שטײַנער־האַרץ,
אָנגעטאַפּט מיִט מײַנע נערוועןן זײַן גראַניִטנעם דופק,
אײַנגעזאַפט איִן זיִך מיִט טויזענד מײַלבלעך פון מײַן הויט
זײַן שווײַגען און זײַן האַרטקײַט...
און כ'האָב געפיִהלט אָהן ווערטער, וויִפיִעל וואַסערען און שטראָמען

ס'האָבען איִהם געקויקעלט און געשלײַדערט,
וויִפיִעל רעגענס האָבען איִהם געשווײַנקט און וויִפיִעל וויִנדען
האָבען איִהם פערשאָטען און צוריִק אַרויסגעגראָבען,
וויִפיִעל וויִנטערען ער האָט געוואוסט און וויִפיִעל זומער־נעכט
ער איִז געלעגען עלענד, עלענד, עלענד...
ער שווײַגט, ער שווײַגט מײַן שטײַן און איִך וועל שווײַגען איִך.
פון פערמאַכטע לאָדען ציִנגלען פײַערלעך מיִט שפּאָט,
איִן פערשפּאַרטע הײַזער שוועבען הײסע פרויען־שאָטענס...
ער שווײַגט, ער שווײַגט מײַן שטײַן! און איִך וועל שווײַגען אויך...

אין-אָבענד.

אין טרויעריג-זיסע חלומות
פאַרוויגט שטיל דאָס ווינטל די וועלט,
און „קריאַת-שמע" מורמעלט דאָס טײַכל
און דרעמעלט אין מיטען און קוועלט.
— און הײליג פאַרבײגען די צווײַגען,
פאַרטראַכט זיך דער שמעקענדער וואַלד;
עס גיבען אַ שטיף אַ פּאָר בלעטלעך
און ווערען אַנטשוויגען אַט באַלד...
— און ס׳קומען און בלײַבען שטעהן שאָטענס
ווי שומרים בײַ איטליכער טהיר,
דער נאַכטיגאַל קנאַקט און פאַרגעהט זיך
און ס׳בלאָנדזעט אַ גרילצען „ציר" „ציר".
— עס שווימט ווי פאַרמאַטערט פון קירבע
„אבים-באָם" און ברומט און צעקריכט,
— דעם הימעל, אַפּנים ווערט פינסטער —
ער צינדט אָן די שטערענדלעכס ליכט.
— און רוהיג ווערט אַלעס אַנטשלאָפען
פאַרוויקעלט אין שאָטען און קיהל, —
זײ ווײסען, אַז מאָרגען וועט קומען
אַ טאָג פול מיט זון און געפיהל...

קאַרשען.

ציַיטיִגע קאַרשען און ציַיטיִגע מעדלעך
מיִט אויגען פיִעל שוואַרצער פון קאַרשען;
עס קלעטערען מעדלעך נאָך קאַרשען און לאַכען,
עס בלאַנקען איִן גריִנס זויבער-באָרפיִסע פיִסלעך,
עס קנאַקען די דיִנע עלאַסטיִשע צווייַגען,
עס פלאַפלען די בלעטער און סיהוידען זיִך שאָטענס, —
אַ פנים זיי העלפען מיִט לאַכען!
בעלאָדען מיִט אויבס שטעהט דער אוראַלטער גאָרטען
און שמייבעלט מיִט טויזענדער רויטיִנקע שמייכלען,
און ממזריִש וויִנקט יעדער פרוכט צו די אויגלעך
וואָס זענען פיִעל שוואַרצער פון קאַרשען.

אָט זענען די שטיִפערקעס הויך שוין פערקראָכען,
עס מיִשען זיִך לאָקען מיִט בלעטער איִן איינעם —
און דונקעלע צווייַגען מיִט דונקעלע פאַלדען;
אַ טרייסעל אַ בוים און עס שיִטען זיִך קאַרשען,
מיִט פלאַמענדע בליִקען צוזאַמען.
דו שטעהסט אונטערן בוים און צומיִשט און בעצויבערט,
און ווייסט ניִט וואָס חאַפען, וואָס שליִנגען אַ פריִהער

אַ קאַרש צו אַ הײמישקען בליק.

שלינגסט קאַרשען און שטיקסט זיך פון יונגען געלעכטער,
דו לאַכסט אָהן אַ ציעל, אָהן אַ סבה, אָהן ווילען.
עס בליהט דער געלעכטער, ווי קוואַל-וואַסער שלאָגט ער
און רוישט ווי די בלעטער פון גאָרטען...
און ס'לאַכען די הימלען און ס'לאַכט גאָט אַליין —
דער גרייז אַלטער גאָט פון די ווײסינקע וואָלקענס:
חאַ-חאַ-חאַ-חאַ... און עס ענטפערען מעדלעך:
חאַ-חאַ-חאַ-חאַ... און אַ האָגעל אַ רויטער,
אַ ווײסער, אַ שמעקענדער האָגעל און קאַרשען,
ער טענצעלט און פויקט אין די גראָז ווי אויף סאַמעט —
אַ, קאַרשען, אַ קאַרשען!

אוי, בחור וואָס טרוימסטו! און דאָ שפּרינגט אַ מעדעל
אַראָפּ פון אַ בוים ווי אַ יונגינקע סערנע!
ווי ווײס איז דאָס פּיסעל וואָס טוקט זיך אין גראָז
ווי זיס איז דער רויש פון די מעדעלשע פאַלדען;
און דו טוז נאָך איהר, און דו לויפסט זי נאָך חאַפּען,
דו יאָגסט זי נאָך כלומר'שט און מײנסט מיט אַנ'אמת;
צוטראָטענער וועדמוט פערשכור'ט דעם מוח,
צורײצט מיט זײן ביטערען דופט די געפיהלען,
דו טרעטסט מאַרגאַריטקעס, דו שפּרינגסט איבער ראָזען,
וואָס אַרט דיך! פאָראויס לויפט דײן מעדעל, דײן מעדעל
איהר קערפּער איז פרישער פון בלומען...
מיט ליפּען בעגאָסען מיט קאַרשען בלוט לאַכסט דו:
... "שטעה וועהלינקע, קלײנע". און בעטסט זי אין הארצען:
— לויף ווײטער, לויף ווײטער...

עס קלאַפּען די הערצער, אַרום ווערט אַלץ שטילער
דו ביסט שוין דער יעגער און זי איז אַ גאַזעל,

אַ גאַזעל מיט גרויסע צושראָקענע אויגען;
פֿערטרײַבסט זי אין ווײַטע און קיהלע אַלעען.
און לאַנגזאַמער לויפֿט זי. ווערט מידער און מידער...
איין שפּרונג—און דו חאַפּסט זי. עס הויבט זיך איהר בוזען
און שפּילט מיט די ווײַכע באַטיסטענע פֿאַלדען. —
עס שמעקט פֿון דײַן ליבסטער מיט קאַרשען און יוגענד,
מיט טריף-וואַקס פֿון צווײַגען און וואַרימען קערפּער —
פֿון קריכען אויף בוימער און לויפֿען...

אַרום שטעהען טאָפּאָלען — די שומרים פֿון גאָרטען —
ווי כּהנים-גדולים אין גרינע טליתים,
די צווײַגען געשפּיצט און געשטרעקט צו דעם הימעל
און דוכנ'ען אײביג, און בעטען אָהן ווערטער:
מעהר שטראַהלען דעם גאָרטען. מעהר שטראַהלען!
אַ ליידיג האַמאַק בעוועגט זיך פּאַמעליך
דאָרט ערגעץ צווישען צוויי אַלטע בעראָזעס,
ער וויגט ניט דערוועבטע חלומות דער האַמאַק...
שטיל, קיינער זעהט ניט. דו מאַך ניט קיין שהיות
די טאָפּאָלען וועלען עס קיינעם דערצעהלען —
אַ קוש אין די גלאַטע, צוואַרעמטע בעקלעך.
אַ קוש אין די גרויסע, צושראָקענע אויגען
וואָס זענען פֿיעל שוואַרצער פֿון קאַרשען. —
זי ווערט כּלומר'שט ברוגז און בלאָזט אָן די ליפּלעך,
און ס'לייגט זיך אַ קנייטשעל פֿון קינדער-עקשנות
צווישען די קינדערשע ברעמען.
דו חאַפּסט זי אַרום און דו מאַכסט זיך ניט וויסען:
אַ קוש אין דאָס ברוגז'דיג מײַלעכעל, אין העלזעל,
אַ קוש דאָרט צווישען די צעפּ, די געדיכטע,
דאָרט איז אַזוי וואַרים, דאָרט איז אַזוי מילד

ווי אונטער א טײַבעלשער פֿליגעל...
און לאָזט זי דאַן אָפּ. זי איז מיד, זי איז דורשטיג.
דו קוקסט אַנאַזײַט אזוי תמימות'דיג-רוהיג
און זעהסט נאָר א קלײנינקען, גליהענדען אויער;
פֿערבײַסט דאַן די קושען מיט זאַפֿטיגע קאַרשען
א, זיס זענען קאַרשען, געשמאַק זענען קאַרשען.
א וועלט פֿול מיט קאַרשען

שַׁבַּת-מָאטִיוֶוען!

I.

ווייס-בלאָה.

די ערד איז ווייס, דער הימעל—בלאָה,
און אין דאָס ווייסקייט שפּאַנט אַ מענש,
אַ קליינער, שוואַרצער מענש,
און דאָס בין איך.

איך שפּאַן פּאַמעליך — צייט איז דאָ;
אי דאָ אי דאָרט איז ווייס און בלאָה,
דער ווייכער שניי פערשרייבט די טריט;
איך געה!

איך עם דאָס ווייסקייט, שלינג און שלינג,
איך טרינק ווי ווײַן דעם בלאָהען רוים;
אָ! בלאָהער, קאַלטער, ווײַן —
פער'שכּור מיך!

נאָר ניין, מיין קאָפּ איז שלאַנק און שטייף;
ער מאַכט נאָר לויטערער דאָס אויג,
ער מאַכט נאָר פרישער דעם געדאַנק,—
דער הימעל-ווײַן.

און נעם איך לויפֿען ווייס איך ניט
וואו מזרח, מערב, רעכטס און לינקס,
צו איך יאָג נאָך, צו יאָגט מען מיך,
צו לויף איך חאפּען זיך אליין —
אין ווייסען סטעפּ...

איך לויף... און ס'בלייבט די בלאָהקייט גאַנץ
און אונבעריהרט דער ווייסער גלאַנץ,
און ערד און הימעל — פֿול און קלאָר.
און איך בין שווארץ.

זיי ביידע בלייבען רוהיג-גרויס,
און קליין און עלענד — איך אליין: —
א שווארצער פֿלעק, וואָס שאָטענט אָב
דעם ווייסען פּראַכט...

איך קוק אין ווייטען האָריזאָנט:
א טאָפּאָל דין ווי שפּינגעוועב,
און איבער איהם שוועבט הויך אַראָב—
א צווייטער פֿלעק.

א צווייטער, קליינער, שווארצער פֿלעק,
א פּינטעל טינט אין בלאָהען ים —
אוי חבר, ווארט! אויך איך בלייב שטעהן,
א שאָד, א שאָד די הארמאָניע
ניט פֿליה אוועק!...

ביים פענסטער.

II.

דורך די ווייטע, הוילע צווייגען קוקט ארויס די זון,
ווי דורך שווארצע, קונציג-אויסגעפלאכטענע ווינ'עטען,
און שמייכעלט עפעס אייביגעס מיט קאלטע פופער-ליפען.
און רויטע, געלבע, פיאלעטע פלעקען בייטען זיך און שוועבען
אויף די ווייסע רעכער.

עס ברויזט זיך שטאלץ א רויך, א שלאנקער, גראהער רויך—
און הייבט זיך לאנגזאם, לאנגזאם. אוי, ווער קען דאס וויסען?
אפשר געהט ער גלייך צו גאט אליין —
צו גאט אליין,
איהם—בעגריסען מיט זיין אויסגעשנעטער ערד.

עס צינדט זיך אן דער אריאן, דער אלטער, קלוגער שטערען
און ווינקט און שיט מיט זיינע אייביג-נייע קונצען:
אז ווערט ער א סאפיר, אט ווערט ער א טאפאז,
איין בליק א דימענט, א גרינער, פינקלענדער שמאראגד,
און אין א רגע — א רובין.

דער טעלעגראף ווערט גראה פון פראסט און זיינע דראטען
ציהען זיך אוועק, דערטרינקען זיך אין שאטען —
און בלייבען דארט הענגען אין דער לופטען
ווי פערקיהלטע בלייכע שטראהלען, —
לאנגע, דינע, בלייכע שטראהלען.

טו, טו ... וואס איז? עס פייפט א צוג ווייט-ווייט,
און קאלט און שען — זיין פייפען ווי דער ווינטער-אווענט,
און צוגעפאסט צום אווענד ווי א ניקעל-גלעקעל
צום אָרקעסטער.

... א שטרונגע ציטערט שטיל, און ס'טרילט ארוים פאמעליך
דער אלטער, ליבער, טאנאטאנער ניגון,
דער ווינטער אווענד-ניגון,
ער טריפט פון הימעל, פון בעשנעטע דעכער,
פון ווייטע, דארע בוים'לעך, פון דעם פליה פון ראבען:
מען קען איהם הערען, הערען מיט די אויגען, —
מען קען איהם פיהלען, פיהלען מיט די לאקען
און קיינמאל ניט גערענקען.

ער קיהלט דאס הייסע בלוט דער ווינטער אווענד-ניגון,
ער בויגט דעם קאפ מיט זיינע ליכטע, קאלטע טענער.
און ווי שטיקלעך פראסט אין פענסטער — פינקלען שטום אין טוח
קליינע, קאלטינקע געדאנקען:
ווי רייך דער ווייסער-טויט, ווי ארים איז דאס לעבען,
און מיר ווי בעטלער קלויבען אויף די ברעקלעך,
און פול די טארבעס פיצלעך ברעקלעך שענהייט,
און דאס איז קראפט און ציעל, און דאס איז רייכטהום!...
און איז—די ברייטע ערד, און שטאל—דער בלאהער הימעל!

קעגן־איבער.

סצענעס

אין צוויי אקטען.

פערזאנען:

פרומע די הויכע, די „בעל־הבית'טע".
שרה'לע. ניינצעהן יאהר.
הוה. 26 יאהר.
חיים א לאבוס. 21 יאהר.
מייטע.
רוזשע.
הריינע.
מאניע.
ארבייטער פון פאבריק.
צוויי יונגלעך.
פארבייגעהער.
דער חתן. וולאדימיר סעגאל (וועלוועל).
די כלה: לידא.
מחותנים אין צילינדערס און מחותנת'טעס אין ווייסען.
א קאפ פון אמחותנת'טע.
א קול: פון זאל ארויס.

ערשטער אקט.

(קומט פאר: אין איינעם פון די יודישע קווארטאלען אין ווארשא.
די צייט: די לעצטע. אנהויב הערבסט)

א נעבעלדיגער אבענד. א טייל פון א ברייטליכער גאס מיט גלייכע שטיינערנע טראטואַרען. די עטליכע גאַזלאַמטערנעס, וואס ברענען דא און דארטען, זעהען אויס אין נעבעל, ווי געלע געשוואלענע פלעקען. אויפ'ן ערשטען פלאן רעכטס: א דריישטאקיגע ווייסע הויז מיט א שענעם ברייט-פונאנדער-געעפענטען איינגאנג. עס זעהט זיך אנ'עק פון אמארמארנער טרעפ מיט א פלושענער פארענץ. דער מיטעלסטער שטאק פון דעם הויז איז מיט גרויסע פענסטער, מיט א ברייטען באלקאן און מיט א גלעזערנער טיר. צום באלקאן איז צוגעשלאגען א שילט מיט גרויסע בעגילטע בוכשטאבען: „זאל איטאליע“. די פענסטער און די גלעזערנע טיר פון באלקאן זענען פערהאנגען מיט דורכזיכטיגע געשטריקטע, ווייסע פארהאנגען; און זענען שטארק בעלויכטען מיט בלויליכען גאז פון ליוסטרעס.

אויף דער לינקער זייט גאס — א פיער-שטאקיגער אלטער מויער; ערטערווייז מיט העלע פלעקען פון אבגעפאלענע שמירעכץ. אונטען א שמוציגער, נידעריגער טויער מיט א גרויסען, הילצערנעם הענטיל פון א גלעקיל מיט אנ'אפענעם רונדען טירעל, וואס זעהט אויס, ווי א לאך פון א קאנורע. ווייטער א ביסעל — א פאראדנע טיר. פערמאכט. דער צווייטער שטאק קומט אוים פונקט אנטקעגען „זאל איטאליע“. איבער אלע פענסטער פון דעם דאזיגען שטאק זענען אראבגעלאזען געריכטע, פאסקענע שטאר״עס, וואס זענען השר״יג...

נאָר ס'איז קענטיג דורך זיי, אַז אינווייניג ברענט פייער. די גאַנצע שורה פענסטער פון דריטען שטאָק זענען פינסטער. נאָך דעם דאָזיגען לינקען מויער טיילט זיך אָב אָן אַ זייט אַ פינסטערע, שמאָלע געסעלע. ווער עס געהט אין איהר אַריין און אַרויס, ווערט אַ רגע בעלויכטען מיט אַ געלען שיין פון דער נאָהנטער גאַז=לאַמטערנע.

מיט עטליכע הייזער ווייטער, צווישען ביידע טראָטואַרען, איז צו בעמערקען ניט=דייטליכע, שוואַרצע סילועטען פון קופּעס שטיינער און זאַמד. איבער זיי אַ זאַסטאַווע פון ברעטער, אַ שטאַנג מיט אַ רויטער לאַמטערנע, וואָס וויגט זיך און ווינקט: אַ צייכען די פוהרלייט, אַז מען קען ניט אַריבער=פאָהרען. באַלד נאָך דעם ווערט די גאַס איבערגעשניטען אין דער ברייט מיט נאָך אַ גאַס, וואָס זעהט זיך קוים, קוים אין נעבעל. פון דאָרטען גרייכט נאָר אַ גערויש פון פוהרען, און פייערלעך לויפען דורך אַהין און צוריק.

(אין דעם בעלויכטענעם „זאַל איטאַליע" בעוועגען זיך שאָ=טענס אין וויסען. פון דער שמאָלער געסעלע געהען אַרויס אַ פּאָר מענשען און, מאַכענדיג מיט די הענד, געהען זיי אַוועק אין דער טיפער סצענע און ווערען פערשוואונדען. הינטער דער זאַסטאַווע דערהערט זיך אַ גערויש פון אַ קראַט: „שפרוז;..." באַלד נאָך דעם גרייכט אַ געלעכטער פון מאַנסביל און אַ ניט=צופריעדענע קוויטשעריי פון ווייבער. אַ קופּקעלע מחותנים בעווייזען זיך אויף דעם רעכטען טראָ=טואַר און געהען צום ווייסען מויער. צוויי יונגלעך לויפען פאָרויס, ווי די באָקען).

1=טער יונגעל: (קוקט זיך אַרום) כי=פי, זיי זענען נאָך ניטאָ!

2=טער יונגעל: געה... דו האָסט מיך אויסגענאַרט.

1=טער יונגעל: ווי איך בין אַ איד... דו וועסט זעהן שפעטער — אוי, וועלען מיר פייפען!

1=טער מחותן: (רויכערט אַ סיגאַר) דאָס איז אַ הקדמה צו אַ אידישער חתונה (צו זיין דאַמע) פייכט, אַ?

1=טע מחותנת'טע: שרים וויסען! גראַד היינט איז אַ

צײנגעפֿאַלען פֿערריכטען דאָ דעם ברוק (בעקוקט די שיך מיט גרויס צער), פֿערשפּריצט...

2-טער מחותן: מאַדאַם, זײ האָבען זיך דערוואוסט, אַז איהר וועט הײַנט קויפֿען ווײַסע שיכלעך.

3-טער מחותן (לאַכט פֿעט): גישקשה... די טענץ וועלען אַראָב גלאַט, ווי אויף פּוטער. כע-כע-כע... ווי געהט עס דאָרטען צו: „זשע וואו פּרי“, כע-כע...

1-טע מחותנת׳טע (ברוגז׳ליך): אַ געלעכטער...

2-טער מחותן (פֿערדרײַסט דעם קאָפּ צום זאַל): אַ פּנים, נאָך פֿריה. —

3-טער מחותן: ווי-זשע, אַז עס שטעהט, אַז די חופּה וועט זײַן אַכט, מסתמא וועט זי זײַן אי״ה אַרום צעהן.

2-טער יונגעל: מאַמע, זעהסט? (ווײַזט אויף דעם פֿינסטערען שטאָק, וואָס ענטקעגען) דאָ איז אונזער חדר, מאַמע. דו זעהסט? מאַמע.

2-טע מחותנת׳טע: גוט איז מיר, גוט (בעקוקט דעם שלייף) אי-אי! הײַנט וואָס וועט נאָך זײַן, אַז מען וועט געהן צוריק?

2-טער מחותן: חתן-כלה וועלען ווערען מאַן און ווײַב. דערווײַל געהט אַרײַן.

(געהען אַרײַן פּאָרווײַז אין אײַנגאַנג און הויבען זיך לאַנגזאַם אויף די מאַרמאָרנע טרעפּ).

מײַטע. (בויגט זיך אײַן און געהט אַרויס פֿון נידעריגע טויער, וואָס צום לינקען מויער אָנגעטאָן אין לײַכטע קלײדער מיט אַ שווערער פֿאַטשײלע. געדיכט אָנגעפּודערט): דער וויענער בראָך זאָל זי אַוועקלעגען. ס׳איז נאָך נישטאָ קײן אַכט, און זי טרײַבט שוין אויפ׳ן גאַס.

רוזשע (געהט אַרויס נאָך איהר): וואָסי? איהר איז דען קאַלט? איהר פֿײַנער פּוטער מיט׳ן קאַטשיקאָווען קאָלנער האָט זי שוין געהײסען אויסלופֿטערן... ס׳הײנגט שוין גרײט אין שאַפֿע (קוקט אויף דער בעלויכטענעם חתונה-זאַל) אַהאַ... ווײַטער...

מײַטע (קוקט אויך): אַט באַלד וועט זיך שוין דאָרטען אָנהויבען. (הוידעט איראָניש מיט׳ן קערפּער) הע-טע-טע-טע... ס׳קעהרט מיר שוין די גאַל. אַלע נאַכט, אַלע נאַכט...

רוזשע: געלטעלע איז בײַ לײַטען נענוג...

מײַטע: די נארישע כלות... קוצעניו־מוצעניו... פשש... זײַערע חתנים׳לעך (געהט אום) זעהסט? (ווײַזט אויף דער רויטער לאמטערנע אין דער טיעף סצענע). דארטען מעג מען.

רוזשע: יע, דארטען האט מען בײַטאג פערריגלט דעם ברוק. וואסי?

מײַטע: אז בײַ אונז אין פענסטער איז געהאנגען אזא לאמטערנע, האט זײַ דארטען נישט געלוינט (גיט א ווינק צו דעם חתונה־זאל), נישט אנגעשטאנען. „פעטערס", מען קען איך...

רוזשע: א —

מײַטע: א פריהער האבען אלע אזוי אויך געוואוסט... און יעצט פריהר, ווי א הונד אויף דער גאס... זוך זײַ...

רוזשע (מיט א זיפץ): יא.

מײַטע: הכלל, א געוואלד... דער דושאנצע איז געקומען צו לויפען: אַי—אַי—אַי... עס פאסט זײַ ניט... עס שאדט זײַ צום געשעפט... די מחותנים קרימען זיך... ער וועט דערלאנגען דעם פאליצמײַסטער, וועט ער דערלאנגען... (גיפטיג די מחו־ת־נים. —

רוזשע: און ווער וואלט זײַ דאן געהערט, אויב פרומע וואלט געהאט פאפירען?

מײַטע: א די באבע וואלט געהאט רערלעך... מען ווײַסט. —

רוזשע: און אז זײַ וואלטען טאקע דערלאנגט?

שרה׳לע (געהט ארוים פון טויער אנגעטאן אין א שוואר־צען זשאקעטעל. א יונגער שטילער פנים׳יל. א ווייכער קול): צאלעס פאבריק האט שוין געפײַפט?

מײַטע (כעז): איך האב נישט געהערט.

רוזשע (מײַטען צום טאן): ס׳איז נאך נישטא קײַן אכט.

שרה׳לע (פערשעמט): איך פרעג דאך מעהר ניט.

מײַטע (קרימט איבער): זי פרעגט דאך מעהר ניט... זי האט שוין אויך קײַן צײַט ניט. דײַן חיים׳קע וועט צו דיר אזוי אויך טרעפען. האב נישט מורא. —

שרה׳לע: ווער זוכט איהם? אז די „הויכע גנב׳טע" וויל אזוי, עס פורקעט איהר, וואס, זאגט זי, זיצט? דו האסט דאך

שוין אָבגעגעסען... איך בין ניט שולדיג — דו ביסט, זאָגט זי... (פערלאַפּט זיך).

רוזשע: וואָס זאָגט זי?—

מייטע: (גיפטיג) נו, נו ווייטער... דו ביזט, זאָגט זי, ניט גלייך צו מייטען און צו רוזשען און צו קרוינען... אַודאי. (געהט אום מיט רוזשען פאַרביי טויער) מיט אַ יאָהר צוויי צוריק האָט זי מיר דאָס זעלבע גע'טענה'ט... אַלע יאָהר קריגט זי זיך איהר „יונגע", מיט ווענען זי שטעלט אַלעמען...

רוזשע: שטעלעניש איהר.

מייטע: (צו שרה'לען) אין גיכען וועט זי דיך אויך אָנהויבען שטעלען... אין גיכען וועסטו אויך ווערען ניט גלייך... אין גיכען (לאַכט דערשטיקט).

רוזשע: (אומגעהענדיג מיט מייטען. שטילערהייט) לאָז זי... אַ רחמנות... אַך, ביסטו אַ בייזע.

מייטע: ווי געפעלט דיר? אַ זשאַקעטל האָט זי דאָך (קרימט איבער) אַ רחמנות... (געהט אום צערייצט) קאַלט, אַז די כאָלירע...

שרה'לע: (שטעהט נעבען טויער און קוקט דאָרשטיג צו דעם בעלויכטענעם חתונה=זאַל) נאָך אַזוי ווייניג געסט. — (צו מייטען און רוזשען) איך וואָלט ביי אייך געוואָלט פרעגען — איהר זענט דאָך פריהער אַרוים — די כלה איז שוין געקומען אין אַ פאַטאָן?

מייטע: כ'ווייס ניט.

רוזשע: ס'איז ניט אונזער עסק, שרה'לע.

שרה'לע: (מיט פערדרוס) קיינמאָל זעה איך ניט, ווי עס הויבען זיך אָן די טענץ.—

אַ דורכגעהער (בעווייזט זיך אויף דעם לינקען טראָטואַר און קנייפּט זיך דאָס בערדיל) דער רוח ווייסט, ווי אַזוי איך האָב געמאַכט אַ טעות... געשעפּטען. — און ער...

מייטע: (פערלויפט איהם אַנטקעגען און ווינקט) יונגער מאַן?

רוזשע (נאָך איהר) פאַני, פאַני...

דער דורכגעהער: האַ? (קוקט זיי אָן) וואָ=אָס? אַ וועק צו אַלדי שוואַרץ... (פערקירעוועט זיך און ווערט פערשוואונדען אין געטעלע).

מײַטע: (הויך אויפ׳ן קול) געה אַלײַן צו אַלדי שווארץ יאָהר ... וואַריאַט!

רוזשע: אויך מיר אַ שײַנהאָץ!

מײַטע: נו, אַט בין איך אַ בײַזע... וואָס בילט ער זיך?

רוזשע: אַ הונד.

שרה׳לע: איך קען איהם. ער איז אַ בולהאַלטער... דאָ ניט ווײַט... ער האָט געמוזט לאַפּען אַנ׳עליה פון „אַלטען״..

מײַטע (מיט אַ שמײַכעלע): אַז דו קענסט איהם, פאַר וואָס האָסטו איהם ניט פעררופען?

שרה׳לע: נײַן, אַז איך — וואָס ווילט איהר...

(רוזשע און מײַטע הערען זי ניט און געהען אַ ביסעל אַרויף גאַס. שרה׳לע פערקוקט זיך אויף דעם חתונה־זאַל. אַ פּאָר דורכ־געהער קומען אָן פון רעכטען טראָטואַר און געהען אַריבער די ברײַט גאַס).

רוזשע (לאָזט זיך געהן צוריק): פאַני — פאַנאָטע... (די דורכגעהער לאַכען און געהען אַרײַן אין געסעלע).

מײַטע (קוקט זײ נאָך מיט שנאה) אין דער ערד מיט די בײַנער. —

רוזשע (גרוילט) קאַ—אַלט.

מײַטע (כאַפּט זיך פאַר׳ן קאָפּ. קרעכצט אָב)

רוזשע: וואָס? שוין ווידער אַ מיגרען?

מײַטע (פערדרײַסט דעם קאָפּ צום פינסטערען, דריטען שטאָק): די חדר־יונגלעך זענען זיך שוין צוגאַנגען... אָט בײַ נאַכט — יאָ.

רוזשע (שלעפּט די טיר): די פּאַראַדנע טיר איז שוין אויך פערמאַכט.

מײַטע: אַ קלאָג צו זײ. וואָס זײ גיבען אָן אַ טאָג. אַרויף די טרעפּ און אַראָב די טרעפּ, אַראָב און אַרויף... אַ קלאַפּערײַ, אַ טאַראַראַם. ווי מיט העק אין מוח, ווי מיט העק... מען קען מיט אַנ׳אויג ניט צו מאַכען. נאָך ווייניג די נאַכט...

רוזשע: וואָסי? זײ שלאָפען זיך דען ניט אוים?

מײַטע: טאָמער ווייניג, האָבען זײ נאָך אָנגעקויפט אַזעלכענע פײַפעלעך. אַ פײַפערײַ. האָב איך זיך צו זײ אַרויסגע׳גנב׳ט, אַז פרומקעלע זאָל ניט זעהן, און געבעטען זיך. אײנער צווישען זײ,

אַ בוהײַ מיט באַקענעס, האָט זײַ עפּיס אַ שעפּטש געטאָן... און אַלע האָבען מיך אַזוי גענומען אָנקוקען, ווי עפּעס אַ חיה: „טאַקע? טאַקע?" אַ מכּה זײַ. און עפּיס האָבען זײַ געקראָגען אַ פּאַסקודנעם וואָרט. כאַראָש... וואָראָך. דער רוח ווײַסט זײַ.

רוזשע: הײַנטיגע קינדערלעך זענען נאָך בעסער פֿון די גרויסע.

מײַטע: הערסט דאָך, און דער עלטערער בוהײַ מאַכט צו זײַ: „וואָס שווײַגט איהר, חברה? פֿײַפֿט!..." און ס'האָט זיך אָנגעהויבען אַזאַ פֿײַפֿערײַ, אַז... די גרויסע מגפֿה האָט זײַ געקענט אַוועקלעגען...

שׂרה'לע (מיט פֿער'חלומ'טע אויגען): רוזשע, אויף אײן רגע'לע... דו זעהסט דאָרטען אין זאַל אַ הויכע מאַדאַם—אַ — אַז אין ווײַסען. —

רוזשע: וואו?

שׂרה'לע: אָט... מיט אַ סיווען געגרײַזעלטען קאָפּ —

מײַטע: נו?

שׂרה'לע: איך רעכען, אַז דאָס איז דער כּלה'ס אָדער דעם חתנ'ס מאַמע, אַ? זי סאַרווערט.

רוזשע: מילא בכן?

מײַטע: פֿערדרעה זיך דײַן קאָפּ. (צו רוזשען) וואָס שטעלסטו זיך מיט איהר אָב? (צו שׂרה'לען) באַלד וועט קומען דײַן חבר'טאָרין... וועט זי דיר אַלץ דערצעהלען... זי איז דאָך עפּיס אַ געלערנטע. און שרײַבט אַמעריקאַנער אַדרעסען' (נעהמט רוזשען אונטער'ן אָרים און געהט אום) עס ווילט זיך איהר אַ פּנים זעהר שטאַרק חופּה=שטעלען... (לאַכט גיפֿטיג).

שׂרה'לע (גיט אַ געה און כאַפּט זײַ אָן; מיט אַ ציטערדיג קול) זאָגט נאָר, וואָס זענט איהר... וואָס ביסטו אויף מיר שטענדיג אין כּעס, מײַטע? בין איך דען שולדיג?... איך וועל ניט צוגעהן, ווען אײנער וועט דורכגעהן... איך וועל זיך אָב= רוקען אָן אַ זײַט, ווען זײַ וועלען געהן פֿון פֿאַבריק... איך וועל בלײַבען די לעצטע... (שטיל, פֿערשעמט) איך וויל זעהן, ווי מען טאַנצט דאָרטען.. כ'וויל הערען, ווי די מוזיק שפּיעלט...

מײַטע (קוקט זיך איבער מיט רוזשען, ווײַכער.): ווער שטערט דיר? כאָטש ביז טאָג.

רוזשע: נארעלע, חער לאזט דיך ניט!

שרה׳לע: אלע מאל, אלע מאל שלעפט מען מיך אוועק... פריהער... קיינמאל קומט מיר נישט אויס צו זעהן דארטען... קיינמאל נישט...

מיטע: א גליק וועט דיר געשעהן, אז דו וועסט זעהן.

רוזשע: איך קוק גאר ניט אין יענעם זייט, מיינע דאגות. (אויף דעם לינקען טראטואר בעווייזט זיך א שאטען. שרה׳לע רוקט זיך אב אן א זייט).

מיטע (פערגעהט דעם שאטען פאראויס. צו רוזשע׳ן): אהער! (צום שאטען) פאני?

רוזשע: (נאך איהר) פאני...

2-טער דורכגעהער (געגאלט. אין א קאפעליוש. קעהרט זיך אב פון זיי): אך, ניין, פערצייהט... (ווערט פערשוואונדען אין דער פינסטערער געסעלע).

רוזשע: אנ׳אנשטענדיגער יונגערמאן.

מיטע: אזוי גוט, ווי אלע.

(ס׳דערהערט זיך א שטארקער פייף פון א פאבריק)

רוזשע: (גיט א ציטער) קוים מיט צרות...

מיטע (בעהאלטענדיג איהר פרייד): די וואוילע יונגען הויבען שוין באלד אן צו געהן...

רוזשע: קא—אלט... כ׳וואלט שוין גערן אין שטוב אריין. (שווייגט א ווייל׳ע) היינט בעקומען זיי געהאלט?

מיטע: און אז היינט? א סך בלייבט איבער. יא. אט.. אין איין בלויזען שאל... אך, פרומקעלע די גנב׳טע!...

שרה׳לע: (שטעהט אין שאטען פון טויער און לייענט פער׳חלומ׳ט דעם שילט פון חתונה-זאל) זא—אל... איטא—לי—יע... ניין, אי—טא—לי—יא...

רוזשע: ...ס׳איז נאך דא ערגער... עט. דו ווייסט דאך..

מיטע: דו מיינסט—חוה? (קוקט זיך אום, צי שרה׳לע הערט ניט; שטילערהייד): הערסטו, איז זי מיר נמאס געווארען מיט איהר הוסטען, מיט איהרע דארע „הראבליעס", מיט איהר קוקעלע... פוי!

רוזשע: מען טאר נישט זינדיגען. נאר אין אמת׳ן איז דאך טאקע אזוי! שלעכט—און קוקט אויף קיינעם נישט. א זכיה נאך, וואס זי רעדט מיט שרה׳קען... שלאפט ניט און רעדט פאר

זיך און לאָזט דעם אַנדערן ניט שלאָפֿען. (שווייגט אַ ווײַלע) נאָר ניט לאַנג וועט זי דאָ בלײַבען...

מײַטע: דו קלערסט אַזוי? אָ! אַזעלכע לעבען אַוועק..

רוזשע: ניין, ניט דאָס... (בסוד) איך האָב געהערט... איך האָב זיך צוגעהערט, ווי פֿרומע האָט גערעדט מיט׳ן „אַלטען״... איהר פֿערדריסט, וואָס זי האָט זי צוריקגענומען נאָכ׳ן שפּיטאָל...

מײַטע: און איז גערעכט. שוין דרײַ נעכט, אַז זי האָט קיין געסט ניט געבראַכט.

רוזשע: אַ צימער מיט מעבעל, זאָגט זי, וועל איך איהר געבען, דער שמאַטע, זאָגט זי, אַ צימער?

מײַטע: וואָרום וואָס טוט זי דאָרטען? הוסט און לײַענט כלומר׳שט ביכלעך... דער גאַנצער יחוס — זי איז אַמאָל געוועזן אויף מאַרשאַלקאָווסקע...

רוזשע: ...אויב, זאָגט זי, זי וועט מיר הײַנט ווידער קומען פֿון גאַס אָט אַזוי, וועל איך איהר, זאָגט זי...

(אַ גערויש. פֿון טויער לויפֿט אַרויס קרוינע, שלעפּענדיג פֿאַר׳ן האַנד מאַניען.)

מאַניע (אַ זאַטער, טעמפּער פּנים. געניצט): ...שוין געפּײַפֿט? מײַטע, צאַלעס פֿאַבריק...

מײַטע: געפּײַפֿט, געפּײַפֿט...

קרוינע (צו מאַניען): זעהסט, רײַזשע, און דו האָסט געזאָגט, אַז מיר דוכט זיך!

שרה׳לע (צו מאַניען) און וואו איז חוה?

מאַניע: (געניצט לאַנג און ברעכט זיך) האַ—אַ?

קרוינע: (מיט אַ גרימאַסע) חוה פּוצט זיך!... (נעהמט מאַניען אונטער׳ן האַנד) קום זײַ געהן אַנטקעגען...

מאַניע: (ווײַזט פֿויל אויף׳ן בעלויכטענעם זאַל): אַ חתונה... (געניצט) אַ ח—תו—נה.

קרוינע: קום, קום.... (געהען אַרויף גאַס).

מײַטע (קוקט זײַ נאָך מיט האַס): ע—ע... פֿערלאָפֿען אַ פֿריהער די גראָבע רײַזשע... און קרוינדעלע, אַ קרײַנקעלע איהר, דרעהט מיט׳ן קעפּעלע: ע—ע... דאַכט זיך, זי ווייס, אַז מיר זענען פֿריהער אַרויס. (ס׳דערהערט זיך אַ הוסט הינטער׳ן טויער) אַהאַ! (טרעט אָב מיט רוזשען נעהנטער צו דער סצענע).

חוה (נעהמ ארוים פון טויער מיט א פאטשיילע אויף די פלייצעס. מאגער; א לאנגליך דארע נאז. גרויסע איינגעגראבענע אויגען; אנגעפארבט די באקען און אנגעפודערט).

שרה׳לע (כאפט זיך צו איהר צו) אך, חוה — חוה׳לע, זעהסט? (ווייזט אויף דעם בעלויכטענעם זאל) זעהסט, ס׳ארא חתונה ביי אונז וועט באלד זיין? אט גייען מחותנים...

חוה (שמייכעלט): ביי אונז? (נעהמט פון זיך אראב שרה׳לעס האנד) לאז, שרה...

שרה׳לע. ניין, כ׳מיין אזוי... אין גאס... מיר וועלען אויף זעהן... זי מאג דארטען אפילו צעפוקעט ווערען... (שלעפט חוה׳ן פאר׳ן האנד) כ׳בעט דיך — דו ווייסט דאך — וואס ס׳טייטש אי־טאליע? אן, זעהסטו? זאל — איטא—ליע..

חוה: (אפאטיש) דאס איז אזא לאנד, ווייט פון דאנען... דארטען איז אייביג זומער.

שרה׳לע: נו—או? אייביג? דו ווייסט עס זיכער? עס קען ניט זיין —

חוה: א! מיר וואלט דארטען גארניט געשאדט צו וואוינען — נאר... יא, יא, שרה: איך ווייס עס זיכער.

שרה׳לע: און מען געהט אום אזוי, אן וואקעטלעך? כ׳בעט דיך, וואס וואלט א שטייגער פרומקע געטאן דאר־טען מיט איהר פייגעלע רעטאנדע, א? (לאכט).

מיטע: (קרימט איבער שטילערהייד) כי—כי—כי!... ס׳קעצעלע האט זיך צעלאכט פאר איהר חבר׳טארין... פאר וועמען וועט זי לאכען, אז מען וועט איהר ווייזען דעם וועג?...

רוזשע. שא—א... (רעדען צווישען זיך שטילערהייד)

חוה (מיט חשד): וואס וויינקען זיי דארטען, ווי די מאלפעס! (הוסט און כאפט זיך ביי׳ם הארצען)

שרה׳לע (קוקט זי אן מיט רחמנות): ס׳שטעכט? (זוכט עפיס וואס צו זאגען) ע—ניט געדארפט נאך אזוי גיך אויסשרייבען זיך פון שפיטאל.

חוה. (ווערט קרענקליך אויפגערעגט) ניט געדארפט, ניט געדארפט... כ׳האב געהערט... און איך—פרעג ניט — דו ביסט א נאריש קינד...

שרה׳לע (פערוואונדערט): חוה!

חוה. (בערוהיגט): נו, נו, זײַ אויף מיר ניט ברוגז — איך בין נערוועז... (שווײַגט אַ ווײַלע)... אַז ווי נאָר איך האָב זיך אָנגעהויבען פיהלען אַ ביסעל בעסער, האָט מען מיר גענומען געבען אָנצוהערעניש, אַז אַזוינע, ווי איך, זענען דאָ געגוג... די זיצערקע האָט אײנמאָל אָפען אַרויסגעזאָגט, אַז „די דאָזיגע" שטופען אַרויס די אָרימע לײַט... (שטיל ווי פאַר זיך) און דאַן האָב איך מעהר ניעשט געקענט...

מײַטע: (געהט אום מיט רוזשען פאַרבײַ טויער) אַ שלים־מזל אויף זײַ! ווי צו להכעיס געהען זײַ ניט... ס'אַראַ פײַכטקײַט!

רוזשע: זײַ זיצען נאָך אין ביר־שײַנקעל. און מאַניטשקע האָט שוין דאָרטען — די גראָבע קלאָץ...

מײַטע: ניש'קשה — ס'וועט אויסדאַרען... (קוקט אַרגע אויף חוה'ן פון אונטערן שטערן. פלוצלונג) וואָס מײַנען זײַ טאַקע? אויף צופוקעניש קום אַהינצו אויף... (לאָזען זיך אַוועק נעשווינד אין דער טיעף סצענע).

שרה'לע (לעהנט זיך אָן מיט'ן קאָפּ אויף חוה'ס פלײַצעס): אז דו זאָלסט וויסען, ווי זײַ שטעכען מיך — דער גוטער ווײַסט זײַ — ניט אויסצורעדען פאַר זײַ אַ וואָרט. וואָס האָבען זײַ צו מיר איך טו זײַ דען עפּים?

חוה: אַ, איך ווײַס גאַנץ גוט. דיר פערגינען זײַ ניט. און מיך — מיך האָבען זײַ אָמת פײַנט. (נאָך אַ קלײַנער פויזע) און אפשר נאָר דערפאַר זענען מיר בײַדע געוואָרען גוט צווישען זיך... לכל הפּחות, דו מיט מיר.

שרה'לע: אַך, וואָס רעדסטו? גאָט איז מיט דיר...

חוה. דיר פערגינען זײַ ניט, וואָס דו ביסט פריש, וואָס דו האָסט פולע בעקלעך... וואָס דו האָסט קלײדער, וואָס מען העגגט זיך דיר אויפ'ן האַלז. דו רײַצט זײַ. זײַ דערמאָהנען זיך ווי אַזוי זײַ זענען געווען... פריהער...

שרה'לע (לאַכט קינדעריש־צופרידען): עס קען ניט זײַן און פאַר וואָס דיך?

חוה: (שווײַגט).

שרה'לע (נײַגעריג): פאַר וואָס דיך? פאַר וואָס? ל'בעט דיך...

חוה (פּלוצלונג, דוטפּיג): ווייל אין מיר זעהען זיי דאָס, וואָס מיר זיי וועט זיין... שפּעטער... אין אַ פּאָר יאָהר אַרום... דערפֿאַר...

שרה׳לע (שטעלט אויף איהר אויס די אויגען): וואָס רעדסטו? הייסט דאָס, אַז איך... אַפילו... ניין, ניין.

חוה (הערט נישט. אויפגערייצט): איך בריה זיי די אויגען, איך בין זיי אַ שפּיגעל. אַ שרעקליכער שפּיגעל!? ניט ווילענדיג זעהען זיי אין מיר דאָס שפּעטערדיגעס... (מיט כּעס) אָה, איך ווייס! זיי האָבען מורא פֿאַר מיר... (לאָזט מיט אַ מאָל טרויעריג אַראָב דעם קאָפּ) נאָר אַלץ איינס...

שרה׳לע (בלייך): ערגער דיך ניט, ערגער דיך ניט... (גלעט איהר די האַנד, אין דער טיעף סצענע דערהערט זיך אַ געריויש פֿון אַ קאַראָט. עטליכע מחותנים בעוויזען זיך אויף דעם רעכטען טראָטואַר). דו זעהסט? אָט גערען מחותנים. באַלד וועט מען דאָרטען טאַנצען... פֿריילינס אין ווייסען, אין ווייסען און קאַוואַליערען מיט בלומען אין די לאַצען... יאָ, חוה?

(די מחותנים ווערען פֿערשוואונדען אין פֿאַראַדנעם איינגאַנג פֿון חתונה=זאַל).

חוה: יאָ, שרה׳לע. איך זעה. זיי אויף מיר ניט ברוגז׳ איך בין אַזוי... דו ווייסט דאָך. (טוט זיך אָן אַ כח און שמייכעלט) אַך, יאָ. ס׳וועט טאַקע זיין זעהר אַ שענע חתונה.

שרה׳לע: וואָס, ניט אֱמת? (בערוהיגט) הער, חוה׳לע, כ׳בעט דיך... אָט באַלד וועלען זיי אָנקומען, די גראָבע יונגען, און איך וועל פֿערלויפֿען און בעהאַלטען זיך; דאָ אין געסעלע. אַז מען וועט דיך פֿרעגען, זאָלסטו זאָגען... ווייסט דאָך וואָס.—

חוה: צו ליעב וואָס זאָלסטו עס טון? קינד איינע! ס׳איז אַזוי פֿייכט.

שרה׳לע: כ׳וויל זעהן, ווי מען טאַנצט דאָרטען, ווי מען שפּיעלט... קיינמאָל זעה איך ניט. מען לאָזט מיך ניט אָב — (מיט בענקעניש) און רושע זאָגט, אַז זייגער ניין הויבט זיך אַלע מאָל אָן די חופּה. ווי איך בין אַ אידישע טאָכטער! זי זאָגט. אַז די חופּה שטעהט פּונקט אַנטקעגען דער גלעזערנער טיר פֿון באַלקאָן...

חוה: אָ, קינד איינע, קינד איינע.—

שרה׳לע: מיר וועלען ביידע קוקען. יאָ? דיר וועט ניט זיין קאַלט? וועסט אָנטאָן מיין זשאַקעטעל... אָט דעם. —

חוה: ניין, דו ווייסט דאָך, איך שטעה אַלע מאָל שפּעט אויפ׳ן גאַס... אַפילו, אַז ס׳איז אַ פראָסט.

שרה׳לע: אַך, חוה. אין פראָסט... (גיט אַ ציטער) זיי געהען. געדענקסטו?

חוה (גיט אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ אויף „יע״. שמייכעלט).

(אין דער טיעף סצענע דערהערט זיך אַ גערויש פון מאַנסבילשע טריט און אַ שטיל׳ער געלעכטער).

שרה׳לע (גיט אַ לאָף צום געסעלע און לאַפט זיך צוריק פאַרזיכטיג) ח ה׳לע?

חוה: יאָ?

שרה׳לע: און ווי, אַז קדו וועסט ?אוויי? מיעט !... איך וועל ניט בלייבען אַליין. כ׳וועל אויך אַריין.

חוה: האָב ניט מורא. מען וועט מיך ניט נעהמען. איך... איך וועל דאָ נאָך שטעהן.

שרה׳לע: (בעהאַלט זיך פלינק אין געסעלע)

חוה: (פאַר זיך. — שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ) נאַרעלע... קיינער וועט מיך ניט נעהמען. (בעקוקט די דאַרע הענד) ניטאָ וואָס... (גלייכט זיך אויס) נאָר אַלץ איינס. (הוסט און רוקט זיך אָב אין שאָטען פון טויער)

(אויף דעם לינקען טראָטואַר בעווייזט זיך אַ קופּקעלע אַרבייטער. די פנים׳ער פאַרשמירט. די הענד—ברודיגע. ערשט פון פאַבריק. צווישען זיי קרוינע, מאַניע, רוזשע און מינטע. רעדען און לאַכען).

1=טער אַרבייטער (קיצעלט מאַניען מיט אַ פינגער אין האַלז): הער שוין אויף צו גענעצען. גראָבע!

מאַניע: אַי־אַי! ס׳אַרא קאַלטער פינגער! (רייסט זיך אַרויס) דיין קאָפּה גהטאָג! נישט אויף דיין קאָסטען עס איך.

2=טער אַרבייטער (ווינקט אונטער): מען ווייסט. מען ווייסט...

3=טער אַרבייטער (ווייזט אויף דעם בעלויכטענעם זאַל): און דאָ נאָר מען זווג׳ט זיך. אַ מלאכה! (צו מיידען) און ווען וועסטו חתונה האָבען?

מײַטע (חמורע): כאָטש באַלד.

2-טער אַרב.: מײַטקע איז בײַ מיר א מאַלאָדיעץ! (נעהמט זי אַרום טאַליע).

מײַטע (פרעהליכער. דרעקסעלט זיך).. און אַז מען האָט חתונה, טאַנצט מען. אָט אַזוי—אָ. אַ פּאָלקע. (זינגט אונטער) יעדיע, יעדיע פּאָגאָטאָוויע... יעדיע טו אי טאַם, יעדיע דאָקטאָר סאַם... (טאַנצט אַוועק אין טויער, נאָכשלעפּענדיג נאָך זיך מאַניען מיט עטליכע מאַנספּערשוינען).

רוזשע (קוקט איהר נאָך מיט קנאָה): אַ נײַע הויט האָט זיך נאָר אויף איהר אָנגעטאָן. — און וואו זענען דאָס די איבעריגע אייערע?

4-טער אַרב.: דיר איז וועניג?

5-טער אַרב.: זענען נאָך געבליבען אין שײַנקעל... שכורין. (קוקט זיך אַרום) און שרה'קע וואו איז? שרה'לע, מײַן גאָלד! שרה'קע!

חוה (קוקט מיט גלעזערנע אויגען אין איין פּינטעל): פערנומען. —

6-טער אַרב.: אַ שאָד.

4-טער אַרב.: אַ, דאָס ביסטו?... (שפּאָטיש) חוהלע! מײַן קרוין! וואָס האָסטו זיך דאָס אַזוי דעם פּרצוף אויסגעווײַסט.

5-טער אַרב.: ווענסט דאָך אָנמאַכען אַ יקרות אויף מעהל... (אַ געלעכטער).

4-טער אַרב.: זעהט נאָר, איהר זאָלט אַזוי געזונד זײַן, אירע הערלעך, ווי זײַ גלאַנצען...

6-טער אַרב.: דו שוואַרצט זײַ מיט טינט צו מיט סאַזשע?

5-טער אַרב.: מיט סמאַרע-ווידלע... (אַ געלעכטער).

חוה (וויל עפּיס אַזאָג טון, נאָר פערבײַסט אַ ליפּ).

4-טער אַרב.: שטעהט ווי אַ גולם. אַ נפש.

5-טער אַרב.: (שעפּטשעט עפּיס אַרײַן זײַן חבר)... אויף מײַן עהרענוואָרט...

6-טער אַרב. (הויך, גראָב): נו — או? פון שפּיטאָל? טפוי.

5-טער אַרב.: אַ סימן האָסטו איהר געזיל... אַ מאָדנע זאַך מיט איהם! אַראָב — געהט עס, ווי אויף פּוטער, און אַרויף—

פערהאַקט עס זיך... (גיט אומגעריכט אַ פיהר מיט׳ן פינגער איבער חוה׳ס פנים — אַראָב און אַרויף...).

חוה (ניט ווילענדיג. שרייט): הונד, גראָבער יונג, רוז.. (ווערט פלוצלונג אַנטשוויגען).

רוזשע: הערט שוין אויף... אז זיי בינדען זיך צו, קענען זיי שוין גאָרניט אויפהערען.

קריינע: קומט בעסער אַריין, ס׳איז קאַלט.

(אלע, א חוץ חוה׳ן, געהען אריין אין טויער. א ווײלע הערט זיך דאָס קלאַפּען פון זייערע פיס אויף די טרעפ. —).

חוה (פאַר זיך) און איך בײזער זיך. — אַלץ איינס. — (צערייצט, קריצט מיט די צייהן) און איך פודער זיך נאָך... און טאַקע (ווישט נערוועז די באַקען מיט׳ן עק פאַטשײלע) און איך פאַרב מיך...

שרה׳לע: (שטעקט פאַרזיכטיג אַרויס דעם קאָפּ פון געסעלע) אַוועק שוין?

חוה. (שטאַרקט זיך און מאַכט אַ רוהיגען פנים) אַוועק..

שרה׳לע (לויפט צו און נעהמט זי אַרום) אָט איז גוט. אָט איז גוט...

חוה: עטליכע זענען נאָך געבליבען אין ביער־שײנקעל. זיי וועלען באַלד קומען...

שרה׳לע: און זאָלען זיי קומען—און איך מאַרש אין געסעלע... ניטאָ מיך ... ניטאָ ביז נאָך די טענץ ... זיי וועלען ביי מיר היינט ניט אויספיהרען. מייטען מיט רוזשען וועט נאָך זיין דאָס אַ טובה ... זיי האָט דאָך שוין דערעסען די טענץ מיט די חופות, וואָס זיי זעהען דאָ אַלע נאַכט. — זיי האָט דע עטע... כלומר׳שט... (מאַכט צו איין אויג. שעלמיש) אָ, איך פערשטעה, איך פערשטעה... זיי פערדריסט... זיי זענען מקנא... און נאָך ווי... זיי מאַכען זיך נאַר ... כ׳פערשטעה ... (קוקט אָן חוה׳ן) וואָס שטעהסטו אַזוי? (פויזע) איך האָב געהערט, ווי דו האָסט געשריען — „הינד“... דו, ראַכט זיך, אַ? ווער האָט דיך שוין ווייטער געטשעפּעט?

חוה: כ׳געדענק ניט...

שרה׳לע (אונגלויביג) געדענקט ניט... יאָ. און איך וואָלט דערפאַר ... (שטעלט זיך פּעטט אָן, מאַכט צוויי פויסטען)

איך וואָלט יענעם דעם מוח געשפּאָלטען...

חוה (שטיל, פּונקט ווי פאַר זיך)... איך וואָלט דערפון ניט געוואָרען שענער...

שרה׳לע: דו זאָגסט — (קוקט זי אָן דורכדרינגענדיג) אָדער... הער... פרומקעלע האָט שוין היינט אויף דיר עפּים געבורטשעט?... געזאָגט עפּים?

חוה (גיט זיך ניט ווילענדיג אַ טרייסעל) ניין. (שווייגט אַ ווײַלע) וואָס? וואָס דאַרף זי מיר זאָגען?

שרה׳לע (גיך) גאָרנישט... כ׳פרעג אַזוי... דו קענסט זי דאָך!

חוה (שטיל) זי האָט מיט דיר גאָרנישט גערעדט?

(אין דער טיפער סצענע הינטער׳ן זאַסטאַווע דערהערט זיך ווידער אַ גערויש פון קאַרעטען, וואָס שטעלען זיך אָב)

שרה׳לע: אָן געהען שוין נאָך מחותנים, אַ—ס—ך...

חוה: איך פרעג דאָך ביי דיר...

שרה׳לע (געשווינד) אַ מאָדנער מענש דאָס איז! וואָס האָט זי מיט מיר צו רעדען?! אַהאַ, וויפיעל זיי געהען... אַ חיל אַ גאַנצער, אָה—אָ—אָ...

(אַ היבש ביסעל מחותנים — מענער און דאַמען—געהען אַרויס אויף דעם רעכטען טראָטואַר; איילען זיך. און קוויטשענדיג און לאַכענדיג ווערען זיי ביסלעכווייז פערשוואונדען אין איינגאַנג פון ווייסע טויער).

שרה׳לע (כאַפּט זיך אַראָב פון טראָטואַר. שטעלט זיך אין מיטען ברוק און ציהט אין זיך די לופט): אַ, ס׳אַרא מאַכל! חוה, דו פיהלסט?

חוה (פערטראַכט) וואָס?

שרה׳לע: שמעק, וואַסער...

חוה: אַ? אַך, יאָ... טאַקע...

שרה׳לע (קוקט דאָרשטיג אין די בעלויכטענע פענסטער פון זאַל) כ׳האָב אַזוי מורא, אַז פרומקעלע זאָל נישט אַרויסגעהן אָדער חיימ׳קע זאָל זיך נישט צובינדען.

חוה: אַ מאָדנע זאַך... (גיט נערוועז אַ לאַך)

שרה׳לע (געהט צו איהר צו) וואָס איז?

חוה: דיר איז נישט מאָדנע? דאָ, ביי אונז נעסט, און

דאָרטען — געסט. (גיט אַוואונק אויפ'ן חתונה־זאל) ביידע הייסען געסט...

(פון דעם חתונה-זאל גרייפען פריהער ניט דייטליכע אויסגעשרייען און נאכהער א שטאורקער, פרעהליכער אקארד פון א קאפעליע)

שרה'לע: נו, איז וואָס פאַר אַוואונדער?... אַי—אַי— מוזיק! מוזיק! דו הערסט? דאָס בעגעגנעט מען אַזוי די געסט?

חוה: מסתמא. (פויזע) ... און אפשר אַט די דאָזיגע יונגע לייטלעך אין שוואַרצע געזעגטענע פרעקלעך מיט די פערקעמטע קעפּעלעך, וואָס טאַנצען דאָ אַזוי אַפּט און רעדען גוטשינקע רעדעלעך זייערע „פאַניענקעס" דאָרטען ... דאַכטען שוין אַכט־צעהן מאָל געהאַט אַזוינע, ווי איך, ווי דו—און גאָרנישט... אפשר דער חתן אַליין ...

שרה'לע: (מאַכט איהר שעלמיש מיט'ן פינגער) אַז כ'פערשטעה... כ'פערשטעה... חוה'לע, אַ?

חוה: און פון דעסטוועגען שטעהען מיר דאָ אונטען אין דער פינסטער, אין קעלט ... און זיי זענען דאָרטען אויבען, און ס'איז זיי ליכטיג און וואַרים און פרעהליך — פאַר וואָס? (צו שרה'לען—שאַרף) וואָס פערשטעהסטו?

שרה'לע: ניט אמת? (בויגט זיך צו איהר צו) דאָס האָסטו געלייענט אין דיינע ביכלעך, אין די רוסישע... איך פערשטעה, מיט מיר פלעגסטו נאָר לעזען די יודישע געשיכטעס. און די רוסישע — דו אַליין. פלעגסט זאָגען: איך וועל ניט פערשטעהן.— געדענקסט?

חוה (קריינקליך אויפגערעגט) וואָס געדענקסטו? קינד איינע. וואָס פערשטעהסטו?! פערשטעהסט גאָר ניט... (פער־הוסט זיך).

שרה'לע: נו, ניין, ניין ... ערגער דיך ניט... כ'האָב גאָרנישט געמיינט. (גלעט זי מיט רחמנות און שווייגט אַ ווייל'ע) טאָ פאַר וואָס רעדסטו אַלץ אַזוי?

חוה (בערוהיגט. שוואַך) מיט אַפּאָר יאָהר צוריק האָב איך אַזוי ניט גערעדט — ניט אויסגעקומען ...

שרה'לע: נאָך איידער דו ביזט ניט געזונד געוואָרען... אַז איך בין אַהער אָנגעקומען, פלעגסטו אָפטמאָל זינגען, טאַנצען— דו טאַנצט דאָך אַזוי גוט...

חוה. דאס איז שוין נעווען דאס יעשט פון פריהער...
פריהער! איז דאס דאן געווען א משוגע׳נע ווילדע צייט. מארגנס, אין גאנצען מיט עטליכע גאסען ווייטער פון דאנען...

שרה׳לע. אויף מארשאלקאווסקע, יא?

חוה. אין יענע מקומות.

שרה׳לע. קיינמאל דערצעהלסטו ניט... מען זאגט, אז דארטען פלעגען אלע נאכט זיין מאלצייטען... און סטודענטען פון רוסישע אוטשעבנע זאוועדעניעס פלעגען קומען. אנ׳אמת? פון רוסישע אוטשעבנע?

חוה. (האלב ערנסט, האלב איראניש) און אפיצערען...

שרה׳לע (מיט דת...לות) נו—או? (כאפט אן חוה׳ס האנד מיט היץ) אפיצערען? אמת׳ע אפיצערען? מיט שפארעס? און מיט שווערדען ביי דער זייט... און ווי ... רעווירעוועס? און זיי פלעגען דיך לאזען ארויסציהען עס פון ש...ר? א בלויזער שווערד בליצט אודאי אזוי שעהן... וואס, ניין?

חוה. ס׳פלעגט זיך טרעפען. —

שרה׳לע. מען דערצעהלט אפילו, אז דו פלעגסט דארטען טרינקען מאשפאניער... ניין אשפאניער-וויין... וואס?

חוה. שאמפאניער-וויין...

שרה׳לע. און דו האסט טאקע געטרונקען? (שלעפט זי פאר׳ן שאל) מען זאגט, אז דאס האט א טעם פון ליקער מיט זאדע-וואסער? אנ׳אמת?

חוה. א ביסעל געשמאקער. ווער האט דיר דאס אלץ געזאגט?

שרה׳לע. רוזשע. זי וויים. זי זאגט, אז דו האסט א מאל געהאט דארטען א סך, א סך קליידער, זיידענע אויך. הימעל-בלאהע און רויטע, ווי בלוט. אלע געבלויזטע. אלע נאכט, זאגט זי, פלעגסטו אנטאן אנ׳אנדער קלייד. א, איך האב אזוי ליעב דעם גערויש פון זיידענס... שטענדיג, אז איך דערהער עס, ווילט זיך מיר וועמען ניט איז גלעטען. דאס דערמאנט א חתונה.

חוה (בענייםטערט פון שרה׳לעס רייד) נאר מעהר פון אלץ איז צו מיר געגאנגען מיינע א שווארצע, סאמעטענע קלייד—אלע פלעגען זאגען... די קלייד איז געווען מיט א לאנגען, לאנגען שלייף. דעקאלטירט; מיט האלבע ארבעל מיט קרושעוועס, לייכטע

די שוים. אַלע נאַכט, דו הערסט? אַלע נאַכט האָט מען געשפּילט פּיאַנע און מען האָט געטאַנצט ביז צום קאַפּדרעהעניש?

שרה׳לע. אַך, איז דאָרטען, דאָרטען האָסטו איך דאָס אַזוי אויסגעלערענט טאַנצען?

(בשעת׳ן לעצטען דיאַלאָג עפענט זיך פּאַמעליך אויף א האַלבע גלעזערנע טיר פון חתונה־זאַל, און די צוויי יונגלעך גנב׳ענען זיך אַרוים אויפ׳ן באַלקאָן און פערמאַכען די טיר צוריק).

1־טער יונגעל:... די מאַמע זעהט ניט, זי עסט טייג־לעך. (קוקט זיך אַרום) אָן זענען זיי — זעהסט? אַהאַ, וואָס?

2־טער יונגעל. וואו? (ביידע שישקען זיך און שטיקען זיך פון געלעכטער). אָט ווי די וואָס אין יהושוע, טאַקע?

1־טער יונגעל. איך וועל דיך דען אויסנאַרען? האָסט ראָך מיר געגעבען קנעפּלעך. —

חוה (בעמערקט נאַרנישט. היציג) און וויפיעל פלישענע טעפּיכען דאָרט זענען געוועןן... שפּיגלען פון דער ערד ביזן סטעליע... א מאַרמאָרנע וואַנע א בעזונדערע... שמעקוואַסער פרימע־סאָרט, אויסלענדישע... מיין בעט איז שטענדיג געשטאַנען אין א זיידענעם געצעלט. די אונטער א שטענדיגער חופּה איז זי געשטאַנען. —

ביידע יונגלעך (פלוצלונג) רחב, רחב, ר—חב! (פייפען)

חוה) האַ!

(ביידע גלייך)

שרה׳לע) ווער איז דאָס?

1־טער יונגעל (צום צווייטען) שריי! „צוויי רחב׳ס״. שריי!

ביידע יונגלעך. צוויי רחב׳ס, צוויי רחב׳ס... (פייפען)

שרה׳לע. זעה... חדר־יונגלעך, פון דאַנען.

אקאָפּ פון אמחותנת׳טע (רוקט זיך האַסטיג אַרוים פון דער גלעזערנער טיר) וואָס פאַר א קעהרען די וועלט, א? וואָס פאַר א פייפעריי? אַהאַ? אָן פאַלטענס אַרויסגעלאָפען? טייערע יונגעלען! אָהן פאַלטענס? אָט גיה איך דערצעהלען דער טאַטען, אָט גיה איך...

(דער קאָפּ רוקט זיך צוריק אַרײַן. בײדע יונגלעך לויפען געשווינד אַרײַן אין זאַל. די גלעזערנע טיר פערמאַכט זיך)

שרה'לע. דאָס האָבען זײ געמײנט אונז? נאַ דיר נאַר אַ מיטען ד'רינען. —

חוה (שווײַגט)

שרה'לע: אַ מאָדנער וואָרט. — דיר זעהט ניט אויס דאָס, וואָס זײ האָבען געשריען, ווי עפּיס אַ פּלאַטשיגע זשאַבע, מיט אַ ברײטען פּיסק אַזאַ, וואָס שמײכעלט... מיט קײלעכיגע, אַרויסגע־שטעקטע אויגען, אַזוינע גרויסע... נײן? אוי בין איך אויף זײ אין כעס. —

חוה. אַט, שרה... ס'איז דאָ נאָך שענערס. שענע ווערטער הערען מיר געגנוג...

שרה'לע (פערמאַכט איהר דעם מויל) שווײַג, שווײַג, דערמאָן ניט... דאָ אַנטקעגען איז יעצט אַ חתונה. אַלע זענען אין ווײַסען, אין ווײַסען... פערשטעהסט? (פלוצלונג, מיט התפעלות). אַך, זעה! זעה, וואָס איז דאָרטען! זעה!

חוה (הויבט אויף רוהיג די אויגען צום זאַל) די חופּה. (ווי פאַר זיך) יעצט איז דאָ אַ חופּה...

(אַנטקעגען דער גלעזערנער טיר פון באַלקאָן בעווײַזען זיך שטאַנגען מיט אַ רויטער פּלאַכטע איבער זײ, שאָטענס פון מחותנים רינגלען עם אַרום מיט אַ סך אָנגעצונדענע ליכטלעך).

שרה'לע (אויף די שפּיצען פינגער) די חופּה, חופּה, אָט לײענט עפּיס אײנער מיט אַ לאַנגער באָרד... דער רב, אפשר... עס זעהט זיך ניט דײַטליך. (דורשטיג) אַך, פאַר וואָס האָבען זײ פערהאַנגען די שויבען מיט פאָרהאַנגען? ... פערגינען ניט, טאָמער קוקט אַ פרעמדער אויך זעהן, פערגינען ניט... דאָ איז אַלץ אַזוי! און בײַ אונז אין שטעדטיל, אַז מען האָט געשטעלט אַ חופּה, איז עס געווען אין בית־מדרש, און אַלע האָבען געמאָגט קוקען. — זעה, אײנער אין אַ צילינדער האָט זיך דאָרטען אײַנגעבויגען... דאָס איז געוויס דער חתן...

חוה (דומפּיג) דאָס טוט ער אָן דעם פינגערל.

שרהלע: די כלה זעה איך ניט, די קלײנטשינקע.

חוה: אַ קלײנטשינקע? ווער האָט דיר געזאָגט?

(ס׳דערהערט זיך אַ פרעהליכער „וויוואַט״ פון אָרקעסטער.)

שרהלע (מיט פערדראָס): אַך... שוין. מען צעגעהמט די חופה, מען פערלעשט די ליכטלעך... מען צעגעהט זיך... אָט שיט מען זיך מיט פאַפירעלעך, זעה רויטשינקע, גרינינקע, בלאַ־הינקע, אַ סך, אַ סך פאַפירעלעך... מען לאַכט. איינער האָט זיך עפּיס געשטעלט אויף אַ שטול... ער האַלט אַ כוס אין האַנד, אַ גלעזערנעם... מיט וויין, מיט וויין... רויטער וויין. ער זאָגט עפּיס... זעה, אַלע פּאַטשען מיט די הענד...

(ס׳גרייכט אַ ניטדייטליכער גערויש פון אויסגעשרייען און אַפּלאָדיסמענטען).

שרהלע (דאָרשטיג): דו הערסט?

חוה (מיעד): איך הער. (הערט זיך צו) די איבעריגע געהען פון שיינקעל...

(אין דער טיעף סצענע דערהערען זיך טריט).

שרה׳לע (ווערט פלוצלונג קינדעריש אויפגערעגט):... און דוקא ניט! אויף צעפּוקעניש. (וויל לויפען).

חוה (כאַפּט זי אָן): גענוג וועט דיר שוין זיין, נעה... קינד איינע. דו קענסט בעסער—דיר זאָל זיין וואַרים. צוליעב וואָס?... וואָס עפּיס גראַד היינט האָט זיך דיר פערוואָלט?

שרה׳לע: די טענץ, די טענץ... (אַנטלויפט אין געסעלע אַריין).

(נאָך דריי אַרבייטער געהען צו. שכור׳ע).

1־טער אַרבייטער (קריכט אָן אויף חוה׳ן מיטן שכור׳שן פּנים): הם?... חאָ—חאָ...

2־טער אַרבייטער (שלעפּט זי בײַם שאַל): די חברה איז שוין געוועזן דאָ?... אַריין? אַריין?

חוה (נערוועז) כ׳ווייס ניט...

3־טער אַרבייטער (אַ גראָב קול): שרה׳קה איז דאָרטען? דאָרטען שרה׳קע?

חוה: כ׳ווייס ניט.

1־טער אַרבייטער (קרימט איבער מיט אַ באַס): כ׳ווייס ניט, כ׳ווייס ניט... כ׳ווייס ניט... (שאָקעלט זיך).

2־טער אַרבייטער (ווינקט אונטער צום דריטען): חוה׳קע קום.—(נעהמט זי אונטערן אָרעם) קום, אַ?

חיה (קוקט זיי אָן מיט שרעק): ניין, איהר—(קוים-קוים) איהר לאַכט.

3-טער אַרב.: וואָס זאָגסטו? קום.

חוה: איהר... לאַכט.

2-טער אַרב: וואָס פאַר אַ טענות? געגאַנגען, נו!

חוה (שטיל. מיט הכנעה): נו, קומט... איך זאָג דאָך ניט... (לאָזט זיך געהן):

3-טער אַרב.: (שטויסט זי אָב מיט אַ גראָב געלעכטער און לויפט אַריין אין אַ טויער. נאָך איהם דער 2-טער.)

1-טער אַרב. (שאָקעלט זיך): לאָ—לאָ—לאָ פּישלאָ, פערשטאַנען?... פּסיאַ-קרעוו... המ? (געהט אויך אַריין).

חוה (לאַפּט זיך מיט ביידע הענד פאַר'ן קאָפּ און בלייבט אַ ווײַלע שטעהן פערגליווערט, אָנגעשפּאַרט מיט'ן רוקען צום וואַנד פון'ם טויער. נאָכהער גלייכט זי זיך אויס, קוקט זיך אַרום און ניט אַ מאַך מיט דער האַנד): נו, אַלץ איינס, אַלץ איינס.. גענוג, גענוג. נעכטן וואָלט זי מיר שוין אויך געזאָגט... די פער שאָלטענע... (שטיל ווי פער'חלומ'ט) דער וויסעל איז טיעף טיעף, טיעף... טי—יף.—

ענדע ערשטער אקט.

צווייטער אקט.

(אין 5 מינוט ארום)

די זעלבע דעקאָראַציע, ווי אין ערשטען אַקט. אין „זאַל איטאַליע" געהען טאַטטען. ריזיגע שאָטענס פון הענד גיבען זיך דאָרטען אַלע ווײַלע אַ הויב, באַלד דערהערען זיך אַפּלאָ־דיסמענטען, און די מוזיק גיט אַ כאַפּ אונטער „אַ וויוואַט" און ווערט אַנטשוויגען. פון דער רונדער, אָפענער טירעל, וואָס צום לינקען, געהען אַרויס אַ פּאָר מענשען, און אַ פּאָר געהען אַרײַן.

חוה. (שטעהט, ווי אַ פערגליווערטע, אָנגעשפּאַרט מיט'ן רו־קען צום טויער און בעמערקט קיינעם ניט).

מײַטע. (לויפט אַרויס פון טויער אָהן אַ פאַטשײַלע, בײַדע הענד אונטערן קאַפּטעל, קוקט זיך אַרום). און וואו איז זי?

חוה. (גיט אַ ציטער און גלײַכט זיך אויס) האַ?

מײַטע. (קרימט איבער) האַ—האַ? — שרה'קע דײַנע וואו איז? מען דאַרף זי דאָרטען האָבען... נויטיג... פרומקעלע זיצט און בראָט.—שומרים דאַרף מען נאָך זײַן בײַ איהרע שרה'קעס. צרות איהר!

חוה. (קוקט זי אָן אָנגעשטרענגט) פרומע איז זעהר אין בעס?... אויף שרה'קען?

מײַטע. מען פרעגט דאָך בײַ דיר עפּיס?

חוה. שרה'קע? זי איז — כ'ווייס ניט. לאָז מיך.

מײַטע. (מיט אַ בעהאַלטענעם קוועטש) איך לאָז דיך, איך לאָז דיך... (געהט אין טויער) זאָל זי אַליין געהן און זוכען זי, אויב זי דאַרף—(ווערט פערשוואונדען).

חוה. (קוקט איהר נאָך) ... נו, אַלץ איינס. — (פאַרזיכטיג) שרה, שרה!

שרה'לע (איהר שטים הערט זיך פון געסיל) כ'בעט דיך, חיים, לאָז מיך יעצט אָב.

חיים. (געהט אַרויס פון געסעל, האַלטענדיג שרה'לען בײַ

דער האַנד. די היטעלע אויף אַ זײַט. מאַכט ברײַט מיטן פינגער) אַ בזוויל ניש—וויסען ...

שרה׳לע (רײַסט זיך פון איהם אַרויס) און איך וויל נישט נעהן. (לויפט צו צו הוה׳ן) איך שטעה דאָ מיט חוה׳ן. איך דאַרף.

חיים. (געהט צו צו חוה׳ן לאַבוסדיג, מיט אַ זײַט): זאָג נאַר, פײַפּע, דו רעדסט איהר דאָס צו? (גיט איהר אַ שרויף מיטן קלײַנעם פינגער אונטער דער נאָז) מײַנט׳ס ניש—אַנ׳זאַ תרנגלת... ב׳גיב דיר באַלד—אַ—אַ כמאל און אַ שיט אויס דײַן זעקיל בײַנער׳ אַז „סמענטאַזשעס" וועלען דאָס קלײַבען אויף צוקער. — וואוהין קוקסטו? איך רעד דאָך מיט דיר!

שרה׳לע. מאַך דאָ נים קײַן שטיק, חיים.

חוה. (קוקט אויף איהם רוהיג).

חיים. וואָס קוקסטו מיך אָן מיט דײַנע קעצישע שפּאַקטיוועס? סט׳מיך נישט—דערקענט (אַרײַן אין סעריאָז. כאַפּט זי אָן און טרײַסעלט) דו קענסט מעך? (העכער) איך פרעג דיך: דו קענסט מעך?

חוה. (קאַלטבלוטיג) לאָז.

חיים. (אַנגעריהרט) חיים־קישקע קענסטו? ס׳געהערט פון חיים־קישקען?

שרה׳לע (שפּאָטיש) פּ־ש־ש־ש—

חיים. (קלאַפּט זיך ענערגיש מיטן פינגער אין האַרצען. הויך אויפ׳ן קול) ס׳בין איך. אי—איך! (נאָך העכער) ס׳בין אי—איך!

שרה׳לע. אָ־הא, אַ העלד אין גאַטקעס!

חיים. (נעהמט זיך צו שרה׳לען) און דו אויך? זאָג נאַר, קאַסמאַרע, דו אויך? דו ווײַסט, אַז איך האָב אָט אַנ׳זאַ (שטרעקט אויס אײַן האַנד און קלאַפּט אויף איהר מיט דער אַנדער האַנד) אָט אַנ׳זאַ!

שרה׳לע. אָי—אָי, ווי פאַר אַ יאָהריגען שנײַ...

חיים. (אויפגעבראַכט) דו ווײַסט, וואָס אין כאַלעווע ליגט? (פּאַטשט זיך אין שטיוועל) אין כאַלעווע!

שרה׳לע. אַ שקאַרפּעטקע. — נאָך מיט אַ לאָך. —

חיים. (כאַפּט אַרויס פון כאַלעווע אַ מעסער און נים מיט איהם אַ בלאַנק)

שרה׳לע (גיט זיך אַ טרייסעל) אַי, אַ דונער!

חוה. (שטעהט רוהיג).

חיים. (צופרידען פונ׳ם עפעקט) אַ? קאַסמאַרע, מיינט טאַקי־ש.
—אַט שוין, נו! אַ הויב די פּיסלעך און געגאַנגען.

שרה׳לע. (צעשראָקען) חיים׳קע, כ׳בעט דיך...

חיים. כ׳וויל נישׁ׳וויסען.

שרה׳לע: געה יעצט אַוועק; אַ גאַסט דאַרף קומען... (שטילער־הייד) מיט פּייאַס׳ס... ס׳טקריגען אַ פּאָר גילען—קום שפּעטער...

חיים. (לאָבוסדיג) אַ פּאָג׳ל׳ן (בעהאַלט דעם מעסער) געדענק, איך געה יעצט אַוועק פּ׳ס׳עסען (לאָזט זיך געהן) קאַסמאָרע, אָבער געדענק! (ווערט פערשוואונדען אין דער טיעף סצענע.)

שרה׳לע. אַזאַ לאָבוס—וואָס?

חוה. נישׁ׳קשה זיך...

שרה׳לע. (מיט פערדראָס) דו ווייסט, ער איז גאָר ניט אַזאַ שלעכטער... ער דרעקסעלט זיך נאָר אַזוי—וואָס ניין? אַט מייטע׳ס און רוזשע׳ס יאַטען... וואַזשנע בעשיצער! געהמען צו ביי זיי ביז אַ גראָשען, און אָפט מאָל נאָך—(שטיל) מיט די פויסטען. מיט די פויסטען... ס׳געהערט, ווי מייטע האָט ביי זיך אייערנעכטען געוויינט ס׳געהערט!

חוה. כ׳האָב דיר פערגעסען זאָגען, מייטע איז דאָ געוועזן פרומקעלע זוכט דיך—זי איז בייז.

שרה׳לע. בייז? נו זאָל זי זיין בייז!.. איך פעהל איהר אָבער, אַ?— זי ועט שוין מסתמא באַלד אַרויסלויפען מיט איהר רעטאָנדע. נעכטן וואָלט זי אַמאָל קראַנק געוואָרען! כאָטש אויף איין נאַכט, אויף היינטיגער נאַכט, אָט וואָלט געווען גוט! — ניין, זי איז געזונד ווי אַ שטיין.

(פון חתונה־זאַל דערהערט זיך אַ פרעהליכער „וויוואַט").

שרה׳לע. (טרויעריג) דאָ איז יעצט דער מאָלצייט. די מחותנים האָבען צייט. שווער געהט ביי זיי צו די טעניץ. (שווייגט אַ ווייַלע) עס שאָדט איהר, אַז איך שטעה אַמאָל אין אַ יאָהר אויפען נאַס, אַנ׳איבעריגע שעה. און חיים׳קע, ער אויך! ליידען קען איך איהם ניט...

חוה. און ניט לאַנג הזָסטו מיר געזאָגט, אַז דו האָסט איהם שרעקליך ליעב; אַ, שרה'לע?

שרה'לע. שרעקליך ליעב ... ניין, כ'ווייס ניט, כ'ווייס ניט. ביי זיי קומט אַלץ אויס בעסער, איידעלער ... (ווייזט אויפ'ן חתונה־זאַל) אַז דו וואָלסט וויסען! איך האָב דאָך געזעהן דעם חתן מיט דער כלה, וואָס האָבען דאָ היינט חתונה. איך ווייס אויף געוויס, אַז דאָס זענען זיי. היינט ביי טאָג האָב איך אויף אַ רגע אַ קוק געטהאָן דורכ'ן פענסטער. זעה איך, אַז אָט די גלעזערנע טיר פון באַלקאָן איז אָפען. די בעדינער האָבען אינוועניג געפוצט די סאַ־מעטענע בענקלעך. רויטע בענקלעך אַזוינע.—צוויי זענען דאָרטען אומגעגאַנגען און בעקוקט. נאָכהער זענען זיי אַרויס אויפ'ן באַלקאָן. וועסט דאָך ניט גלויבען — דאָס זענען געוועזען חתן־כלה. כ'האָב אויפ'ן שטעל פערשטאַנען פון זייער שמייכעל... ער איז אַזאַ שענער, מיט געגרייזעלטע האָר, שוואַרצע, ווי סמאָלע...

חוה. (גיט שטיל אַ ציטער) געגרייזעלטע? — מען זאָגט: מיט אַ געגרייזעלטען מאַך נישט קיין שותפות.

שרה'לע (מיט חשק) הער זיך צו... ער האָט איהר עפּיס אַ שושקע געטאָן, און זי האָט איהם געמאַכט מיט'ן פינגער צום נאָז... ער האָט זיך אומגעקוקט, צו די בעדינער... כי־כי, ער האָט געמיינט—קיינער זעהט ניט. ער האָט אַזוי פאַמעליך אַראָבגעצויגען פון איהר הענטעל די הענטשקע, אַזאַ קלייניקע הענטשיקע— און האָט זיך איינגעבויגען... ער איז אַ הויכער, און זי—אַזאַ ווייסינקע, אַ יונגינקע.

חוה. און ער איז אַ הויכער?

שרה'לע. אַ, זעהסט, ביסט אויך מקנא... דו אויך. טרעף וואָס ער האָט געטאָן, אַנו? (ווי בסוד) ער האָט איהר אַ קוש געטאָן, אַ קוש געטאָן אין האַנד. אַלע „ריסטאָקראַטען" קושען אין האַנד, אַנ'אמת? זי איז רויט געוואָרען. זאָל איך אַזוי געזונד זיין, ווי איך האָב געזעהן מיט מיינע אויגען. מיר איז נאָכדעם געוואָרען אַזוי אומעטיג, אַזוי אומעטיג. פרומקעלע איז צו מיר צוגעגאַנגען, גענומען מיך שלעפען אין זאַל, בעסער געהן זיך אויסשלאָפען, איידער קוקען אין מיטען העלען טאָג אין פענסטער... אוי, ווי מיר האָט זיך גע'חלש'ט אָנשפּייען איהר אַ פולען פנים!

חוה. (רייבט זיך נערוועז דעם שטערן).

שרה׳לע. און דערפאר ווילט זיך מיר היינט אזוי זעהן, ווי עס געהט דא צו זייער חתונה, עפּיס ציהט מיך אזוי... איך ווייס אפילו, ווי ביידע הייסען... וואס קוקסטו אזוי?

חוה. (רעדט פלוצלונג) שרה, וואס וועט זיין, אז איך וועל מיט אמאל... שטארבען?

שרה׳לע. וואס איז דאס פאר א ווערטער?

חוה. זעהר איינפאך... מיט אמאל: וואו איז חוה? ניטא חוה! ניטא... (גיט א לאך אין זיך).

שרה׳לע. (שטעלט אוים גרויסע אויגען) ח־ו־ה? איז יענץ טאקע אנ׳אמת? און איך האב געמיינט—

חוה: נו־נו. נארעלע, דאס לאך איך—גלאט אזוי; זי האט שוין מורא. (שטרענגט זיך אן) דו האסט געמיינט? וואס האסטו געמיינט?

שרה׳לע (נעהמט איהר האנד): חוה, דו ווייסט, אז דו רעדסט פון שלאף?

חוה: איך?

שרה׳לה: דו.

חוה: ס׳האט זיך דיר אויסגעדוכט.

שרה׳לע: די ווענטיל צווישען אונזערע ביידענס צימערן איז זעהר דין. מען הערט אפילו דעם אטעם; אז עס איז שטיל...

חוה: נאר דו! אז... אז זינט איך בין ארוים פון שפיטאל שלאף איך ניט גאנצענע נעכט.

שרה׳לע: איז רעדסטו דאס אזוי? ניט פון שלאף?

חוה (מבולבל): וואס אזוי? קינד איינע. רעד, אז ד׳ רעדסט.—

שרה׳לע: נו, זאג אליין, איינמאל קען זיך אויסדוכטען. אבער עטליכע מאל? זאג אליין. דו ווייסט, דעם לעצטען מאל האב איך זיך זעהר דערשראקען... כ׳האב זיך איינגעהאלטען ניט צו שרייען. גלויבסט ניט? כ׳קען דיר שווערען. אלע זענען זיך שוין יעמאלט צעגאנגען. ס׳איז געווען אודאי פיער אזייגער ביי נאכט. די „הויכע״ האט שוין אומעטום צעלאשען די לאמפען ו פינסטער. ליג איך אזוי און שלאף ניט. מיר דאכט זיך, אז דו ק־עכצסט. פלוצלונג הער איך, ווי דו טוסט א לאך אזוי מאדנע... שטילערהייד און דערנאך— (גיט א ציטער און שטעלט זיך אב.)

חוה (שטיל): דערנאך?

שרה׳לע: דערנאך. „דער ווייסעל איז טיעף—טיעף—טיעף... דער ווייסעל איז טיעף—טיעף—טיעף"... און ווידער א לאך—

חוה: אט דאס גאר? (לאכט ניט נאטירליך.)

שרה׳לע (אונגלויביג) דאס איז גארנישט, חוה?

חוה: כ׳ווייס וואס. איינמאל געה איך אזוי איבערן אייזער־נעם בריק פון „פראגע". טו איך א קוק אראב אין וואסער... דער קאפ האט מיר וועה געטאן. גיט מיר עפּיס אזוי א שווינדעל... קלער איך: און ווי איז, אז דער בריק פאלט מיט אמאל איין... דרומעלט זיך מיר פון דאן אן עפּיס... אין שלאף, אז א גוי שלעפּט מיך אין ווייסעל אריין... אט וואס.

שרה׳לע: און איך האב געמיינט—גאט ווייס וואס. כ׳האב געמיינט, אז דו ווילסט עפּיס שלעכטס טון.

חוה (קוקט זי אן אהן בעוועגונג).

שרה׳לע (מבולבל): ווײַלע זי איז אויף דיר אזוי... אנגע־בלאזען, ווײַל דו פערדינסט ניט—פּטור נו, בײַ מיר אויך... ס׳טרעפט זיך... און בײַ קוינען און—און בײַ מײַטען אויך... בײַ אלעמען—

חוה (גלעט זי) טרײַסט מיך ניט, מײַדעלע, טרײַסט ניט—

שרה׳לע: זאל איך אזוי געזונד זײַן—.

חוה: איך טרײַסט זיך אלײַן ניט. טאמער ניט הײַנט, איז מארגען, זאגען מוז זי מיר.—

שרה׳לע: א ליגען, זי וועט ניט זאגען, זי וועט זיך ניט דערוועגען... (שווײַגט א ווײַלע) און דאס, וואס זי האט פון דיר פריהער געהאט? זי דערצעהלט דאך אלײַן...

חוה: אה, פריהער! (קריצט מיט די צײַהן) דו ביסט א קינד! שענערע מענשען, ווי „פרומע די הויכע", האבען פער־געסען, וואס פריהער—ש ע נ ע ר ע מ ע נ ש ע ן... (פערהוסט זיך)

שרה׳לע: אט וועסטו זעהן, זאל זי נאר פּרובען. מײַן חיים וועט ניט דערלאזען, ער האט חברה, איך וועל איהם בעטען... וועסט זעהן.— א, ער האט חברה!

חוה: אלץ אײנס, פון דאנען איז נאר אײן וועג פארהאן—

שרה׳לע: (דערשראקען) וואהין?

חוה: אַהינצו... וואו מען פֿערדינט אַ פֿערציגער אַ מעת־לעת און דערנאָך נעהמען עס אָב די לאָבוסעס... דאָ בין איך שוין אויס סחורה... אין „סטאַרי גאָראָד“—יאָ.

שרה׳לע: אך דאָס?—ניין, ניין... זאָל גאָט היטען!

חוה: גאָט האָט שוין פֿערהיט.—(נעהמט דעם פּנים אין ביידע הענד) אַז איך בין געלעגען אין שפּיטאָל, האָב איך אַ סך געקלערט. קיינמאָל האָב איך אַזוי פֿיעל ניט געקלערט, גאַנצע טעג, גאַנצע נעכט...

שרה׳לע: אַ שענע מלאכה, מען קען דאָך פֿון זינען אַראָב!—און דיינע ביכער... די רוסישע, מיט די רימענע רוקענס? עפּיס זעהט מען זיי ניט...

חוה: אַ, די ביכער? (גיט אַ לאַך) זיי האָב איך צעפּליקט, צעפּליקט...

שרה׳לע: (הויבט מיט די פּלייצעס).

חוה: נאָר סיי ווי סיי לאָזט מען ניט לייענען אין שפּיטאָל. דער דאָקטאָר פֿערוועהרט. דאָס שאַדט צום געזונד, פֿערשטעהסטו מיך... דערפֿאַר אָבער טראַכטען—ווער קען דאָס זעהן, ווער קען דאָס פֿערוועהרען? (קליינע פּויזע)... דעם ערשטען צינגעל איז נאָר געוועזען שווער אַרויסצונעהמען. און דערנאָך האָט זיך שוין איטליכער גענומען גרינגער, גרינגער, ביסלעכווייז. יעצט איז מיר גאָרנישט געבליבען; גאָרנישט, גאָרנישט...

שרה׳לע: מען קען זיך פֿאָרשטעלען—אָנקומען פֿון מאַר־שאַלקאָווסקע אַהער, וואָס עס קען שוין בלייבען... אָבער אַ מענש מוז מען זיין... נאָר זיין אַ מענש...

חוה: (הויבט אויף איהר אויף די אויגען, שמייכעלט טרוי־עריג) אַך, ניט דאָס, ניט דאָס... מיידעלע מיינס. מיינסט, אַ דאָרטען איז מיר טאַקע געוועזען גוט? פֿרעהליך?... דאָרטען האָט מען נאָר ניט געלאָזען זיין אומעטיג, מען האָט טאָג־טעגליך ניט געלאָזען.—אָבער אין אמת׳ן—

שרה׳לע: וואָס רעדסטו? און די אָפּיצערען און—און מאַש פּאַניער־ווײַן?...

חוה: אַפֿילו ניט די פּלישענע טעפּיכען, ניט די שפּיגלען, ניט די זיידענס, ניט די פּאַרפֿומען... איך האָב זיך נאָר געמאַכט פֿרעהליך, אָדער אַז דער יאָפּ פֿלעגט זיך פֿערדרעהען, פֿלעג איך

פערגעסען... (אָטעמט שווער) איך וועל דיר זאָגען איך וועל דיר זאָגען... איך האָב געהאַלוט פרעמדע, ווילד פרעמדע און געקלערט וועגען איהם... געטרונקען וויינען און ליקערען מיט סטודענטען און אין אמת'ן מיט איהם, נאָר מיט איהם... פער־שטעהסט? נאָר מיט איהם... איך פלעג נאָר דאַרפען פערמאַכען די אויגען. —

שרה'לע (מיט חשק): אַה, איך פערשטעה, װאָס דו מיינסט, איך פערשטעה.—און אַז מען עפענט אויף די אויגען, זעהט מען עפּים פרעמדע פנים'ער... אָפּטמאָל נאָך שמור'ע, מאוס'ע... און עס ווערט אַזוי ניט גוט. —

חוה (האַלב־איראָניש): און וועמען—דו? וועמען האַלוסטו, אַז דו פערמאַכסט די אויגען? חיים'ען?

שרה'לע (שטאָלציג): פון יעצט אָן—דעם געגרייזעלטען חתן, וואָס איך האָב דאָ געזעהן—און פריהער... פריהער שטענ־דיג דעם פרינץ אַלברעכט, ער שטעהט מיר, ווי אַ לעבעדיגער פאַר די אויגען... —

חוה (פערוואונדערט): וואָסער פרינץ אַלברעכט?

שרה'לע: ע! ט'שוין פערגעסען. (דעקלאַמירט)... און דאַן האָט דער פערצווייפעלטער פרינץ אַלברעכט געטאָן אַרויסלאַ־פען זיין גאָלדענעם דאָלך פון דער זילבערנער שייד און מיט די שנעלקייט פון אַ בליץ געטאָן עס אַריינשטעקען אין דער ברוסט פון דעם אַלטען פרידריך, וואָס האָט אַוועקגערויבט זיין הײס־געליבטע דאָלאָרעס..."

חוה: אַ, דאָס האָסטו געלעזען אין דער „בלוטיגער ראַכע".—

שרה'לע (פערשעמט): און וועמען דו? וועמען האָסטו געמיינט? איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז איינער פון דיינע—פון דיינע ביכער, אַן'אַנדערער...

חוה: אי, נאַרעלע. (קליינע פויזע) אַז איך בין געוועזען אַ יאָהר עלטער פון דיר, האָב איך געהאַט אַן'אייגענעם פרינץ, ער האָט געהאַלטען עקזאַמענס אין יענער שטאָדט, וואו איך האָב געאַרבייט. —

שרה'לע: דאַן? אַז דו ביסט געוועזען אַ מאָדיסטקע? אין דער ליטע?

חוה (גיט אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ): אַלע פאַרנאַכט פלעגט ער

אויף מיר וואַרטען אין בולוואַר... און איך—אוי בין איך געווען נאַריש, אַזוי נאַריש!—איך גייה, דאַכט זיך, צו זיך אַהיים, צו זיך אין צימער, און פערגעה אין גאָרטען אַריין... צו יענעם בענקעל, וואו ער זיצט... און דאָס האַרץ קלאַפט מיר אַזוי, קלאַפט...

שרה'לע: דאָס איז ביי אייך געווען אַ ליבע? אַ יאָ? אַנ'אמת'ע ליבע?

חוה: צו די פיס איז ער געלעגען (גיפטיג), ווי אַ הונד... נאָך ווי.—איך זאָג איהם, אַז מיר זענען ניט קיין פּאָר, אַז איך בין אַ פּראָסטע נייטאָרין, און ער: „אָהן דיך קען איך ניט לעבען" און אָט נעהמט ער און פערוואַרפט דאָס לערנען און אַלץ, און הויבט אָן טרינקען בראַנפען... אַ פערצוויטערטע פלעג איך ווערען.—איך זאָג איהם, אַז איך בין אָרים, אַנ'אָרימע יתומה, און ער: „אַלע מענשען זענען גלייך ביי אַ געבילדעטען, אָרים און רייך—אַלץ איינס"... און נאָך אַ סך, אַ סך פלעגט ער מיר רעדען. (שוויַיגט אַ ווייַלע) ביי דער אַרבייט, אַז איך האָב מיך דערמאָנט אָן זיינע רייד, פלעגט מיר ווערען אַזוי וואַרים, און איך פלעג אָנהויבען זינגען... די מאַשינעס האָבען געקלאַפּט נאָכאַנאַנד, די נייטאָרינען האָבען אונטערגעקרעכצט—און איך האָב געזונגען.— אַ פוילינקע בין איך געווען, אַ פרעהליכע.—

שרה'לע (נייַגעריג): און דערנאָך?

חוה: דערנאָך האָט ער גענומען מיט מיר לערנען, אַלע אָבענד געגעבען מיר שטונדען, לייענען מיט מיר צוזאַמען און אַוועקזיצען שפּעט... דערנאָך אַלץ שפּעטער און שפּעטער ביז וואַנען... ביז וואַנען ער האָט אויסגעפיהרט.—איך האָב מיך געבעטען... מיט טרערען... און ער: „אַלע מענשען זענען גלייך", און אַ סוף-אַנ'עק.

שרה'לע (שטיל): כ'וויים, ווי דאָס טרעפט זיך... ביי מיר אויך—ביי מיר איז אויך אַזוי געווען. דאַכט זיך, מיט איין האַנד שטופּסט דו איהם: „מען דאַרף נישט. מען דאַרף נישט", און מיט דער אַנדער האַנד האַלזסטו. „מען דאַרף נישט, מען דאַרף נישט"—און אַליין קושט דו... פאַר וואָס איז דאָס אַזוי?

חוה (פּלוצלונג אויפגעבראַכט, קריצט מיט די ציינער): געלד איז ער מיר געקומען פאָרלעגען און ווידער—„אַלע מענשען זענען

גלייך". אזא הונד! פערשטעהסט? איך האב שוין יעמאלט ניט געקענט געהן צו דער ארבייט, און ער—געלט. אט איז געוואָ־רען: „אלע מענשען זענען גלייך"—(הוסט).

שרה'לע (כאפענדיג אלע רגע אונגעדולדיג א קוק צום חתונה־זאל): גאט איז מיט דיר, חוה! זעה, ווי דו האסט זיך צעקאכט! א מענש האט זיך דערמאנט!—נו זאג אליין! טו א שפיי... און גענוג...

חוה (אבגעקיהלט, טרויעריג): זעקס יאהר האב איך גע־שפייט, ביז וואנען איך האב אנגעהויבען שפייען מיט בלוט—(גיט א לאך) און אפטמאל האט זיך מיר געדאכט, אז מיך ארט שוין ניט... אז אלץ האט זיך אוועקגערוקט ערגיץ וויט, וויט.—נאר אז איך בין ניט־געזונד געווארען און געלעגען איינע אליין, איז עפיס אלץ ארויסגעשוואומען, און ס'האט מיך גענומען ברענען אין הארצען, עקבערן אין מח: איך ליג דא—און וואו איז ער. דאן האב איך אלע מיינע ביכער, זיינע צמאליגע מתנות—געריסען, געפליקט בלעטלעכווייז, בלעטלעכווייז, שטילערהייד. פערשטעהסט? איך פלעג מיר פאו ש'עלען, אז דאם רייס איך פון איהם שטיקער פלייש, איברים־ווייז—פלעגט מיר גרינגער ווערען אויף א ווילע (שווייגט). ביז איין בוך האב איך צעריסען.

(כשעת'ן לעצטען דיאלאג האט זיך דער מאלצייט אין חתונה־זאל געענדיגט. א בעוועגונג.—הינטער דער גלעזערנער טיר פון באלקאן טראגט מען דורך לאנגע מאלצייט־טישען. די קאפעליע שטעלט אן די כלים, ס'הערען זיך אבגעריסענע טענער).

שרה'לע (נעהמט ניט אראב אנ'אויג פון די בעוועגונגען אין חתונה־זאל): אך, איז דערפאר האסטו זיי צעריסען, א משוגע'נער מענש דאם איז.—

חוה (פערשטעלט דעם פנים): אז דו וואלסט וויסען—דו ווייסט ניט. ער איז געווען אזא וואוקסיגער, א ווארימער. איך האב איהם שטענדיג גערופען: מיין אדלער, אדלער מיינ'ס... און ער מיך: מיין ווייסע טויב...

(פון חתונה־זאל גרייכען די ערשטע אקארדען פון וואלס).

חוה (הויבט אויף די אויגען) שענע טויב און א שענער

אָדלער—(בעמערקט, אַז שרה׳לע הערט זי ניט, גיט אַ מאַך מיט דער האַנד און חמורעט זיך אָן. פּויזע).

(אין זאַל האָבען זיך אָנגעהויבען די טענץ. הינטער דער זאַסטאַווע ווערען די פּערבײַלויפענדיגע פּײַערלעך פון די פוהרען אַלץ וועניגער און וועניגער).

שרה׳לע (חדוה׳דיג): אַהאַ! אָבער דערוואַרט זיך!—די טענץ, די טענץ! ווער האָט אויסגעפיהרט, אַ? (צעטרײַטעלט) וואָס ביסטו אַנטשוויגען געוואָרען? דערצעהל, דערצעהל... אָבער איך האָב אויסגעפיהרט! (טאַנצט אונטער אויף איין אָרט צום טאַקט דער מוזיק) אַ שטײַגער, ווי זעהט איצט אויס די כלה, די קלײנינקע, און דער חתן אין צילינדער—כ׳וואָלט זיי נאָך אַ מאָל געוואָלט אָנקוקען—אוך (געהט צו נאָהענט צו חוה׳ן) הער זיך צו! וולאַ—די—מיר... אַ שענער נאָמען, אַ?

חוה (שטיל, דערשראָקען): וואָס איז דאָס? פון וואַנען ווײסטו זײַן נאָמען? פון וואַנען?

שרה׳לע: אַנ׳עכטער נאָמען פון אַ אָפיצער, אַ? אַ שטײַגער, ווי וועט ער זײַן אין אידישען—ברוך? בעריל? ע... ניט שען.

חוה (דײַטליך) מאַך זיך ניט קינדעריש. ווי אַזוי האָסטו זיך דערוואוסט?

שרה׳לע (קוקט צום „זאַל“): און ווי אַזוי דו?

חוה: ביסט בײַם זינען? איך זאָל ניט וויסען, ווי ער הײסט? איך?

שרה׳לע: מײן נישט. איך קען נאָך אויך ווי ניט איז איבערלײענען אַ רוסיש וואָרט. אַי, חוה׳לע! איך בין געווען זיכער, אַז נאָר איך אַלײן האָב עס געטאָן. ווען ביסטו דאָרטען געווען?

חוה (קוים, קוים): איך? געווען?...

שרה׳לע: נו, נו. (מאַכט מיט׳ן פינגער צום נאָז) איך ווײס... איך האָב זיך ניט געקענט אײנהאַלטען—ווי נאָר איך האָב זיי הײַנט דערזעהן אויפ׳ן באַלקאָן, האָב איך זיך געמוזט אַרויס׳גנב׳ענען אַ קוק טון, ווי זיי הײסען. כ׳האָב געמוזט.—

חוה: וואָס אויפ׳ן באַלקאָן? — דו זאָגסט: וולאַדימיר!—וואו? —

שרה׳לע (ווינקט איהר ממורי׳ס מיט די אויגען), נו, וועל

איך דיר דערמאָנען. אַט די מירמעלשטיינערנע טרעפ װענען בע־דעקט מיט שמאָלע טעפּיכען. (װײַזט אויף דעם אָפענעם אײַנגאַנג פון חתונה־זאַל) און אַז מען גנב'עט זיך אַרויף, הערט מען ניט — אַ, חוה? און אַז מען דערגעהט ביז דער װאַנד, דערזעהט מען דאָרט אַ רעמיל. —

חוה (זאָגט נאָך): דערזעהט מען אַ רעמיל. —

שרה'לע: אַהאַ, ט'זיך דערמאָנט. אַ ברייטע רעמיל אַ זאַ, אַ בעגילדערטע. —

חוה: אַ בעגילדערטע. —

שרה'לע: און אַלע טאָג שטעלט מען אַריין אין דער רעמיל די נעמען פון דעם פּאָר'ל, װאָס האָבען ביי־נאַכט חתונה. (פּאַטשט איהר אין פּלייצע) און חוה'לע װייסט דאָס אויסגעצייכענט. און היינט װער האָט חתונה? װי רופט מען די כלה, די קליינינקע? —

חוה (שטאַקט זיך): כ'װייס ניט, מיין עהרען־װאָרט...

שרה'לע: לידאַ. געדענק! לי—דאַ...

חוה: לידאַ — (קוים, קוים) און ער? —

שרה'לע (געהט אום, הערט ניט): נאָר יעצט איז שוין אוים „לידאַ". שוין נאָך דער חופּה. אַ מאָדנע זאַך! אַ טו אָן דעם פינגערל—מאַדאַם. (מיט אַ שטרענגער מינע) מאַ—דאַם סע—גאַל. —

חוה (דערשטיקט) אָ. (גיט זיך אַ שאָקעל און הויבט אָן ציטערן) ניין... ניין...

שרה'לע. (חאַפּט זי אונטער מיט ביידע הענד) חוה, חוה! װאָס איז מיט דיר? גיב אַ קוק אויף זיך—דיר איז ניט גוט געװאָרען?

חוה. (שפּאַרט זיך צו צו דער װאַנד, האַלב גע'חלש'ט) װי אַזוי—װי אַזוי—דאָס איז ניט אַזוי—דאָ! אין װאַרשוי? —

שרה'לה. זיי אַ מענש, חוה, זיי אַ מענש... װאָס פלוי־דערסטו? װאו טוט דיר װעה? קום אין שטוב! קום!

חוה. (שטאַרקט זיך מיט אַלע קרעפטען) גאָרנישט—אַ ביסעל—דאָ, דאָ האָט אַ שטאָך געגעבען, גאָרנישט... שטעה, שטעה! איך װעל ניט געהן... געה, געה אַליין אין שטוב—(טרייסעלט זיך) קאַ—אַלט, שרה'לע... מיר איז זעהר קאַלט...

שרה'לע (חאַפּט פון זיך אויסטון דעם זשאַקעטעל) דאַכט זיך, אַ גאַנצען אָבענד בעט איך זיך ביי דיר: װעסט זיך פער־

קיהלעֶן, טו אָן מײַן זשאַקעֶטעֶל, ס'איז פּײַכט — „נײַן"—און אַ סוף!

חוה. (האַלט זי אָב) מעֶן דאַרף שוין ניט, מעֶן דאַרף ניט. פֿעֶרקעהרט, מיר איז גאָר הײס, מיר איז זעֶהר הײס. (עֶפֿעֶנט פֿונאַנדעֶר די פֿאַטשײלעֶ) זעֶהר הײס...

שרה׳לעֶ. זעֶה, בײַ דיר ברעֶנעֶן די באַקעֶן, די אויגעֶן—(טאַפּט איהר דעֶם שטעֶרן) דו האָסט היץ! קום אין שטוב... לאָז, איך געֶה זאָגעֶן אין שטוב...

חוה (האַלט זי צו) מעֶן דאַרף ניט, ס'איז גאָרנישט. בײַ מיר טרעֶפֿט זיך דאָס. (ב'אָנדזשעֶט מיט די אויגעֶן איבעֶר דעֶם בעֶלויכטעֶנעֶם „זאַל") זאָג גאָרנישט. וואַרט, וואַרט. געֶה נישט.

פֿרומעֶ. (אַ ברײט־בײנעֶרדיגעֶ, אַ הויכעֶ, אַ בײזעֶר פּנים, אַ רעֶטאָנדעֶ אויף די פּלײצעֶס—געֶהט פּלוצלונג אַרויס פֿון טויעֶר. קוקט ניט אויף חוה'ן.) ... צי געֶהן, צי ניט געֶהן—איז זי דאָ בײַ מיר קײן בעֶל־הבית'טעֶ ניט,— שרה'קעֶ, אָט שוין זאָלסטו מיר אין שטוב אַרײַן, אָט שוין! — אַ... אַ העזה אַ ביסעֶל אָבהאַלטעֶן נעֶבעֶן זיך אַ קינד אַ גאַנצעֶן אָבעֶנד! וואָס, איהר איז אומעֶטיג צו שטעֶהן אַלײן! נאָך וועֶניג! —

שרה׳לעֶ. איך בין דאָס אַלײן געֶשטאַנעֶן, איך ווײס אַלײן... איך בין אַלײן געֶשטאַנעֶן, איך... איך האָב געֶוואַרט אויף אײנעֶם...

חוה. (קוקט צום „זאַל" מיט קײלעֶכיגעֶ אויגעֶן.)

פֿרומעֶ. (צו חוה'ן) און דיר האָב איך געֶוואָלט זאָגעֶן, אַז דו זאָלסט זיך אַוועֶקגעֶהן אין אַנ'אַנדעֶר אָרט... איך האָב פֿאַר דיר מעֶהר קײן צימעֶר ניט. הײַנט קעֶנסטו נאָך איבעֶרנעֶכ־טיגעֶן — און מאָרגעֶן אין דעֶרפֿריה פֿעֶרשלים איך... איך קעֶן מעֶהר נישט —

שרה׳לעֶ. פֿרומעֶ, וואָס רעֶדט איהר? זי איז דאָך זעֶהר ניט געֶזונד... זי איז דאָ שעור אין חלשות ניט געֶפֿאַלעֶן—זי—

פֿרומעֶ. (שלאָגט זי איבעֶר) דו שטעֶהסט נאָך? (ברײט) אָט—שוין זאָל—סטו מיר—אין—שטוב אַרײַן, נו! (וואַרפֿט אַ קרום מעֶן קוק אויף חוה'ן) איך בין ניט מחויב—בײַ מיר איז דאָ ניט קײן „בקור־חולים"... און דו — געֶה! (שטופּט שרה'לעֶן אַרײַן אין טויעֶר און פֿעֶרמאַכט די טירעֶל).

חוה. (פאר זיך) א כלה א קליינינקע, א ווייסינקע, א?... (קוקט זיך אום מיט צעטראָגענע אויגען) איהר? וואָס ווילט איהר, פרומע?

פרומע. אז מען רעדט מיט דיר, זאָלסטו הערען (מיט כעס) פון מאָרגען אין דער פריה האָסטו ביי מיר מעהר קיין צימער ניט. איך קען דיך מעהר ניט אויסהאַלטען. און איך דארף דיך ניט.

חוה. דאָס? מיר איז שוין דאָס אַלץ איינס... איצט אַלס איינס. איך האָב אַזוי אויך געוואוסט. (קוקט צום „זאַל") איך האָב נאָך פריהער געוואוסט.

פרומע (קאַלט). אז דיר איז אַלץ איינס, איז א ודאי גוט. איך מוז דיר נאָר זאָגען, אז א חוץ וואָס דו קאָסט מיך אָב בלוטיגע געלט, טוסט דו מיר נאָך אָן שאָדען. אָט געה הער, ווי די געסט לאַכען מיר אין די אויגען אריין... דו פטר'סט מיר אוועק א געשעפט... און געה הער, וואָס זיי זאָגען: וואָס עפּיס פרומע, האָט איהר אונז גענומען אַרויסשטעלען פוילע סחורה? — אָט, נעה, הער...

חוה. וואָ—אָס? (שרעקליך אויפגערייצט) פוילע סחורה? גנב'טע! ווערט פערפוילט מיט זיי צוזאַמען, פרומקעלע די גנב'טע! כ'האָב אייך אַלעמען אין ד'ערד... גנב'טע!

שרה'לה. (איהר קאָפּ רוקט זיך שטיל אַרויס פון טירעל.)

פרומע. (קוקט א ווײַלע פערוואונדערט) דו פאַסקודסטווע? דו—מיר? דו האָסט נאָך א העזה? איך וועל דיך באַלד... איך וועל דיך באַלד דיין שמאַטע-פּנים צופּאַטשען (הויבט אויף איהר אויף א האַנד.)

חוה. (שטעלט אָן בײדע הענד ווי א קאַץ) אַנו, פרובּט אָקאָרשט?... יעצט? אַנו, גנב'טע, אַננו...

שרה'לע (לויפט אַרויס און האַפּט אָן פרומע'ן פאר דער האַנד): גאָט איז מיט אייך! זי איז קראַנק... מען טאָר זי ניט טשעפּען... איהר ווייסט ניט.—

פרומע (דערזעהט שרה'קען): און דו ביסט נאָך אַלץ ניט אריין! טו נאַ דיר—(לאָזט איהר אַראָב א פייערדיגען פּאַטש).

שרה'לע (גיט א חליפּע און פערכאַפּט זיך): פרומע, איהר

ווייסט ניט, וואָס זי רעדט ביי נאַכט,— איהר ווייסט ניט...

פרומע. (צו חוה׳ן, שטיקט זיך פאַר כעס): אויף מיר אויפהויבען הענד? דו אויף מיר?—דיין זכר זאָל דאָ ביי מיר מעהר ניט זיין! אַט שוין!—(נעהמט אַרויס אַ גרויסען שליסעל) צו מיר אין שטוב?—וואָן! (געהט צום טירעל).

שרה׳לע. (האַלט זיך פאַר׳ן באַק, שטעלט זיך פרומען אויפ׳ן וועג) וואָס ווילט איהר טון? פרומע, פרומינקע, פערשליסט ניט, פערשליסט ניט דעם טויער... ס׳איז נאָך פריה—

פרומע. (שטופט זי אין טירעל): נאָך־עלף דער זייגער איז ביי דיר פריה? פראַטאָקאָלען ווילסטו, מען זאָל מיר קומען מאַכען? (וואַרפט אַ חשד׳יגען קוק אויף חוה׳ן)... פראַטאָקאָלען?

שרה׳לע. לאָזט זי אַריין, זי האָט זיך שוין אַזוי אויך פערקיהלט... איך האָב אַליין געוואָלט שטעהן און קוקען, ווי מען טאַנצט... זי האָט מיך געטריבען.—

פרומע. נו, נו, איך האָב געהערט, ווי זי האָט דיך גע־טריבען—(שטופט זי) און דיר וועל איך נאָך געבען—אַ גאַנצען אָבענד מאַכען חוזק פון מיר און פון געסט?!

שרה׳לע (חליפעט. צו חוה׳ן): געה ניט, געה ניט, געה ניט ערגעץ אַוועק!.. שטעה דאָ.—

פרומע. האָטש ביז מאָרגען אין דער פריה. (שטופט אַריין שרה׳לען אין טירעל מיט געוואַלד און געהט אויך אַריין. די טירעל פערמאַכט זיך. מען הערט, ווי דער שליסעל דרעהט זיך איבער צוויי מאָל).

שרה׳לע (איהר קול הערט זיך פון הינטערן טויער): שטעה דאָ, חוה! שטעה! חיים וועט באַלד קומען! חיים—(איהר קול האַקט זיך אָב).

חוה. (איינע אַליין) אַט ווייס איך... אַט האָט זי מיר געזאָגט. אוים! (מאַכט מיט די פויסטען צום חתונה־זאַל, רעדט פערשטיקט דורך די צייהן) צוגאַ, דאָ ביסטו! דאָ!.. פערפאַהרען אַהער חתונ׳קע האָבען... אַ? געטראָפען דיך אַמאָל, געטראָפען?—(טראַכט) און אָפשר ניט ער? וואָס דאַן? אַ געגרייזעלטער, זאָגט זי? אַ הויכער? סעגאַל?..

3־טער דורכגעהער (געהט צו איהר אַריבער פונ׳ם

רעכטען טראטואר, נעהט צו איהר צו און נעהמט זי אן פאר דער גאמבע), פאניענקע, א?—

חוה. (גיט איהם א שטויס), דו, אוועק!... אויס געשעפטען מיט מיר (לאכט) איך בין א פוילע סחורה... פערפוילט זאלט איהר אלע ווערען, אלע ביז איינעם...

3=טער דורכגעהער. משוגע'נע! (געהט פון איהר אוועק נעשווינד אין געסעלע אריין, קוקט זיך אום ביי איטליכען טראט).

חוה. (אראבגעלאזען דעם קאפ) און ווי אז א טעות? אז ניט ער? דאן—(גלייכט זיך אויס) מענשען וועל איך קוילען... הייזער וועל איך אונטערצינדען. (טראכט) די בעגילדעטע רעמיל?— (מאכט עטליכע פארזיכטיגע טריט צום איינגאנג פון חתונה=זאל, דערנאך אלץ געשווינדער, געשווינדער, ביז זי חאפט זיך אריין אין איינגאנג און הויבט זיך אן גנב'ענען אויף די מארמארנע טר״ה. די הציינע בלייבט א ווילע ליידיג. אין זאל שפילט מען און מען טאנצט).

(—עוויזט זיך ווידער אין איינגאנג מיט אויסגעגלאצטע אויגען. בלייך. געהט צוריק אריבער צום לינקען טראטואר. שטעהט א ווילע פערגליווערט) ער—ער... ער! — אט דא וועל איך ווארטען — (מאכט מיט די פויסטען) אט דא... און אז ער וועט ארויס — (טראכט א ווילע) און וואס וועל איך איהם זאגען? וואס? העלף גאט, גאט!

חיים. (קומט אן פון דער טיעף סצענע, א ביסעל אויסגעטרונקען. גנב'עט זיך אונטער הינטער חוה'ן, גיט זיך צו איהר א נויג מיט'ן רוקען און א שטויס) אפטשכי!... (מישט איהר איבער מיט די פינגער) יאלדיכע, זאג נאר, האסט דא געשפינט סקארפעטקעס, צי גערעדט מיט'ן מלאך=המות? רעד בעסער צו מיין דאשעק. — וואוהין קוקסטו? איך רעד דאך מיט דיר! קאסמארע איז שוין ארויף?

חוה: ארויף. געה צו איהר, געה. זי ווארט — געה.

חיים: פייפע, מיר הייסטו געהן? (קלאפט זיך אין הארצען) מיר דארפט, אז דאס איז חיים=קישקע, א? איך גיב דיר באלד א רייב=אריין פארפעל אין רעכטען אויער, אז דיר וועט אנהויבען נעהן פייער פונ'ם לינקען... (שטעהענג) דער העכט איז שוין גע=

קומען? דער גאסט מיט די פייאימס? וואס קוקסטו מיך אן?

חוה. וועלכער? דארטען זענען דא א סך געסט, א סך. —

חיים. (געהט צום טויער) האט מיך קאסמארע אויסגענארט, איז ניט מיין נאמען חיים־קישקע, אויב איך מאך פון איהר ניט קיין קאטערינקע. (גיט א שטופ די טירעל) פערשפארט? פון חייב קישקען פערשפארט? (שלעפט דאס הענדעל פון גלאק מיט ביידע הענד. נאך יעדע זילבע) איז—ניט—מיין—נאמען—חיים—א רוח אין אייער—טאטענס—טאטען אריין...

(אויפ'ן צווייטען שטאק, וואס איז די גאנצע צייט פערהאנגען מיט טונקעלע שטארען, הויבט זיך אויף איין שטארע, און ס'עפענט זיך א האלבער פענסטער).

פרומע. (שטעקט ארויס דעם קאפ) ווער קלינגט דאס דארטען אזוי? וואס איז דאס פאר א קלינגעניש? (דערזעהענדיג אונטען חוה'ן) אך, דו? דו וועסט ביי מיר ניט אריין...

חוה. (גיט א שפיי מיט האס און געהט אב)

חיים. פאני־פרומע! אפשר דערקענט איהר שוין ניט חיים'ען?... איך דארף האבען צו מיין קאלעזשאנקע—גוט נ'אווענד פאני־פרומע!

פרומע (שרייט אריין אין צימער) קריינע! נא, געה עפען. (חיים'ען) נאר אט יענע שמאטע זאלסטו מיר ניט אריינלאזען, ס'געהערט?

חיים. וועמען? חוה'ן? פאני פרומע ווייס, אז זי איז ניט מיין קאלעזשאנקע.

פרומע. ביסט אביסעל... אזוי אין לאמפ אריינגעגאסען... אבער זעה, איך בעט דיך!

חיים. פאני פרומע, אז חיים — קישקע זאגט — איז געזאגט!

(דער פענסטער פערמאכט זיך. די שטארע לאזט זיך אראב. אין א ווײַלע ארום הערט מען, ווי מען שפארט אב די רונדע טירעל.)

חיים. (אריינטרעטענדיג אין טויער) אז חיים־קישקע זאגט: געעפענט—איז געעפענט. (געהט אריין. — די טירעל פערשפארט מען ווידער.)

חוה, (גערט צו) — חיים וועט העלפען? אט דער? (גיט א מאך מיט דער האנד) — נאר דו ביסט דארטען! דו ביסט דארטען... (מיט שרעק) א — — — —

(א האלבע גלעזערנע טיר פון באלקאן עפענט זיך. פון אינוויינינ חתונה־זאל רייסט זיך ארויס א שטראם ליכטיגקייט און מוזיק. עס גיבען א בלאנק חתונה־קליידער פון מענער און דאמען.— דער חתן מיט דער כלה געהען ארויס אויפ'ן באלקאן, די ליכ־טיגקייט בעגיסט זיי).

חוה. (קוקט זיך צו. ציטערט) דאס איז ער — (דריקט זיך צו צו דער וואנד און בלייבט שטעהן. קוקט אהן בעווע־גונג) ער —

די כלה (פערוויקעלט אין א ווייסען ווארימען שאל, רעדט ווייך אין זאל אריין)... מאמע, האב נישט מורא, איך בין ניט פערשוויצט. איך האב זיך גוט ארומגעוויקעלט. (די גלעזערנע טיר פערמאכט זיך.)

דער חתן. טייבעלע מיינע, ווייסע —

די כלה. וואס האסטו מיר געוואלט זאגען? טייערער —

דער חתן. גארנישט — (גיט פלינק א הויב א ביסעל איהר שאל און א קוש אין פלייצע) גאלד מיינס! מיר האבען נאר דערעסען אלע צערעמאניעס, דער געפילדער—מיר האט זיך פלוצלינג פערוואלט כאטש אויף איין רגע בלייבען מיט קלייניגקער, ווייסינקער, ווארימער...

די כלה. מיר האבען געלאזען אלע געסט... עס פאסט ניט —

דער חתן. (גיט א מאך מיט דער האנד) זאלען זיי געהן.— אלע חדרים האבען זיי פערפלייצט, פערשוויצטע, אנגעגעסענע—

די כלה. טייערער, איך בין אזוי מיעד, ס'איז ערשט האלב צוועלף — —

דער חתן. טייבעלע, ווייסינקע, האב געדולד נאך א פאר שעה — אין גיכען — (שטעלט זיך הינטער איהר און קושט איהר אין קאפ) לידע, לידינקע...

די כלה. טייערער, מען זעהט —

דער חתן. (קושט ווידער) ניין, קינדעלע, איך פערשטעל דיך דאך —

די כלה. ניט פון זאל; דא אונטען. זעה, ס'ארא אויגען. איינער קוקט... זעה!

דער חתן. (בויגט זיך איין איבער איהר) וואו?

חוה. (מאכט עטליכע טריט פאראויס און שטעלט זיך אין מיטען ברוק צווישען ביידע הייזער. דומפיג) מזל-טוב דיר.. וועלוועלע...

דער חתן. הא? וואס איז? ווער איז דאס?

חוה. (דומפיג) איך. — מזל טוב.

די כלה. אודאי א מחותנת'טע, האט פערשפעטיגט. מאדנע. (צו חוה'ן) קומט ארויף, פאר וואס שטעהט איהר אויפ'ן גאס?

חוה. איך שטעה אלע מאל אויפ'ן גאס. —

דער חתן. (חאפט אן לידען פאר דער האנד. שטיל) לאז זי. רוף ניט — (צו חוה'ן) נו, יע... הייסט דאס, מיט מזל— מיט מזל זאלט איהר לעבען...

חוה. חא—חא—חא.. . מיט מזל? ווי, וועלוועלע? ווי?

די כלה. וואס לאכט זי דאס? וועמען מיינט זי דאס— וועלוועלע!

דער חתן. (מבולבל) ניין, דאס איז... שדים ווייסען וואס — (פערחאפט זיך) א משוגע'נע... איך זעה אבער...

די כלה. (קוקט אראב) נעביך —

חוה. (קאכט אויף) איך בין משוגע? נעביך? גנב דו; אה, אויסגעזויגט דיך; אויסגעזויגט, א? אלע מענשען זענען גלייך, א? יעצט איז זי שוין א ווייסע טייבעלע! א ווייסע בעט האט מען דיר היינט אנגעגרייט, א? (שטיקט זיך) שלאנגען און עקדישען דיר אין בעט, שלאנגען און עקדישען — (הוסט)

די כלה. (דערשראקען) וואס איז דאס? (צום גאם) איהר! וואס שילט איהר זיך? איהר! —

חוה. מאדאם סעגאל, וויפיעל האט איהר געצאהלט פאר א פונט פוך! א, מאדאם?...

די כלה. וואס איז דאס? זי קען דיך דאך, זי קען דיך —

דער חתן. זי — מיך? אפשר. — איך ווייס? נאר ווער

איז דאס מחויב? (נעהמט זי אונטער דער האנד) קום אין זאל אריין — די משוגע'נע שרעקט דיך? שרעק זיך ניט —

די כלה. (קוקט איהם אן מיט חשד) ניין, דו שרעקסט זיך, דו, — פאר וואס?

חוה. (שטארקט זיך רעדען געלאסען) מאראם, שטעהט א ווייל, געהט ניט, פרעגט איהם בעסער, וואס מאכט זיין קינד, פרעגט... פרעגט! א מאל בין איך געווען א ווייסע טויב — ניט לאנג...

דער חתן. פי, ס'אַרא שמוץ! — איך וועל זי... לידע, קום אין זאל אריין! —

די כלה. ניין, לאז. פארוואס ביסטו בלייך? פאר וואס זאגט זי דיר „דו"?

דער חתן. (הויבט מיט די פלייצעס.) כ'בעט דיך. לאז צו רוה...

די כלה. (צו חוה'ן) ווער זענט איהר? ווער?

חוה. איך? א פלעדערמויז —

דער חתן. נא, אט זעהסטו דאך, אט! איך זאג אבער! —

חוה. אלע ביי־נאכט פליה איך ארום... אלע ביי־נאכט, ווען ביי אייך הויבט מען אן שפיעלען חתונ'קעס און עסען וועטשערקעס. — נאר יעצט איז שוין דאס אויך ניטא, יעצט בין איך שוין א „פוילע סחורה"... קיינער קויפט ניט —

דער חתן. (דרעהט זיך אום ווי א פער'סמ'טער) וואס פאר א שלימזל... תחינות לייענט זי דארטען, אדער וואס? איך שיק באלד דעם שווייצער שיק איך!... (כאפט א קוק אין „זאל", צי מען בעמערקט גארניש. צו לידען.) נו, דו הערסט דאך!... קום אין זאל אריין... עס פאסט ניט — —

די כלה. (האלט זיך אן אן באלקאן. שוואך) וואס איז דאס? גאט, מיין גאט... גאט, מיין גאט...

חוה. (הויבט אן מיט כעס און לאזט אויס מיט א שטילען געוויין) דעם שווייצער? אלע מענשען זענען דאך גלייך, א? א געריס דיר פון יענער וועלט, דיין בן־יחיד'ל איז געשטארבען... ער האט געהאט דיינע אויגען... יעצט בין איך א פוילע סחורה,

און דו האָסט חתונ'קע... פון היינט אָן ניטאָ—אפילו וואו דעם קאָפּ אוועקצולעגען...

די כלה. גאָט, מיין גאָט—

דער חתן. (צו לידען) וואָס גאָט? (שטילער)... דו הערסט דיך, וואָס זי וויל... זי וויל אַנדבה וויל זי... נו איז וואָס? איך זאָג אָבער—(האַפּט אַרויס דעם טיכעלע מיט ציטערדיגע הענד און וואַרפט אַראָב חוה'ן) וואָס פאַר'אַ סקאַנדאַלען? נאָט איך און געהט. (נעהמט לידע'ן אונטער דער האַנד.)

חוה. געה נישט, געה נישט... (איהר קול ציטערט) ניט דאָס וויל איך דיר זאָגען, ניט דאָס... זעקס יאָהר אַז איך קלייב זיך דיר זאָגען... געה נישט...

דער חתן. נאָך ניט צופרידען? געה איך זאָגען דעם שווייצער—אָט וואָס. (עפענט אויף פלינק די גלעזערנע טיר. האַפּט זיך אַריין מיט לידע'ן. די טיר פערמאַכט זיך.)

חוה. (איינע אַליין, מיעד) ניטאָ? אוועק? גאָרנישט געזאָגט, גאָרנישט... וואָס האָב איך איהם געדאַרפט זאָגען?... פערגעסען, ניטאָ שוין וואָס צו זאָגען... צוליעב וואָס? (טראַכט) אַ? ער האָט דאָ עפּיס אַראָבגעוואָרפען—(זוכט אַרום זיך אויפ'ן ברוק און הויבט אויף דעם טיכעטער) געלט? ווידער געלט? אַך דו (קוקט אויף דעם אַ ווייַלע אָהן בעוועגונג — פערקריצט די ציינער) אַך דו! דו! (טרעט אָב אויף הינטען) נאַ דיר עס צוריק! (טוט אַ שלייַדער דעם טיכעטער אין דער גלעזערנער טיר אַריין. ס'דערהערט זיך אַ קלאַנג פון צעבראָכען גלאָז און צעשאָטענע מטבעות. די מוזיק אין זאַל האַקט זיך אָב)... דו, איהר אַלע, זענט אַליין פוילע סחורה... טפו, פּאַסקודניקעס! (גיט אַ לאָף און שטעלט זיך אָב) יאָ... שרה'לע, דער וויַסעל איז טיעף, זעהר טיף... (לאָזט זיך געהן געשווינד אַ ווילדע מיט צעוואָרפענע האָר, אָבער מיט זיכערע טריט. אויפ'ן דראָג פון געסעלע פאַלט פון איהר אַראָב די פּאַטשיילע; זי הויבט עס ניט אויף, און ווערט פערשוואונדען אין דער טיעף פון געסלע, אין נעבעל).

(אויפ'ן באַלקאָן רייסען זיך אַ־ויס נייגעריגע מחותנים און מחותנת'טעס. דער חתן מיט זיי. דערנאָך ביידע יונגלעך. אַלע קוקען אַראָב און זוכען מיט די אויגען. עס הערען זיך אויסגעשרייען.)

1-טער מחותן. ניטאָ שוין.—אַט וואָס ווארשע איז, אַ גרויל וואָס ווארשע איז...

2-טער מחותן (בגלופין. דער צילינדער אויף דער פּאטיליצע) געטומען און גערופען אַ גאַראַדאָווא, „ראז-דוואָ" און פאַרטיג —

דער חתן. (מבולבל) ניין, ניין, מען דארף ניט. גאָט בעהיט! איהר הערט דאָך, ווי אַזוי—

1-טע מחותנת'טע. ווער האָט דאָס געטאָן, אַ?

2-טע מחותנת'טע. אַ שכור'ער גוי, איהר הערט דאָך—

3-טע מחותנת'טע. וואו איז ער?

3-טער מחותן. ניין, אַ משוגע'נע.—

דער חתן. איך זאָג אָבער לידען, קום, זאָג איך—

4-טער מחותן. (מאַכט מיט די הענד) דעם זשאַנצע ואָל מען רופען.—

2-טער מחותן. אָהן אַ גאָראָדאָוואָי איז גאָרניטשט.

דער חתן. ניין, ניין, נאָך אָנהויבען זיך מיט די דאָזיגע... איהר הערט דאָך, איך געה אַרוים—

4-טע מחותנת'טע. ווי אַזוי האָט דאָס דער סטרוזש דערלאָזען?

5-טער מחותן. וואו סטרוזש? וואָס סטרוזש!—ער שכור'ט מיט'ן שווייצאַר.

3-טע מחותנת'טע (צום חתן). ווי? ווי איז דאָס געווען?

דער חתן. איך זאָג אָבער לידען... איך געה מיט איהר אַרוים אויפ'ן באַלקאָן.—

1-טער יונגעל (לויפט צום חתן, שטופּט איהם עפּיס אין האַנד). אָט איז נאָך געלד: אַ קופּערנער פּיאַטאַקעל.—

2-טער יונגעל (טוט דאָס זעלבע). איך האָב מעהר, איך! איך האָב געפונען נאָך צווי פערציגער—איך!

דער חתן. (נעהמט צו מעכאַניש דאָס געלט און שטופּט אין די קעשענעס) אָט זעהט איהר דאָך... איך וואַרף דער משוגע'נער אַראָב מיין טייסטער—אַ נדבה וואַרף איך אַראָב—זי האָט געבעטען.—

3-טע מחותנת'טע. אַ גאַנצען טייסטער?

2-טער מחותן. וואָס פאַר'אַ געלד? אַ גאָראָדאָוואָי!

5-טע מחותנת׳טע. געהט אַריין, געהט אַריין, איהר וועט זיך פֿערקיהלען.

1-טער יונגעל (שטופּט זיך ווידער צו צום חתן, פֿעראַמפֿערט). אַט האָב איך געפֿונען נאָך אַ גריוונעטשקע... געלעגען אונטער אַ שטול.—

2-טער יונגעל. (שרייט) אַ ליגען, אַ ליגען! דאָס האָב איך דערזעהן, ער האָט צוגעכאַפּט!

3-טע מחותנת׳טע. שטילער, קינדער. (צום חתן) נו איז וואָס איז געוועזן?

דער חתן. שטעה איך אַזוי מיט לידע׳ן, שטעהען מיר און קוקען, קוקען מיר און מי—מיר קוקען —

אַ קול פֿון „זאַל“ אַרויס. דער כּלה איז נישט גוט געוואָרען—די כּלה חלש׳ט...

(אַלע, אַחוץ בּיידע יונגלעך, גיבּען זיך אַ וואָרף פֿון באַלקאָן אין זאַל אַריין.)

1-טער יונגעל. דאָס האָט נעמווּט אויסבּרעכען די שויב אַט יענע... רחבֿ, וואָס פֿריהער —

2-טער יונגעל. (מיט שרעק) אַהאַ, אָ, פֿאַר וואָס האָסטו מיר געהייסען פּייפֿען, פֿאַר וואָס?

1-טער יונגעל. הער, זאָלסט קיינעם ניט זאָגען, הערסטו?—

2-טער יונגעל. גנעה, גנעה, דו האָסט מיך צוגערעדט... אַן׳עבֿירה... דו האָסט מיך צוגערעדט, גנעה —

1-טער יונגעל. ש ש ש... כ׳וועל דיר אָוועקגעבּען אַלע מיינע קופּערנע קנעפּלעך; קום קוקען, ווי די כּלה חלש׳ט..

(לויפֿען אַריין אין זאַל״. דאָרטען רוישט נאָך ניט־דייטליך. פֿון אינווייניג פֿערהענגט מען די אויסגעבּראָכענע שויב פֿון טיר מיט אַ ווייסער טוך. אין דעם הויז קעגענאיבער, אין פֿרומע׳ס וואוינונג, הויבּט זיך אויף די זעלבּע שטאָרע, וואָס פֿריהער, און דער פֿענסטער עפֿענט זיך אויף.)

חיים. (האַלט צו פֿעסט דעם פֿונאַנדערגעעפֿענטען פֿענסטער)... זי איז מיין „קאָלעשאַנקע“.—און פֿאַני־פֿרומע, — נישט גערעדט קיין סך! איז ניט מיין נאָמען חיים־קישקע, אויב זי וועט דאָ היינט ניט געלטיגען...

פֿרומע. קוקט איהם נאָר אָן! פֿערמאַך דעם פֿענסטער.

פערמאך—ווי לאנג איז דאס ביי איך געווארען אזא ליעבעטשקע—
א שענע פארשוין האט ער זיך געפונען.

ח י י ם. ניש אייער אויגענוועהטאג! (וועט זיך רייטענדיג אויפ'ן פענסטער, איין פוס דרויסען, די אנדערע—אין שטוב; קלאפט מיט'ן פויסט) און פאר דריי מאנאטען וועט איהר דער „פייפע" בעצאהלען און ניש געהערט קיין סך! (שרייט צום גאס) יאלדיכע! וואו ביסטו דארטען? א געה אין שטוב!

פ ר ו מ ע. פערמאך דעם פענסטער, פערמאך!—איך וועל איהר ארייינצאהלען, יא!

ח י י ם. אפשר ניין? (זעהר ערנסט) ס'איז שוין יעצט א צייט פון „פראליטאריאטען", א „נאש בראט" פערגיסט יעצט זיין בלוט פאר דעם „פראליטאריאטען", און טאמער ניש—איז דער פעפער אין חאליווע, און גאט איז א פאטער!—און—פרומעס רעפאזדרע איז עפיס אויך ווערט!

פ ר ו מ ע. (מיט שרעק) וואס? מיין רעטאנדרע? פרוב נאר עפיס... (דראבערעט זיך) הער נאר, לאבוס דו, מאך דא ניט קיין סקאנדאלען אין מיטען דער נאכט, ווארום...

ח י י ם. איך בין לאבוס? חיים-קישקע איז לאבוס? אלטע הור דו, איך וועל דיר באלד אנהויבען מפיל'ען דיינע אריינ-געשטעלטע צייהן...

ר ו ז ש ע. (געהט צו צום פענסטער האלב-נאקעט) ש ש ש—חיים, אויפ'ן גאס איז גארניש געווען? כ'האב עפיס פריהער געהערט א געפילדער —

ח י י ם. (שטויסט זי אב) יאזדא!—געגאנגען און גערופען מיר אהער קאסמארען!

פ ר ו מ ע. (בלייך פאר כעס און שרעק) רוזשע, געה דארטען, גיב שרה'קען אט דאס... דעם שליסעל פון טויער... געה; אין כף—הקלע זאלט איהר אלע געהן. (צו חיים'ען מיט א צוקריטען שמייכעל) אפשר איז שוין פארט א סברה פערמאכען דעם פענסטער?

ח י י ם. אז חיים-קישקע זאגט, איז געזאגט... (נעהמט אריבער דעם פוס אין שטוב אריין) געגאנגען און געעפענט—איז געעפענט!—

(דער פענסטער פערמאכט זיך. די שטערע לאזט זיך

אַראָב.—אין חתונה=זאַל הויבט אָן ווידער שפּילען מוזיק, און עס בעגנייען זיך די מענץ. אין אַ ווײַלע אַ־ום הערט מען אָבשפּאַרען די רונדע טירעל פונ׳ם לינקען מויער).

שׂ ר ה ׳ ל ע. (לויפט אַרוים פון טירעל, דעם שליסעל אין האַנד, פערסאָפּעט) אַהאַ! נו וואָס? חיים האָט אָבער—(קוקט זיך אַרום) חוה, וואו ביסטו? (זוכט זי) חוה, ה.וה! חוה׳לע, חוה! (שטויסט זיך אָן, אָן דער פּאַטשײלע, וואָס וואַלגערט זיך אויפ׳ן ראָג פון געסעלע) וואָס איז דאָס? (הויבט עס אויף לאַנגזאַם, מיט גרויסע דערשראָרקענע אויגען) ח=וה׳עס? עס=קען=ניט=זײַן. (שטעהט אַ ווײַלע ווי פערשטיינערט מיט איין האַנד אין די האָר) ניין, ניין, נאָט... נאָר ניט דאָס, נאָר ניט ד אָ ס! (רופט פערצווייפ׳עלט) חוה! ח=וה —

(אין חתונה=זאַל שפּילט די קאַפּעליע און ס׳טאַנצען פּאָרלעך)

אינהאַלט.

1. ערצעהלונגען און בילדער.

זייט

אויף ביידע זייטען דנעסטער — — — 3
דאַס פּאַרל — — — — — — — 44
מיין ערשטע דירה — — — — — — 54
די נקמה — — — — — — — 80
ברוינע מויד — — — — — — 96
עס פּאַסט ניט — — — — — — 110
נחום — — — — — — — — 116

2. פּאָעמען אין פּראָזאַ.

מעשה בראשית — — — — — — 128
די פרייהייט — — — — — — — 147
פייער — — — — — — — 162
מיין ביינקשאַפט — — — — — — 172

3. געדיכטע.

טראַ־לאַ־לאַ־לאַ — — — — — — — — — — — — 178
איטע — — — — — — — — — — — — — — 180
נשמות — — — — — — — — — 183
אַ שטיין — — — — — — — 187
אין אָבענד — — — — — — — 190
קאַרשען — — — — — — — 191
שבת־מאָטיווען 1 ווייס־בלאָה — — — — 195
" " 2 ביים פענסטער — — — 197

4. דראַמאַטישע שריפטן.

קעגען־איבער, סצענעס אין צוויי אַקטען — — 199